



**IJPS INTERNATIONAL JOURNAL OF
POLITICS AND SECURITY®**
PEER-REVIEWED INTERNATIONAL ACADEMIC JOURNAL

Year: 2021 Volume: 3 Number: 2 / Yıl: 2021 Cilt: 3 Sayı: 2

OWNER AND PUBLISHER/ SAHİBİ VE YAYINCISI

Assoc. Prof. Dr./ Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ

EDITOR-IN-CHIEF/ EDİTOR

Assoc. Prof. Dr. Fikret BİRDİŞLİ
Inonu University
Center for Strategic Researches (INUSAM)
44280, Malatya-TURKEY
Phone: +90 422 3774261/4383
E-mail fikret.birdisli@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3832-7749

ASSOCIATE EDITOR / ALAN EDİTÖRÜ

Prof.Dr. Ahmet Karadağ
Inonu University
Faculty of Economic and Administrative Sciences,
Department of International Relations
44280, Malatya-TURKEY
Phone: +90 422 3774288
E-mail karadag.ahmet@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4031-0295

CONTACT INFORMATION / İLETİŞİM BİLGİLERİ

Inönü University, Center for Strategic Researches (INUSAM), 44280, Malatya-TURKEY
Phone: +90 422 3774261
İnönü Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, İİBF Ek Bina, Kat:3, 44280, Malatya-TÜRKİYE

Year: 2021 Volume: 3 Number: 2 / Yıl: 2021 Cilt: 3 Sayı: 2

Editor-in-Chief/ Editor
Assoc. Prof. Dr. Fikret BİRDİŞLİ

Publication Coordinators/Yayın Koordinatörleri:

Ali ATILGAN
Aynur BAŞURGAN

Editorial Board/Yayın Kurulu:

Nejat DOĞAN, Anadolu University/Turkey
Abdulfatah MOHAMED, Hamad Bin Khalifa University/Qatar
Arshi KHAN, Aligarh Muslim University/India
Raymond Kwun Sun LAU, Hong Kong Baptist University/China
Deina A. ABDELKADER, University of Massachusetts Lowell/USA
Abdul Majid WADOOD, Institute of Business Research Tokyo/Japan
Konstantinos ZARRAS, University of Macedonia/Greece
Ali HÜSEYİNOĞLU, Trakya University /Turkey
Ertan EFEGİL, Sakarya University/Turkey

Content Editor/İçerik Editörü

Emre Baran PAK

English Language Editors/ Dil Editörleri

Fatmanur KAÇAR, KSU University/Turkey
Emre Baran PAK, Kilis 7 Aralık University/Turkey
Christopher TRINH, La Trobe University, Melbourne/Australia
Froilant T.MALIT, Jr. Cambridge University/United Kingdom
Ünal ŞENOL, TuAF, Language School /Turkey
Muhammad ATAWULLA/ China
Zeynep KAMALAK /Turkey

Cyber Security Advisor and Technical Assistance/Siber Güvenlik ve Teknik Destek

Mustafa CEYLAN

INTERNATIONAL ADVISORY BOARD / Uluslararası Hakem Kurulu

Haluk Alkan

İstanbul University/Turkey

Hamid E. Ali

The American University of Cairo/Egypt

Tayyar Arı

Uludag University/Turkey

Harun Arıkan

Çukurova University/Turkey

Cemil Aydın

The University of North Carolina at Chapel Hill/USA

Ersel Aydınlı

Bilkent University/Turkey

Pınar Bilgin

Bilkent University/Turkey

Nazım Cafersoy

Devlet İktisat University/Azerbaijan

Mesut Hakkı Caşın

İstinye University/Turkey

Bezen Balamir Coşkun

İzmir Policy Center/Turkey

Noé Cornago

University of Basque Country/Spain

Akhtem Dzhelilov

Crimean Bussines Institute/Crimea

A.Ashhan Çelenk

Adana ATU University/Turkey

Katerina Dalacoura

The LSE /UK

Haydar Çakmak

Gazi University /Turkey

Cengiz Dinç

Osmangazi University/Turkey

Federico Donelli

University of Geneva/Italy

Toğrul İsmail

KSÜ University/Turkey

Altynbek Joldoshov

Turkey-Manas University/Kirghizistan

Ragıp Kutay Karaca

İstanbul Aydın University/Turkey

Rasem N. Kayed

Arab American University/Palestine

Christos G. Kollias

University of Thessaly/Greece

Osama Kubbar

Qatar Armed Forces Strategic Studies Center/Qatar

Taras Kuzio

Kyiv Mohyla Academi, Kiev/Ukrania

Tarık Oğuzlu,

Antalya Bilim University/Turkey

Haluk Özdemir

Kırıkkale University/Turkey

Sanjay Kumar Pradhan

Pandit Geendeyal Pet. Uni./India

Wahabuddin Ra'ees

International Islamic University/Malasia

Yaşar Sarı

Abant İzzet Baysal University/Turkey

Karori Singh

University of Rajasthan/India

Mehmet Şahin

Polis Akademy/Turkey

İlter Turan

İstanbul Bilgi University/ Turkey

Sibel Turan

Trakya University/Turkey

David Joseph Wellman

DePaul University/USA

Kristin VandenBelt

University of Delaware/Texas-USA

Can Zeyrek

Philipp-University Malburg/Germany

Taras Zhovtenko

National University of Ostroh Academy/Ukrania

Saira Farooqi

Kinnaird College for Women/Pakistan

Ayman Zain Hayajneh

Yarmouk University/Jordan

Theodore Karasik

Gulf State Analitics/Washington D.C-USA

International Journal of Politics and Security (IJPS) / Uluslararası Politika ve Güvenlik Dergisi (IJPS) is a refereed journal / hakemli bir dergidir

International Journal of Politic and Security (IJPS) / Uluslararası Politika ve Güvenlik Dergisi (IJPS) is currently indexed by/ aşağıdaki veri tabanlarınca taranmaktadır.



AMAÇ International Journal of Politics and Security (IJPS), politika ve güvenlik çalışmaları alanlarında yüksek kaliteli ve özgün çalışmaları akademik çevreler ile paylaşmak için bir platform oluşturma amacını taşıyan uluslararası hakemli, bilimsel bir dergidir. Bu nedenle, IJPS’de Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler genel alanı ile Ulusal ve Uluslararası Güvenlik çalışmaları alanında yapılan çalışmalara yer verilmekte olup, özgün ve önemli ilerlemelere katkı sağlayan makalelerin yayımlanması amaçlanmıştır. Potansiyel bir çalışmanın derginin amaçlarına uygunluğu hakkında soruları olan yazarlar, tereddütlerini gidermek üzere derginin editörlerine başvurabilirler.

KAPSAM IJPS, yılda iki defa olmak üzere Mayıs ve Ekim aylarında, Açık Erişim Politikasını benimsemiş bir e-dergi olarak yayımlanmaktadır. Dergi TUBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu)’ın ev sahipliğini yaptığı DergiPark üzerinden makale kabul etmekte ve tüm süreci bu platform üzerinden yürütmektedir. Dergide yayımlanan her makalenin DOI numarası dergimiz tarafından ücretsiz sağlanacaktır.

Dergimiz ilk sayıdan itibaren alanın önde gelen indeksleri tarafından taranmaktadır.

Yayıncılıkta nihai ve vazgeçilmez ilkelerimiz; epistemolojik topluluğa katkıda bulunacak saygın, güvenilir, bağımsız ve özgür bir akademik dergiye sahip olmaktır. Bu bağlamda sizi evrensel bilimin gelişimine katkıda bulunmak için IJPS'nin danışma veya hakem heyetinde yer almaya davet ve teşvik ediyoruz. Bu konudaki talep ve önerilerinizi editör kurulunca değerlendirilmek üzere lütfen editöre (fikret.birdisli@inonu.edu.tr / fbirdisli@ijps.info) gönderiniz.

ONLINE MAKALE YÜKLEME IJPS’ ye gönderilecek makale, kitap özeti, rapor ve editöre mektuplar DergiPark sitesinde bulunan elektronik gönderim işlemi üzerinden dergiye iletilirler. Makaleler gönderilmeden önce tanıtım sayfasında yer alan yazım ve atıf kuralları dikkatlice incelenmelidir.

YAYIMLANMA Hakem süreci olumlu tamamlanarak yayımlanması kabul edilen gönderilerde yer alan görüş ve düşünceler yazarlarına ait olup, dergiyi ve editörleri temsil etmemektedir. IJPS herhangi bir görüşün taşıyıcısı olmayıp, tarafsız yayımcılık ve bilimsel etik kurallarına göre yayım yapmaktadır. Fakat dergide yayımlanmak üzere kabul edilmiş yazıların, kişisel verilerin korunmasına yönelik düzenlenmiş her türlü hakları dergiye devredilmiş kabul edilir.

VERİ PAYLAŞIM POLİTİKASI IJPS, kişilik haklarının korunmasına yönelik evrensel ve hukuksal ölçütler ile bilimsel etik ve atıf kurallarının gereklilikleri içinde kalarak araştırmalarının sonucunda ulaşılan verilerin paylaşılması konusunda yazarları teşvik eder. Bu bağlamda IJPS, Budapeşte Açık Erişim İnisiyatifi Bildirisi(2001)'ni benimser (<http://acikerisim.ankos.gen.tr/acikerisimsozlugu.htm>).

İNTİHAL DENETİMİ IJPS orijinal olmayan materyalleri taramak için CrossRef Benzerlik Kontrolü™ (Powered by iThenticate) kullanmaktadır. Makalenizi dergiye göndererek çalışmalarınız üzerinde intihal taramasının yapılmasını kabul etmiş sayılırsınız.

IJPS'de yayımlanan yazılarda belirtilen düşünce ve görüşler ile bilimsel etik kurallarına uygunluktan yazar(lar) sorumludur. IJPS'de yayımlanan yazılarda yer alan görüşler IJPS ya da yayın kurulunun değil yazarlarının görüşleridir.

ABOUT JOURNAL International Journal of Politics and Security (IJPS) is an international peer-reviewed academic journal, which aims to provide a platform for publishing and sharing high-quality and original works in the field of politics and security issues with the academic community. So, it is purposed to publish articles that provide original and significant advances in the general area of Political Science, International Relations (IR) with National and International Security Studies. Authors who have any questions about the appropriateness of a potential submission are encouraged to contact the journal Editors.

SCOPE IJPS will be issued as an e-journal every May and October, months in a year, which adopts the Open Access Policy. Submissions will be accepted via the DergiPark platform to which TÜBİTAK (National Science Agency of Turkey) gives hosting services. Each essay will have a DOI number provided by our journal costlessly.

IJPS has been covering by the prominent index of the field. Our ultimate and indispensable principles in publishing are to have a respected, reliable, independent, and free academic journal that contributes to the epistemological community. So, we cordially invite and encourage you to take part in the advisory or referee board of IJPS for contribution to universal scientific development. Please send your requests and suggestions regarding this topic to Editor fikret.birdisli@inonu.edu.tr with a brief CV (curriculum vitae) to be evaluated by the Board of Editors.

ONLINE MANUSCRIPT SUBMISSION IJPS uses an electronic submissions process that is available on the DergiPark website. Before submitting your article, first, read the Manuscript Requirements.

SPELLING GUIDELINES Submissions to IJPS should follow the style guidelines described in the Chicago Manual of Style, Merriam-Webster's Collegiate Dictionary and "Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu" should be consulted for spelling.

REFERENCES Citations should be numbered sequentially in the text using superscripted digits, under Chicago Manual of Style (16th ed.) guidelines. The first citation of a reference should include full bibliographic information. For subsequent citations, a shortened bibliographic form such as author's name, title, and page number should be used. When consecutive citations refer to the same work, "Ibid." should replace the bibliographical information in citations after the first, with the page

number(s) added if the cited page(s) differ from those included in the immediately preceding citation. Examples of common citation types appear below:

a) Book with Single Author or Editor:

Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 1st ed. (New York: Public Affairs, 2004), 48-49.

b) Book with Multiple Authors:

Timothy Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 1st ed. (Oxford: Oxford University Press, 2013), 26.

c) Book with Author Plus Editor or Translator

Barrington Moore, *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*, Çev. Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel, 1. Baskı. (Ankara: V Publishing, 1989).

d) Chapter in an Edited Book

Wolfgang Kersting, "Politika, Özgürlük ve Düzen: Kant'ın Politika Felsefesi", *Kant Felsefesinin Politik Evreni içinde*, ed. Hakan Çörekçioğlu, 1. bs (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 60.

e) Journal Article

Christopher Layne, "The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise", *International Security* 17, no. 4 (1993): 8-9.

PUBLISHING Views and opinions in posts that are accepted for publishing whose referee process is positive belong to their authors, so, oblige neither the journal nor the referees. IJPS is not a carrier of any opinion and realizes publishing by neutral publishing rules and scientific ethics. However, all rights of the manuscripts that are accepted for publication in the journal are deemed to have been transferred to the journal.

We recommend that you keep a copy of the accepted manuscript when your article is accepted for publication. For possible uses of your accepted manuscript, please see our page on sharing your work.

DATA SHARING POLICY This journal encourages authors to share the data obtained because of their research while remaining within the requirements of the universal and legal criteria for the protection of personal rights with scientific ethics and citation rules.

CROSSREF SIMILARITY CHECK Please note that IJPS uses CrossRef Similarity Check™ (Powered by iThenticate) to screen papers for unoriginal material. By submitting your paper to the journal, you are agreeing to originality checks during the peer-review and production processes.

OPEN ACCESS POLICY This journal provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Copyright notice and type of license: CC BY-NC-ND.

Author Guidelines

IJPS accepts submissions written in one of the languages of English and Turkish. Turkish submission should have English abstract which includes 150-250 words, English ones should have Turkish

abstract which includes 150-250 words and is placed after the title. If and when necessary, English and Turkish abstracts can be provided by our Editors.

IJPS takes four different types of submissions: research articles, reviews, book/report summaries, and letters to the Editor.

Articles and book summaries that were submitted to the journal to be published should not exceed 10.000 words including references and bibliography with tables and figures. Article titles should be 14 pt. bold and written as flush left by the normal sentence layout. 150-250-word summaries should follow headings and abstracts in all languages and be written as monospaced, 10 pt., in the Times New Roman type font and justified. At least five keywords, which describe the article, should be included after abstracts.

The main text should be written with 1,5 line spacing by using 12 pt. Time New Roman type font and paragraphs should be prepared without any indent but with 6 nk. Paragraph spacing. Footnotes should be written with 10 pt., the Time New Roman font, and single spacing. After the main text, the bibliography, which was written with 1,5 line spacing and 11 pt.-type font, should be included.

Articles submitted to the journal for evaluation should not include the author(s) and contact information. This information should be included in the manuscript, which is to be prepared additionally.

The cover page should be uploaded to the system in Word format separately from the main text. After the title of the article is written with 14 pt. Calibri type font in a justified page formation, under the title, name, and surname of the author(s), ORCID ID(s); under it, institution and department information; under it, contact information should be written.

The main text should start with the section of "Introduction". In this section, the importance of the research, summarized information about previous researches on this subject, the main problem or hypothesis of the research, and the methodology of the research should be included and mentioned. Main headings after the introduction should be numbered and written in bold type in the normal sentence layout. Sub-headings following main headings should be properly numbered and written in bold and italic type.

Book summaries and reviews in the *IJPS* are short reports of original researches focused on important methodological or empirical contributions. This includes but is not limited to new empirical findings, methodological advances, theoretical arguments, as well as comments and extensions of previous studies, which advance the field.

Letters sent to the *IJPS* and addressed to the Editor are written in a concise form, like articles, and are scientific texts and subject to the same standards as the articles. This kind of text should not exceed 2-4 pages and 1500-3000 words.

Letters including comments on the articles published in the journal should focus on contributing to the scientific field and avoid unnecessary attacks and violations of personal rights.

All posts addressed to the journal should be uploaded in Microsoft Word format (not PDF) and given the page number in the middle.

The author (s) are responsible for compliance with scientific ethics. Any views expressed in the publication are the views of the author (s) and they are not to represent the *IJPS*.



Year: 2021 Volume: 3 Number: 2 / Yıl: 2021 Cilt: 3 Sayı: 2

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Editorial / Editörden

Essays / Makaleler

- Qatar, the UAE, and Kuwait: Evaluating their Role in Regional Organizations and the Prospects for a Small State Security Cooperation Framework 1-23
Konstantinos ZARRAS
- A Review of Neo-Classical Realism and its Assessment of Independent and Intervening Variables in Foreign Policy Analysis 24-47
Md Mahmudur RAHMAN
- Revisiting the Environmental Security Concept: Climate Change as a Security Issue..... 48-81
Emirhan ALTUNKAYA
- The Shift in the Energy Policy of Greece after the 2008 Financial Crisis in the Context of Energy Security..... 82-101
Murat Necip ARMAN, Zeynep PARALI, Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ, Çağdaş CENGİZ
- Barışın Sosyal İnşasında Eğitim: Sırbistan'daki Tarih Ders Kitapları Üzerinden Bir Değerlendirme..... 102-134
Fatma Anıl ÖZTOP, Amila JAGANJAC, Ertan EFEGİL
- Bölgesel Siyasi İstikrarsızlıkların Enerji Arz Güvenliğine Olası Etkileri: Arap Baharı Örneği..... 135-168
Zehra DOĞAN
- Milenyum Çağında AB Kimliğinin Analizi (2010-2018)..... 169-202
Mehmet EMİR

Editorial

While we are present our new efforts to readers with the last issue, the content of IJPS is loaded with very impressive and fruitful articles which are more distinguished than the other.

The first article is presented by Kostantinos Zarras. And he questions the role and condition of small states in regional security organizations. Its title is "Qatar, the UAE, and Kuwait: Evaluating their Role in Regional Organizations and the Prospects for a Small State Security Cooperation Framework". The research question of the article is the institutional framework of the two organizations, as well as the continued efforts of several powers to dominate the weaker members and to uphold their will on them.

Dr. Zarras considers the Gulf States by mentioning some limitations to their capacity of gaining leverage through participation in the League of the Arab States and the Gulf Cooperation Council. His answer to the research question of the article is that the weak institutional framework of the two organizations as well as the constant attempts by regional powers allow them to dominate and impose their will upon the weaker members.

The second article is about Neo-Classical Realism that is presented by Dr. Mahmudur Rahman. He focuses on the question that how do states assess international threats? And who decides the foreign policy alternatives? So, this is a conceptual analysis that we hope will be useful to foreign policy researchers.

The environmental issue is one of the remarkable research areas in security studies. So, the third article touches on the Climate Change issue in the security context. Emirhan Altunkaya presents a theoretical approach to understand why the environmental security concept has such diverging interpretations. And he interrogates the relevance of this divergence for framing climate change as a security issue.

The fourth article gives us a different perspective on the Energy Security issue. This article has been presented by Dr. Murat Arman and his colleagues. They remind us that energy plays a fundamental role in the prosperity and development of nations. So, it has become one of the strategic instruments of the states in the global context. In this regard, Arman and others have investigated the energy policy of Greece to reduce its dependence on oil after the financial crisis in 2008. Besides, this article focuses on the bilateral relationship and rivalry between Turkey and Greece to understand the security dilemmas of the region.

Another remarkable article is about the education of peacebuilding. The Peace Building is a valuable and important part of the Conflict Resolution efforts. But this effort must not be an ad-hoc initiative. Indeed, long-term planning is required in the educational system to achieve durable and sustainable peace in a community. Therefore Öztop, Jaganjac, and Efegil present a study about the role of education in the peace-building stage in the case of the Serbia education system.

We have one more article about Energy Security in this issue. In this essay, Zehra Doğan examines the relationship between regional instability and energy prices by a case study about Arab Spring. The author discusses that how the security of energy infrastructure, production and export capacity, and energy transportation routes of Libya, Syria, Yemen have been affected by the process especially in the context of oil.

The last article on this issue is a theoretical work. Mehmet Emir presents an article about the European Union identity. The author interrogates the function of the perception of individuals about the common identity of Europe. The social identity and constructivist theory are used to explain the state of belonging of individuals towards their nations and the EU by the author. Mehmet Emir notes that a remarkable increase is observed about belonging to EU identity by individuals, especially despite the large enlargement of the EU, the Eurozone crisis, and the Brexit processes.

Editörden

Yeni çabalarımızı son sayımız ile okuyucularımıza sunuyoruz. IJPS'nin bu sayısı da içeriği birbirinden değerli çok etkileyici ve verimli makaleler ile doludur.

İlk makale Kostantinos Zarras tarafından sunulmuştur ve bölgesel güvenlik örgütlerinde küçük devletlerin rolünü ve durumunu sorguluyor. Başlığı "Katar, BAE ve Kuveyt: Bölgesel Kuruluşlardaki Rollerini Değerlendirmek ve Küçük Devlet Güvenlik İşbirliği Çerçevesi Beklentileri"dir. Makalenin araştırma sorusu, iki örgütün zayıf kurumsal çerçevesinin yanı sıra, bölgesel güçlerin daha zayıf üyelere hükmetme ve iradelerini dayatma yönündeki sürekli çabalarıdır. Dr. Zarras, Körfez Ülkelerini Arap Devletleri Ligi ve Körfez İşbirliği Konseyi'ne katılarak kaldıraç elde etme kapasitelerinde bazı sınırlamalara değinerek değerlendiriyor. Makalenin araştırma sorusuna cevabı, iki örgütün zayıf kurumsal çerçevesinin yanı sıra, bölgesel güçlerin daha zayıf üyelere hükmetme ve iradelerini dayatma yönündeki sürekli çabalarıdır.

İkinci makale Dr. Mahmudur Rahman tarafından sunulmaktadır ve Neo-Klasik Realizm hakkındadır. Yazar devletlerin uluslararası tehditleri nasıl değerlendirdiği sorusuna odaklanıyor. Ve dış politika alternatiflerine kim karar veriyor sorusuna cevap veriyor. Teorik bir çalışma olan bu makalenin dış politika araştırmacıları için faydalı olacağını umuyoruz.

Çevre konusu, güvenlik çalışmalarında dikkat çeken araştırma alanlarından biridir. Bu nedenle, üçüncü makale güvenlik bağlamında İklim Değişikliği konusuna değiniyor. Emirhan Altunkaya, çevre güvenliği kavramının neden bu kadar farklı yorumlara sahip olduğunu anlamak için teorik bir yaklaşım sunuyor ve bu ayrışmanın iklim değişikliğinin bir güvenlik sorunu olarak çerçeveselendirilmesiyle ilgisini sorguluyor.

Dördüncü makale bize Enerji Güvenliği konusunda farklı bir bakış açısı sunuyor. Bu makale Dr. Murat Arman ve meslektaşları tarafından sunulmuştur. Bize, enerjinin ulusların refahında ve gelişmesinde temel bir rol oynadığını hatırlatıyorlar. Nitekim böylece küresel bağlamda devletlerin stratejik araçlarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, Arman ve diğerleri, Yunanistan'ın 2008 mali krizinden sonra petrole olan bağımlılığını azaltmak için enerji politikasını araştırmışlardır. Ayrıca bu makale, bölgenin güvenlik ikilemlerini anlamak için Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili ilişki ve rekabete odaklanmaktadır.

Dikkate değer bir diğer makale ise Barış İnşası eğitimi hakkındadır. Barış İnşası, Çatışma Çözümü çabalarının değerli ve önemli bir parçasıdır. Ancak bu çaba geçici bir girişim olmamalıdır. Nitekim bir toplumda kalıcı ve sürdürülebilir barışı sağlamak için eğitim sisteminde uzun vadeli planlama gereklidir. Bu nedenle Öztop, Jaganjac ve Efeğil, Sırbistan eğitim sistemi örneğinde barış inşası aşamasında eğitimin rolü hakkında bir çalışma sunuyor.

Bu sayıda Enerji Güvenliği ile ilgili bir yazımız daha var. Bu yazıda Zehra Doğan, bölgesel istikrarsızlık ile enerji fiyatları arasındaki ilişkiyi Arap Baharı ile ilgili bir vaka çalışmasıyla inceliyor. Yazar, özellikle petrol bağlamında Libya, Suriye ve Yemen'deki enerji altyapısının güvenliği, üretim ve ihracat kapasitesi ve enerji nakil güzergâhlarının süreçten nasıl etkilendiğini tartışıyor.

Bu sayının son makedesi de teorik bir çalışmadır. Mehmet Emir, Avrupa Birliği kimliği ile ilgili bir makale sunuyor. Yazar, bireylerin Avrupa'nın ortak kimliği hakkındaki algısının işlevini sorguluyor. Sosyal Kimlik ve Konstrüktivist Teori, yazar tarafından bireylerin milletlerine ve AB'ye aidiyet durumunu açıklamak için kullanılmıştır. Mehmet Emir, özellikle AB'nin genişlemesine, Euro Bölgesi krizine ve Brexit süreçlerine rağmen, bireylerin AB kimliğine aidiyet konusunda kayda değer bir artış gözlemlendiğine dikkat çekiyor.



Qatar, the UAE, and Kuwait: Evaluating their Role in Regional Organizations and the Prospects for a Small State Security Cooperation Framework

Konstantinos ZARRAS*

Abstract

Throughout the decade of the Arab Uprisings, the security environment of the broader Middle East area had altered essentially. The revolutionary wave that spread around North Africa and the Middle East, and the vigorous counter-revolutionary response it provoked, fuelled revolts, civil wars, and extra-regional interventions by global powers. As a result, the small Gulf States had to navigate through uncharted waters. IR scholarship has extensively explored the challenges and opportunities for small states within the changing international system. In particular, it is highlighted that membership in international organizations -regional and global- can increase their capacity for influence. Meanwhile, attention has recently been directed to the advantages that small states can derive from the establishment of security cooperation networks. This article's central aim is to provide an overview of the state of play regarding the policies of three small states in the Gulf: Qatar, the United Arab Emirates, and Kuwait. What are the obstacles that prevent them from deriving the most benefit from their participation in the regional organizations of the League of the Arab States and the Gulf Cooperation Council? For what reasons the prospect for the formation of a small Gulf States' security network is regarded as a distant possibility, despite the substantial gains that can be obtained for the three monarchies under consideration?

Keywords: *Gulf Security, International Organizations, Middle Eastern affairs, Regional Studies, Small States Studies.*

Katar, BAE ve Kuveyt: Küçük Devletlerin Güvenlik İşbirlikleri Çerçevesinde Bölgesel Örgütler İçindeki Rollerinin Değerlendirilmesi

Özet

Arap Ayaklanmalarının on yılı boyunca, geniş Orta Doğu bölgesinin güvenlik ortamı önemli bir şekilde değişti. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'ya yayılan devrimci dalga ve kıskırttığı güçlü karşı-devrimci tepki, küresel güçlerin ayaklanmalara ve iç savaşlara bölge dışı müdahalelerini körükledi. Sonuç olarak, küçük Körfez Ülkeleri keşfedilmemiş sulara gezinmek zorunda kaldı. Uluslararası İlişkiler uzmanları, değişen uluslararası sistem içinde yer alan küçük devletlerin yüz yüze kaldıkları zorlukları ve fırsatları kapsamlı bir şekilde araştırmaktadırlar. Bu çalışmalar sonunda özellikle, bölgesel ve küresel düzeyde uluslararası kuruluşlara üye olmanın bu devletlerin etki kapasitelerini artırabileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca, son zamanlarda görülen küçük devletlerin aralarında güvenlik işbirliği ağları kurmalarının sağlayacağı avantajlara dikkat çekilmektedir. Bu makalenin temel amacı, Körfez'deki üç küçük devletin (Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt) politikalarına ilişkin mevcut duruma genel bir bakış sağlamaktır. Bu kapsamda bu devletlerin Arap Devletleri Ligi ve Körfez İşbirliği Konseyi bölgesel örgütlerine katılımlarından en fazla faydayı elde etmelerini engelleyen engeller nelerdir? Söz konusu üç monarşi için elde edilebilecek önemli kazanımlara rağmen, küçük bir Körfez ülkeleri güvenlik ağının kurulması ihtimali hangi nedenlerle uzak bir olasılık olarak görülüyor? gibi soruları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Çalışmalar, Körfez Güvenliği, Küçük Devletler Çalışmaları, Orta Doğu, Uluslararası Örgütler.*

* Adjunct Lecturer, University of Macedonia, Thessoloniki, E-mail: kzarras@uom.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7151-9999

Date of Arrival: 09.11.2020 – **Date of Acceptance:** 15.01.2021.



1. Introduction

Over the greater part of the past century, International Relations (IR) scholars' emphasis was placed on the role of global powers in world affairs and, as a consequence, small states were neglected. The decolonization process and the dissolution of the Soviet Union that followed led to the proliferation of minor powers within the international system. Meanwhile, their importance increased and a number among them managed to actively participate in shaping global security dynamics. The gap in IR was then filled by various publications that shed light on the behavior of the less powerful.¹

One particular domain of small states' success in increasing their visibility is that of international organizations.² Through membership, they could make their voice heard and promote their national interests. The best examples can be found in Europe where small states, such as Denmark, have greatly profited from participation in the European Union and NATO institutional procedures.³ Moreover, a more recent trend in international affairs is the formation of less institutionalized security cooperation schemes between minor powers.⁴ Taking into account the above, one can assume that the small Gulf monarchies have the potential of exploiting their membership in regional organizations as well as creating a new security regime among them to maximize their influence.

The central aim of this study is to understand the extent to which participation of Qatar, the UAE, and Kuwait in regional organizations contributed to the promotion of their interests and to explore the prospects for the creation of a novel small state security cooperation framework in the Gulf. The article has been structured into four parts. The first section draws on the Small State Studies sub-field of IR to classify the three countries under consideration as small states and examine their similarities and differences. In the second part, the focus

¹ Baker A. Fox, *The power of small states: diplomacy in World War II* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1959); Baldur Thorhallsson, "Studying small states: A review", *Small States & Territories I*, no.1 (2018): 17-34; Jeanne A.K. Hey (ed.), *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2003); Christine Ingebritsen, Iver Neumann, Sieglinde Gstöhl, Jessica Beyer (eds.), *Small States in International Relations* (Seattle: University of Washington Press, 2006); Baldur Thorhallsson, *The role of small states in the European Union* (Aldershot: Ashgate, 2000); Clive Archer, Alyson J.K. Bailes and Anders Wivel (eds.), *Small states and international security: Europe and beyond* (New York: Routledge, 2006); Dan E. Brumberg, "Dwarfs in international negotiations: how small states make their voices heard", *Cambridge Review of International Affairs* 25, no.3 (2012): 313-328.

³ Anders Wivel, Matthew Crandall, "Punching above their weight, but why? Explaining Denmark and Estonia in the transatlantic relationship", *Journal of Transatlantic Studies* 17, (2019): 392-419.

⁴ Aviad Rubin, Ehud Eiran, "Regional maritime security in the eastern Mediterranean: expectations and reality", *International Affairs* 95, no.5 (2019): 979-997.



turns on their respective foreign and security policies, within the changing strategic environment of the Middle East region. What guides their strategic choices and how important is threat perception? In what follows, the article attempts to investigate the role of the UAE, Qatar, and Kuwait within two regional organizations which serve as case studies; the League of Arab States and the Gulf Cooperation Council. The fourth and last part is dedicated to the prospects for the establishment of a small state security cooperation scheme in the Gulf. What are the motives and drivers for closer cooperation between the three Arab monarchies and why it appears, at least in a mid-term perspective, as a highly unlikely possibility?

2. Qatar, Kuwait, and the UAE as the Small States within the International System

Throughout the 21st century, several small states emerged as influential actors by adopting smart strategies that helped them “punch above their weight”.⁵ Accordingly, the focus of Small States studies gradually shifted from the challenges associated with vulnerability to offered opportunities.⁶ Qatar, the UAE, and Kuwait represent very interesting case studies for scholars. Their classification as small states allows us to embed them in a theoretical framework that could promote our understanding of their conduct in regional organizations as well as on the prospects for the development of a novel small state security cooperation scheme in the Gulf.

How do we measure smallness and why are the three countries under examination categorized as small states? There have been various definitions depending on different sets of criteria in each case. Population size has been the most common variable for conceptualizing the small state. But fixing the population threshold is an arbitrary action and, respectively, the given numbers vary from less than 15 million to less than 1.5 million.⁷ In any case, the Gulf states under consideration fit all categories if we take into account the number of citizens having full citizenship.⁸ Beyond population, multiple factors can be assessed. Thorhallsson’s framework of six sets of criteria includes most of the variables that

⁵ Diana Panke, *Small States in the European Union: Coping with Structural Disadvantages* (Farnham, Surrey: Ashgate, 2010).

⁶ Baldur Thorhallsson, “Studying Small States: A Review”, *Small States and Territories 1*, no.1 (2018): 17.

⁷ Sverrir Steinsson, Baldur Thorhallsson, “Small State Foreign Policy”, in *Oxford Research Encyclopedia of Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2017): 2-4.

⁸ The estimation about their number is about 1.2 million in Kuwait and the UAE and approximately 350 thousands in Qatar. Data retrieved from:

<https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL?locations=AE-QA-KW>



have been used: *fixed size* (population and geographical size), *sovereignty size* (the degree to which a state controls its internal affairs), *political size* (military and administrative capabilities, internal cohesion), *economic size* (GDP, development), *perceptual size* (if a state perceives itself or is perceived by external actors as small) and *preference size* (the mindset and priorities of the decision-making elite).⁹ The inclusion of both objective and subjective measurements renders the determination of small states a very delicate and difficult task.

The relational definition of small states is a more flexible approach that allows us to overcome the difficulties of threshold fixing. According to this perspective, the defining feature of small states is their inherent power deficit vis-a-vis other states. Therefore, they are viewed as significantly inferior to global powers and modestly inferior to middle powers¹⁰, regarding their capacities and influence. Along the continuum of power, they occupy a position closer to the weakness pole and are defined as “the weak part in an asymmetric relationship”.¹¹ According to Rickli, “A small state has limited power in its relation to others due to its limited ability to mobilize resources which can be material, relational or normative”.¹² The UAE, Kuwait, and Qatar are considered inferior to global and regional powers. Despite their economic capabilities, factors like manpower shortage impede them from upgrading their position within the hierarchy of power. Hence, they are included in the small state category.

As a consequence, global and regional powers are determining the conditions under which the three states have to operate. Structural constraints weigh heavily on their decisions and reduce foreign and security policy options. But is this inherent deficit of power condemning them to have only a marginal role in regional affairs? The answer depends on the particular strategic environment and the “specific Spatio-temporal context”¹³. As will be highlighted in the following parts of this article about the case studies, the alteration of the Middle Eastern strategic environment after the Arab Uprisings has provided them with

⁹ Baldur Thorhallsson, “The Size of States in the European Union, Theoretical and Conceptual Perspectives”, *European Integration* 28, no.1 (2006): 8.

¹⁰ Sverrir Steinsson, Baldur Thorhallsson, “Small State Foreign Policy”, in *Oxford Research Encyclopedia of Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2017): 3.

¹¹ Robert Steinmetz, Anders Wivel (eds), *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*, (Farnham: Ashgate, 2010): 6.

¹² Khalid S. Almezaini, Jean-Marc Rickli (eds), *The Small Gulf States: Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring* (London: Routledge, 2016): 12.

¹³ Baldur Thorhallsson, Anders Wivel, “Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?”, *Cambridge Review of International Affairs* 19, no.4 (2006): 654.



opportunities and incentives to expand their influence. The power vacuums that were created because of the collapse of the political order in certain areas in combination with the reduced involvement of external global powers such as the United States, opened the path for the implementation of assertive policies, in particular for the UAE and Qatar.

Being a small state at the global level does not necessarily result in political marginalization and reactive policies. Some among them are attempting to apply smart strategies and exploit wisely their resources to safeguard autonomy and expand influence. Status-seeking strategies for example can lead to the recognition of small states by more powerful actors as useful partners.¹⁴ Small states may compensate for their aggregate structural power disadvantage with greater issue-specific power and the development of niche capabilities. Smart strategies imply that they take initiatives within the context of interstate relations or international organizations to maximize their impact on political outcomes.¹⁵ With respect to this issue, the focus should turn on the role of leadership whose smart decisions may help overcome the limitations of power status and assets of a specific country.¹⁶ In the cases of the UAE and Qatar, the role of leadership cannot be underestimated as it constitutes a crucial factor in the decision-making and policy implementation processes.

Which are the similarities and distinctive features of the three small monarchies under examination? To begin with, these resource-rich countries have vast economic capabilities. Situated in the Gulf region, Qatar, the UAE, and Kuwait share common features and face similar challenges for their security. Their unique political structures are the product of an unusual common state-formation process that was conditioned by the political domination of Great Britain in the area until the late 1960s.¹⁷ The three relatively recently established states managed to survive -contrary to the predictions of certain analysts of the time¹⁸- despite their weaknesses. On different occasions, they used their economic power to diffuse domestic

¹⁴ Revecca Pedi, Ilias Kouskouvelis, "Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status", in *The New Eastern Mediterranean*, eds., Spyridon N. Litsas, Aristotelis Tziampiris (Cham: Springer International, 2019):152

¹⁵ Revecca Pedi, Katerina Sarri, "From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': introducing a framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond", *Baltic Journal of European Studies* 9, no.1 (2019): 7

¹⁶ Ilias Kouskouvelis, "'Smart' Leadership in a Small State: The Case of Cyprus", in *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Power and Politics*, eds. Spyridon Litsas, Aristotelis Tziampiris, (London: Ashgate Publishing, 2015).

¹⁷ James Onley, "Britain and the Gulf Sheikdoms, 1820-1971: The Politics of Protection", *Occasional Paper No.4*, Georgetown School of Foreign Service in Qatar, (2009).



tensions and to solidify their ties with external powers that served as guarantors for their security. But, the gift of natural resource endowment was also considered as an obstacle for the modernization of society and the development of national identity among the citizens. Traditional and tribal dynamics are still very influential throughout the Gulf societies. During the last decades, the three states have made considerable progress regarding their internal balancing, the consolidation of national identity, and the implementation of proactive policies. Manpower shortage remains, however, the biggest obstacle for the application of ambitious strategies.

Besides their obvious similarities, we have to underline certain differences between the Gulf monarchies. Concerning their political system, for example, Kuwait is the most liberal and institutionally developed country in the Gulf, with a relatively powerful parliament that allows a greater degree of political participation.¹⁹ On the other side, it can be argued that the decision-making process in Qatar and the UAE is more dependent on leadership that can exercise more effective governance. Moreover, it should be noted that the UAE is a federation of seven emirates, where Abu Dhabi is considered as the leading constituent unit and Dubai has a crucial position as well. Another differentiating factor is that the UAE and Qatar have developed their non-energy sectors and have more influence in the international arena concerning their northern neighbor.

To sum up, the three Gulf monarchies are qualified as small states because of their relatively reduced capabilities vis-a-vis global and regional powers. Their primary aim is to ensure their survival and autonomy. The leaders of these states realized their inability to pursue their policy goals relying solely on their resources. The constraints of the global and regional environment give them a narrow range of action and as a consequence, they depend on alliances and cooperation with other states. However, as mentioned above, even though small states are positioned closer to the weakness pole along the power spectrum, they are in a far better position than weak or fragile states. Under the current circumstances in the wider Middle East area, they have found room for maneuvers to expand their strategic footprint throughout the region.

¹⁸ Hillel Frisch, "Why Monarchies Persist: Balancing between Internal and External Vulnerability", *Review of International Studies* 37, no.1 (2011): 167–84.

¹⁹ Michael Herb, "The Origins of Kuwait's National Assembly", *LSE Kuwait Programme Paper Series*, no. 38 (2016).



3. Foreign and Security Policies of the three Small Gulf States

The United Arab Emirates, Qatar, and Kuwait fulfill the defining criteria of small states in the international system. This means that the deficit of capabilities vis-a-vis more powerful actors determines their foreign and security policy options. Therefore, structural dynamics shape the strategic environment within which they operate, and to secure their existence, they “must tailor their policies to the threats and opportunities it provides”.²⁰ So, which are those actors setting the scene of regional competition for influence in the wider Middle East area? We can identify two categories: a) Middle Eastern states aspiring to become regional hegemony and b) extra-regional powers that heavily penetrate the subsystem and interfere in its affairs. To grasp the current security dynamics in the Middle East, one has to reflect on the contemporary history of the region.

Arab powers have struggled to achieve hegemony since the establishment of the Middle East as a states-system in 1948. During the first decades of its existence as a modern state, Egypt had been the most powerful actor of the region. Under the leadership of Gamal Abdel Nasser, Cairo attempted to politically dominate the Arab world by using Pan-Arabism as an ideological weapon. Saudi Arabia was among the most significant opponents of Egypt and managed to counter the pan-Arab wave which threatened to unsettle the monarchical order.²¹ Under the conditions surrounding the Arab Cold War,²² and in particular, after the withdrawal of Great Britain from the Gulf, Kuwait, Qatar, and the UAE were confronted with the challenges of pan-Arabism as well. Since their independence, the three states stood behind Saudi Arabia and positioned themselves firmly in the pro-Western camp. However, they didn't cut ties with the so-called revolutionary camp but attempted to placate them mainly by providing financial assistance to the actors that were at the forefront of the conflict with Israel.

At the time when Qatar and the UAE declared full independence in 1971 (Kuwait was the first emirate to achieve independence in 1961), the pan-Arabist movement was already on the decline. It appeared that the most severe threats were coming from neighboring countries

²⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey Taliaferro and Steven Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, (Oxford: Oxford University Press, 2016), 2.

²¹ Gregory Gause, “The Foreign Policy of Saudi Arabia”, in Raymond Hinnebusch, Anoushiravan Ehteshami (eds), *The Foreign Policies of Middle East States* (CO: Lynne Rienner, 2014).

²² Malcolm Kerr, *The Arab Cold War 1958–1964. A Study of Ideology in Politics* (Oxford: Oxford University Press, 1965).



that were more powerful than the newly established monarchies. Iran, Iraq, and Saudi Arabia were competing for influence in the Gulf and they had territorial claims over their weaker neighbors. The UAE realized very early their vulnerability when Iran seized the islands of Abu Musa, and the Greater and Lesser Tunb just two days before their declaration of independence.²³ Abu Dhabi and Riyadh have had to compete for territorial claims as well²⁴, with Saudi Arabia also giving support to Bahrain in its border dispute with Qatar. Regarding Kuwait, the long-standing claim by Iraq over all the territory of the State, which was perceived by Baghdad as the 19th province of Iraq, led to the invasion of 1990 and the subsequent Gulf War.²⁵

The second group of actors that significantly influenced the strategic environment of the Gulf area consists of external global powers who were heavily involved in regional politics. Great Britain had played the leading role in the Gulf region, as it was the most critical factor for the state formation process that led to the establishment of the small Gulf monarchies. After its strategic withdrawal from the area that began in 1968,²⁶ the United States replaced Britain and emerged as the key actor in the formation of security dynamics. Maintaining the regional balance and safeguarding stability had become one of the main US aims throughout the decades that followed. The area was vital for Washington's interests not only because of its critical importance for energy security but within the context of the bipolar antagonism with the Soviet Union as well.

Therefore, under the circumstances that were shaped by regional and global powers, the three Gulf States had to adapt and apply suitable policies to maintain their autonomy and increase, if possible, their influence. We can identify two main sources of common threats for the UAE, Qatar, and Kuwait: a) The first source is found, as mentioned above, in the neighboring states of Iran, Iraq, and Saudi Arabia. Security concerns of small states are

²³ Simon Henderson, "The Persian Gulf's 'Occupied Territory': The Three-Island Dispute", *Policywatch 1402*, The Washington Institute for Near East Policy, 2008, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-persian-gulfs-occupied-territory-the-three-island-dispute>.

²⁴ Noura Al Mazrouei, "The Revival of the UAE-Saudi Arabia Border Dispute in the 21st Century", *Journal of Borderlands Studies* 32, no.2 (2017): 157-172.

²⁵ Habibur Rahman, *The Making of the Gulf War: Origins of Kuwait's Long-Standing Territorial Dispute with Iraq* (Berkshire: Ithaca Press, 1997).

²⁶ Simon Smith, "Britain's Decision to Withdraw from the Persian Gulf: A Pattern Not a Puzzle", *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 44, no.2 (2016): 328-351.



primarily defined by neighboring states rather than the more distant ones.²⁷ b) The second is linked with trans-national regional movements with anti-monarchical ideological elements that threaten the regimes and the very own existence of the states. Those movements were associated mainly with Arab nationalism in the past and Islamism during the more recent decades. These two sources of threats can be combined, as more powerful states can employ non-state actors to destabilize weaker states. So, how did they adapt to this security environment?

To minimize or compensate for their power deficit, the three concerned actors have, according to Rickli²⁸, three foreign and security policy options: a) maximizing their influence by joining an alliance and allying with (*band-wagoning*) or against threats (*balancing*), b) protecting their autonomy by adopting a defensive strategy -translated as the application of a *neutrality* policy- and c) adopting a *hedging* strategy, meaning to bandwagon with a regional power while balancing at the same time against the latter through a bilateral alliance with great power at the global level. At present, the foreign and security policies of the Gulf monarchies appear to reflect the strategic option of hedging. Their common characteristic is that the bilateral strategic relationship with the US comes out as the cornerstone for their overall strategies. However, this is only one aspect in their complicated alliance frameworks and their differing approaches in regional affairs constitute a serious obstacle for the coordination of their policies.

The adoption of hedging strategies took place during the 1990s and these decisions were the product of two significant regional developments that preceded: the Islamic Revolution in Iran in 1979 and the Iraqi invasion of Kuwait in 1990. The Iranian Revolution was perceived as menacing by the three states because a revolutionary and anti-monarchical movement would thenceforth be supported by a powerful state. The Arab Gulf monarchies reacted by establishing the regional organization of the Gulf Cooperation Council (GCC) that comprised the five small Arab states of the Gulf plus Saudi Arabia. Even though the newly formed regional organization wasn't a formal alliance, the purpose behind its creation has been the containment of the Iranian threat and the promotion of security of its members. Nevertheless, the GCC proved incapable of protecting its members, when the troops of

²⁷ Benjamin Miller, "When and How Regions Become Peaceful: Potential Theoretical Pathways to Peace", *International Studies Review*, no.7 (2005): 241.



Saddam Hussein invaded Kuwait. This was a watershed moment in the history of the Gulf states and the decision-making elites of the small monarchies realized their weakness and vulnerability facing their more powerful neighbors. What followed was the signing of bilateral strategic partnership agreements with Washington. These bilateral agreements function ever since as the ultimate guarantee for Kuwait's, Qatar's, and the UAE's security. Even though the three states have followed different paths in their regional policies and in the case of Qatar and the UAE they came to confront each other, the pillar of their policies has been the maintenance of their strategic relationship with the US.

To sum up, in the volatile strategic environment of the Gulf, the UAE, Qatar, and Kuwait pursued multiple policy options to safeguard their autonomy and expand their influence. Their choice of joining the Gulf Cooperation Council is interpreted as a balancing act against revolutionary Iran after 1979. At the same time, it can be viewed as a band-wagoning policy towards Saudi Arabia, which also poses threats for the three small states. The complex alliance framework is completed by the bilateral strategic partnership agreements with the United States which can protect their sovereignty and independence from Saudi Arabia's interference. This hedging strategy seeks to offset risks in a situation of high uncertainties and allows a small state to remain well-positioned regardless of future developments.

This basic strategic orientation is still defining the foreign and security policies of Qatar, the UAE, and Kuwait even though during the last years and especially after the eruption of the Arab Uprisings in December 2010, their regional policies diverge and often contradict each other. As Kuwait seems to continue its previous policy orientation, giving priority to the maintenance of balance and seeking to play a mediating role in regional conflicts, the UAE and Qatar have taken an assertive turn and they increased their presence and interference in Middle Eastern international politics. Their proactive and activist policies do not question or contest their bilateral ties with Washington. The two states are working to expand their influence and control developments within the margins of maneuvers that are allowed by US priorities.²⁹

²⁸ Jean-Marc Rickli, "New Alliances Dynamics in the Gulf and their Impact on the Small GCC States", *Third World Thematics: A TWQ Journal* 1, no.1 (2006):132-150.

²⁹ Rory Miller and Harry Verhoeven, "Overcoming smallness: Qatar, the United Arab Emirates and strategic realignment in the Gulf", *International Politics* 57, (2020): 1-20; Hussein Ibish, *The UAE's Evolving National*



The Arab Uprisings' phenomenon has caused the collapse of long-standing regimes and created power vacuums throughout the Middle East. At the same time, the stance of the Obama administration towards the ouster of its former allies, such as Mubarak in Egypt, has sent shockwaves to the Arab monarchies. The perception of a US disengagement from the Middle East, as a part of a more general pivot to Asia, has pushed the pro-Western Arab states to take the necessary measures and get prepared for a post-American era in the region. Qatar and the UAE, two small but economically powerful actors decided not to stand idle to developments but to actively engage and influence developments on the ground. At the same time, it should be highlighted that they are both careful not to upset their relationship with Washington. The conclusion is that while Kuwait continues its cautious policies, Qatar and the UAE compete to promote their agendas in areas where the US strategic interest is reduced. The next part of this article will investigate the conduct and role of the three Gulf monarchies within the two most important regional institutions: the League of Arab States and the Gulf Cooperation Council.

4. The Small Gulf States' Role in Regional Organizations: League of the Arab States and the Gulf Cooperation Council

After examining the central aspects of the Gulf monarchies' foreign and security policies, the attention will turn on their respective roles in Middle Eastern regional institutions. In particular, I will look into their participation in institutional procedures and mechanisms of the League of Arab States (Arab League) and the Gulf Cooperation Council (GCC). These two regional organizations represent the most important institutions for the exploration of Emirati, Qatari, and Kuwaiti diplomatic activity in the Middle East during the last decades.

Active participation in international and regional institutions is considered of high importance by the leadership of small states because they can serve as fields for influence expansion. As Steinsson and Thorhallsson argue "small states show a preference for multilateral organizations because they reduce power asymmetry between states, decrease the transaction costs of diplomacy and impose constraints on larger states".³⁰ Membership and participation in the procedures and high-level meetings of international institutions provide them with opportunities to make their voice heard and have a disproportionately higher

Security Strategy, The Arab Gulf States Institute, Washington DC, (2017), https://agsiw.org/wp-content/uploads/2017/04/UAE-Security_ONLINE-2.pdf.

³⁰ Sverrir Steinsson and Baldur Thorhallsson, "Small State Foreign Policy", in *The Oxford Research Encyclopedia of Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2017): 1.



impact on political developments. This is true concerning the organizations of the Euro-Atlantic region, where there are many cases of successful small state diplomacy. In this highly institutionalized area, lesser powers can take advantage of their membership in organizations such as the European Union or the North Atlantic Treaty Organisation to upgrade their position in the regional system. Summit meetings can become fields for the application of niche capabilities within the framework of smart strategies.³¹ In the Middle Eastern context, it could be assumed that Kuwait, Qatar, and the UAE could exploit Arab League and GCC high-level meetings to increase their visibility and upgrade their status.

Even though the three small states under consideration have developed niche capabilities in domains such as conflict prevention or sustainable development, it seems like the benefits deriving from their participation in the GCC and Arab League organizations are not as important as expected. Within a weak institutional framework, it is extremely difficult to create leverage effects, in contrast to the cases of small European states in the EU. As a consequence, the Arab League's and GCC's impact on the formation of international and regional political outcomes is marginal in comparison with other institutions.³²

The League of Arab States

Taking into consideration the weakness of institutional mechanisms of the two regional organizations, I will explore the positioning, stances, and initiatives of the three small Gulf states within them. Concerning the League of Arab States, it should be highlighted that large membership (22 member-states) and its wide area of interest which extends beyond the Middle East have a negative impact on the organizations' effectiveness.³³ Moreover, the unanimity policy has prevented the organization from voting resolutions that would have serious effects on security issues. Those limitations have reduced the room for maneuver of the concerned countries. On top of that, regional powers of the Middle East have in different instances attempted to use the organization as a vehicle for the expansion of their influence.

³¹ Revecca PEDI, Katerina Sarri, "From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': introducing a framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond", *Baltic Journal of European Studies* 9, no.1 (2019).

³² Paul Aarts, "The Middle East: a region without regionalism or the end of exceptionalism?", *Third World Quarterly* 20, no.5 (1999): 911–925.

³³ Marco Pinfari, "Nothing but failure? The Arab League and the Gulf Cooperation Council as Mediators in Middle Eastern Conflicts", Working Paper no. 45, Crisis States Working Papers Series no 2, LSE, (2009), <https://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrf-working-papers-phase-two/wp45.2-nothing-but-failure.pdf>.



Egypt, Iraq, and Saudi Arabia have tried, without great success, to control the function of the Arab League to achieve political domination over the Arab world.

Kuwait joined the Arab League in 1961, while the UAE and Qatar were accepted ten years later. Given their vulnerability, the small Gulf monarchies have sidelined with the more powerful states during the Arab League summits. This policy pattern helped the monarchical regimes to increase their legitimacy both at the domestic and the regional level because they appeared as integrated members of the family of Arab states, supporters of the Palestinians, and protectors of the *status quo*. The Palestinian issue dominated the debates during the Summits that took place in different Arab capitals from 1964 in Cairo to 1990 in Baghdad.³⁴ Kuwait, the UAE, and Qatar not only expressed their solidarity with the Palestinians but provided substantial financial support to them and to the Arab states that were at the frontline of the conflict with Israel. This policy choice aimed at decreasing pressure from the neighboring countries and establishing them as integral parts of the Arab front.

The 6th Arab League Summit that took place in Algiers in 1973, just after the Yom Kippur War, was the first where all three states participated. During the high-level meeting, they all expressed solidarity to Egypt, Syria, and the Palestinians.³⁵ At the next summit, one year later in Rabat, the Arab states went one step further, by recognizing the PLO as the sole representative of the Palestinian people. In general, the small Gulf states followed Saudi Arabia's positions during other summits of the Arab League. The shortcomings and incapacity of the organization to provide solutions and play a more influential role in regional and international affairs came to the surface after the invasion of the Iraqi army to Kuwait in 1990. It was a clear violation of the charter of the Arab League, which forbade any member country from using force against another member. At an emergency meeting in Cairo, at the beginning of August 1990, the conference condemned the Iraqi invasion of Kuwait and demanded "an immediate, unconditional and complete withdrawal of Iraqi troops from that country".³⁶ Nevertheless, it became clear that the Arab League could not protect the sovereignty of its members, and Kuwait, along with Qatar and the UAE, turned towards the

³⁴ Farah Dakhllallah, "The League of Arab States and Regional Security: Towards an Arab Security Community?", *British Journal of Middle Eastern Studies* 39, no.3 (2012).

³⁵ Rex Brynen, Palestine and the Arab State System: Permeability, State Consolidation and the Intifada, *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique* 24, no.3 (1991): 595-621.

³⁶ Niyazi Gunay, "Arab League Summit Conferences, 1964-2000", *Policywatch* 496, The Washington Institute, 2000, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/arab-league-summit-conferences-19642000>.



US and the West to find shelter. The next Arab League summit took place six years later, without Iraq. In general, the participation of the three Gulf states in the Arab League summits reflected the cautious approach in their regional policies until the beginning of the Arab Uprisings.

The Arab Revolts forced the states of the region to adapt to the new situation and led temporarily to a revived role for the Arab League. The League of Arab States came to the fore by suspending Libya's membership in the organization and by being actively involved in the imposition of a no-fly zone in the country.³⁷ Moreover, it decided on the suspension of Syria's membership, as well as on the imposition of economic and political sanctions on the Assad regime. Nevertheless, as the uprisings evolved into armed insurrections and civil wars the members of the organization disagreed on several issues and the League returned to its marginal role. As regards Qatar and the UAE, they were both involved in the procedures within the Arab League Summit and actively participated in the military operations against the Gaddafi regime. However, the overthrow of Gaddafi has been one of the last instances where Doha and Abu Dhabi were found on the same side. After his ouster, the two dynamic monarchies started to compete not only in the Libyan arena by supporting the opposing sides of the subsequent civil war, but in other fields as well.

The Gulf Cooperation Council

From a small state policy perspective, it can be argued that the organization of the Gulf Cooperation Council could offer more opportunities to Kuwait, Qatar, and the UAE to gain leverage in regional security dynamics. The small membership of the GCC and the fact that five among the six members are classified as small states provide them with advantages in the decision-making process. Nonetheless, the two main shortcomings of the Arab League can be found in the GCC as well. The first is the very slow progress regarding the enhancement of the institutional framework and the second is the role of Saudi Arabia, which as an aspiring regional hegemon has attempted to dominate over the institution and impose its policy choices on the small Gulf monarchies. Throughout its forty years of functioning, the GCC has had some successes in the economic, legal, and security realm but failed to complete its most aspiring projects.³⁸ Contrary to its very ambitious goals and declarations, from the

³⁷Kjell Engelbrekt, *High-Table Diplomacy, The Reshaping of International Security Institutions*, (Washington DC: Georgetown University Press, 2016): 93.

³⁸ Christian Koch, "The GCC as a Regional Security Organization," *KAS International Reports* (2010): 27-29.



adoption of a common currency to the realization of regional integration and the establishment of a Gulf Union, the GCC displays poor results. Established in 1981, as a reply to the Iranian Revolution, the GCC's primary aim was to provide security to its members. But, as in the case of the Arab League, the Iraqi army's attack against Kuwait in 1990 revealed the incapacity of the regional security framework.

The strategic choice of the UAE, Qatar, and Kuwait to join the GCC in 1981 can be interpreted as a balancing act against Iran. Even though Iraq and Saudi Arabia were also contesting their autonomy and territorial integrity, the Islamic Revolution in 1979 has upgraded the Iranian threat and weighed in their decision.³⁹ But at the same time, the three small state actors tried to maintain their freedom of action vis-a-vis Saudi Arabia. Their positioning can partly explain the failure of the regional organization in 1990 to protect one of its members. The collective military mechanism of the Peninsula Shield force, which was established in 1984, has had zero effect on the Gulf conflict. The Peninsula Shield's incapacity lies partly in the small Gulf monarchies' policy of not providing it with what was needed to become a considerable military force. This can be considered as one aspect of the hedging strategy of the three actors under consideration. After the Gulf War, Kuwait, Qatar, and the UAE have upgraded their strategic relationship with the US by signing bilateral strategic partnership agreements. Washington signed a Defense Cooperation Agreement (DCA) with Kuwait in 1991, Qatar in 1992, and the UAE in 1994.⁴⁰ As indicated in the previous part, this choice is regarded as the cornerstone of their overall security policy. A close relationship with Washington serves as a guaranty for the preservation of their autonomy vis-a-vis the two remaining regional powers, Iran and Saudi Arabia.

After it failed in the 1990s, the GCC seemed to gain prominence in the event of the Arab revolts. The uprising in Bahrain has been the most severe threat for an Arab monarchy during this period. The Peninsula Shield Force was activated and troops and police officers from Saudi Arabia and the UAE were sent to quell the insurgency after the invitation of the al-Khalifas. The operation was successful in ending the turmoil and protecting the ruling

³⁹ Gregory F. Gause, "Threats and Threat Perception in the Persian Gulf Region", *Middle East Policy* 14, no. 2, (2007):119-124.

⁴⁰See Committee on Foreign Relations, "The Gulf security architecture: partnership with the Gulf Cooperation Council", a majority staff report prepared for the use of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, One Hundred Twelfth Congress, second session, (2012), <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-112SPRT74603/html/CPRT-112SPRT74603.html>



family of the Kingdom.⁴¹ Nonetheless, the Arab monarchies did not have the same approach on several other regional issues. Even the relations between Saudi Arabia and UAE are not always as harmonious as they are portrayed. Above all, Riyadh prioritizes its struggle against the Islamic Republic of Iran while Abu Dhabi pursues its security agenda.

After the enthronement of King Salman in 2015 and the rise to power of his son Mohammed bin Salman, Riyadh stepped up its efforts to dominate the GCC. The Saudi-led military intervention in Yemen has caught many by surprise. All members of the GCC have initially given their consent for the operation, but through time they started to express reservations. Mohammed bin Salman's assertive leadership and foreign decision-making without consulting his partners, has made the prospect of the evolution of the GCC to a union of equal members seem like a distant occasion. The small member states have cautiously objected to Saudi attempts to promote regional integration which was interpreted as an attempt for establishing a Saudi hegemony over the Arabian Peninsula.

To sum up, within the League of Arab States and the Gulf Cooperation Council the three small Gulf states have had limited opportunities to apply smart policies to extract leverage. The main reasons behind this assertion are the organizations' lack of efficiency and, in particular in the case of the GCC, the willingness of the small monarchies to counter the Saudi hegemonic aspirations. In the following section, the article examines the prospect for the creation of a new security cooperation framework that could involve only small states. Given the fact that the small Gulf states share many common characteristics and deal with similar threats, it can be expected that they could join their forces to upgrade their position in the regional setting.

5. An Assessment of the Prospects for Establishing a Regional Security Cooperation Framework in The Gulf

As previously argued, the weak institutional environment of the Middle East area in addition to a highly conflictual strategic setting, impede Qatar, the UAE, and Kuwait from taking advantage of their membership in the existing regional organizations (LAS and GCC) to secure their autonomy and expand their influence. Meanwhile, we have witnessed the development of less institutionalized security cooperation networks by lesser powers in other regions, such as the Baltic and Nordic areas, or the Eastern Mediterranean during the last

⁴¹ Brandon Friedman, "Battle for Bahrain, What one Uprising Meant for the Gulf States and Iran, *World Affairs*



years.⁴² So, what prevents the collective actors under consideration from establishing a new small state security institution in the Gulf? After presenting the unifying and divisive factors, the article will conclude by examining the current state of play through the prism of the Neoclassical Realist approach.

Given the fact that the small Gulf monarchies have to deal with similar challenges regarding their security, it can be stressed that the conditions seem favorable for the enhancement of their cooperation. As has already been mentioned, after the collapse of the Iraqi regime in 2003, the hegemonic ambitions of Tehran -and to a lesser extent of Riyadh- constitute the principal concern for their leaders. Security threats also emanate from transnational Islamist movements which vary from the Jihadist-Salafist current to moderate political Islam groups. The revolutionary wave of the Arab revolts has aggravated the threats that the regimes are facing. So far, they managed to defuse domestic tensions and avoided any serious internal order disruption. Nevertheless, the phenomenon of Uprisings is ongoing and no one can predict its outcome. Apart from these significant regional challenges, there is another central issue that weighs heavily in the domestic security debates. This is the case of the US inaction vis-a-vis the developments that provoked regime changes in countries that were considered as Washington's allies. The perceived US disengagement from the Middle East, within the more general framework of its "pivot to Asia,"⁴³ has pushed the Arab Gulf monarchies to reconsider their regional policies and become proactive and more assertive.

Under these circumstances, the formation of a novel cooperation network between Abu Dhabi, Doha, and Kuwait city could offer many advantages to all parts:

a) By establishing a united front their combined military capabilities would increase and, therefore, the more powerful neighbors would be dissuaded from contesting their sovereignty and territorial integrity.

b) Given that the three small states have significant economic capabilities, the coordination of their policies in the fields of energy, foreign aid, humanitarian assistance, and

174, no.6 (2012): 74-84

⁴² Anders Wivel, Matthew Crandall, "Punching above their weight, but why? Explaining Denmark and Estonia in the transatlantic relationship", *Journal of Transatlantic Studies* 17, (2019): 392-419; Anders Wivel, "Theory and Prospects for Northern Europe's Small States", *Cooperation and Conflict* 35, no.3 (2000): 331-340; Jeremy Lamoreaux and David Galbreath, "The Baltic States As 'Small States': Negotiating The 'East' By Engaging The 'West'", *Journal of Baltic Studies* 39, no.1 (2008): 1-14.



targeted investments will make them even more influential in the regional and global economy.

c) Acting as a bloc could render them a more attractive partner for the US and the emerging global powers.

The above-mentioned assertions indicate that the establishment of a small state tripartite partnership in the Gulf (with the possible inclusion of Oman and Bahrain) could be considered as an optimal strategic choice. However, during the last years, disagreements between the three monarchies have come to the forefront. Moreover, Qatar and the UAE have become regional antagonists and it seems unlikely under the current circumstances to overcome their differences. The contradicting security approaches of Doha and Abu Dhabi became visible after the ouster of Hosni Mubarak and the rise of Mohamed Morsi to power in Egypt. Their dispute culminated in June 2017 to the so-called Gulf Crisis, after the decision of the UAE -along with Saudi Arabia, Egypt, and Bahrain- to impose a blockade over Qatar. The two small Gulf states were found in opposite camps on several fronts, from Egypt and Libya to Sudan, Somalia, and Syria.⁴⁴ With regard to Kuwait, it has taken initiatives and made much effort to mediate and resolve the intra-regional dispute.⁴⁵ After its isolation from the neighboring Gulf monarchies, Qatar did not succumb to pressures but instead decided to reinforce its ties with Turkey and, at a lower degree, with Iran. This policy choice has further exacerbated tensions, as Abu Dhabi perceives the entry of Turkey in Gulf security affairs as menacing.

So, how can we interpret the rift between the small Gulf states given that systemic pressures from the global and the regional level should in principle push them towards cooperation and alliance formation? Neoclassical Realism can provide us with some insights into this question.⁴⁶ The analysis of intervening variables that lie between systemic constraints and the implementation of foreign and security policy can prove very helpful to identify the reasons behind the Qatari-Emirati rift. First, it is the perception of leadership that

⁴³ Jordi Quero and Andrea Dessi, "Unpredictability in US foreign policy and the regional order in the Middle East: reacting vis-à-vis a volatile external security-provider", *British Journal of Middle Eastern Studies*, (2019).

⁴⁴ Rory Miller, Harry Verhoeven, "Overcoming smallness: Qatar, the United Arab Emirates and strategic realignment in the Gulf", *International Politics* 57, (2020): 1-20.

⁴⁵ Abdulhadi Alajmi, "The Gulf Crisis: An Insight Into Kuwait's Mediation Efforts", *International Relations and Diplomacy* 6, no.10 (2018): 537-548.

⁴⁶ Norrin Ripsman, Jeffrey Taliaferro, Steven Lobell, *Neoclassical realist theory of international politics* (Oxford: Oxford University Press, 2016).



constitutes a major factor in the decision-making process of the Gulf states.⁴⁷ Taking into consideration that government institutions are weaker, especially in Qatar and the UAE, the personality of the leader and his set of ideas is disproportionately important for policy orientation.

In the case of Abu Dhabi, the de facto leader of the federation, Mohamed bin Zayed, portrays Islamist organizations and in particular the movement of the Muslim Brotherhood as a vital threat for the Emirati regime. On the contrary, the branch of the al-Thani family that took over the control of Qatar after 1995, maintains a positive relationship with the Muslim Brothers and uses it as leverage to upgrade its status in the Arab and Muslim world. The leadership's image can affect the perception of the systemic stimuli. Since the impact of leaders on the decision-making process in both the UAE and Qatar is very significant, we can understand why the conflicting views of Mohammed bin Zayed and Tamim bin Hamad over the role of the Ikhwan organization and the general security dynamics in the Middle East, are translated into competing for regional policies. Regarding Kuwait, it has taken a more balanced approach; even though the government decided to take measures against members of Muslim Brothers-linked groups in the country, it remains more flexible and cautious.

An additional factor that determined the escalation of tensions between the UAE and Qatar is associated with another intervening variable, domestic institutional mechanisms.⁴⁸ Until 2008, the Emirati federation's foreign policy has been less assertive because the emirate of Dubai did not consent to Abu Dhabi's dynamic approach in regional affairs. Dubai maintained closer relations with Iran and it was functioning as a balancer for the UAE. After 2008, however, a severe economic crisis has put Dubai in a precarious position. The crucial intervention of Abu Dhabi, which provided its neighbor with the necessary credentials to avoid bankruptcy, has altered the intra-Emirate balance of power. In exchange for its aid, Abu Dhabi was given the green light to promote its agenda in the federations' foreign and security policies.⁴⁹ This factor, which is linked to the domestic state of play, had a major impact on the decision-making process and the consequent confrontational approach to Qatar.

⁴⁷ Ibid, 61-66.

⁴⁸ Ibid, 75-78.

⁴⁹ David B. Roberts, "Qatar and the UAE: Exploring Divergent Responses to the Arab Spring", *The Middle East Journal* 71, no.4 (2017): 552.



6. Conclusion

In the volatile and highly conflictual strategic environment of the broader Middle East, the states of the region have to navigate through uncharted waters. Even though the small Gulf monarchies of the UAE, Qatar, and Kuwait have succeeded so far to cope with the posed challenges, they still face critical threats. Under these circumstances, they would greatly benefit from coordinating their policies within regional organizations as well as from establishing a new small state security cooperation framework. Contrary to that, it is evident that they implement incompatible and often confronting foreign and security policies. This article examined why there are severe limitations to their capacity of gaining leverage through participation in the League of the Arab States and the Gulf Cooperation Council. The two main reasons can be found in the weak institutional framework of the two organizations as well as in the constant attempts by regional powers to dominate and impose their will upon the weaker members. Concerning the second main question, it appears that the prospect for the establishment of a future institutional security set-up by the three small states of the Gulf is weak, at least in the mid-term. Despite the common challenges and threats that they face and the obvious advantages that they could acquire by joining their forces, the divergent threat perception between Doha and Abu Dhabi and their conflicting policies on numerous fronts are regarded as an insurmountable obstacle.

References

- Aarts, Paul. "The Middle East: a region without regionalism or the end of exceptionalism?". *Third World Quarterly* 20, no. 5 (1999): 911–925.
- Alajmi, Abdulhadi. "The Gulf Crisis: An Insight Into Kuwait's Mediation Efforts". *International Relations and Diplomacy* 6, no.10 (2018): 537-548.
- Al Mazrouei, Noura. "The Revival of the UAE-Saudi Arabia Border Dispute in the 21st Century". *Journal of Borderlands Studies* 32, no.2 (2017): 157-172.
- Almezaini, Khalid and Jean-Marc Rickli eds. *The Small Gulf States: Foreign and Security Policies before and after the Arab Spring*. London: Routledge, 2016.
- Archer, Clive, Alyson Bailes, and Anders Wivel eds. *Small states and international security: Europe and beyond*. New York: Routledge, 2016.
- Brynen, Rex. "Palestine and the Arab State System: Permeability, State Consolidation, and the Intifada". *Canadian Journal of Political Science/ Revue canadienne de science politique* 24, no. 3 (1991):595-621.
- Dakhlallah, Farah. "The League of the Arab States and Regional Security: Towards an Arab Security Community?". *British Journal of Middle Eastern Studies* 39, no.3 (2012): 393-412.



- Engelbrekt, Kjell. *High-Table Diplomacy, The Reshaping of International Security Institutions*. Washington DC: Georgetown University Press, 2016.
- Fox, Baker. *The power of small states: diplomacy in World War II*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1959.
- Friedman, Brandon. "Battle for Bahrain, What one Uprising Meant for the Gulf States and Iran." *World Affairs* 174, no.6 (2012): 74-84.
- Frisch, Hillel. "Why Monarchies Persist: Balancing between Internal and External Vulnerability". *Review of International Studies* 37, no.1 (2011): 167–84.
- Gause, Gregory. "The Foreign Policy of Saudi Arabia". in *The Foreign Policies of the Middle East States*, eds. Raymond Hinnebusch, Anoushiravan Ehteshami. CO: Lynne Rienner, 2014.
- Gause, Gregory. "Threats and Threat Perception in the Persian Gulf Region". *Middle East Policy* 14, no.2 (2007):119-124.
- Henderson, Simon. "The Persian Gulf's 'Occupied Territory': The Three-Island Dispute". *Policy watch* 1402. The Washington Institute for Near East Policy, 2008.
- Herb, Michael. "The Origins of Kuwait's National Assembly". *LSE Kuwait Programme Paper Series*, no. 38, (2016).
- Hey, Jeanne ed. *The small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2003.
- Ibish, Hussein. *The UAE's Evolving National Security Strategy*. The Arab Gulf States Institute, Washington DC, 2017.
- Ingebritsen, Christine, Iver Neumann, Sieglinde Gstöhl and Jessica Beyer eds. *The small States in International Relations*. Seattle: University of Washington Press, 2006.
- Kerr, Malcolm. *The Arab Cold War 1958–1964. A Study of Ideology in Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1965.
- Koch, Christian. "The GCC as a Regional Security Organization." *KAS International Reports*, 2010.
- Kouskouvelis, Ilias. "'Smart' Leadership in a Small State: The Case of Cyprus". in *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Power and Politics*, eds. Spyridon Litsas, Aristotelis Tziampiris. London: Ashgate Publishing, 2015.
- Miller, Benjamin. "When and How Regions Become Peaceful: Potential Theoretical Pathways to Peace". *International Studies Review* 7 (2005): 229-267.
- Miller, Rory, and Harry Verhoeven. "Overcoming Smallness: Qatar, the United Arab Emirates and strategic realignment in the Gulf". *International Politics* 57, (2020): 1–20
- Onley, James. "Britain and the Gulf Sheikdoms, 1820-1971: The Politics of Protection". *Occasional Paper No.4*, Georgetown School of Foreign Service in Qatar, (2009).
- Panke, Diana. *The small States in the European Union: Coping with Structural Disadvantages*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2010.
- Panke, Diana. "Dwarfs in international negotiations: how small states make their voices heard". *Cambridge Review of International Affairs* 25, no. 3 (2012): 313-328.



- Pedi, Revecca and Ilias Kouskouvelis. "Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status". in *The New Eastern Mediterranean*, eds., Spyridon N. Litsas, Aristotelis Tziampiris. Cham: Springer International, 2019.
- Pedi, Revecca and Katerina Sarri. "From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': introducing a framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond". *Baltic Journal of European Studies* 9, no. 1 (2019): 3-19.
- Pinfari, Marco. "Nothing but failure? The Arab League and the Gulf Cooperation Council as Mediators in Middle Eastern Conflicts". Working Paper no. 45, Crisis States Working Papers Series no 2, LSE, (2009).
- Quero, Jordi and Andrea Dessì. "Unpredictability in US foreign policy and the regional order in the Middle East: reacting vis-à-vis a volatile external security-provider". *British Journal of Middle Eastern Studies*, 2019.
- Rahman, Habibur. *The Making of the Gulf War: Origins of Kuwait's Long-Standing Territorial Dispute with Iraq*. Berkshire: Ithaca Press, 1997.
- Rickli, Jean-Marc. "New Alliances Dynamics in the Gulf and their Impact on the Small GCC States". *Third World Thematics: A TWQ Journal* 1, no. (2006):132-150.
- Ripsman, Norrin, Jeffrey Taliaferro, and Steven Lobell. *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Roberts, David B. "Qatar and the UAE: Exploring Divergent Responses to the Arab Spring". *The Middle East Journal* 71, no.4 (2017).
- Rubin, Aviad and Ehud Eiran. "Regional maritime security in the eastern Mediterranean: expectations and reality". *International Affairs* 95, no. 5 (2019): 979-997.
- Smith, Simon. "Britain's Decision to Withdraw from the Persian Gulf: A Pattern Not a Puzzle". *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 44, no.2 (2016): 328-351.
- Steinmetz, Robert and Anders Wivel eds. *The small States in Europe: Challenges and Opportunities*. Farnham: Ashgate, 2010.
- Steinsson, Sverrir and Baldur Thorhallsson. "Small State Foreign Policy". in *The Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Thorhallsson, Baldur. "Studying small states: A review". *Small States & Territories* 1, no.1 (2018): 17-34.
- Thorhallsson, Baldur. *The role of small states in the European Union*. Aldershot: Ashgate, 2000.
- Thorhallsson, Baldur. "Studying Small States: A Review". *The small states and Territories* 1, no.1 (2018): 17.
- Thorhallsson, Baldur. "The Size of States in the European Union, Theoretical and Conceptual Perspectives". *European Integration* 28, no.1 (2006): 7-31.
- Thorhallsson, Baldur and Anders Wivel. "The Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?". *Cambridge Review of International Affairs* 19, no.4 (2006): 651-668.



Ulrichsen, Kristian Coates. *Qatar and the Gulf Crisis. A Study of Resilience*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

Ulrichsen, Kristian Coates. *Insecure Gulf: The End of Certainty and the Transition to the Post-Oil Era*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Wivel, Anders, and Matthew Crandall. "Punching above their weight, but why? Explaining Denmark and Estonia in the transatlantic relationship". *Journal of Transatlantic Studies* 17, (2019): 392-419.



A Review of Neo-Classical Realism and its Assessment of Independent and Intervening Variables in Foreign Policy Analysis

Md Mahmudur RAHMAN*

Abstract

How do states assess international threats? Who decides the foreign policy alternatives? To what extent can domestic actors bargain with state leaders and influence foreign policies? These are the common questions that are faced by foreign policy administrators in any country. Neoclassical Realism (NCR) answers these common questions by filtering international imperatives through state structure. NCR helps top officials to assess probable threats, identify feasible strategies in response to those threats, and extract and mobilize the societal resources necessary to implement and sustain those strategies. That's why the advocates of NCR claim it as the theory of foreign policy. This paper identified this theory to distinguish it as a logical extension and necessary part of advancing neo-realism as well as a theory of international relations that is more prone to analyzing states' foreign policy. The focus has been to discuss what NCR incorporates by saying independent and intervening variables to be considering issues in foreign policy analysis. The paper has been based on extensive literature reviews especially the review articles of Gideon Rose and Brian Rathbun and the scholars who contributed to the area of foreign policy.

Keywords: Neorealism, Neoclassical Realism, foreign policy, and FP analysis.

Neo-Klasik Realizm Üzerine Bir İnceleme ve Dış Politika Analizinde Bağımsız ve Araya Giren Değişkenlerin Değerlendirilmesi

Özet

Devletler uluslararası tehditleri nasıl değerlendiriyor? Dış politika alternatiflerine kim karar veriyor? Yerel aktörler devlet liderleriyle ne ölçüde pazarlık edebiliyor ve dış politikaları etkileyebiliyor? Bunlar, herhangi bir ülkedeki dış politika yöneticilerinin karşılaştığı yaygın sorulardır. Neoklasik Realizm (NKR), uluslararası zorunlulukları devlet yapısı aracılığıyla filtreleyerek bu yaygın soruları yanıtlar. NKR, üst düzey yetkililerin olası tehditleri değerlendirmesine, bu tehditlere yanıt olarak uygulanabilir stratejileri belirlemesine ve bu stratejileri uygulamak ve sürdürmek için gerekli toplumsal kaynakları çıkarmasına ve harekete geçirmesine yardımcı olur. Bu nedenle NKR savunucuları bunu dış politika teorisi olarak iddia ediyorlar. Bu makale, bu teoriyi mantıksal bir uzantı ve ilerleyen neo-realizmin gerekli bir parçası ve devletlerin dış politikasını analiz etmeye daha yatkın bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak ayırt etmek için tanımladı. Odak noktası, dış politika analizindeki konuları dikkate alan bağımsız ve araya giren değişkenleri söyleyerek NKR'in neler içerdiğini tartışmak olmuştur. Makale, özellikle Gideon Rose ve Brian Rathbun'un derleme makaleleri ve dış politika alanına katkıda bulunan akademisyenlerin kapsamlı literatür taramalarına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neorealizm, Neoklasik Realizm, Dış politika, Dış politika analizi.

* Associate Professor, Jahangirnagar University, Department of Public Administration, E-mail: mahmud.rahman@juniv.edu, ORCID: 0000-0002-8197-9147

Date of Arrival: 25.08.2020 – **Date of Acceptance:** 19.10.2020.



1. Introduction

How do states, their decision-makers, and institutions assess international threats and opportunities? Who ultimately decides the foreign policy alternatives whether acceptable or unacceptable? What occurs when any controversy arises to define which exactly a foreign threat is? What kind of authority can domestic actors exercise in dealing with the state leaders to influence security and foreign policy options? In what manner do states extract and mobilize required elements for executing security and foreign policies? The above questions are almost identical and, according to Taliaferro et al., are difficult to answer in context with the prominent neo-realist and liberal theories of international politics.¹ To extend their argument they have given two examples. *First*, immediately after the end of the Cold War in the 1990s when there was no competition for manifesting power globally and was a heavy domestic burden to secure the benefits of peace, it was seen that the administrations of George H. W. Bush and Clinton aimed at preserving and expanding US influence in Europe and East Asia. And the reason behind these movements thus cannot be explained by just a systemic, i.e., neo-realist theory or even an innenpolitik, i.e., liberal or democratic peace theory.² *Second*, the illegitimate decision of George W. Bush doctrine to invade Iraq in March 2003 and the following extrajudicial actions of the administration to capture and punish the so-called Islamist terrorists and modernizing the Middle East through the facilitation of liberal democracy indicated that there is a combination of “systemic” and “domestic-level” factors behind this movement. Putting it in another way, US military response is not only dependent on the spectrum of availability of external threats and its prevailing capacity of weapons, but it also depends on such other distinct variables, i.e., the predominance of the executive branch related to homeland security, the influence of neoconservatives and other think tank communities in policy entrepreneurship, and the supremacy of liberal principles in the discourse of US foreign policy among others.³ Both the examples presented how the constraints imposed by the international system are refined by state structure combined with the key personnel’s assessment of probable dangers, identification of feasible and appropriate responses far combating the dangers, and finally extraction as well as mobilization of

¹ Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman and Jeffrey W. Taliaferro, *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 1.

² John Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics* (New York: W. W. Norton and Company, 2001), 5.

³ Robert Jervis, “Understanding the Bush Doctrine,” *Political Science Quarterly* 118, no. 3 (2003): 365–388.



necessary resources from the society for implementation and sustaining those strategic responses. This very behavior is the essence of Neoclassical Realism (NCR) which is claimed by its advocates as the theory of foreign policy.⁴ Advocates of NCR developed their theoretical strength from the contributions of neo-realists or in other words structural realists such as Kenneth Waltz, Robert Gilpin, and others while not giving up the pragmatic thoughts of the classical realists such as Hans Morgenthau, Henry Kissinger, Arnold Wolfers, and others. NCR believes that in a world of scarce resources and pervasive uncertainty, the domestic politics of the states play a great role in strengthening material power and ensuring security. As anarchy – a condition which reflects there is no dominant international sovereign authority – is said to be the reason for international conflict the states are automatically motivated by the “systemic” forces to endeavor for ensuring their security.⁵ Being an analytical strategy in studying foreign policies NCR, appeared firstly with a review article written by Gideon Rose titled “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”. The article is concerned with the *independent* and *intervening* variables that are closely linked to the formulation and implementation of foreign policies of the states. Distinguishing it from other realist perspectives as well as incorporating *ideas* and *domestic political variables* the article attempts to focus the theory as an ideal-typical foreign policy analytical approach. However, the theory NCR faced strong challenges from the part of the liberalists and constructivists who claim the theory is a “degenerative research paradigm that has lost all distinctiveness” of realism and thereby it results in a paradigmatic incoherence and indistinctiveness.⁶ The proponents of NCR, in reply, succeed to establish the approach as “a logical extension and necessary part of advancing neo-realism”.⁷ This was reflected in Rathbun’s article titled, “A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism” which was published in *Security Studies* in 2008. This is a review article which is aimed to give a very concise and clear understanding of the NCR to identify the independent and intervening variables that the NCR values. It covers only the basics of neoclassical realism so that a foreign policymaker can easily get a clear picture of the internal and external factors that influence foreign policymaking. On the other

⁴ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy,” *World Politics* 51, no. 1 (1998): 146-7.

⁵ Lobell, et al. *Neoclassical Realism*, 4.

⁶ Brian Rathbun, “A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism,” *Security Studies* 17 (Routledge, Taylor & Francis Group, 2008), 295.

⁷ *Ibid.*



hand, it will be clear to an analyst what factors have influenced a country's foreign policy and how much the state's internal interests have been preserved. To know the internal weaknesses of a state and to strengthen its position in the international arena, it is necessary to understand and analyze the variables of neoclassical realism and the present paper will help to get this idea shortly. After giving a brief idea about its predecessors, the current paper will proceed to respond to the challengers by differentiating the theory as a distinct analytical foreign policy approach. Efforts will also be made to understand what neoclassical realists mean by independent variables and intervening variables, and why foreign policymakers need to give importance to these variables.

2. A Brief Background

“Realism” is the predecessor of NCR which, from an international relations perspective, is famous for “classical realism” or “political realism”. It is an approach of investigation which emphasizes the states to be obliged in pursuance of power politics for the national interest.⁸ States' obligations are imposed by the selfishness of human behavior termed as “egoism” and the nonexistence of sovereign international authority termed as “anarchy”. This situation ultimately demands “the primacy in all political life of power and security in human motivation” as stated by Gilpin.⁹ Keohane emphasized *state-centrism*, *rationality*, and *power* as the three core premises of realism.¹⁰ Thomas Hobbes and Niccolo Machiavelli are accepted to be the founders of realism in Western political thought. The Hobbesian concept is identified as *classical realism* which emphasizes that all men are equal, human beings are engaged in a system of anarchy and thus they are uncompromising in competition, self-consciousness, and prestige.¹¹ Machiavelli emphasizes we should act in politics as if “all men are wicked and that they will always give vent to the malignity that is in their minds when opportunity offers”.¹²

⁸ Jack Donnelly, “Realism,” In *Theories of International Relations*, by Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit and Jacqui True (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 30.

⁹ R. G. Gilpin, “The Richness of the Tradition of Political Realism,” In *Neorealism and Its Critics*, edited by R. O. Keohane (New York: Columbia University Press, 1986), 305.

¹⁰ Robert O. Keohane, “Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond,” in *NeoRealism and Its Critics*, edited by Robert O. Keohane (New York: Columbia University Press, 1986), 164-165.

¹¹ Donnelly, *Realism*, 32.

¹² N. Machiavelli, *The Discourses*, Book 1, Chapter 3, (Harmondsworth, 1970), quoted in Burchill et al., *Theories of International Relations*, 30.



Another realist Morgenthau states, “Realism maintains that universal moral principles cannot be applied to the actions of states”.¹³

While classical or political realism does emphasize egoism and anarchy, its next stage Neo-realism arrived with relatively moderate consideration of the international anarchical system with a less human-centric stance. In his *Man, The State, and War* book Kenneth Waltz (1924-2013) pointed out on three levels that he termed as images in describing the causes of war. For the first image of international relations, the causes of war lie mainly in human nature and behavior. According to him, “Wars result from selfishness, from misdirected aggressive impulses, from stupidity”.¹⁴ He mentioned all other causes as secondary that should be interpreted based on the above human factors. Waltz’s second image in the theories of international relations is the domestic arrangements of the states. This image argues that the internal organization of states is the key to understanding war and peace. Waltz said, “the internal structure of states determines not only the form and use of military force but external behavior generally”.¹⁵ Waltz continued his book by explaining the third image which assumes that the cause of war is found at the systemic level, i.e., the anarchic structure of the international system is the root cause of war. This third image argues, “...there is a constant possibility of war in a world in which there are two or more states each seeking to promote a set of interests and having no agency above them upon which they can rely for protection”.¹⁶ This is the very idea through which he became renowned as the pioneer of neo-realism that was later written elaborately in his 1979 book *Theory of International Politics*. This piece focused to explain the reasons for the repetitious style of state behavior and their interactions in the international system.¹⁷ Gideon Rose argued, this theory of international politics covers some common postulates on how individual states are motivated to act in the international arena; however, does not claim to explain the states’ behavior meticulously or on every occasion.¹⁸ Waltz claimed that the scope of probable consequences of the actions and interactions of the states within a given system is expressed by neo-realism. It also illustrates

¹³ Hans Morgenthau, *Politics Among nations: The Struggle for Power and Peace*, 5th. (New York: Knopf, distributed by Random House, 1972), quoted in Burchill et al., *Theories of International Relations*, 30.

¹⁴ Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis* (New York: Columbia University Press, 2001), 16.

¹⁵ *Ibid*, 125.

¹⁶ *Ibid*, 227.

¹⁷ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, Mass: Addison-Wesley, 1979), 66.

¹⁸ Rose, “Neoclassical Realism”, 145.



that in case of changes in the system the scope of outcomes differs. It also informs about the exercised forces by the systems and thereby pretended possibilities in different structures.¹⁹ The existing literature of International Relations has been sorted newly with the concept of “systemic determinacy” through the contribution of neo-realism.²⁰ In the words of Waltz, “International structure emerges from the interaction of states and then constrains them from taking certain actions while propelling them toward others”.²¹ The above discussions make it clear that the literature of neo-realism in the arena of international relations has underestimated the domestic-level variables or downgraded it to a relatively inconsiderable position.

NCR is claimed to be the extension of neo-realism and thereby of realism. Several scholars like Wohlforth,²² Zakaria,²³ Schweller,²⁴ have emphasized the significance of a combination of “systemic” and “unit-level” variables though not rejected the systemic explanations. Fareed Zakaria stated in this regard, “a good account of a nation’s foreign policy should include systemic, domestic, and other influences, specifying what aspects of the policy can be explained by what factors”. In his 1998 review article “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy” Gideon Rose combined the contributions of those scholars and termed “neoclassical realism” and claimed it has a cognitive link with classical realism. NCR stresses the *relative material power* of the states as well as added with the structural realism the “ideas” and “domestic politics” and thus protects it from the allegation that this theory is “theoretically degenerative”.²⁵ Taking the arguments of neoclassical realists the paper is arranged with firstly, distinguishing the approach from other international theoretical approaches like *liberalism* and *constructivism*, and secondly, the elements, both internal and external, the theory requires the foreign policy analysts.

¹⁹ Waltz, *Theory of International Politics*, 71-72.

²⁰ Folker J. Sterling, “Realist Environment, Liberal Process, and Domestic-Level Variables,” *International Security* 41, no. 1 (1997): 1.

²¹ Donnelly, *Realism*, 35.

²² M. W. Wohlforth, *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War* (New York: Cornell University Press), 1993.

²³ Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role* (Princeton: Princeton University Press), 1998.

²⁴ Randall L. Schweller, “Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing,” *International Security* 29, no. 2 (2004): 159-201.

²⁵ Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 297.



3. Neoclassical Realism

I would like to start the discussion with the critics' idea of labeling NCR as a degenerative research paradigm. The realists respond to this charge by arguing that the paradigms in social sciences are not thought at the same pace as natural sciences.²⁶ Jeffrey Legro and Andrew Moravcsik have brought the strongest criticism of neoclassical realism by arguing that this theory incorporates “domestic” and “ideational” variables. For the shape of a research paradigm, they have identified two key criteria: *distinctiveness* and *coherence*. According to them, if realists can make use of differences in the relations of state and its society as the main interpretive factors, they are not realists anymore but can be termed as liberals. On the other hand if realists, in describing the interests of the states, can demonstrate divergence that arises based on the differences in ideology they can be said, constructivists. They further claim that there is no right to the realists theoretically for including such causal factors in their analysis.²⁷

In answering the above allegation the neoclassical realists and even the neo-realists said it has not been claimed in their literature that they ignore the elements of *domestic politics* and *ideas* in playing a role in international politics.²⁸ From the epistemological perspective, the *appropriation strategy* as claimed by liberalists and constructivists is highly irregular. Any paradigm of international relations possesses the right to use “domestic politics” and “ideas” that are not exclusive to any specific one. To express the logic of its approach each paradigm could utilize these factors. However, the fundamental distinction of using a paradigm here is to think “how” not “what”.²⁹

This absorption is also claimed in discussing the natural development of neo-realism in its dual functioning.³⁰ *First*, ideas and domestic politics are the key criteria for a state's ability to connect to its underlying material power. NCR simply added to Waltz's meaning of power linked with nationalism and state-society relations. *Second*, besides power, structural realism is also concerned with the idea and domestic politics in a way that the systemic

²⁶ Stephen M. Walt, “The Progressive Power of Realism,” *The American Political Science Review* 91, no. 4 (1997), quoted in Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 245.

²⁷ Jeffrey W. Legro+ and Andrew Moravcsik, “Is Anybody Still a Realist?” *International Security* 24, no. 2 (1999): 5-55.

²⁸ Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 296.

²⁹ Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 300.

³⁰ Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 296.



factors may not always be adaptable directly which may negatively affect the foreign policy of any state. NCR, through its explanation, clarifies the conditions in which systemic restrictions sometimes are not adhered to accordingly by the states.

Constructivism emphasizes the social structure of international relations and thus uses ideas.³¹ Social construction is a process in which general ideas of the members of groups are comprehended collectively where groups create realities. Ideas used by constructivism are the particular types of social ideas created by their intersubjective and shared norms, values, and cultural expressions and are used in a particular way. Kaarbo makes it clear that the concepts of the constructivists like culture, identity, notions, discourse, and performances have been used to justify why the foreign policies of some states oppose realist and liberal expectations.³² From this viewpoint, the approaches that emphasized ideas in a minor social sense are different from the real perspective of constructivism.³³ One such approach is cognitivism where ideas are the instruments of decision-makers that are used to reduce the complexity of decision making. To rationalism, the idea means confidential information that rational actors use in interdependent perspectives.³⁴ On the other hand, the ideational elements focused on by NCR at the domestic level are *nationalism* and *ideology*. Referring to Dueck,³⁵ Kaarbo gave this example that the leaders may need to inspire the public for war and to attain that purpose they may call upon a nationalist sentiment.³⁶ This notion is the same as the case of *domestic politics* where it can be argued that it is not owned by liberalists. Despite giving supremacy to the international system and relative material powers by the NCR scholars, they consider these factors as refined through the state. And, indeed, an extensive variety of *domestic political and decision-making factors* including perceptions, states' motives, political traditions and identities, domestic institutions and coalition building, and perceived

³¹Emanuel Adler, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics," *European Journal of International Relations* 3, no. 3 (1997); Alexander Wendt, "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics," *International Organization* 46, no. 2 (1992).

³² Juliet Kaarbo, "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory," *International Studies Review* 17, no. 2 (2015): 11.

³³ Rathbun, "A Rose by Any Other Name", 300.

³⁴ Brian C. Rathbun, "Uncertain About Uncertainty: Understanding the Multiple Meanings of a Crucial Concept in International Relations Theory," *International Studies Quarterly* 51, no. 3 (2007).

³⁵ Colin Dueck, *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006).

³⁶ Kaarbo, "A Foreign Policy Analysis Perspective", 11.



lessons of the past are responsible for influencing the state responses.³⁷ Constructivists argue that in making their foreign policies the nation-states are often guided by the political and military cultures that are constructed socially.³⁸ Moreover, the domestic actors who struggle to establish their ideological values can become the creators of systemic norms for serving a particular national interest. NCR also considers domestic actors as active participants. Rose identified them as the “flesh and blood officials”³⁹ and according to Sterling-Folker,⁴⁰ they are the “human-constructed institutions”. They can keep up perceptions of future geopolitical compositions and influence internal social groups for making foreign and economic policies. Foulon, in his article, gives an example of the policies of De Gaulle and his associates who perceived threats from the USSR and made pressure on the French government to formulate a new security strategy. On this basis, the French government joined the military alliance of NATO in 1949.⁴¹ Rathbun’s statement is very significant in this regard that the ideas are not only owned by the constructivists as well as domestic politics is not the only dealing matter of liberalists.⁴² The next part of this article gives a detailed account of the above arguments.

4. The Rationale Behind The Argument

Realists’ claim of using domestic politics and ideas is surrounded by their terminology of power, and neoclassical realists have taken up these two terms to expand the notion of power which the scholars valued as the fundamental variable in neo-realism. Most obviously, NCR demonstrates the procedure of playing the fundamental role of domestic politics and ideas in the technique of self-help essential in an anarchic system. In neo-realism, the states concentrate power following the enduring rationale of anarchy. However, the power of a state cannot be understood properly without locating its internal politico-administrative processes,

³⁷ Ibid, 15.

³⁸ Thomas U. Berger, *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*, (Baltimore, London: John Hopkins University Press, 1998); Peter J. Katzenstein, “The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics,” In *New Directions in World Politics*, edited by Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996).

³⁹ Rose, “Neoclassical Realism”, 158.

⁴⁰ Jennifer Sterling-Folker, “Forward Is as Forward Does: Assessing Neoclassical Realism from a Traditions Perspective,” in *Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation*, edited by Ewan Harrison, and Patrick James Annette Freyberg-Inan (Abingdon, UK: Routledge, 2009), 210.

⁴¹ Michiel Foulon, “Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities,” *International Studies Review* 17 (2015): 646.

⁴² Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 301.



and the thinking and believing of its citizens.⁴³ The scholars divided in their views of understanding of power.

According to a group of scholars power is a concept that is highly related to the material strength of anybody or any state. Waltz's contributions played a great role in establishing this view. Walt and Stephen Van Evera see power as not only a collection of military and economic strengths of any state but also a manifestation of some other factors like a balance between defense and offense.⁴⁴ Glaser argued here that an opponent is not perceived as powerful if his strengths are not utilized properly to cause harm to the other party's military equipment.⁴⁵ Power is said to become powerful at the moment it is used. On the other hand, the neoclassical realists argued that *domestic politics* and *ideas* are the important factors that can cause an increase or decrease of power of any state. However, to them, this very argument is not a novel idea of power; rather these components are to be added to the earlier research and read as a natural progression of the conceptual expression of power. They revealed two very important variables to capture the capacity and strength of any state to mobilize its power. These are the *extractive ability* and *inspirational capacity* of any state.⁴⁶

States should possess the *extractive ability* to reallocate or spend societal resources on security and war-making functions. The states become strengthened when they concentrate on power concerning society. Through this process, the states become mentally powerful even the aggregate level of their resources remains constant. Such a condition having true social support changes the relative power of a state which ultimately affects its foreign policy behavior. Fareed Zakaria gives the example from America, who said; during the isolationist period of American foreign policy its reluctance to widen the scope and goals of foreign policy was a real political behavior of a country that feels relatively weak for not having enough power yet to do so. However, America's foreign policy has been changed later on as

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Stephen Van Evera, *Causes of War: Power and the Roots of Conflict* (Ithaca: Cornell University Press, 1999); Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances* (Ithaca: Cornell University Press, 1987).

⁴⁵ Charles L. Glaser, "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help," *International Security* 19, no. 3 (1994).

⁴⁶ Jeffrey Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State," *Security Studies* 15, no. 3 (2006).



the country perceived it has enough strength to intervene in the affairs of others.⁴⁷ The country has strengthened its ability day-by-day to extract necessary wealth for a more extensive schema.

It should also be mentioned here that the powerful states in spending the resources keep all the rights to force society. However, it is wise for those states which apply persuasion. On the other hand, with *inspirational capacity*, a state has the confidence that it can encourage the nation when needed for its purpose. These states always endeavor to form collective identity and try to mobilize the society by establishing something negatively as an existential threat and prospective enemy. From this perspective, the neoclassical realists are very much fond of *nationalism*, which has a fundamental appeal in all classical thoughts.⁴⁸ Traditionally, nationalism ideology has been used by the states as a tool for taking advantage of the power of the military. Nationalism is proved to have great importance to convince citizens so that they agree to bear the costs which are necessary for the states.⁴⁹

Neoclassical realism is itself a distinct and cohesive approach to international relations that is very much applied in foreign policy analysis. It is, therefore, emphasized that NCR, which explains certain behavioral patterns of states in the anarchic international system with the factors at the state and statesman level, is not a systemic theory of international relations but a general foreign policy theory. In the coming chapter, I will try to show to what extent it differs from its predecessor neo-realism.

5. The Distinction Between Neo-Realism and Neoclassical Realism

It has been clear from the above discussion that it is not inappropriate for the realist and neorealist analysis to include both *domestic politics* and *ideas*. However, it is pertinent to have a clear theoretical discussion of how these could be used without going beyond the jurisdictions of the paradigm. For this purpose, we have to look at the *logic of neo-realism*, which is defined by Kenneth Waltz, the precise and powerful voice of neo-realism or structural realism. According to Rathbun, the misunderstanding between neo-realism and

⁴⁷ Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role* (Princeton: Princeton University Press, 1998).

⁴⁸ Hans Mongenthau, *Politics Among nations: The Struggle for Power and Peace*, 5th. (New York: Knopf, distributed by Random House, 1972), chaps. 8, 9.

⁴⁹ Rathbun, "A Rose by Any Other Name", 303.



neoclassical realism is surrounded by the issue of “how determinate the former is meant to be” and “what determinacy means”.⁵⁰

The basic concept of structural realism or neorealism is that the anarchic circumstance of world politics places all states under certain constraints.⁵¹ States are bound to take every measure for protecting themselves in the anarchic world in which no one can be trusted as their potential protectors. As we assume that the states have the desire to survive, the existing system provides certain conditions to the states. *Firstly*, states should mount up their power to achieve the set goals. This process is termed to be *self-help*. *Secondly*, domestic politics, with the apprehension that it could be the stakes, should not be permitted to interfere in decision making. This concept seems to be different from the neoclassical perspective. However, neo-realism contains if domestic politics act as something more than only a *transmission belt* for transforming the systemic pressures into policy decisions, domestic politics can be thought to be a source of deviation in foreign policy. There raised a functional dissimilarity and a contesting element over its goals. In this circumstance, states must defend the well-being of society against the force of insignificant, narrow interests. *Thirdly*, to avoid mistakes and negative consequences, states should be very concerned objectively about their environment. The system should not be perceived negatively; rather it encourages rational thinking. Anarchy should be understood comprehensively and objectively so that the right decisions can be made without a false impression.⁵²

Neo-realism further argues that the state’s action is not determined by the system; rather the system provides opportunities to the states. Like the other areas of politics, self-help is also implemented through a policy process. States observe international circumstances meticulously and get the proper inspirations to do what is right for their causes. For this reason, states have the right and responsibility to mobilize resources to meet the challenges. As the systemic forces do not determine but rather constrain, structural realism is only a prescriptive paradigm. Of neo-realism, Aaron Friedberg writes, “it aims to demonstrate how power should be evaluated by detached, rational observers rather than to determine how it has

⁵⁰ Ibid, 304.

⁵¹ Waltz, *Theory of International Politics*, chaps. 5, 6, quoted in Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 304.

⁵² Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 305.



been or is being weighed by residents of the real political world”⁵³ According to Waltz, states do not always act with “perfect knowledge and wisdom” and can or cannot identify the international structure in which they act.⁵⁴ States have an opportunity to control systemic pressures and observe their environment objectively; however, this does not always happen.⁵⁵

On the other hand, the neoclassical realists distinguish themselves from many structural realists due to their emphasis on relative power. However, they believe that the influence of such powers on policy-making is indirect. This is the *first intervening variable* which is, to the realists, the *perceptions of the decision-makers* through which the systemic pressures should be refined.

As a neoclassical realist Fareed Zakaria⁵⁶ thinks that statespersons are the main actors and for this, their views have a significant impact on state foreign policy. This view can be traced back to classical realism. Wohlforth cites the example of the Soviet Union and the United States during the Cold War, highlighting the importance of the *perception* of heads of state. He thinks that these great powers have interpreted their true abilities in different ways which have caused the two powers to respond to each other in different ways.⁵⁷ This view again clashes with neo-realists who think that the equivalent units in the system react in the same way due to the systemic pressure.⁵⁸ Neo-classical realists, on the other hand, argue that the notion of this smooth systemic control of transmission belts is erroneous and misleading. According to them, the distribution of international power controls the behavior of states on the basis that it influences the decision-making process of their foreign policy officials and experts. So there is no alternative but to explore in detail how the policymakers of each country can understand their situation in the context of the real world.⁵⁹ Contrary to the neo-realists notion that instantaneous actions of states as a result of the system’s obligations, neo-classical realists offer a clearer and more connected chain between the relative strengths of a country in the anarchic system and the variables at the internal level. Schweller argued this is

⁵³ Aaron L. Friedberg, *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline, 1895-1905* (Princeton: Princeton University Press, 1988), 12.

⁵⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, 92.

⁵⁵ Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 306.

⁵⁶ Zakaria, *From Wealth to Power*, 42.

⁵⁷ W.C. Wohlforth, *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War* (New York: Cornell University Press, 1993).

⁵⁸ Kenneth Waltz, “Structural Realism after the Cold War,” *International Security* 5, no. 1 (2000): 5-41.

⁵⁹ W.C. Wohlforth, “The Perception of Power: Russia in the Pre-1914 Balance,” *World Politics* 39 (1987): 353-381.



the process of channeling, meditating, and redirecting the pressure from the systems which results in foreign policy.⁶⁰

The *second intervening variable* that neoclassical realists like Zakaria and Christensen have discussed is the “*power of a country’s state apparatus and its relationship to the surrounding society.*”⁶¹ They believe that it is not possible to properly assess the global distribution of power because national leaders may not have a clear idea of a state’s material power resources. In this circumstance, the ability of states to extract and manage resources from their societies is crucial in the analysis of global power. This task can be done very smoothly using the variables of the theory of international relations.⁶² It has been said earlier that the *extractive ability* and the *inspirational capacity* of a state are two very important factors that indicate the extent to which the state concerned has an impact on its surrounding society.

Zakaria studied various cases in the United States and finally concluded that the external behavior of a country depends on the capacity of the implementation of state decision-makers. He affirms the validity of the argument that capabilities shape desires but considers it necessary to introduce state power as an intervening variable between national competence and official conduct.⁶³ He said that foreign policy is not made by all of a nation or state but its responsibility goes to its government. As a result, it can be said that this issue is a matter of state power and not national power. State power is the part of national power where the government can extract state resources to make its decisions properly and decision-makers can achieve their goals.⁶⁴ His views have been reflected in his research on American foreign policy. One of his historical analyses thus covers: The decades following the Civil War marked the beginning of a long period of improvement in America’s material resources. But this national power was shrouded in a decentralized divided and scattered weak state. The presidents and their secretaries of state repeatedly tried to influence this rising power of the nation to the outside world. But they were administering such a federal state structure and a small central bureaucracy that failed to extract resources from the state government or society

⁶⁰ Randall L. Schweller, “Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing,” *International Security* 29, no. 2 (2004): 159-201.

⁶¹ Rose, “Neoclassical Realism”, 160.

⁶² Zakaria, *From Wealth to Power*, 39-40.

⁶³ Rose, “Neoclassical Realism”, 162.

⁶⁴ Zakaria, *From Wealth to Power*, 9.



at large. . . .The 1880s and 1890s were the emergences of the modern American state that was the result of the adaptation of internal pressures created by industrialization. This transformation of the state structure served as a complement to the ongoing improvement of national power, and by the mid-1890s the executive branch was able to ignore Congress or force to establish American interests abroad. America's uninterrupted victory in the Spanish-American War crystallized the idea of increasing American power. In the years that followed, America expanded dramatically.⁶⁵

Christensen, considering the same idea, introduced another notion of "national political power", he means this concept as "the ability of state leaders to mobilize their nation's human and material resources behind security policy initiatives".⁶⁶ Similar to Zakaria's "state power", this concept performs the role of "a key intervening variable between the international challenges facing the nation and the strategies adopted by the state to meet those challenges."⁶⁷ The distinction of neoclassical realism thus has become apparent from its predecessors that the theory is more applicable in the contemporary perspective in analyzing foreign policy of the countries.

6. Rose's Analysis of Realist Schools with Foreign Policy Perspective

Neoclassical realists aim to explain the foreign policy behavior of a particular state, not to formulate general theories about international politics. Baylis et al.⁶⁸ argued that, according to the central view of neo-classical realism, foreign policy is a complex relationship between international structure and domestic influence. Although national power and the position of the state in the international arena are considered important factors in the selection of the foreign policy of the respective state, domestic variables can also shape the foreign policy of a state. This is why Rose describes Neoclassical realism as a theory of foreign policy. He notes that neorealism is a theory of international politics that primarily relates to the results of interactions between different units and "much of the daily stuff of international relations is left to be accounted for by theories of foreign policy".⁶⁹

⁶⁵ Zakaria, *From Wealth to Power*, 10-11.

⁶⁶ Rose, "Neoclassical Realism", 163.

⁶⁷ Zakaria, *From Wealth to Power*, 11-13.

⁶⁸ John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Edited by Steve Smith, Patricia Owens, John Baylis, 4th. (New York: Oxford University Press Inc., 2008).

⁶⁹ Rose, "Neoclassical Realism", 145.



Rose argued, realists have ignored foreign policy theories. For this reason, neoclassical realists have presented a framework through which a clear portrait of a country's foreign policy can be understood. To make this point a little clearer, neoclassical realists say that a country's foreign policy is primarily determined by its position in the international arena and its relative strength. However, like traditional realists, they view the *system as a dependent variable*, contrary to the notion of neo-realists who regard the system as an independent variable.⁷⁰ In other words, units and states can never interact with the system. Rose said so briefly, “Its adherents argue that the scope and ambition of a country’s foreign policy are driven first and foremost by its place in the international system and especially by its material power capabilities. This is why they are realists. They argue further, however, that the impact of such power capabilities on foreign policy is indirect and complex because systemic pressures must be translated through intervening levels at the unit level. This is why they are neoclassical”.⁷¹ Criticizing Waltz’s concept of theories that he argued needs to be discussed with coherent reasoning of autonomous regions, Rose argues, Foreign policy does not comprise an autonomous region but is governed by both internal and external factors. Rose distinguished four broad schools to build a common theory of foreign policy.

The first consideration is the *Innenpolitik* theories which place great importance on the influence of internal factors in foreign policy behavior. Factors such as a country’s political and economic thinking, national character, biased politics, or socioeconomic structure control its external behavior. Taking a liberal approach, they argue that the behavior of non-democratic countries is different from that of democracies. The notion of ‘democratic peace’ is the guiding principle of this theorizing.⁷²

The second consideration is “*Offensive realism*” or “*Aggressive realism*” Which emphasizes the systemic factors as influential. It has taken the notion that international anarchy is usually Hobbesian that holds the view that security, apart from the conditions of bipolarity or nuclear resistance, is inadequate and that states try to ensure this by maximizing

⁷⁰ W. J. Taliaferro, “Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited,” *International Security* 25, no. 3 (2000): 128-161.

⁷¹ Rose, “Neoclassical Realism”, 146.

⁷² Rose, “Neoclassical Realism”, 148.



their relative advantages.⁷³ Rational states, inoffensive realism, start in a defensive mode; however, the structure of the international system later compels them to go for actions that ultimately cause conflict. To understand the behavior of states, one must study their relative capabilities and external environment because those are the factors that are relatively and smoothly transformed into foreign policy.

The third consideration is *defensive realism* which perpetuates the idea that international anarchy is sometimes too amiable as the concept of security is not inadequate but abundant and common states can understand it or learn it in the light of experience.⁷⁴ In this viewpoint, rational states prefer a peaceful attitude in pursuing security. These may take vigorous action only to respond to external threats. According to this view, foreign policy activity is a document of rational states that respond appropriately to the clearing of all systemic stimuli. These states engage in conflict only when the security dilemma is intense to an extreme level.⁷⁵

7. Challenges of NCR

Neoclassical realism has challenged the critical element of these three perspectives. The reasons for this are, *Innenpolitik* theories' concept of pure unit-level explanations is problematic. Because, it is not logical to analyze states only through domestic-level variables because it is observed that in the context of foreign policy, states with similar internal characteristics sometimes behave differently, and states with different internal characteristics sometimes behave similarly. Neoclassical realists believe that the independent variables preferred by the *Innenpolitikers* such as political and economic values, national character, party-based politics, or socioeconomic structure, must be brought down to the second level in foreign policy analysis. This is because the foreign policy of a state cannot go beyond the boundaries and opportunities set by the international environment for a long time. Zakaria pointed out, "A good theory of foreign policy should first ask what effect the international system has on national behavior because the most powerful generalizable characteristic of a

⁷³ John Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War," *International Security* 15, no. 1 (1990): 5-56.

⁷⁴ Rose, "Neoclassical Realism", 164.

⁷⁵ *Ibid*, 150.



state in international relations is its relative position in the international system”.⁷⁶ Furthermore, since structural elements such as the effects of relative power are not always clear to everyone, nor even to political actors, neoclassical realists suspect that analysts who do not carefully consider such effects may mistakenly attribute causality to other visible factors. But in the real sense, they are only epiphenomenal.⁷⁷

Neoclassical realists have also called *defensive realism problematic* for the same reason. This is because their policy of emphasizing the response of states to threats ignores the fact that the perception of one’s threat is created due to the increase in the relative material strength of the other.⁷⁸ This is further flawed because its emphasis on systemic reasoning does not represent the actual behavior of the state. Also, it forces its followers to agree with its explanatory work on carrying local-level variables.

The idea of *offensive realism* is also misguided according to the neoclassical realists. This is because confining a foreign policy theory to only systemic factors can in most cases lead to wrong decisions. To understand how states interpret and respond to the external environment, neoclassical realists say, one must analyze how systemic pressures are transformed into unit-based intervening variables such as decision-makers’ opinions and internal state structures.⁷⁹ In the formulation and implementation of foreign policy, *Innenpolitik* theory prefers internal independent variables, while *offensive realism* gives precedence to systemic variables. Both the ideologies face opposite inconsistencies from each other. Defensive realists, on the other hand, see the international system as a cause of natural behavior that includes the choice of aggression only when the obvious cause is first identified by military intervention or some other factors.

The *Neoclassical Realists* attempt firstly to define and operationalize their chief independent variable – the term ‘relative power’. They generally discuss this issue after explaining the causes of holding the term “power” for indicating “the capabilities or resources . . . with which states can influence each other”.⁸⁰ Neo-classical realists, while not agreeing

⁷⁶ Fareed Zakaria, “Realism and Domestic Politics.” in *The Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security*, edited by Brown et al. (Cambridge: MIT Press, 1995), quoted in Rose, “Neoclassical Realism”, 151.

⁷⁷ Rose, “Neoclassical Realism”, 151.

⁷⁸ Ibid, 150.

⁷⁹ Ibid, 151.

⁸⁰ Rose, “Neoclassical Realism”, 151.



with the neorealists' claim that states always desire security, hold the view that states respond to the uncertainty of international anarchy by controlling and shaping their external environment.⁸¹ Therefore, in the light of central experience, it can be predicted about neoclassical realism that the relative amount of material power resources that states have held for a long time constitutes the scope and ambition of their foreign policy. As states' relative power resources increase, so will their influence in the outside world. On the other hand, if their relative strength decreases, their actions and ambitions will gradually decline.⁸² Friedberg cites the example of Britain in this context, saying that the relative decline of Britain's economic and military power occurred in the early twentieth century. He found that the reaction of British officials to this collapse was haphazard. They followed such policies that ignored serious inherent weaknesses in Britain's position at the time, or steps taken to solve the problem created new and more dangerous problems.⁸³ NCR, therefore, is at a middle ground between purely *structural theorists* and *constructivists*. The first doctrine supports a very clear and direct connection between systemic constraints and unit-level behavior, and its second doctrine denies the existence of any purposeful systemic constraints; rather it argues that international reality is socially constructed and believes "anarchy is what states make of it".⁸⁴ Michiel Foulon stated clearly in this respect "Neoclassical realists posit a state-level-mediating variable between system and foreign policy action and bridge the spatial divide: domestic politics affect how the government devises foreign policy in response to binding structural incentives".⁸⁵ He brought both Waltz and Wendt's arguments in his paper on the concept of structure and said both the scholars concentrated on the structure. Whereas Waltz argued on the existence of material structure and its pressures on states, Wendt criticized him by devising another approach based on Giddens's argument of social structure who said, "Structure" is not an external factor that affects agents. (Wendt, 1999, p. 251).⁸⁶ Foulon claimed that Wendt gave priority to the agents over structure thus the structure has no independent capacity without the agents.⁸⁷ Wendt contradicts Waltz's claim that the existence of structure is independent which posits obligatory restrictions on the agents, rather said the

⁸¹ Ibid, 152.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid. 156.

⁸⁴ Wendt, *Anarchy Is What States Make of It*, 1992, quoted in Rose, "Neoclassical Realism", 152.

⁸⁵ Foulon, "Neoclassical Realism", 637.

⁸⁶ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics* (Cambridge: Cambridge University, 1999), 251.

⁸⁷ Ibid, 171-78.



social structure is created by the states.⁸⁸ He refers to an ideational structure by saying “Anarchy is what states make of it.”⁸⁹ To give an example of this ideational structure Foulon mentioned Hurd who said “Japan’s military and the economy were superior to that of China during the early 1990s and posed more of a material threat to the United States. Yet China was perceived to be more of a threat at that time.”⁹⁰ The constructivists explained that since the end of the Cold War a friendly perception of the US leaders in Japan relative to China had prevailed. To them, international relations are determined by the changes in the state’s structural motivations in other states.⁹¹

Neoclassical realists believe that material relative forces form the basic parameters for a country’s foreign policy. However, they point out that no instantaneous or perfect transmission belt directly converts material relative powers into foreign policy behavior. Neoclassical realism presents an imperfect “transmission belt” between systemic motivations and obligations on the one hand and the concrete diplomatic, military, and foreign economic policies adopted by the state on the other. Foreign policy choices, therefore, have to be made by real political leaders and elites who can consider not only the relative material resources or the quantity of power but also the relative power of the state in the true sense. However, not every argument that emphasizes the importance of objective perception is a realist. Rational scholars, for example, have created a paradigm based on the process of signaling and screening that is not realistic at all. Unique actors and objective perceptions are not the assumptions in the true sense but the inspiration provided to states through the system.⁹² For this reason, NCR argues that the system inspires the states, but it never determines the actions of a state.

Only systemic interpretations of foreign policy hold the view that state officials have a reasonable and appropriate understanding of the distribution of global power, and for very reasonable grounds this realization is directly reflected in national policy. Friedberg noted, “In most structural realist formulations assessment of relative power through rational calculation plays the part of a reliable but invisible transmission belt connecting objective material

⁸⁸ Foulon, “Neoclassical Realism”, 638.

⁸⁹ Foulon, “Neoclassical Realism”, 639.

⁹⁰ Ian Hurd, “Constructivism,” In *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal (Oxford: Oxford University Press Inc. [Online version], 2009).

⁹¹ Foulon, “Neoclassical Realism”, 639.

⁹² Rathbun, “A Rose by Any Other Name”, 305.



change to adaptive behavior.”⁹³ Robert O. Keohane agrees. He argues that to most systemic theorists “the link between system structure and actor behavior is forged by the rationality assumption, which enables the theorist to predict that leaders will respond to the incentives and constraints imposed by their environments. Taking rationality as a constant permits one to attribute variations in state behavior to various characteristics of the international system.”⁹⁴ Moreover, those leaders and elites do not always have full freedom to acquire and manage national resources for use in foreign policy. This means that relatively full-fledged but structurally different states operate differently. And finally, it can be said that systemic pressures and incentives can create broad outlines and general guidelines regarding foreign policy even though they are not precise and clear enough to determine the accurate details of state behavior. This means that the effects of systemic factors may not be as strong at first, but may be more pronounced at a distance. This is evident when it is observed that at a given time, state leaders are forced to accept a particular option from a menu of foreign policy alternatives rather than limiting the alternatives considered by them to the most logical option.

For the above reasons, neoclassical realists believe that to better master the connection between systemic obligation and the foreign policy of the state, it is necessary to examine the local and global contexts through which foreign policies are formulated and implemented.⁹⁵ And herein lies the rationale of independent and intervening variables that the NCR considers important for the states' foreign policy behavior.

8. Conclusion

The term “neoclassical realism” was invented by Gideon Rose in a combination of books by Thomas Christensen, Randall Schweller, William Wohlforth, Fareed Zakaria, and a compilation of scholarly articles formerly published in the journal *International Security*. The basic purpose of all these writers was to explain a great strategy for a modern great power in terms of a specific time or place, not to explain the recurring pattern of international political consequences. According to Rose, through these books, one can find the outline of a holistic school about foreign policy theories. This is because these authors present the concept of a single independent variable (relative strength) and a universal set of intervening variables (the

⁹³ Friedberg, *The Weary Titan*, 13.

⁹⁴ Robert O. Keohane, “Theory of World Politics,” in *Neorealism and Its Critics*, edited by Robert O. Keohane, (New York: Columbia University Press, 1986), 167.

⁹⁵ Rose, “Neoclassical Realism”, 156.



power of the institutional organs of states and their relation to the surrounding society and the perception and calculation of leaders about the relative power of the state) and they point to a distinct systematic perspective characterized by causal processes and thorough historical analysis. Accepting neo-realism as a cornerstone of the discussion, they emphasize the importance of anarchic international systems, the distribution of relative power, and the universal uncertainty of global events. Neoclassical realists, however, regard anarchy as a permissive situation, not as a self-determining underlying factor. Rose mentioned the reason behind this position by saying that the governments or leaders who have long failed to respond properly to systemic incentives have largely jeopardized the sovereignty of their state.⁹⁶ From this point of view, all these writers seem as if they have returned to the previous doctrine like Morgenthau, Kissinger, Wolfers, and other classical realists.⁹⁷ Within this broad anarchic framework, the overall calculations and deep understanding of the relative strengths of the state leaders help to provide a timely and purposeful efficient response to policy adaptations to the pressures of the external environment. Besides, leaders are often confronted with a two-tiered game in terms of inventing and implementing super strategies. From one side, they must respond strategically to the effects of the external environment, and on the other side, they must take steps to mobilize resources from local communities, implement through existing internal institutions, and maintain the support of key partners. This is the very fundamental structure neoclassical realism suggests or in other words, requires the foreign policy analysts essential for making an ideal foreign policy as illustrated with a historical great power analysis.

References

- Adler, Emanuel. "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics." *European Journal of International Relations* 3, no. 3 (1997).
- Baylis, John, Steve Smith, and Patricia Owens. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, edited by Steve Smith, Patricia Owens, John Baylis. 4th. New York: Oxford University Press Inc., 2008.
- Berger, Thomas U. *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore, London: John Hopkins University Press, 1998.

⁹⁶ Ibid, 151-59.

⁹⁷ Marc I. Trachtenberg, "The Question of Realism: A Historian's View," *Security Studies* 13, no. 1 (2003): 156–194.



- Donnelly, Jack. "Realism." in *Theories of International Relations*, by Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit and Jacqui True Scott Burchill, 30, 32. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Donnelly, Jack. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Dueck, Colin. *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.
- Evera, Stephen Van. *Causes of War: Power and the Roots of Conflict*. Ithaca: Cornell University Press, 1999.
- Foulon, Michiel. "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities." *International Studies Review* 17 (2015): 635-661.
- Friedberg, Aaron L. *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline, 1895-1905*. Princeton: Princeton University Press, 1988.
- Gilpin, R. G. "The Richness of the Tradition of Political Realism." In *Neorealism and Its Critics*, edited by R. O. Keohane, 305. New York: Columbia University Press, 1986.
- Glaser, Charles L. "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help." *International Security* 19, no. 3 (1994).
- Hurd, Ian. "Constructivism." In *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal. Oxford: Oxford University Press Inc. [Online version], 2009.
- Jervis, Robert. "Understanding the Bush Doctrine." *Political Science Quarterly* 118, no. 3 (2003): 365-388.
- Kaarbo, Juliet. "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory." *International Studies Review* 17, no. 2 (2015): 1-28.
- Katzenstein, Peter J. "The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics." in *New Directions in World Politics*, edited by Peter J. Katzenstein. New York: Columbia University Press, 1996.
- Keohane, Robert O. "Theory of World Politics." in *Neorealism and Its Critics*, edited by Robert O. Keohane. New York: Columbia University Press, 1986.
- Keohane, Robert O. "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond." in *Neorealism and Its Critics*, edited by Robert O. Keohane, 164-165. New York: Columbia University Press, 1986.
- Keohane, Robert O., ed. *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press, 1986.
- Legro, Jeffrey W., and Andrew Moravcsik. "Is Anybody Still a Realist?" *International Security* 24, no. 2 (1999).
- Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro. *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Machiavelli, N. *The Discourses*. Book 1. Chapter 3. vols. Harmondsworth, 1970.
- Mearsheimer, John. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security* 15, no. 1 (1990): 5-56.
- Mearsheimer, John. *The tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton and Company, 2001.
- Morgenthau, H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: AA, 1948/1954/1973.



- Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th. New York: Knopf, distributed by Random House, 1972.
- Rathbun, Brian C. "Uncertain About Uncertainty: Understanding the Multiple Meanings of a Crucial Concept in International Relations Theory." *International Studies Quarterly* 51, no. 3 (2007).
- Rathbun, Brian. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism." *Security Studies* 17. Routledge, Taylor & Francis Group (2008): 294-321.
- Rose, Gideon. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy." *World Politics* 51, no. 1 (1998): 144-172.
- Schweller, Randall L. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing." *International Security* 29, no. 2 (2004): 159-201.
- Sterling, Folker J. "Realist Environment, Liberal Process, and Domestic-Level Variables." *International Security* 41, no. 1 (1997): 1-25.
- Sterling-Folker, Jennifer. "Forward Is as Forward Does: Assessing Neoclassical Realism from a Traditions Perspective." in *Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation*, edited by Ewan Harrison, and Patrick James Annette Freyberg-Inan. Abingdon, UK: Routledge, 2009.
- Taliaferro, Jeffrey. "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State." *Security Studies* 15, no. 3 (2006).
- Taliaferro, W. J. "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited." *International Security* 25, no. 3 (2000): 128-161.
- Trachtenberg, Marc I. "The Question of Realism: A Historian's View." *Security Studies* 13, no. 1 (2003): 156-194.
- Walt, Stephen M. "The Progressive Power of Realism." *The American Political Science Review* 91, no. 4 (1997).
- Walt, Stephen M. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987.
- Waltz, Kenneth N. "Structural Realism after the Cold War." *International Security* 5, no. 1 (2000): 5-41.
- Waltz, Kenneth N. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 2001.
- Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Reading, Mass: Addison-Wesley, 1979.
- Wendt, Alexander. "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics." *International Organization* 46, no. 2 (1992).
- Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University, 1999.
- Wohlforth, W.C. "The Perception of Power: Russia in the Pre-1914 Balance." *World Politics* 39 (1987): 353-381.
- Wohlforth, W.C. *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*. New York: Cornell University Press, 1993.
- Zakaria, Fareed. "Realism and Domestic Politics." in *The Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security*, edited by Brown et al. Cambridge: MIT Press, 1995.
- Zakaria, Fareed. *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*. Princeton: Princeton University Press, 1998.



Revisiting the Environmental Security Concept: Climate Change as a Security Issue

Emirhan ALTUNKAYA*

Abstract

Despite being an oft-used concept within the security studies sub-discipline, environmental security stands as a controversial term because of diverging interpretations on its meaning. This study aims to devote a theoretical investigation of the environmental security concept and to provide a descriptive analysis of its various meanings by reconsidering debates within the security studies research agenda since the 1980s. The research objective of the study is to understand why the environmental security concept has such diverging interpretations and to interrogate the relevance of this divergence for the framing of climate change as a security issue. In this regard, first, it focuses on debates on the redefinition of the security concept through the 1980s within discipline and reviews its implications for the emergence of the environmental security concept. Then it examines controversies over the meaning of the concept by providing a comparative analysis of the various interpretations of the relationship between environment and security. The third part discusses the significance of this theoretical investigation for the framing of climate change as a security issue on the international political agenda.

Keywords: Climate Changes, Ecological Security, Environmental Security, Human Security, Security Studies.

Çevresel Güvenlik Konseptinin Yeniden Tartışılması: Bir Güvenlik Sorunu Olarak İklim Değişikliği

Özet

Çevresel güvenlik kavramı, güvenlik etütleri alt-disiplini içerisinde sıklıkla kullanılmasına rağmen, anlamı üzerine birbirinden oldukça farklı yorumlamalar sebebiyle halen tartışmalı bir kavramdır. Bu çalışma çevresel güvenlik kavramı üzerine teorik bir inceleme yapmayı ve güvenlik etütleri içerisinde 1980'li yıllardan bu yana süregelen tartışmaları da dikkate alarak kavramın farklı anlamlarına ilişkin tanımlayıcı bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın amacı, çevresel güvenlik kavramına ilişkin farklılaşan yorumlamaların neden ve nasıl geliştiğini anlamak, ve bu farklılıkların iklim değişikliğinin bir güvenlik sorunu olarak ele alınmasına etkilerini sorgulamaktır. Bu bakımdan, çalışma ilk olarak, disiplin içerisinde 1980'li yıllarda yaşanan güvenlik konseptinin yeniden tanımlanmasına ilişkin tartışmalara odaklanmakta ve bu tartışmaların çevresel güvenlik kavramının oluşmasındaki etkilerini gözden geçirmektedir. Sonrasında, çevre ve güvenlik arasındaki ilişki üzerine farklılaşan yorumlamaların karşılaştırmalı bir analizini sunarak, kavramın anlamı üzerine süregelen muğlaklığı incelemektedir. Üçüncü bölümde ise, bu teorik sorgulamanın, iklim değişikliğinin uluslararası politik ajandada bir güvenlik sorunu olarak ele alınması açısından önemini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Güvenlik, Ekolojik Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları, İklim Değişikliği İnsani Güvenlik.

* Research Assistant, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Galatasaray Üniversitesi, E-mail: emirhanaltunkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3244-2973

Date of Arrival: 01.01.2021 – **Date of Acceptance:** 27.02.2021.



1. Introduction

The relationship between the environment and security is an area of research that has been part of security studies relatively for a long time and attracted wide attention both from scholars and policymakers. With the emergence of several environmental problems since the 1950s¹, which are inherently transnational and which threatens the security of individuals, the link between environment and security became an essential area of research within the security studies literature. Early discussions during this period had occurred without referring explicitly to the term “environmental security.” With the broadening agenda of security studies in the 1980s, the term “environmental security” emerged as an oft-used concept in both academic and political spheres. However, the newly founded concept of “environmental security” stands as a controversial and ambiguous concept, because of the diverging perspectives over its meaning. While some scholars are entirely neglecting the place of environmental threats within security studies, some others pay the utmost attention to them as an underlying source of vulnerabilities. While some are focusing on the importance of natural resources for the security of states, others emphasize the safety of individuals in the face of environmental problems and natural disasters. Therefore, there is no consensus on the relevance of environmental issues in the agenda of security studies, neither on its interpretation as a security threat.

This paper aims to investigate the emergence of the “environmental security” concept, changes within its interpretations over time, and its different meanings up to date. It will help us to understand how the environmental issues have challenged the traditional concept of security and how diverse perspectives within the International Relations (IR) discipline attempted to construct an understanding of the relationship between security and the environment. Moreover, the study aims to examine the relevance of this theoretical debate for the framing of climate change as a security issue within the international political agenda. In this regard, it argues that different interpretations of the environmental security concept enable different ways of comprehending the climate change – security relationship, which in turn has implications for the means and ends of the global climate change action. Thereby, this study is arranged as follows. The first part, it starts briefly by investigating the

¹ To cite some of them; 1952 London’s Killer Fog, 1956 Minamata Disease Disaster, 1976 Milan Seveso Disaster, 1984 Bhopal Gas Leak, 1986 Tchernobyl Nuclear Plant Explosion, 1989 Alaska Crude Oil Spill.



phenomenon of *widening* and *deepening* in the research agenda of security studies in the 1980s, primarily focusing on the introduction of the environment as a new security dimension. This part will allow us to examine how environmental problems necessitated a new conceptualization of security, beyond conventional thinking and understand the historical background of the environmental security concept. Then in the second part, the study focuses on the theoretical debates about the environmental security concept within the academic literature. In this respect, it aims to reveal diverging interpretations of the concept according to the different perspectives within the discipline. Finally, in the third part, the study discusses how these different interpretations of the concept interact with the framing of the climate change – security relationship. Overall, the study aims to analyze the relationship between environment and security and to observe the change related to the concept of security since the 1980s under the impacts of growing environmental challenges in world politics. Moreover, it will reveal the different aspects of the environmental security concept for a better understanding of shifting discourses on climate change – security relationship in the international political agenda. In this way, it presents a descriptive analysis of the environmental security concept and argues for its significance in the recent climate security debates.

2. Emergence of the Environmental Security Concept

The traditional concept of security, which stems from the realist perspective within the IR discipline, focuses on the security of the states, and primarily on military threats against them. During most of the Cold War, this was the dominant paradigm within the security studies, and researches were focused on issues around control, threat, and use of force. As states are primary users and targets of the force, this approach is inherently state-centric, and the field of security studies explored related subjects such as arms control, nuclear deterrence, military capacity. Nevertheless, in the 1970s and 1980s, due to the multiplication of transnational problems such as economic crises, environmental disasters, and health hazards, scholars within security studies have begun to challenge this traditional perspective of security studies. The conventional military–state–centric security approach, has been criticized and challenged by a post-realist security scholarship that seeks to widen the agenda to include non-military risks and deepen the scope to include different referent objects rather



than states.² The introduction of environmental problems as a new security dimension and the emergence of the environmental security concept are closely related to these debates within the security studies discipline. Moreover, those debates have originated diverging security perspectives that approach environment – security relationship in different manners; they differ, especially on the questions of the referent object, the nature of the threat, levels of analysis for understanding the relationship. Therefore, in this first part, we will try to analyze the introduction of the environment as a new security dimension into the agenda of security studies regarding those emerging non-traditional security perspectives.

Environmental issues have initially been introduced into the academic literature of security studies in the 1970s. We can argue that authors such as Richard Falk (1971) and Lester Brown (1977) are among the first ones to question the link between environment and security in this respect. Richard Falk's *This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival*,³ was one of the first comprehensive attempts to display the relationship between environment and security that laid the foundation for later works to redefine security in the context of environmental degradation. A few years later, Lester R. Brown, American environmentalist and founder of World Watch Institute, became one of the pioneer scholars for the inclusion of environmental issues into the security agenda. In his article titled *Redefining National Security*, published in 1977, he criticized the military-state-focused character of the traditional security understanding and argued that environmental problems should become an important part of the national security agenda. He underlines that the concern over military threats in national security thinking had become so pervasive that other threats to the security of nations, including environmental problems, had often been ignored. *"The overwhelming military approach to national security is based on the assumption that the principal threat to security comes from other nations. But security threats may now arise less from the relationship of nation to nation, but more from the relationship of man to nature."*⁴ Brown, in his article, emphasizes several emerging environmental problems of the period, such as the dependency of economies on depleting resources, deterioration of the earth's principal biological systems by excessive human use, and global food insecurity. He

² Barry Buzan and Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, (New York: Cambridge University Press, 2009), 188.

³ Richard Falk, *This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival*, (New York: Random House, 1971).

⁴ Lester R. Brown, "Redefining National Security," *World Watch Institute, World Watch Paper*, no.14 (1977): 4.



indicates that with the expansion of the world's population and intensification of economic activities, the "capacity of charge" of the world's biological systems is being ignored and overstretched.⁵ For Brown, this should become a common security concern for all states because it can put national interests in conflict and cause disputes among nations; hence efforts to preserve the environment should be developed to ensure national and international security.⁶ He emphasizes that these environmental problems can underpin political, social, and economic conditions in the world, thus have strategic importance for national security as well. Therefore, we can argue that he proposes a broader understanding of security that should include environmental factors as threats to national, international, and global security. In this regard, he is an early pioneer for the environmental security concept that underlines the relationship between environmental problems and traditional threats to the security of states. He was followed by others who recognized the need not only to broaden the boundaries of national security thinking but to address environmental concerns in these deliberations. In this respect, another initial scholarly contribution to identify environmental threats as a part of the security agenda came from Richard Ullman in his article *Redefining Security*, published in the *International Security* journal in 1983. Ullman argues that "*the assumption that is defining national security merely (or even primarily) in military terms conveys a profoundly false image of reality,*" and he examines the question of "*security versus what?*" to be able to offer a redefinition.⁷ He criticizes the realist military-state-focused Hobbesian perspective over security. He argues that a threat to national security should be identified as *an action or sequence of events that threatens drastically and over a relatively brief span of time to degrade the quality of life for the inhabitants of a state.*⁸ Therefore, he emphasizes natural disasters as direct threats to US security. He also underlines that threat posed to the capacity of the world by growing population and overuse of resources as an indirect threat to US national security, which should be assessed carefully. In this regard, he emphasizes the growing environmental problems, such as droughts, floods, natural disasters, which in turn can create an indirect threat for the US national security via migration, social instability, competition, and conflict over resources. We can argue that his study is also essential by

⁵ Ibid., 18.

⁶ Ibid., 19.

⁷ Richard H. Ullman, "Redefining Security", *International Security* 8, no. 1 (1983): 129.

⁸ Ibid., 133.



creating two linkages that are crucial for the environmental security concept: environment-development and environment-conflict linkages. A few years later, similar points were also emphasized by Jessica Matthews in an article with the same title, published in *Foreign Affairs*.⁹ Barry Buzan, a well-known scholar within the discipline, is also amongst one of the pioneers that established a linkage between environment and security back in the 1980s. He pointed out that the concept of security is “*too narrowly based*” and argued for “*broadening the concept*” to include diverse problems, including environmental ones.¹⁰ His goal was to offer a broader security framework to include new dimensions that were not previously part of the security puzzle and to extend the scope of security studies to different levels of analysis, such as individual, state, regional, and international. This view to include individuals as a part of the state's physical base has led Buzan to describe new threats aside from military threats to national security. He classified these non-traditional threats into five categories; military, political, economic, social, and ecological.¹¹ For this paper, we focus on the ecological sector defined by Buzan, which is aiming to create a link between security and the environment. According to Buzan: “*ecological threats have traditionally considered as natural and therefore not part of national security concerns. Earthquakes, storms, plagues, floods, droughts, and such-like might inflict war-scale damage on a state, as in Bangladesh in 1970, but these were seen as part of the struggle of man against nature, and not in terms of competition among men.*”¹² In this regard, he emphasizes that as the scale, diversity, and pace of human activity increase, environmental events induced by these activities became critical threats to the security of citizens within a state and therefore, should be included in the national security understanding. Moreover, he draws attention to the transnational nature of the environmental threats and underlines some of them as global threats such as greenhouse gas (GHG) effects (climate change) that should be a concern of all nations. We can argue that Buzan, even in his first works, attempted to reveal the relationship between environment and security, thus contributed to the emergence of the environmental security concept. In this regard, later works of the so-called Copenhagen School of Security Studies also hold crucial importance for this redefinition of the concept of security to include non-military sources of

⁹ Jessica T. Matthews, “Redefining Security”, *Foreign Affairs* 68, no.2 (1989): 162-177.

¹⁰ Barry Buzan, *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, (Brighton: Harvester Press Group, 1983), 9-10.

¹¹ Buzan, *People, States, and Fear*, 75.

¹² *Ibid.*, 82.



threats to widen the scope of the research. The well-known book of Buzan, Waever, and de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* published in 1998, still stands as one of the most comprehensive contributions for this “widening” phenomenon within security studies.¹³ In this book, authors have coherently developed an understanding of the security concept through five sectors or five different sources of threats – military, political, social, environmental, economic-based on their previous works and related debates within the academic literature since the 1970s, such as different levels of analysis, intersubjectivity, and securitization. In this book, they also refer to another important debate around the environmental security concept, which is related to the referent object of security. They argued that the range of possible referent objects is extensive for the environmental sector, which enables different conceptualizations and causes fluctuations in environmental threat perceptions.¹⁴ In this regard, we can argue that these authors have underlined the difficulty of a coherent conceptualization for environmental security, and they are skeptical of too broadened understandings of the environment – security relationship.

We can note that these earlier contributions focused on widening the concept of security by including new threats such as environment to national security thinking. Although these researchers have emphasized the importance of introducing different levels of analysis, we can argue that their point of view stayed somehow related to the state-centric perspective. They mostly linked environmental factors to traditional notions of security, such as intra or inter-state conflicts, competition among states over resources, the environmental vulnerability of state capacity. Thierry Balzacq, notes that this “old camp” is one of those who agree on the relevance of a connection between environment and national security but do not differ in the object of security, adhering to a relatively traditional perspective on the idea of state security matters.¹⁵ On the other hand, in the late 1980s, some researchers felt the need to move beyond the centrality of state for a more comprehensive definition of security. These new contestations to traditional security understanding, often emphasize the importance of levels of analysis below and above state level to offer a more in-depth scope for security studies. Notably, the so-called Welsh School of Critical Security Studies argued that the individual

¹³ Barry Buzan, Ole Waever and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, (London: Lynne Rienner Publishers, 1998).

¹⁴ *Ibid.*, 71.

¹⁵Thierry Balzacq, “Qu’est-ce que La Sécurité Nationale?”, *Revue Internationale et Strategique*, no.52 (2003): 41.



level should be the focus of security concern and that the well-being of the individuals is the very essence of the security issue. At this point, the concept of emancipation, developed by Ken Booth and other scholars associated with this school, plays an essential role in the understanding of environmental security based on individual well-being. For Booth, security is defined as *the absence of threats*, referent objects of security should be individuals rather than states. He argues that states should be means for freeing people (individuals and groups) from their constraints, or basically for emancipation.¹⁶ They emphasized the need to discuss the relationship between environment and security with a focus on the well-being of individuals or populations. In this respect, scholars who argued for the deepening of the concept of security questioned the centrality of the state in security studies and proposed a transition between traditional security concerns and individual security concerns. Among the multiple contributors to this phenomenon, we can cite authors such as Ken Booth, Norman Myers, and Simon Dalby, who focused on the relationship between the environment and the security of individuals. These scholars have advocated for a new understanding of the environmental security concept, with a focus on the impacts of environmental degradation on individual and global vulnerabilities. They argue that an environmental factor poses threats to the ecosystems and to human well-being that transcends the interests of states and national security concepts. This perspective led to the emergence of a new reflection on the concept of security, which goes beyond national thinking and which is expressed by the authors through various notions such as *comprehensive security*, *common security*, *human security*, *ultimate security*.¹⁷ These interpretations, which move away from the concept of national security, proposed a new perspective on the relationship between security and the environment that focuses on the humanitarian aspects.

Especially the literature emerging under the umbrella label of Critical Security Studies (CSS), is crucial for this change within the environmental security understanding. Ken Booth, one of the pioneers of this perspective, underlines that the traditional concept of security has

¹⁶ Ken Booth, "Security and Emancipation", *Review of International Studies* 17, no. 4 (1991): 310.

¹⁷ See: Arthur H. Westing, "The Environmental Component of Comprehensive Security", *Bulletin of Peace Proposals* 20, no. 2 (1989): 129-134; Norman Myers, *Ultimate Security: The Environmental Basis of Political Stability*, (New York: W. W. Norton & Company, 1993); Simon Dalby, *Environmental Security*, (Minnesota: University Of Minnesota Press, 2002); Ken Booth, *Theory of World Security*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007); Richard Matthew et al. (ed.), *Global Environmental Change and Human Security*, (Massachusetts: The MIT Press, 2009).



already experienced growing discomfort during the 1980s, which expressed itself in a frequent call for the “widening” of the concept. He argues that the traditional perspective does not guarantee common and stable security. As the traditional perspective seeks the security of the state by privileging the power, it can never form real security, because it implies insecurity for all the others.”*The trouble with privileging power and order is that they are at somebody else's expense (and are therefore potentially unstable).*”¹⁸ According to Booth, “*emancipation, freeing of people from physical and human constraints which stop carrying out what they would freely choose to do,*” should replace the centrality of power and order in our security thinking.¹⁹ Taking individual humans as the primary referent object for security thinking, he asserts that poverty, poor education, political oppression, environmental issues appear as much more constraining threats than wars.²⁰ Therefore, Booth proposes a security concept that must include global vulnerabilities, including environmental degradation. Although he doesn't refer directly to the environmental security concept in his works, we can argue that his views on the centrality of individuals in security thinking had considerable influence on the emerging concept of environmental security. Simon Dalby, for example, affirms that Booth's attempt to reformulate the concept of security is a significant turning point for reflection on environmental security.²¹ Dalby, an Irish scholar who has published extensively on the relationship between environment and security, has been sharply critical towards the state-centrism of security studies during the previous decades. He criticizes the attempts to redefine security during the Cold War period for remaining in state-centric perspectives. He emphasizes that the inclusion of the environment into the field of security studies was firmly related to geopolitical views at that time and guarded the state as the central referent object to understand security.²² He argues that the concept of security broadened by these authors in the 1980s has not really changed the privilege of states in the field and still does not include many social and environmental threats towards individuals. For Dalby, “*security needs to encompass the interests of people, rather than just states, in gaining access to food, shelter, basic human rights, health care, and the environmental conditions*

¹⁸ Ken Booth, “Security and Emancipation,” 310.

¹⁹ *Ibid.*, 319.

²⁰ *Ibid.*, 318.

²¹ Simon Dalby, “Security, Modernity, Ecology: The Dilemmas of Post-Cold War Security Discourse”, *Alternatives: Global, Local, Political* 17, no. 1 (1992): 119.

²² *Ibid.*, 103.



that allow these things to be provided into the long-term future.”²³ In this respect, Dalby argues for a reconceptualization of security that will focus on the well-being of individuals. In his view, the concept of environmental security must be redefined to focus on the insecurities of the most vulnerable individuals, such as access to food and water, environmental degradation, and pollution caused by the economic activities of others. He also argues that environmental security thinking cannot be limited to the borders or citizens of a state. Security is not common when the resources of citizens of a state are brought elsewhere, degrading the environment and the livelihood of people living in the country of origin. Therefore, Dalby defends a global understanding of the environmental security concept that will focus on the vulnerabilities of people in various parts of the world. Moreover, he advocates for an intergenerational understanding by stressing that environmental security must ensure that today’s economic activities should not leave security problems for future generations.²⁴ He argues that the concept of environmental security should also encompass ecological durability. In a sense, Dalby offers a new way of thinking about the connection between security and the environment through these ideas. He advocates not only a deepened understanding that will encompass the security of vulnerable populations but also an interest in maintaining global ecosystems for future generations. Norman Myers, a British ecologist, and scholar, in his book *Ultimate Security: The Environmental Basis of Political Stability*, published in 1993, develops a similar idea. Myers argues clearly that human well-being must be at the center of the concept of environmental security because he asserts that what is threatened is not an abstraction like the state but individuals.

*“Security applies most to the level of the individual citizen. This corresponds to human well-being: therefore, security means not only protection against damage and injury but also access to food, water, shelter, health, employment, and other basic needs that are due to every person on earth. It is the sum of these needs that should figure prominently in the vision of security [...]The whole community of nations, indeed the whole of humanity, must enjoy security in the form of acceptable environments, environmental goods such as water and food, as well as an atmosphere and a stable climate”.*²⁵

From this perspective, we can argue that Myers advocates for a global understanding of environmental security that will consider humanity as the primary object to be secured. He

²³ Simon Dalby, “Security, Modernity, Ecology,” 117.

²⁴ Ibid., 117

²⁵ Norman Myers, *Ultimate Security: The Environmental Basis of Political Stability*, (New York: W. W. Norton Press, 1993), 31.



mainly emphasizes that environmental problems such as climate change do not have geographic boundaries and that the *World is environmentally independent*.²⁶ So, when we think about environmental security, we should consider all humanity. He also examined the relationship between climate change and security in his subsequent works. He describes this relationship as a *common security* problem to which all nations contribute, by which all will be affected and against which no government can deploy effective measures on its initiative.²⁷ Therefore, according to Myers, climate change and related environmental problems should be considered as human security problems and cannot be limited to the national vision of security. Myers has played an essential role in recognizing the importance of a view that includes global vulnerabilities in the environmental security concept. At this point, we must also distinguish the eco-centric perspective, which focuses on the security of the environment itself, in the face of the systematic destruction of ecosystems by human activities. We can argue that Dalby's idea based on ecological durability takes the global ecosystem and its subsystems as the central referent object to be secured and reveal the human responsibility for their preservation. In his later works, he further developed this perspective, which is influenced by the deep ecology movement.²⁸ He criticizes anthropocentric views towards the environment and advocates for a shift to *ecological security* thinking, which will focus on the preservation of ecosystems from environmental security thinking.²⁹

Later works, which have analyzed these developments within the security studies throughout the 1980s and 1990s, divided these challenges to traditional security understanding into two sub-categories: “wideners” and “deepeners.” The first category of studies - wideners - enabled the introduction of new sources of threats to the understanding of security with their pioneer works. They argued for a widened concept of security to include non-military types of threats, such as environmental, economic, and social threats but kept the state as both the referent object and the provider of security. While the second category -

²⁶Ibid., 32.

²⁷Norman Myers, “Environmental Security: What is New and Different?”, *The Hague Conference on Environment, Security and Sustainable Development*, (Hague, 2002).

²⁸Deep ecology is the environmental philosophy and social movement based on the belief that humans must radically change their relationship to nature from one that values nature solely for its usefulness to human beings to one that recognizes that nature has an inherent value. Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/deep-ecology>.

²⁹ Simon Dalby, “Ecology, Security, and Change in the Anthropocene”, *Brown Journal of World Affairs* 13, no. 2 (2007): 159.



deepeners - focused on different referent objects to be secured and proposed new analytical frameworks through which security can be analyzed. Instead of taking states as the primary referent object, this perspective enabled a more comprehensive agenda to tackle diverse threats towards individuals or global commons. The table below visualizes this difference between the two categories of studies. It reveals the change that occurred within the security studies in the 1980s and 1990s by the introduction of new threats and levels of analysis. For example, investigating different conceptualizations of security, Liotta concludes to a similar table, arguing that through the 1990s traditional concept of security is broadened and deepened.³⁰ Moreover, Liotta argues that while the environmental sector has an essential influence on all referent objects mentioned on the table, for national security thinking, it is mostly overlooked because of the state-centric perspective.³¹ In this regard, we can argue that the interaction of the environment with different referent objects of security became an important debate for the research agenda because it enables different conceptualizations of environmental security.

Table 1: Widening and Deepening of Security Concept³²

Referent Object (Deepening)	Security Sectors (Widening)				
	Military	Political	Economic	Social	Environmental
National / State	Traditional Perspective	➔ Widening			
Global	➔ Deepening				
International					
Regional					
Individual					

In sum, we can say that these researchers emphasized the need to rethink the concept of security to encompass individual vulnerabilities in the face of environmental threats. They advocated for a much-broadened content for security than the one that the ax of wideners proposes. The traditional security concept, which solely focuses on military threats against states, was first challenged by wideners to include non-military risks, such as the

³⁰ Peter H. Liotta, “Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security”, *Security Dialogue* 33, no. 4 (2002): 478.

³¹ *Ibid.*, 479.

³²Thierry Balzacq, “Qu’est-ce que,” 43.



environment, then challenged by deepeners to include different referent objects than states. With the widening axis, the environment gets involved in the field of security, regarding its relationship with state power. Then, with the axis of deepening, the relationship between environment and security was questioned through different levels of analysis, such as individual or global ecosystem. Therefore, not one but various interpretations on the relationship between environment and security have appeared over time. In this respect, although the environmental security concept is widely used and debated in academic literature since the 1990s, we can observe that there is no consensus on its definition. These differences in the definition and significance of the concept, have been emphasized by various scholars during 1990 and they have categorized different interpretations of the concept in their studies. In the second part, we will try to distinguish different aspects or different interpretations of environmental security, through examination of these studies. This will enable us to discuss different framings of climate change as a security issue within the international political agenda, within the last part of the study.

3. Various Aspects of Environmental Security Concept

In the 1990s, environmental security became an important research area in security studies, drew public and media attention, and grew into an essential subject of the expanding international environmental governance through the United Nations. In this respect, the well-known report of the World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*,³³ marks the first entry of the concept into the international agenda.³⁴ However, assessment of the environment as a security issue took different shapes under the influence of various points of view within the field of IR. It seems that there is no consensus even on most basic questions, such as “what qualifies as an environmental threat”, among researchers or policymakers. However, they often use similar terms to describe different events or problems. Researchers have discussed various aspects, different security implications of environmental issues, and have directed attention towards varying levels of analysis discussed above. Some of them considered environmental issues as the most critical security challenge of the 21st century for humanity, while some simply focused on the geopolitical outcomes for national

³³ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, (Oxford: Oxford University Press, 1987).

³⁴ Maria Julia Trombetta, “Environmental Security and Climate Change: Analyzing the Discourse”, *Cambridge Review of International Affairs* 21, no.4 (2008): 585.



security and international order. Some underlined the preservation of ecosystems as the primary objective while others questioned the designation of the environment as a security issue. Therefore, the concept of environmental security covers a broad question, ranging from ecological consequences of human activities to the effects of environmental degradation on social well-being or its indirect implications on the self-sufficiency of states. In this part, we will attempt to understand these different interpretations of the concept, by analyzing the works of researchers who have tried to reveal different approaches towards it. In conclusion, we will try to regroup these various aspects under the main theoretical perspectives within security studies.

Different interpretations that the concept of environmental security has been analyzed very clearly by a Norwegian researcher, Carsten F. Ronnfeldt. Ronfeldt argues that the concept of environmental security has changed through three stages and proposes a clear division of the concept into three-generation that allows us to follow the prevailing trends of researches. According to Ronfeldt, the works in the 1980s focused on two main problems; the competition between states around resource shortages and cross-border environmental problems that causes international disputes between states.³⁵ This first-generation, argues Ronnfeldt, consists of an interdisciplinary debate in the academic and political community on whether and how environmental issues should be integrated into national security concerns. Marc Levy also identifies a similar first generation of environmental security research. He points out that although some authors have produced convincing arguments on the direct physical link between resource shortages and national security, they did not support these arguments by rigorous analyzes. Thus the results of this first generation's works remained a conceptual debate within the academic sphere.³⁶ Thomas-Homer Dixon criticized this first wave of research as being anecdotal and lacking empirical analysis to generate reliable analytical conclusions or policy outcomes.³⁷ His works with the Toronto University Research group during the 1990s tackled this empirical analysis gap and became one of the pioneers of the second generation of environmental security research. This second-generation, which has

³⁵ Carsten F. Ronnfeldt, "Three Generations of Environmental Security Research", *Journal of Peace Research* 34, no. 4 (1997): 474.

³⁶ Marc Levy, "Time for a Third Wave of Environment and Security Scholarship?", *Environmental Change and Security Project Report*, Woodrow Wilson Center, no. 1 (1995): 44.

³⁷ Thomas Homer Dixon, "On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict," *International Security* 16, no. 2 (1991): 76-116.



emerged in the early 1990s, focused on empirical research to determine whether the environmental problems could affect national security and international order via triggering violent conflicts. This generation has responded to the critics towards the first generation about their lack of scientific evidence, by limiting the scope of research to the environmental conflict area.³⁸ Homer-Dixon has developed and combined ideas about the relationship between resource scarcity and violent conflict by analyzing a series of case studies since the 1950s. Moreover, the model and the database developed by this research group gained notable attention and influenced various other works in the upcoming decades. This environmental stress – violent conflict linkage was popularized by Robert Kaplan's famous “The Coming Anarchy” article published in 1994, presenting an alarmist scenario in which environmental problems trigger violent conflicts and wars.³⁹ Levy also pointed out the importance of this second generation, which has proposed a better analytical framework than the first by exploring the links between environmental stress and violent conflict from case studies.⁴⁰ Lastly, Ronnfeldt underlines that since the late-1990s, the third generation of research has emerged intending to criticize the state-centric approach of previous works and to promote a more human-centric approach to analyze environmental security.⁴¹ According to Ronnfeldt, this third generation is characterized by the deepening phenomenon of the concept of security. It aims to include human vulnerabilities and the search for a theoretical framework that allows the analysis of human-environment relations. The third generation of environmental security research, with its focus on the humanitarian aspects, requires a global understanding of security and encourages the resolution of ecological crises and problems through international cooperation, in particular through international regimes.⁴² In these regards, we can say that this third generation is widely influenced by the works of Ken Booth cited in the first part of this study. Ronnfeldt himself also advocates that the concept of environmental security should be interpreted with a human security perspective and position himself within this third wave of research.

³⁸ Ronnfeldt, “Three Generations,” 475.

³⁹ Robert Kaplan, “The Coming Anarchy”, *Atlantic Monthly* 273, no.2 (1994): 58.

⁴⁰ Marc Levy, “Time for a Third Wave of Environment and Security Scholarship,” 44.

⁴¹ Ronnfeldt, “Three Generations,” 477.

⁴² *Ibid.*, 479.

**Table 2: Generations of Environmental Security Research⁴³**

	Perspective	Level of Analysis	Subject Matter
1st generation (1980 - >	State-centric	National	Resource–State Power
2nd generation (1990 - >	State-centric	National&International	Resource scarcity– violent conflict
3rd generation (Mid-1990 - >	Human-centric	Global & Individual	Human vulnerabilities

Branden R. Allenby, an American environmentalist scholar, also proposes a division between different interpretations within environmental security scholarship. For Allenby, environmental issues intersect with security on various levels, from national security level to non-human biological security level.⁴⁴ For Allenby, during most of the Cold War main focus was the intersection of environmental issues with the national security problems, and policy-makers were ignoring other intersection levels. He argues that states should focus on other dimensions of environmental security, such as human or biological security, to enhance the well-being of individuals and global security.⁴⁵ In this regard, he also questions the uncertainty over the environmental security concept.⁴⁶ In his later works, he stresses the importance of differentiating between the global perspective that is concerned with human security or biological security and the national perspective that emphasizes the interest of states in the face of environmental problems.⁴⁷ He argues that environmental problems enter the area of both perspectives by its different dimensions and describes four components of the concept of environmental security: resource security, energy security, environmental security, and bio-security.⁴⁸ By the category of resource security, he means competition for scarce resources at the local or regional level and the risk of political or military conflicts between states around this competition. The category of energy security involves identifying and maintaining access to energy sources that are necessary for states in the pursuit of economic and military activity. The environmental security component links traditional security thinking with intense environmental disruption in a locality or a region which can create

⁴³ Ibid., 474.

⁴⁴ Branden Allenby, “Environmental Dimensions of National Security”, In *Environmental Threats and National Security*, eds. B. R. Allenby, T.J. Gilmartin, and R. F. Lehman, (California: Lawrence Livermore National Laboratory, 1998) 46.

⁴⁵ Allenby, “Environmental Dimensions of,” 46.

⁴⁶ Ibid., 50.

⁴⁷ Braden Allenby, “Environmental Security: Concept and Implementation”, *International Political Science Review* 21, no. 1 (2000): 17.

⁴⁸ Ibid., 15.



problems for national security through large-scale migration or violent conflict. Finally, the biosecurity component refers to maintaining the stability of biological systems whose disruption would create human vulnerabilities. For the biosecurity component, he emphasizes the fact that disruption of the global environment through social-economic activities can create human vulnerabilities across the world and should be a significant concern in the global security agenda. For Allenby, understanding the disruption of biological systems as a global security problem provides an opportunity to develop international mitigation mechanisms that can help ensure ecosystem stability. Moreover, he argues that the aim should be transforming the environmental security concept into operational development programs and projects.⁴⁹ So, he also supports establishing a secure link between environmental issues and the concept of development and proposes a broadened conception of security that will include in its definition the global dimension of environmental problems concerning the concept of development. This linkage between development and environmental security derives from a human security approach, which holds a people-centered perspective in dealing with various issues that threaten individuals' well-being. Table 3, enables us to sum up Allenby's categorization on the dimensions of environmental security through different levels of analysis and subject matters to be studied from different perspectives.

Table 3: Dimensions of Environmental Security⁵⁰

	Perspective	Level of Analysis	Subject Matter
Resource Security	State-centric	National & Regional	Competition over Resources
Energy Security	State-centric	National	Resource – State Power Relation
Traditional Security	State-centric	National & International	Resource – Conflict & Migration Relation
Biologic Security	Human-centric & Eco-centric	Global & Individual	Human Vulnerabilities & Ecosystem Sustainability

Lastly, we can also cite the classification of Jon Barnett, an Australian scholar working on the impacts of climate change on international security, with a focus on human insecurities, and who is also a lead author of the *IPCC Fifth Assessment Report* in 2013. Barnett argues that the concept of the environmental security is treated as a framework

⁴⁹ Ibid., 18.

⁵⁰ Allenby, "Environmental Security: Concept and Implementation", 15.



concept that covers extensive questioning about the relationship between the environment and security. He proposes a conceptual and theoretical delineation of the concept. He underlines six different interpretations of the concept: ecological security, human security, common security, environmental violence, national security, and green defense.⁵¹ According to Barnett, ecological security and human security interpretations of the environmental security concept challenges the traditional perspective of security studies. Because, most basically they offer different objects to secure rather than the state, therefore urge for a widened and deepened security perspective. In contrast, all other descriptions remain in the state-centric point of view. In this respect, he asserts that interpretations of the relation between environment and security simplified less than three angles; ecological security, human security, and national security. Barnett underlines that environmental security has traditionally been defined in terms of threats to national security that flow directly (resource competition, resource-to-power relation) or indirectly (violent conflict, large-scale migration) from environmental problems. He sharply criticizes this traditional discourse of the concept of environmental security, which conceals both the causes and consequences of environmental degradation and its impacts on human security.⁵² He advocates for an alternative perspective of conceptualizing environmental security based on a human-centered approach that aims to meet the security needs of populations. For him, the traditional approach is struggling to identify the security needs of the 21st century. He, therefore, proposes to define environmental security through how the degradation of the environment threatens the security of individuals.⁵³ Moreover, he asserts that environmental insecurities are the product of structural inequalities in economic development that are becoming a social problem amplified by globalization and consumption patterns. The main reason for the environmental problems experienced in underdeveloped countries is the economic activities of the developed countries. Therefore developed countries are responsible for forming an environmental security discourse based on the human security perspective.⁵⁴ Barnett argues that only by identifying environmental change as a human security issue, vulnerabilities of individuals and

⁵¹ Jon Barnett, *The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era*, (London: Zed Books Press, 2001), 184.

⁵² *Ibid.*, 187.

⁵³ Jon Barnett, "Security and Climate Change", *Tyndall Center for Climate Change Research, Working Paper no.7* (2001): 11.

⁵⁴ Barnett, "The Meaning of Environmental Security" 189.



human populations can be addressed. In other words, for Barnett, human security should be the primary framework for examining the relationship between security and the environment.

Table 4: Different Interpretations of Environmental Security⁵⁵

	Perspective	Level of Analysis	Subject Matter
National Security	State-centric	National & International	resource–power, conflict, migration,
Human Security	Human-centric	Individual	Human Vulnerabilities
Ecological Security	Eco-centric	Global	Ecosystem preservation

Various works have analyzed the relationship between environment and security since the 1980s, and different aspects were highlighted through diverging perspectives. When we examine carefully, we notice that the concept of environmental security has been generally dealt with through three different perspectives within the academic literature: traditional/national security, human security, and ecological security. The traditional/national security perspective is a state-centric view, which can easily be associated with the viewpoint of conventional IR theories to security, such as realism and neorealism. This perspective focuses on the impacts of environmental issues on national security and international order. Therefore, it interprets the environmental security concept through themes such as competition for resources between states, the relation between state power and resource possession, violent conflicts, and large-scale migrations. The human security perspective focuses on the impacts of environmental degradation on human populations and individuals. It aims to reveal and prevent environmental threats and constraints to individuals' life and well-being. Therefore, it is associated with the Critical Security Studies perspective and its emancipatory objectives. It interprets the concept through vulnerabilities of human populations, such as food security, water security, livelihood security, and calls for global action to prevent these constraints on individual security. Lastly, the ecological security perspective reverses the thinking direction and focuses on the impacts of human activities on the ecosystems and their natural balance. In other words, this perspective highlights an eco-centric vision and takes ecosystems as its main referent object to be secured. Preservation of the environment is the main objective in the face of increasing perturbation caused by human activities, thus proposes a radical change in the human-nature relationship. It aims to promote

⁵⁵ Ibid., 189.



the sustainability and durability of world ecosystems for the future. In sum, we can argue that these three perspectives evaluate the relationship between environment and security via different subject matters and levels of analysis.

Overall, we can argue that these developments within the security studies since the 1980s have two underlying concerns that drive research on the relationship between environment and security and gave rise to different interpretations of environmental security concerns. The evident concern was the multiplication of environmental problems – and other security problems that rest beyond traditional security thinking - since the 1970s. This has enabled a perspective that environmental threats should be in consideration of states, notably for traditional security perspective. Today, we can argue that this general point is more or less accepted by all scholars and policymakers. Another concern was to demonstrate that the realist state-military-focused perspective on security studies, is not well equipped to address these new security problems, and therefore there is a need for a widened and deepened security understanding. This was a normative concern to shift the focus on the objects to be secured, and arguably not shared neither among scholars nor among policymakers. Therefore, we encounter different conceptualizations of environmental security, arguably corresponding to different International Relations theories such as neorealism for the traditional approach, neoliberalism for the human security approach, and green theory for the ecological security approach. In this respect, we can admit that the large-scale environmental problems, such as climate change, enabled the emergence of different visions around the referent object to be secured and challenged the conventional security thinking more eloquently. These different visions stand for different interpretations of the environmental security concept. In the last part of the study, we will try to investigate different framings of climate change as a security issue and demonstrate the roots of these framings within the environmental security debates.

4. Environmental Security to Climate Security

Since the last decade of the 20th century, climate change has been widely accepted as one of the most severe environmental problems that our planet faces. Accordingly, the debates on the environmental security concept have been transformed mostly into questions about the relationship between climate change and security, especially since the 2000s. In this respect, we can argue that debates on the link between climate change and security, have their roots in wider discussions about environmental security. However, we can observe that climate



change has been framed as a security issue on the international political agenda, mainly through two different perspectives on environmental security that we have mentioned in the previous part of the study; human security and traditional security. On the other hand, we can argue that the third perspective, the ecological security perspective, is only echoed by environmentalist NGOs and activists, but not reflected much within the national or international policy discussions on climate security linkage. Accordingly, we can observe that while the first two perspectives we mentioned above had practical implications on the international political agenda and resulted in some policy initiatives, the third one stayed relatively as a radical philosophical movement echoed solely in the ecological conferences. In this last part, tracing the reflections on policy documents and international discussions, we will first try to demonstrate these two different framings of climate change as a security issue within international politics. Then we will briefly examine the scholarly debates on the securitization of climate change by two diverging perspectives and lastly, we will try to examine possible contributions of an ecological security perspective for this debate.

We can argue that climate change first appeared on the international political agenda primarily as a development issue under the human security perspective. Especially, in the 1990s, throughout the United Nations (UN) climate regime, climate change was framed as an emerging human security concern due to its livelihood impacts on human populations, such as food security, access to clean water, desertification, natural disasters, and so forth. Consequently, the human security perspective led discussions to be carried out mainly around the sustainable development concept. This perspective was readily observable in the discourse of founding texts of the UN climate regime, such as the Brundtland Report and the UN Framework Convention for Climate Change (UNFCCC). Brundtland's report argued that *"the whole notion of security as traditionally understood in terms of political and military threats to national sovereignty - must be expanded to include the growing impacts of environmental stress - locally, nationally, regionally, and globally. There are no military solutions to 'environmental insecurity'".*⁵⁶ It has emphasized the 'sustainable development' concept as the main solution to tackle this environmental insecurity. In this respect, we can argue that this report has popularized the idea of sustainable development, but also was one of the most effective international initiatives to pave the way for the human security approach on

⁵⁶ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, 24.



discussing the link between climate change and security. This perspective has also shaped published results of the 1992 Rio Conference -the UNFCCC, the Rio Declaration, the Convention on Biological Diversity, and Agenda 21 -as they all emphasize the relationship between environmental insecurity and development. For example, The UNFCCC, which can be considered as the founding text of the UN climate regime, specifies that climate change “is a matter of concern for all humanity” and that “humanity risks suffering from its various impacts on ecosystems”.⁵⁷ One of the main objectives of UNFCCC is *to prevent the adverse effects of climate change on human health and well-being*.⁵⁸ We can argue that this claim is totally in line with the human security perspective on the environment – security relationship. The concept of human security and its relation to climate change gained definitive recognition with the United Nations Development Program’s (UNDP) Human Development Report (HDR), published in 1994. According to this report, environmental security is one of the fundamental dimensions of human security given the various threats posed to human life by environmental degradation.⁵⁹ In this regard, the main objectives of the concept of human security, such as the right to life, health, shelter, and food, are fundamentally threatened by the impacts of climate change.⁶⁰ In the publications of the United Nations Environment Program (UNEP) as well, human vulnerability to the impacts of climate change has been highlighted in detail. For example, in the second publication of the Global Environment Outlook (GEO) report, UNEP considered climate change to be the most severe human security issue of the 21st century, especially in terms of its interactions with other environmental problems.⁶¹ UNEP has reserved an entire chapter for assessing the impacts of climate change on vulnerable human populations in the third edition of the GEO report.⁶² In a similar vein, Commission on Human Security (CHS), established in 2001, in its first published report (2003), underlined that the impacts of climate change pose serious threats to

⁵⁷ United Nations, *United Nations Framework Convention on Climate Change*, FCCC/INFORMAL/84 (1992): 2.

⁵⁸ *Ibid.*, 4.

⁵⁹ United Nations Development Program (UNDP), *Human Development Report*, (New York: Oxford University Press, 1994): 28

⁶⁰ *Ibid.*, 35-36

⁶¹ United Nations Environment Program (UNEP), *Global Environmental Outlook 2* (London: Earthscan Publications, 1999): 13.

⁶² United Nations Environment Program (UNEP), *Global Environmental Outlook 3* (London: Earthscan Publications, 2002): 301-319.



the values that the concept of human security seeks to promote.⁶³ Arguably all these publications and policy initiatives have framed climate change first and foremost as a human security problem. From this perspective, framing climate change as a human security issue refers to human populations' vulnerabilities in face of climate change impacts such as natural disasters, food security, water security, livelihood security, etc. This perspective has enabled us to frame climate change mainly as a development issue throughout the 1990s. In this respect, we can argue that it takes support from individual emancipation-focused, human security understanding of the environment – security linkage.

However, we can observe that climate change – security nexus from a traditional security perspective has gained momentum quickly during the mid-2000s. It is noticeable that various reports and publications have started to discuss climate change as a more conventional security issue - instead of a development issue - emphasizing its knock-on impacts that threaten international security and peace. In this respect, one of the first documents to trigger the debates was a twenty-page study prepared in 2003, for United States (US) Defense Department titled “An Abrupt Climate Change Scenario and its Implications for United States National Security”. This alarming report by Pentagon has leaked to the press and gained public attention as it has suggested that climate change can have a catastrophic impact, leading to violent conflicts, social unrest, and even inter-state wars due to resource constraints.⁶⁴ In 2006, the famous Stern Review, prepared for United Kingdom (UK) Government, also portrayed a similar picture emphasizing potential impacts of climate change for triggering large-scale migration and violent conflict, thus threatening national and global security.⁶⁵ In 2007, the German Advisory Council on Global Change (WGBU) also published a report regarding the possibility of violent conflict induced by climate change. The WGBU study, one of the most detailed reports on the security impacts of climate change, lists and discusses in detail the threats corresponding to both narrow and broad conceptions of security.⁶⁶ This study's main message is that climate change will strain the adaptive capacity

⁶³ United Nations Commission on Human Security, *Human Security Now*, (New York: UN Publications, 2003): 17.

⁶⁴ Peter Schwartz and Doug Randall, “An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security”, *Global Business Network - Report* (2003): 2.

⁶⁵ Nicholas Stern, *The Economics of Climate Change: The Stern Review*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).

⁶⁶ German Advisory Council on Global Change (WGBU), “World in Transition: Climate Change as a Security Risk - Summary for Policy Makers”, (London: Earthscan Publications, 2007): 2.



of many societies in the decades to come, and without counter-action, it could lead to violent conflicts compromising national and international security.⁶⁷ Various American think-tanks have published similar studies on the relationship between climate change and traditional security implications around the same period. Similarly, they have emphasized that climate change can become an issue for US national security in the upcoming decades.⁶⁸ This trend has continued and accelerated in the 2010s, as we can note that climate change with this traditional security dimension has become an inseparable part of national security documents for major actors on the international scene in recent years.⁶⁹ According to an estimation, 70 states that have released national security strategy documents since the 2010s have identified climate change as a threat to their national security.⁷⁰ All these documents and events arguably are reflections of framing of climate change as a traditional security issue since the 2000s, by various domestic security documents and research institutions.

On the other hand, especially since 2007, the relationship between climate change and traditional security notions has gained ground within the international political agenda – especially within the UN framework –, as the issue has entered into the agenda of the UN Security Council several times.⁷¹ In 2007, several important events have shaped discussions on framing climate change as a security issue, from a conventional perspective. In this respect, Garcia argues that “2007 was a pivotal year for the prominence of the security dimension of the climate change debate.”⁷² The first event was that the United Nations Security Council (UNSC) held its first meeting to discuss climate change’s security implications. In a background paper prepared for this meeting, UK representatives have argued that climate change can threaten international peace and security through its effects on violent conflict, border disputes, migration, resource shortages, and humanitarian crises.⁷³ The

⁶⁷ Ibid., 6.

⁶⁸ See: Kurt M. Campbell et al., “The Age of Consequences; The Foreign Policy and National Security Implications of Global Climate Change”, Center for New American Security (CNAS), Center for Strategic & International Studies, (2007); Joshua Busby, “Climate Change and National Security: An Agenda for Action”, Council on Foreign Relations, *Council Special Report* no. 32, (2007); Center for Naval Analyses (CNA), The CNA Corporation, “National Security and Threat of Climate Change”, (2007).

⁶⁹ For a comprehensive list, see; The Center for Climate and Security - Climate Security 101 Project, <https://climatesecurity101.org/climate-security-resource-hub/>.

⁷⁰ Shirley Scott, “Implications of Climate Change for the UN Security Council,” *International Affairs* 91, no. 5 (2015): 1330.

⁷¹ For a detailed study see; Shirley Scott. “Implications of Climate Change for the UN Security Council”

⁷² Denise Garcia, “Warming to a Redefinition of International Security: The Consolidation of a Norm Concerning Climate Change”, *International Relations* 24, no.3 (2010): 290.

⁷³ Nicole Detraz and Michelle Betsill, “Climate Change and Environmental Security: For Whom The Discourse



meeting has not resulted in a concrete statement, but it can be seen as an important development that climate change has entered into the agenda of the UNSC for the first time. The second major event in 2007 was the introduction of security implications of climate change into the fourth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). This fourth assessment report emphasized concretely the relationship between climate change and violent conflict, especially around degraded natural resources.⁷⁴ Another important event was that the publication of the UNEP report, which clearly emphasize the link between climate change impacts and violent conflict in Darfur. Most basically, the report argues that violent conflict in Darfur was influenced by climate change, and even names this conflict as the first climate war.⁷⁵ In a subsequent report, UNEP pointed out that at least eighteen violent conflicts have been fueled by the exploitation of natural resources as a result of the climate change impacts since the 1990s.⁷⁶ In 2009, the UN General Assembly adopted a resolution to “invite all UN organs, within their respective mandates, to consider the possible security implications of climate change”.⁷⁷ Consequently, a report prepared by UN Secretary-General emphasized increasing vulnerabilities of human populations in face of impacts of climate change, but also highlighted threats related to security in more conventional forms, such as violent intra and inter-state conflicts, border disputes, and others.⁷⁸ In this respect, we can argue that climate change is more commonly recognized as a “threat multiplier” for international security from a traditional perspective. Similarly, Rothe also emphasizes that there is a consensus within the international political agenda that climate change is a threat multiplier for international security.⁷⁹ This second perspective, framing climate change as a national or international security issue refers to possible indirect implications of climate change to trigger international migration, intra or interstate conflicts, border and territory disputes among states. In this regard, it takes support from a state-military-focused understanding of environmental security, and it focuses on threats to nation-states and

Shift”, *International Studies Perspectives* 10, no. 2 (2009): 306.

⁷⁴Ragnhild Nordas, Nils Petter Gleditsch, “Climate Change and Conflict”, *Political Geography* 26, no. 2 (2007): 630.

⁷⁵ United Nations Environment Program, “Sudan: post-conflict environmental assessment” (Nairobi: UNEP, 2007): 8.

⁷⁶ United Nations Environment Program, “From Conflict to Peacebuilding: The Role of Natural Resources and Environment”, (Nairobi: UNEP, 2009): 30.

⁷⁷ United Nations, General Assembly, Resolution A/RES/63/281.

⁷⁸ United Nations, General Secretary Report, “Climate Change and possible implications on security”, A/64/350.

⁷⁹Delf Rothe, *Securitizing Global Warming: A Climate of Complexity*, Abingdon, Routledge, 2016: 131.



international order caused by climate change. Accordingly, climate change which used to be a development issue on the international political agenda translates into a more conventional national and international security problem as well.

In recent years, various academic works have analyzed these two diverging framings of climate change as a security issue on the domestic and international political agendas. Arguably, the theoretical and normative divergence among the two discourses has some critical reflections, as they encourage different practices varying from national adaptation plans to globally oriented mitigation efforts. At this point, it is possible and might be useful to distinguish between proponent and opponent scholars for securitization of climate change. Proponents of this securitization argue that it would lift climate change to a high political issue and it would acquire more attention from policymakers. On the other hand, opponents of this securitization argue that it risks leading states to undesirable solutions such as the militarization of the issue or legitimization of undemocratic decisions through a traditional security perspective. However, we can argue that most scholars, no matter if they are opponents or proponents, agree that the securitization of climate change through a human security perspective is an affirmative development for global climate action. But they vary on their opposition level to the securitization of climate change through a traditional security perspective which might encourage inappropriate measures to tackle a global environmental problem. For example, in their study, Detraz and Betsill focus on a discursive analysis of climate change securitizations, and categorize the diverging approaches under two emerging discourses on climate change – security nexus; environmental security and environmental conflict discourses.⁸⁰ They argue that environmental security discourse, which is the human security approach, is still the dominant discourse for the climate security debate. They take this as a positive development for global climate action.⁸¹ Similarly, Micheal Brzoska, analyzing the four major think tank reports that link climate change with more traditional security concerns, argues that these reports use traditional security language to arrive at recommendations on human-security perspective-based solutions.⁸² In this respect, he shows that the securitization of climate change did not directly translate into traditional security

⁸⁰Detraz and Betsill, “Climate Change and Environmental Security”, 305.

⁸¹Detraz and Betsill, “Climate Change and Environmental Security”, 316.

⁸²Micheal Brzoska, “The Securitization of Climate Change and the Power of Conceptions of Security”, *Sicherheit und Frieden* 27, no. 3 (2009): 143.



countermeasure recommendations, at least for these reports. But he agrees that *“the framing of climate change as a security issue carries the danger to strengthen those who see the need to strengthen traditional security instruments to manage its consequences.”*⁸³ Rita Floyd also emphasizes this danger in her works; *“the literature shows that those that speak security to climate change often mean entirely different, even opposing things, and that – from an environmentalist perspective – climate security is not always a desirable concept as it may inhibit much-needed cooperation between countries.”*⁸⁴ Moreover, she warns that securitization usually takes place in favor of the securitizing actor, not the referent object; therefore securitization can hinder the international cooperation on climate action by shifting the focus away from the main referent objects such as human populations and ecosystems. Overall, we can argue that most scholars emphasize the importance of framing climate change as a security issue, but only through a human security perspective. In this respect, most scholars – even the opponents of the securitization of climate change - are mostly against framing the issue through traditional security lenses, but they do not oppose that climate change has apparent human security implications.

There is little doubt that framing climate change as a security issue is a phenomenon that scholars and policy-makers should approach with caution. It might have a positive impact in lifting the issue as a priority to tackle with urgency on the international political agenda. However, the point emphasized by opponents of this framing is worth consideration, especially on the ground that *“through which security perspective climate change is securitized”*. This difference becomes crucial in encouraging certain ways and means that states would tackle the issue. In other words, it is essential to notice that different normative interpretations can lead to varying measures for climate change action. If the human security perspective is promoted as the primary approach, then the issue becomes a human vulnerabilities problem and accordingly requires a global – sustainable - development initiative. In this respect, the human security approach, which promotes an international understanding to tackle human vulnerabilities, would encourage both mitigation and adaptation efforts to protect the most vulnerable communities against climate change impacts. In contrast, if the traditional security perspective becomes the prominent approach, the issue

⁸³ Ibid., 144.

⁸⁴ Rita Floyd, “The Environmental Security Debate and Its Significance for Climate Change”, *International Spectator* 43, no. 3 (2008): 63.



becomes national security and international order problem and accordingly requires different sets of measures. Therefore, the traditional security approach can encourage a national understanding to guarantee state and border security in face of climate change indirect impacts, such as violent conflict and climate refugees. In other words, it can lead to ignorance of urgent and long-term mitigation goals, in favor of short-term adaptation or intervention efforts to prevent these knock-on effects. At this point, we can argue that more attention to the ecological security perspective for creating the link between climate change and security, can contribute to lead the global climate change action in a more progressive direction. Among the three conceptualizations of the environmental security concept that we have outlined in the previous chapter, the ecological security approach rested the less consulted one, both for academic debates and international political discussions. To describe it briefly, from an ecological security perspective, the referent object of security in the climate change – security linkage debates, would be “*ecosystems themselves with a focus on their long-term resilience that would enable them to function despite perturbation or change*”.⁸⁵ Such perspective would require to challenge dominant human-centric discourses of security, to integrate environment in our threat perceptions for its inherent value, instead of its instrumental value for human beings. It would be built on an ecological sensibility that recognizes complex relationships between species – including human beings - within the ecosystems. Therefore it promotes “*the recognition of the moral obligation to other living beings and future generations via the ecosystems upon which they rely upon*.”⁸⁶ In sum, ecological security discourse advocates for a deepened perspective that would encourage mitigation efforts against climate change, to preserve and strengthen ecosystems for sustaining the conditions of life on the planet.

In this respect, I would argue that a more normatively concerned approach for framing climate change as a security issue, would be to frame climate change as a human security issue and support this framing with the ecological security perspective. The point outlined here argues that framing climate change through an ecological security perspective would contribute to the debate by describing the issue as a direct threat to world ecosystems and promoting a different set of responses as it would prioritize the preservation of the

⁸⁵ Matt McDoland, “Climate Change and Security: Towards Ecological Security”, *International Theory* 10, no. 2 (2018): 168.

⁸⁶ *Ibid.*, 169.



ecological wholes. In this regard, we can argue that integrating an ecological approach to the climate-security debates, at least within the academic discussions, would be a progressive contribution. This can contribute to the climate-security debate in two essential ways. First, it might help to avoid the framing of climate change through the traditional security perspective for contemporary political practice. In this respect, it would challenge the traditional security perspective by adding another layer on the question of “whose security is at stake” in the face of a global problem such as climate change. Therefore, instead of appealing knock-on traditional security implications of climate change to lift the issue in the international political agenda, it might be useful to consult ecological security perspective to underline the direct impacts of climate change on world ecosystems. Secondly, it would strengthen our understanding of threats posed to human security via climate change impacts with recognition of humanity’s place within the ecosystems. We can assert that climate change’s human security implications are rooted in the disruptions of functioning in the ecosystems caused by climate change. On the whole, preserving and strengthening ecosystems functioning and resilience, are interrelated with both human security and traditional security implications of climate change. Therefore, the ecological security perspective can contribute to the global action for mitigation of climate change by focusing on deep anthropogenic reasons of climate change, instead of its implications. Overall, even if it is hard to imagine that the ecological security perspective gains practical relevance on the international political agenda, we can argue that it would be useful if this third conceptualization gains more salience in scholarly debates about climate–security nexus.

5. Conclusion

This study's objectives were to describe different interpretations of the environmental security concept and discuss the framing of climate change as a security issue on the international political agenda, by investigating these different interpretations’ reflections. It examined the emergence and various aspects of the environmental security concept and aimed to understand its significance for assessing the relationship between climate change and security. In this respect, it has also examined and tried to contribute to the recent academic debate on the securitization of climate change.



Environmental security stands as a relatively new concept for security studies and, more generally, for IR discipline. It has emerged in the 1980s, during the redefinition of the narrowly founded security concept by various scholars. However, it is observable that several diverging conceptualizations of environmental security have emerged, arguably corresponding to different theoretical frameworks within the IR discipline. Overall, we can argue that the relationship between environment and security has been evaluated through three perspectives: traditional security, human security, and ecological security. Traditional security interpretation of the concept, presented environmental issues as new types of threats for the security of states, by creating links through resource abundance – state power relationships, or through violent conflict and migration triggered by environmental problems. In this respect, it preserves the realist state-military-focused understanding of security and integrates emerging environmental problems within the security scope of states. The human security perspective focuses on direct environmental threats to vulnerable human populations, such as food, water, livelihood security triggered by environmental degradation. In this respect, it pursues a normative concern, by challenging the centrality of the state within a traditional approach, and argues that human populations, their health, and well-being should be the main objectives of security understanding. The ecological security approach pursues arguably a more radical normative concern, emphasizing that the main referent object of security should be the environment itself for its inherent value, instead of its instrumental value for human beings. Accordingly, it advocates for the protection and preservation of world ecosystems from human activities induced degradations. Overall, we can argue that while the first approach only offered an analytical enlargement for the conventional security understanding, the last two have claimed a normative perspective evolvement as well.

Climate change, as a global scale environmental problem requires re-questioning of these diverging interpretations on the concept. Correspondingly, within the last decades, scholarly debates on the environmental security concept have been translated into questions on the link between climate change and security, both in academic and policy circles. However, we have observed that framing climate change as a security issue on the international political agenda is only influenced by two of the above-mentioned environmental security perspectives; human security and traditional security. During the 1990s, especially within the UN climate regime, climate change is framed mainly as a human



security issue. This perspective was readily available in the UN climate regime founding texts and various reports by UN institutions. In this respect, diverse documents have emphasized emerging threats to vulnerable human populations caused by climate change and called for urgent global actions to tackle climate change as a human security problem. However, since the mid-2000s, it is observable that various government agency publications, think tank reports, even national security strategy documents started to frame climate change as a more traditional security issue. In this respect, policy discussions were oriented towards possible knock-on climate change impacts such as violent conflicts, migration, resource wars, etc. Accordingly, climate change is regarded as a threat multiplier for international security and order on the international political agenda. Overall, we can argue that climate change, which used to be a development issue for the international political agenda since the 1990s, has increasingly been treated as a conventional security issue in recent years.

Notwithstanding, the third approach to the environmental security concept, the ecological security approach, is still not much reflected within the international political agenda and did not attract widespread attention outside of environmental activists and NGOs. The ecological security perspective would take ecosystems themselves as the primary referent object of security. It would urge global action to strengthen ecosystems' functioning and resilience in the face of adverse climate change impacts. We can argue that this last point of view, inspired by deep ecology thinking, seems too radical and inapplicable for the international political agenda. Nevertheless, we may observe that it has an indirect effect on the emergence of new values and principles in global environmental governance and some practical action via non-governmental organizations. Therefore, here I make a case for integrating ecological security perspective for the debates on the securitization of climate change, at least within the academic circles. We can argue that this can contribute to pushing discussions on global climate change action in a more progressive way, by avoiding the traditional security framing of climate change and secondly by revealing the roots of human security implications of climate change, focusing on ecosystem resilience.



References

- Allenby, Braden. "Environmental dimensions of national security". In *Environmental Threats and National Security*, Edition: B. R. Allenby, T.J. Gilmartin, and R. F. Lehman, 35-52. California: Lawrence Livermore National Laboratory, 1998.
- Allenby, Braden. "Environmental Security: Concept and Implementation". *International Political Science Review* 21, no. 1 (2000): 5-21.
- Balzacq, Thierry."Les Etudes de Sécurité". In *Traité de Relations Internationales*, Edition: Balzacq T., Ramel F., 685-716. Paris: Presses de Sciences Po, 2013.
- Balzacq, Thierry. "Qu'est-ce que la Sécurité Nationale?". *Revue Internationale et Strategique* 52, no. 1 (2003): 33-50.
- Barnett, Jon. *The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era*. London: Zed Books, 2001.
- Barnett, Jon., Richard Matthew, Karen O'Brien. (Ed.) *Global Environmental Change and Human Security*. Cambridge: MIT Press, 2010.
- Barnett, Jon. "Security and Climate Change". *Tyndall Center for Climate Change Research*, Working Paper no.7, (2001): 1-20.
- Baysal, Başar and Uluç Karakas. "Climate Change and Security: Different Perceptions, Different Approaches". *Uluslararası İlişkiler* 14, no. 54 (2017): 21-44.
- Booth, Kenneth. "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice". *International Affairs* 67, no. 3 (1991): 527-545.
- Booth, Kenneth. "Security and Emancipation". *Review of International Studies* 17, no. 4 (1991): 313-326.
- Brown, Lester. "Redefining National Security". *World Watch Institute - World Watch Paper*, no. 14 (1977): 1-46.
- Brzoska, Michael. "The Securitization of Climate Change and the Power of Conceptions of Security". *Sicherheit und Frieden* 27, no. 3 (2009): 197-208.
- Buzan, Barry and Lene Hansen. *The Evolution of International Security Studies*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Buzan, Barry, Jaap De Wilde and Ole Waever. *Security: A New Framework For Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1997.
- Buzan, Barry. *People, States, and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*. 2nd Edition, London: Lynne Rienner Publishers, 1991.
- Buzan, Barry. *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Brighton: Harvester Press Group, 1983.
- Dalby, Simon. "Ecopolitical Discourse: 'Environmental Security and Political Geography'". *Progress in Human Geography* 16, no. 1 (1992): 503-522.
- Dalby, Simon. "Security and Change in the Anthropocene". *Brown Journal of World Affairs* 13, no. 2 (2007): 155-164.
- Dalby, Simon. "Security, Modernity, Ecology: The Dilemmas of Post-Cold War Security Discourse". *Alternatives: Global, Local, Political* 17, no. 1 (1992): 95-134.



- Dalby, Simon. *Security and Environmental Change*. New York: John Wiley & Sons Publications, 2009.
- Detraz, Nicole and Michelle Betsill. "Climate Change and Environmental Security: For Whom the Discourse Shifts". *International Studies Perspectives* 10, no. 1(2009): 303-320.
- Deudney, Daniel and Richard Matthew. (Ed.) *Contested Grounds: Security and Conflict in the New Environmental Politics*. Albany: State University of New York Press, 1999.
- Diez, Thomas, Franziskus Von Lucke and Zehra Wellmann. "What is at Stake in Securitizing Climate Change? Towards a Differentiated Approach". *Geopolitics* 19, no. 4 (2014): 857-884.
- Falk, Richard. *This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival*. New York: Random House, 1971.
- Floyd, Rita. "The Environmental Security Debate and Its Significance for Climate Change". *International Spectator* 43, no. 3 (2008): 51-65.
- Garcia, Denise. "Warming to a Redefinition of International Security: The Consolidation of a Norm Concerning Climate Change". *International Relations* 24, no.3 (2010): 271-292.
- Homer-Dixon, Thomas. "Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence From Cases". *International Security* 19, no.1 (1994): 5-40.
- Kaplan, Robert. "The Coming Anarchy". *Atlantic Monthly*, no. 2 (1994): 44-76.
- Levy, Marc. "Time for the Third Wave of Environment and Security Scholarship?". *Environmental Change and Security Project Report*, Woodrow Wilson Center, no. 1 (1995): 43-46.
- Liotta, Peter. "Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security". *Security Dialogue* 33, no. 4 (2002): 473-488.
- Martens, Lucile. "La Sécurité Environnementale et le Processus de Sécuritisation: Définitions et Enjeux Théoriques". *Fiche de l'Irsem*, no. 17 (2012): 1-11.
- Mcdoland, Matt. "Climate Change and Security: Towards Ecological Security". *International Theory* 10, no. 2 (2018): 153-180.
- Myers, Norman. "Environmental Security: What is New and Different?". *The Hague Conference on Environment, Security and Sustainable Development*, 2002.
- Myers, Norman. *Ultimate Security: The Environmental Basis of Political Stability*. New York: W. W. Norton, 1993.
- Nordas, Ragnhild and Nils Petter Gleditsch. "Climate Change and Conflict". *Political Geography* 26, no. 2 (2007): 627-638.
- Ronnfeldt, Carsten. "Three Generations of Environmental Security Research". *Journal of Peace Research* 34, no. 4 (1997): 473-482.
- Rothe, Delf. *Securitizing Global Warming: A Climate of Complexity*. Abingdon: Routledge, 2016.
- Schwartz, Peter, and Doug Randall. "An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security". *Global Business Network – Report*, 2003.
- Schwartz, Peter, and Doug Randall. "An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security". *Global Business Network - Report*, 2003.
- Shirley, Scott. "Implications of Climate Change for the UN Security Council." *International Affairs* 91, no. 5 (2015): 1317-1333.



- Shirley, Scott. "The Securitization of Climate Change in World Politics: How Close have We Come and would Full Securitization Enhance the Efficacy of Global Climate Change Policy?". *Review of European Community & International Environmental Law* 21, no. 3 (2012): 220-230.
- Stern, Nicholas. *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Trombetta, Maria Julia. "Environmental Security and Climate Change: Analyzing the Discourse". *Cambridge Review of International Affairs* 21, no.4 (2008): 585-602.
- Ullmann, Richard. "Redefining Security". *International Security* 8, no. 1 (1983): 129-153.
- United Nations (UN). General Assembly, Resolution A/RES/63/281, 2009.
- United Nations (UN). *United Nations Framework Convention on Climate Change*, FCCC/INFORMAL/84, 1992.
- United Nations Commission on Human Security. *Human Security Now*. New York: UN Publications, 2003.
- United Nations Development Program (UNDP). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press, 1994.
- United Nations Environment Program (UNEP) "Sudan: Post-Conflict Environmental Assessment". Nairobi: UNEP, 2007.
- United Nations Environment Program (UNEP). *Global Environmental Outlook 2*. London: Earthscan Publications, 1999.
- United Nations Environment Program (UNEP). *Global Environmental Outlook 3*. London: Earthscan Publications, 2002.
- United Nations Environment Program. "From Conflict to Peacebuilding: The Role of Natural Resources and Environment". Nairobi: UNEP, 2009.
- United Nations. General Secretary Report. "Climate Change and Possible Implications on Security", A/64/350, 2009.
- Westing, Arthur. "The Environmental Component of Comprehensive Security". *Bulletin of Peace Proposals* 20, no. 2 (1989): 129-134.
- World Commission on Environment and Development. *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press, 1987.



The Shift in the Energy Policy of Greece after the 2008 Financial Crisis in the Context of Energy Security

Murat Necip ARMAN*
Zeynep PARALI**
Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ***
Çağdaş CENGİZ****

Abstract

Energy, which plays a fundamental role in the prosperity and development of the nations, has also become one of the strategic instruments of the states in the global context. In the short term, energy policies include stable accession of foreign markets for energy supplies and pricing issues. On the other hand, in the long term, it concerns the policy-making practices and policies of the governments, about energy issues. In this context, the discovery, development, and distribution of natural energy resources to consumers is at the heart of international relations. From the perspective of foreign policy, states seek to ensure the availability of natural energy resources, the production of energy, and the control over energy routes. Energy security is therefore one of the keys that form states' foreign policies at regional and global levels.

At this point, new energy policies have been introduced by Greece to revive its economy. Since the 2000s and persisted gradually after the 2008 financial crisis, Greece has begun to introduce policies to reduce its dependence on oil. Moreover, Greece has rediscovered its geographical position to be a bridge for energy security in Europe. In this study, we studied maritime jurisdictions in an energy security sense. Despite the rivalry with Turkey in the region, the strategy of becoming a bridge country in Europe, recently established by Greece, is evaluated as a practical policy. In this study, we argue that for both states, this rivalry may trigger security dilemmas in the region.

Keywords: Bridge Country, Eastern Mediterranean, Energy Security, Greece, Maritime Jurisdiction.

Enerji Güvenliği Bağlamında 2008 Mali Krizi Sonrası Yunanistan'ın Enerji Politikasındaki Değişim

Özet

Ulusların zenginliği ve kalınmasında önemli bir role haiz enerji küresel ölçekte devletlerin stratejik araçlarından biri halinde gelmiştir. Kısa vadede enerji politikaları yabancı enerji pazarlarına istikrarlı biçimde erişimi ve enerji fiyatı konularını içerir. Uzun vadede ise devletlerin enerji konularında devletlerin karar alma ve politika oluşturma konuları enerji politikası olarak değerlendirilir. Bu bağlamda doğal enerji kaynaklarının bulunması, geliştirilmesi ve dağıtımı uluslararası ilişkilerin merkezinde yer alan konulardandır. Dış politika açısından devletler doğal enerji kaynaklarına erişilebilmeye, enerji üretebilmeye ve enerji rotalarını kontrol edebilmeye çalışır. Enerji güvenliği bu açıdan devletlerin yerel ve küresel ölçekte belirledikleri dış politikanın anahtar bir ögesidir.

*Associated Professor, Aydın Adnan Menderes University, Aydın Faculty of Economics, Department of International Relations, mnarman@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6873-206X

**Aydın Adnan Menderes University, International Relations and Security Studies MA Programme, zeynepparali@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8573-8770

*** Independent Researcher, ciftci.erturk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7965-7782

**** Dr. Instructor, Dokuz Eylül University, cagdas.cengiz@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7606-5842

Date of Arrival: 16.08.2020 – **Date of Acceptance:** 20.12.2020.



Bu noktada Yunanistan ekonomisini canlandırabilmek için yeni enerji politikaları geliştirmeye başlamıştır. 2000'lerden başlayarak ve 2008 mali krizinden sonra artarak devam eden bir ivmeyle Yunanistan petrol bağımlılığını azaltmak yönünde politikalar geliştirmektedir. Yanı sıra Yunanistan kendi coğrafi pozisyonunu Avrupa için bir enerji güvenliği köprüsü biçiminde yeniden tanımlamaya çalışmaktadır. Bu çalışma Yunanistan'ın deniz hukukuna ilişkin girişimleri enerji güvenliği kapsamında incelemektedir. Ayrıca Yunanistan'ın Avrupa enerji güvenliği açısından bir köprü işlevi görme çabasında Türkiye ile yaşadığı rekabet de bu çalışmada tartışılan konulardan biridir. Çalışma bu iki ülkenin bölgedeki rekabetinin güvenlik ikilemini artırma ihtimalini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Güvenliği, Doğu Akdeniz, Deniz Hukuku, Köprü Ülke, Yunanistan.

1. Introduction

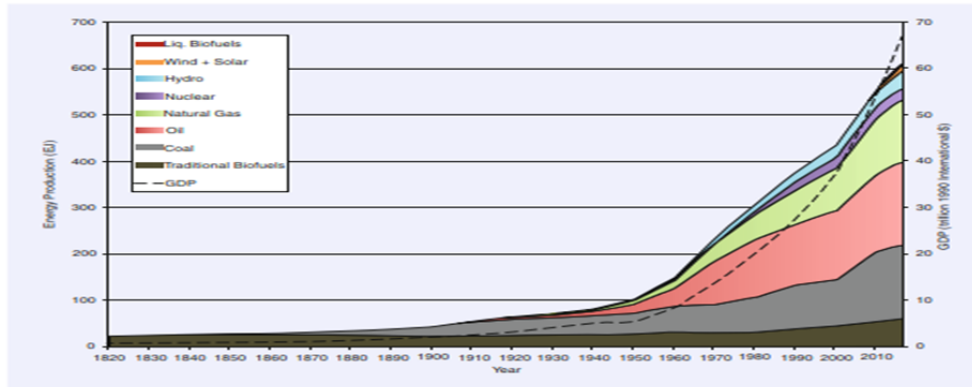
Security, after the Cold War, has been linked with altered sectors. Energy security is listed in this context at a point where environmental security and economic security intersect. Traditional security approaches claim that natural resources can be accessed by any state can obtain these resources without interruption to preserve their security. In other words, the energy security agenda has been added to the national security agenda because of the need for natural resources with regard to power.¹ The notion of national security is specified by conventional methods only within the limits of military security, but this notion is deepened and expanded as Buzan divides security into sectors. Economic security is the capacity of a state, in terms of its economy to access the resources it needs and to ensure that routes by which those resources are made available and secure. Ensuring the continuity of the flow of resources, a must for the economy is as curious as a state's military security.

For states, energy has become an unsolvable political issue. Along with the industrial revolution, the increase in the need for energy from states has led to crises in terms of energy sharing. The problem has grown into a security problem with energy shortages and shifts in conventional energy sources, and its reach has steadily increased. There has been an exponential growth in energy production in the world, especially since the beginning of the 19th century. This transformation has created a cycle that feeds each other the rise of global revenues has transformed the modern world with the growth in energy production.

¹ Barry Buzan, *People, States, Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, (Boulder: Lynne Rienner Pub, Colchester, 1991), 126.



Figure 1. Increase in the Global Revenue and Energy Production since 1820²



Considering the importance of energy security to Greece, it is well known that Greece, like all the countries of the European Union (EU), depends on the Russian Federation for natural gas in particular. So, we can argue that Greece, as a dependent and weak state in terms of energy security, is a net importer. Since the 2000s, Greece has led debates on its energy policies and propose innovative energy security policies. Greece explicitly indicates its intention to be a “Bridge Country” for energy transfer.³ The research question of this study is whether or not Greece’s energy security measures the steps taken by Greece regarding energy security, especially after the global financial crisis of 2008, have become a “Bridge Country”. First, we will examine the key energy security system in this context then comply with the policies developed by Greece to ensure energy security, and we will address Greece’s “Bridge Country” strategy.

2. Energy Security

To begin with, after the Oil Crisis of 1973 the concept of energy security was first used in literature.⁴ In this crisis, for the first time in history, the global energy supply has been disrupted, and the increase of oil prices has triggered economic crises. States have begun to develop new objectives to diversify their energy supplies and reduce their reliance on non-renewable energy resources in this climate of instability. Therefore the protection of energy sources and routes is also one of the aspects of energy security. For many reasons such as

² Charles A.S. Hall and Kent Klitgaard, *Energy and the Wealth of Nations: An Introduction to Biophysical Economics* (New York: Springer, 2018), 84.

³ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2014).

<https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fE%c4%b0GM+Periyodik+Rapor%2fD%c3%9cNYA+ENERJ%c4%b0+G%c3%96R%c3%9cN%c3%9cM%c3%9c+111.pdf>, (27.05.2020)

⁴ Daniel Yergin, “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs* 85, no. 2 (2006): 69-82.



war, such as war, piracy activities, and terrorist attacks, if the world's energy circulation is interrupted, it may cause irreparable damage to the world economy. It is vital that the energy supply is secure to sustain the global economy as it is and to temporarily grow the global economy. Actions taken against economic crises which would emerge as a result of rising energy prices are indeed within the framework of energy security.

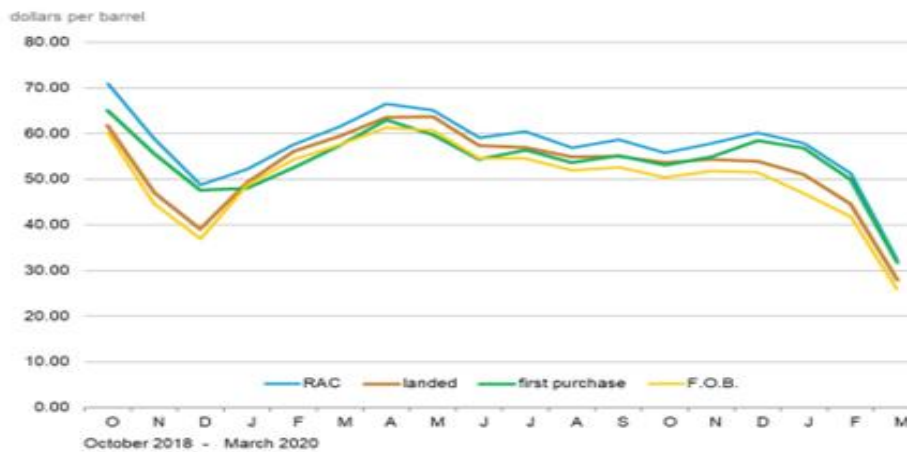
Considering the crude oil market, for example, the significant drop in oil demand due to the Covid-19 outbreak in 2020 was reflected in crude oil prices and there was a drastic fall in oil prices. So on April 19th, 2020, USA's West Texas (West Texas Intermediate/WTI) style crude oil prices were exchanged immediately below zero dollars. This has also shown us that global scaled-up energy and economic crises are triggered not only by an excessive rise in oil prices but also an excessive drop fall in oil demand, which could lead to several bankruptcies among producers and a failure to generate the output required for the global economic balance.

We assume that this situation warrants the conventional approaches to energy demand be updated. Correspondingly, as Michaelides pointed out it was expected that the energy demand would change for two reasons: global population growth and the transformation of agricultural societies into industrial societies that consume more energy.⁵ However, the example of Covid-19 indicates that changes in the human lifestyle due to environmental disasters (pandemic, earthquake, tsunami, etc.). As either a result, the most critical issue for policymakers is to determine the verge between energy security, economic efficiency, and sustainability.⁶

The chart below shows the direction course of oil prices from October 2018 to March 2020. The decline can be observed from the table in parallel with the spread of the pandemic in the world, beginning with the first cases detectable in China in the first days of 2020.

⁵ Efstathios E. Michaelides, *Alternative Energy Sources*, (Springer: Verlag Berlin Heidelberg, 2012).

⁶ Christian Winzer, "Conceptualizing energy security", *Energy Policy* 46, (2012): 41.

**Figure 2.** Oil Prices per Barrel between October 2018 and March 2020⁷

As the flowchart clearly shows us, energy security requires the development of a system capable can not only providing the consumer with energy resources, but also preventing interruptions due to technological, socio-political, geopolitical, and natural causes. Energy security contains two essential elements: the presence of energy and secure delivery of energy. If we interpret energy security more generally, we may conclude that energy security focuses on the security of supply, availability and competitiveness, supply-oriented sustainability, and reliability. Such meanings however are criticized for not integrating environmental and social values and ignoring importing countries (ACS, 2015). For instance, Asia Pacific Energy Research Centre (APERC) suggests that four fundamental elements should be included in the study of the idea of energy protection. These include availability, accessibility, affordability, and social acceptability.⁸ Concerning energy security, it is possible to apply the study by Podesta and Ogden of the key lines of US sustainable security strategy to all countries. As per this analysis, climate change should be tackled to ensure sustainable energy; oil dependency should be minimized without jeopardizing economic development; nuclear risks should be avoided; global energy infrastructure should be modernized and energy supply should be diversified.⁹

⁷ U.S. Energy Information Administration, “Petroleum Marketing Monthly, June 2020”, <https://www.eia.gov/petroleum/marketing/monthly/pdf/pmmall.pdf>, (28.09.2020).

⁸ Asia Pacific Energy Research Centre – APERC, Quest for Energy Security in the 21st Century: Resources and Constraints, (2007), https://aperc.or.jp/file/2010/9/26/APERC_2007_A_Quest_for_Energy_Security.pdf (27.05.2020).

⁹ John Podesta and Peter Ogden, “A Blueprint for Energy Security”, *The Global Politics of Energy*, eds. Kurt M. Campbell and Jonathon Price, (Washington: Aspen Institute, 2008), 225.



3. Energy Policies of Greece

For several years, Greece was unable to remove its reliance on hydrocarbon resources with the final blow of the global financial crisis that began in 2008, plunged into a debt crisis. In recent years, attempts to introduce the fiscal reform program in Greece have dominated debates within the EU and have formed the key basis of Greece's domestic policy. Since August 2015, three financial stability packages with a value of EUR 331 billion have been concluded as a result of the negotiations between the Greek government, EU institutions, and the International Monetary Fund (IMF). In this regard, the related institutions have demanded reforms from Greece. As a result of the economic crisis, in the line with the austerity measures needed by the IMF program, Greece has begun to produce new policies. Energy resources have also emerged as one of the fields in which new policies have begun to be established.¹⁰ As a positive result of the economic downturn, the country's CO₂ emissions fell significantly in the recession years of 2008-2013: -8.8 Mt.¹¹ Consequently, energy stability, one of the foundations of economic security has also been one of Greece's current security concerns. The most important step in this matter is the establishment of the Ministry of Environment, Energy and Climate Change (YPEKA) on October 7th, 2009.¹²

YPEKA, managing the quality of the environment and renewable energy resources; protecting biological diversity and water resources; ensuring proper management of non-renewable energy resources; making sustainable plans on vital issues such as combating climate change and protecting energy resources.¹³ To accomplish the objectives, they established strategic models based on four specialized columns. The first column aims to improve energy efficiency, ensure the availability of energy, and ensure that customers receive energy reliably and equitably. The second column deals with the conservation and management of natural resources based on sustainability, while the third column deals with the scheduling of the quality of life in a way that respects the environment, the last column

¹⁰ Utku Kırıldökme, "Enerji Köprüsü Ülke Olma Yolunda Yunanistan'ın Politikası", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi* 2, (2014): 841.

¹¹ Argiro Roinioti and Cristopher Koroneos, "The decomposition of CO₂ emissions from energy use in Greece before and during the economic crisis and their decoupling from economic growth", *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 76, (2017): 453.

¹² Çevre, Enerji ve İklim Bakanlığı (YKEPA), "Çevre ve Enerji", <http://www.ypeka.gr/elgr/%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF>, (28.05.2020)

¹³ Çevre, Enerji ve İklim Bakanlığı (YKEPA), "Çevre ve Enerji".



deals with the strengthening of environmental and energy-based structures and institutions.¹⁴ The priority of Greece's energy policy has been the secure, trouble-free, and uninterrupted acquisition of energy resources. The second objective is to establish energy preserve partnerships and alternative routes to meet the needs of the local energy market. The last objective is to ensure sustainable growth in the energy sector by considering the conservation of the environment.¹⁵ In Greece, energy production is connected to the Public Power Corporation (PPC). 12% of Greece's electricity output is supplied by hydroelectric power plants and 20% from natural gas, according to PPC data. Moreover, oil is another significant source in Greece, and the country has become dependent on oil. Energean Oil is the sole private oil producer in the country. In 2016, Greece, which is a poor country in terms of energy supplies and energy insecurity, hit 58%.¹⁶ Besides, Greece imports the largest amount of oil from Russia.¹⁷ Along with energy dependence, several initiatives have been launched by Greece to diversify its energy supply. Natural gas is the most relevant of these projects. After 1995, natural gas became a major source of energy in Greece. Its use, especially in the industrial sector increased at the end of the 1990s and later began to be used in residential and commercial sectors with small shares. Correlatively, The Greek government has provided significant incentives for quality improvement and liberalization in the gas industry.¹⁸ They do not have adequate natural resources, while Greece promotes the use of natural gas, and this situation has led it to become more dependent on foreign countries. When we look at the market data for natural gas, we may assume that Greece has three major sources of natural gas. These are: Gazprom, Sonatrach and BOTAS. And the table below shows the market shares of these suppliers in the Greek natural gas market as of 2020.

¹⁴ Çevre, Enerji ve İklim Bakanlığı (YKEPA), "Çevre ve Enerji".

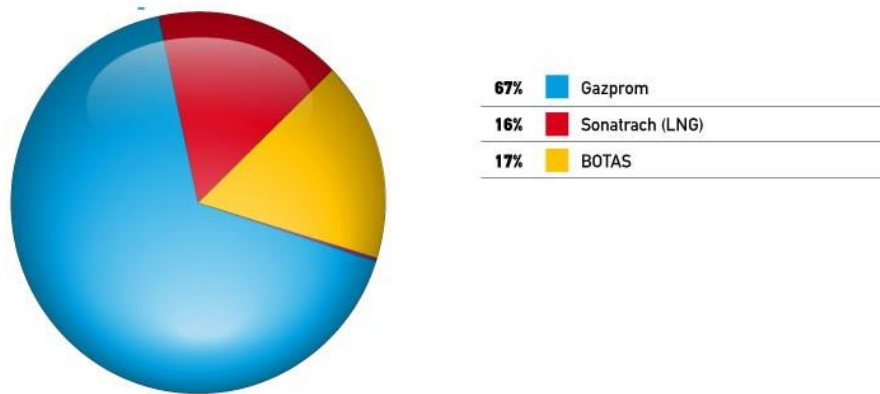
¹⁵ Çevre, Enerji ve İklim Bakanlığı (YKEPA), "Çevre ve Enerji".

¹⁶ Lefkothea Papada and Dimitris Kaliampakos, "Measuring energy poverty in Greece", *Energy Policy* 94, (2016): 164.

¹⁷ Energy Policies of IEA Countries, *Greece Review*, 2017,

<https://webstore.iea.org/download/direct/270?fileName=EnergyPoliciesofIEACountriesGreeceReview2017.pdf>

¹⁸ Energy Policies of IEA Countries, *Greece Review*.

**Figure 3.** Natural Gas Suppliers of Greece¹⁹

Since the early 2000s, the Greek Government has taken measures to produce new energy action plans to reduce the dependency rate and has introduced its strategy of being a transit country which projects such as Burgas-Alexandroupolis Pipeline and the Trans-Adriatic Pipeline (TAP). Hydrocarbon reserves have caused the Eastern Mediterranean to increase the region's valuation since the early 2000s, place transit energy resources at the forefront as a requirement, and decide the structure of ties between riparian states. In the East Mediterranean, when the equation was re-established, it became more important in terms of energy security and the players had to rethink their roles in this process.²⁰ Greece continues to struggle in the area to secure a position in this equation, too. Greece was encouraged to collaborate with Israel and substitute itself in the East Mediterranean equation due to the worsening ties between Turkey and Israel and in the cooperation between Israel and Greek Cypriot Administration (GCA). Furthermore, the region's hydrocarbon reserves have emerged as a significant incentive for Greece to oppose Turkey.²¹ The pipeline projects developed by Greece to become a “bridge country” and its role in the East Mediterranean will be evaluated as of this part of the study.

3.1. Burgas-Alexandroupolis Pipeline

The Burgas-Alexandroupolis Pipeline project was first built in 1993 to transport Russian oil from the Caspian region to Europe between Bulgaria, Russia, and Greece. The number of oil tankers passing through the Bosphorus reached a high level in the 1990s and

¹⁹ DEPA, “Natural Gas Commerce”, (2020), <https://www.depa.gr/natural-gas-commerce/?lang=en>, (28.05.2020).

²⁰ Burak Şakir Şeker, “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği Eksenli: Yunanistan- GKRY’nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye’nin Tutumu”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, ed. Deniz Güler, Ahmet Yıldız, İzgi Savaş (İstanbul: Tasam Yayınları, 2019), 283.

²¹ Utku Kırıldökme, “Enerji Köprüsü Ülke Olma Yolunda Yunanistan’ın Politikası”, 842.



early 2000s and the passages were interrupted due to winter fog and storm, and oil tanker queues began to pile up. Negotiations for a new pipeline of approximately 300 km from the port of Burgas to the port of Alexandroupolis were undertaken in 2004 to reduce the number of tankers passing through Bosphorus.

Figure 4. Burgas - Alexandroupolis Pipeline²²



Russia will not only be connected to Turkey by this pipeline, but it will also build an alternate path. Within the scope of this pipeline, the objective is for Russian oil in the Caspian Sea to pass through the use of the port of Novorossiysk in Russia via tankers to the port of Burgas and to enter the port of Alexandroupolis in the region of Western Thrace in Greece. Approximately 35 million tons of oil per annum²³ are targeted to be transported from the pipeline which consists of two terminals in Burgas Port with a capacity of 600.000 tons and two terminals in Alexandroupolis with a potential of 1.2 million tons. The cooperation memorandum for the project was signed by Bulgaria, Russia, and Greece in Sofia on April 12th, 2005. With this project, it was planned that via the Black Sea port, Russian oil would enter markets such as the US, the EU, and Asia-Pacific, and an alternative route would be built. In this context, it was a desirable project for Russia to diversify export routes and for Greece to be an energy transit destination. Negotiations between three countries on the

²² Novinite, "Russia Determined to Build Trans-Balkan Pipe, Cut Cost", 2012, <https://www.novinite.com/articles/137911/Russia+Determined+to+Build+Trans-Balkan+Pipe,+Cut+Costs>, (28.05.2020).

²³ Nikolaos Deniozos, Charis Vladod and Dimos Chatziniolaou, "Energy economy In the Era of 'New Globalization': the Case Of The Balkans and Greece", *SSRG International Journal of Economics and Management Studies* 6, no.9 (2019): 11.



construction of this pipeline concluded in 2007 and an official move was taken on 15 March 2007 to build the pipeline in Athens.²⁴

We can argue that Burgas-Alexandroupolis Pipeline Project was the first step towards Greece becoming an energy hub and a transit country. This agreement, which took place at a time when the economic crisis started, was an important issue for Greece. First, Greece aimed to attract foreign investors by sending signals to international markets due to the competition of the pipeline project, a good investment has been made in its country. Russian President Vladimir Putin, who participated in the signing ceremony of the pipeline in Athens, stressed that the pipeline would serve the economic interests of all three countries and will boost Greece and Bulgaria's geopolitical positions in the region. However, because of Bulgaria's political and environmental issues, the pipeline, which was supposed to be finished by the end of 2010, was canceled. Bulgaria, therefore, announced that it would withdraw from the Burgas-Alexandroupolis Pipeline Project in 2011, citing these concerns as a reason, and withdrew from the project in 2013. Thus, Greece came to an end with the concept of becoming an energy transit country in the region.

3.2. Trans-Adriatic Pipeline

As an important project for Europe, the South Gas Corridor (SGC) aims to pump natural gas from the Shah Deniz region of Azerbaijan and transport approximately 1.2 trillion m³ of natural gas from Turkey to Europe.²⁵ The Trans-Adriatic Pipeline (TAP), built as a part of SGC, was first founded in 2003 by a Swiss energy company, the ELG Group. With the agreement signed on 13 February 2013 by Albania, Italy, and Greece, TAP was formally enforced. Forth, Azerbaijani gas will be supplied to the EU by this initiative. Thus by developing new alternative energy routes, the EU reduces its energy dependence on Russia.

²⁴ Utku Kırıldökme, "Enerji Köprüsü Ülke Olma Yolunda Yunanistan'ın Politikası", 842

²⁵ Green Paper. "A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", Commission of the European Communities. (2006). Available online at: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0105&from=EN>, (29.05.2020).

**Figure 5.** The Route of TANAP and TAP²⁶

The length of TAP is 867 km and almost 545 km of it is planned to pass through Greece, in which 20 billion cubic meters of natural gas are expected to be transported annually wound up Greece.²⁷ Since the longest section of the pipeline will be situated on the territory of Greece, TAP also provides Greece with a serious source of revenue and will have the ability to adequately supply gas. Furthermore, this pipeline provides an opportunity for Greece to draw foreign investors to its country. For the first time, Greece was included in the global energy equation with TAP, which showed that Greece would be a transit country for energy production and transport. In this regard, TAP has increased Greece's prominence in the EU and has gained a central role in the Union.

3.3. LNG Terminal Project

By the use of hydrocarbons, the market for liquefied natural gas (LNG) terminals has increased considerably due to economic advantages.²⁸ Greece will take an important step towards becoming a regional energy hub with the LNG terminal project, which is expected to be constructed in Alexandroupolis, the port city of Greece. In particular, the project would switch US gas to Eastern Europe. This project, in collaboration with the Bulgarian public natural gas company Bulgartnrgaz, will play a key role in turning the two countries into energy hubs.²⁹ With the participation of Bulgaria, which bring LNG to Southeast Europe from

²⁶ BOTAŞ, "TANAP", (2020), <https://www.botas.gov.tr/pages/tanap/394#gallery-1> (16.08.2020).

²⁷ Utku Kırıldökme, "Enerji Köprüsü Ülke Olma Yolunda Yunanistan'ın Politikası", 847.

²⁸ Evangelos K. Boulougouris and Apostolos D. Papanikolaou, "Multi-objective optimisation of a floating LNG terminal" *Ocean Engineering* 35, no. 8-9, (2008): 787

²⁹ The Associated Press, Greece, Bulgaria hail deal targeting Russia gas dominance, August 24th, 2020, <https://apnews.com/article/europe974536974e771ad9970d76a1c4842ccf> (10.11.2020).



the beginning of 2023 onwards.³⁰ Thanks to this new route, these countries will reduce their dependency on natural gas transported from Turkey. Moreover, in this project, it is considered that a barrier will be set against Russia's influence in the Mediterranean, as well as China's expansion in the Balkans.

Figure 6: LNG Terminal Project³¹



The key challenge is that the LNG project would have major consequences for the EU countries which from Russia, in particular, Germany and France, meet most of their natural gas needs. Given the partnership relations, the US is in the context of the project, and LNG would have large economic and political impacts. As a result of the Nord Stream 2 pipeline project, which is intended to transport natural gas extracted in Russia from under the Baltic Sea to Europe, the strained relationship between Germany and the US reflects this challenge and can be considered as just a start. As a matter of fact, despite the US threats of sanctions, Germany has not withdrawn from the Nord Stream project and these international disputes would also make it possible for Greece to make an intense persuasive effort with the EU partners to achieve its strategic interests.

³⁰ South East Med Energy and Defense, "Big U.S. investments in strategic sectors of mutual interest", 2018: 2, 7. https://www.semedenergydefense.com/wp-content/uploads/2018/05/002_ENERGY-DEFENSE-.pdf (10.11.2020).

³¹ Gastrade, Alexandroupolis INGS Projects Location, 2020, <http://www.gastrade.gr/en/alexandroupolis-ings/project-location.aspx> (10.11.2020).



3.4. Maritime Jurisdictions as an Energy Security Tool

In addition to diversifying Greece's energy resources and suppliers within the scope of energy security, Greece has another strategy to have more authority in hydrocarbon reserves in Eastern Mediterranean by expanding the maritime jurisdiction in this region to the greatest extent possible. For this reason, Greece's right to have the widest possible maritime authority in the Mediterranean, Aegean, and Ionian Seas has become a national policy, either through multilateral agreements with regional states or through unilateral declarations. However, this approach has generated controversy between Turkey and Greece. We should comment on the topic of territorial waters at this stage.

Following the discovery of reserves of petroleum and natural gas in the Eastern Mediterranean in the 2000s, the region has drawn the attention of countries in the field of oil. Palestine, Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Israel, Italy, Montenegro, Turkish Republic of Northern Cyprus, Greek Cypriot Administration, Malta, Egypt, Lebanon, Libya, Slovenia, Syria, Greece, Tunisia, United Kingdom³², and Turkey are the states that have coasts in the Eastern Mediterranean. In the Eastern Mediterranean, the discovery of hydrocarbon reserves increased rivalry between states and produced problems with the determination of areas of maritime jurisdiction. On the other hand, another contentious problem has arisen as to which route would be used for the export to the international market of extracted resources. We may assume that these contradictory concerns are focused on the sharing of oil and natural gas. Thus this situation paved the way to resolve the disputes of both economic and security dimensions.

The US Geological Survey³³ reports that up to 122 trillion cubic meters of recoverable gas exist in the Levant Basin. At this point, the Eastern Mediterranean has become geography that is a major area of struggle for actors trying to take the share of the lion from energy resources. Greece to extend their maritime authority, the GCA cooperates in the area with a common line centered on borders of Crete, Karpathos, Kassos, Rhodes, and Kastellorizo Islands. Greece has therefore begun talks with other riparian states, such as Libya and Egypt,

³² The United Kingdom has military bases located on the Island of Cyprus as specified in the Zurich and London Treaties. For this reason, United Kingdom is among the riparian countries.

³³ U.S. Geological Survey (2010) Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, (Washington, DC: United States Department of the Interior), <http://energy.cr.usgs.gov/oilgas> (18.12.2020)



to legitimize its foreign policy of maritime jurisdiction. Greece's key objective in the area is to create a common line between the islands of Rhodes and Kastellerizo and to decide its southern exclusive economic zone in the light of the agreements conducted with Egypt and the GCA. So, Greece and the GCA would exclude Turkey from the Eastern Mediterranean and Turkey would only be confined into a continental shelf of the Gulf of Antalya.³⁴

The disagreements about maritime jurisdiction areas led to alliances in several ways. These alliances resulted in various projects such as the East-Med and Vasilikos which disabled Turkey from Eastern Mediterranean. However, because of the high cost of the projects and some conflicting issues between Greece and Turkey's continental shelf according to international law, the projects would not seem to be succeeded. On the other hand, these conflicts exacerbate the existing problems in the region, such as the Turkish-Greek conflict, the Cyprus issue, the Palestinian issue, and even the Syrian civil war.

The East-Med project which is going to be implemented by Greece, Italy, Israel, and Greek Cyprus Administration is estimated to be completed in 2025 and is aimed to deliver the gas extracted from the Eastern Mediterranean to the European market through a two thousand-kilometer pipeline to be established.³⁵ With receiving support from the EU and US, these states aimed to establish an energy route that disables Turkey despite the severe economic cost and endangering regional peace. Considering the Vasilikos project, it was a result of the Greek Cypriot Administration's desire to build an LNG terminal and become a trade center in the energy framework with the support of the US and the EU. Greek Cyprus Administration has given the US and France the authority to build military bases to guarantee all the agreements for this project. But East-Med Project is not likely to be completed because of the "Memorandum of Understanding Between Turkey and Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean" signed on November 27th, 2019. Because with this memorandum East-Med pipeline would pass Turkey's maritime jurisdiction and Turkey will not allow it.³⁶

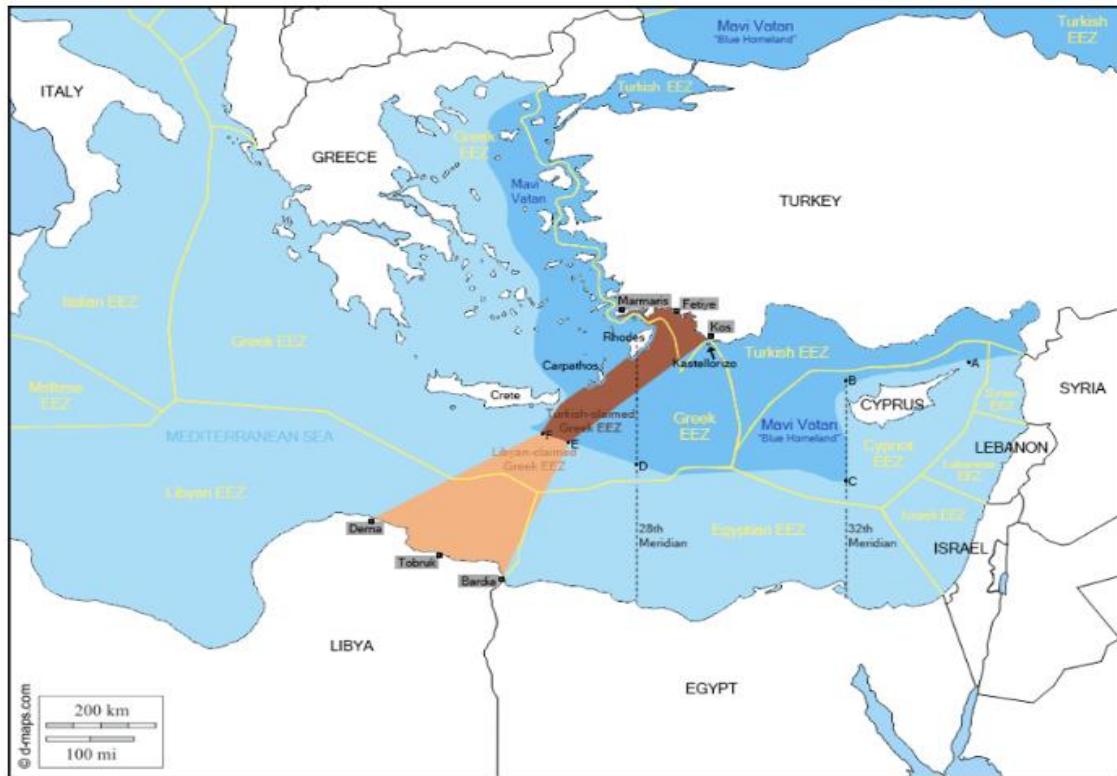
³⁴ Muhammed Kürşad Özekin, "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 16, sy. 33, (2020): 15.

³⁵ Energy Policies of IEA Countries (2017), Greece Rewiew.

³⁶ Muhammed Kürşad Özekin. "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", 43.



Figure 7. The Exclusive Economic Zone between Libya and Turkey according to Memorandum Signed on November 27th, 2019³⁷



Instead of using diplomatic channels to solve the problems with Turkey, Greece prefers to escalate the crisis and carries its problems to the EU level. For example, in July 2020, Turkey declared a NAVTEX that Turkey's seismic research vessel Oruç Reis will research the south and east of Kastellorizo Island immediately after that Greece declared anti-NAVTEX in the same coordinates. Greece tried to associate this declaration with the Lisbon Treaty's part of Common Defence and Security Policy Regulations article 28/a.

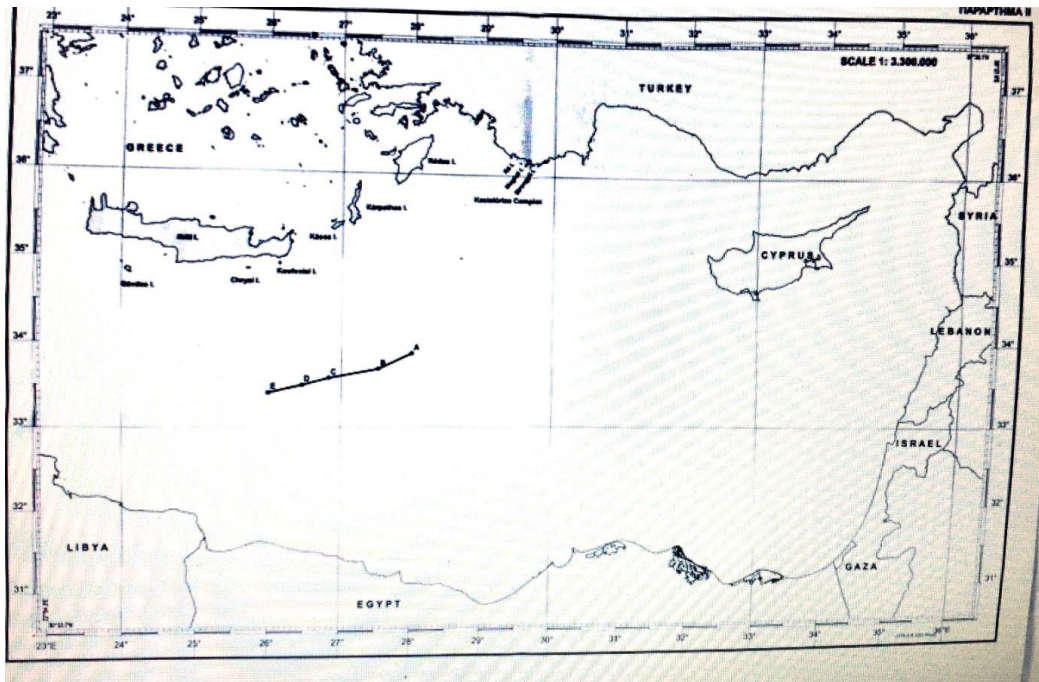
On the other hand, Greece signed a bilateral agreement with Egypt on the delimitation of maritime jurisdictions in the Eastern Mediterranean. This agreement extorts both Turkey's and Libya's exclusive economic zone and continental shelf rights. According to the map, Greece seems to ignore the memorandum signed by Turkey and Libya earlier this year while

³⁷ Giancarlo Elia Valori, "The Exclusive Economic Zone between Libya and Turkey", *Modern Diplomacy*, 2019, <https://moderndiplomacy.eu/2019/12/20/the-exclusive-economic-zone-between-libya-and-turkey/>, (10.11.2020).



trying to create a de facto situation in favor of its priorities and interests in the Eastern Mediterranean.

Figure 8. Map of the Exclusive Economic Zone between Greece and Egypt according to the Agreement Signed on August 6th, 2020³⁸



Despite Turkey's open dialogue approach on continental shelf issues, Greece paves the way to escalate problems and transform into an EU-Turkey crisis. Even though Turkey has called for dialogue and halted seismic research activities recently, Greece signed a bilateral agreement with Egypt on maritime jurisdiction in the Eastern Mediterranean that raised tensions again. In the short term, Greece's efforts to keep Turkey outside of the Eastern Mediterranean energy equation appears to be a political success; but in the long term, these efforts would harm Greece's ultimate aim of being a "Bridge Country" in the region.

4. Conclusion

As a result of the developments in the Trans-Adriatic Pipeline and the cooperation agreements with the Greek Cypriot Administration, Israel, Egypt, and Libya; Greece enriched its prestige in the international arena and provided economic relief after the 2008 economic crisis. Although Greece is a weak and dependent country in terms of energy reserves, it can be

³⁸ TOVIMA (2020), <https://www.tovima.gr/wp-content/uploads/2020/08/07/Symfwnia-el.pdf> (17.12.2020)



argued that some key steps have been taken towards the goal of becoming a transit country and an actor in the energy games. Even though Burgas-Alexandroupolis Pipeline Project was canceled, Greece managed to become one of the main actors of the EU's Southern Gas Corridor policy with TAP. The fact that the longest line of TAP passes over the territory of Greece proves this. On the other hand, the rivalry between Turkey and Greece about being a transit country constitutes a general framework for Greece's energy policy. In addition, together with TAP, the LNG terminal project could improve Greece's position in the energy landscape as an important player. The project involves the construction of an LNG regasification plant in Alexandroupolis as well as the construction of the Greece-Bulgaria Interconnector natural gas pipeline. This project will allow the import of American LNG and its transport through pipelines to the Balkan countries. The project is supported by Washington since it will reduce Russia's influence in the Balkans.

Since the beginning of the 2000s, hydrocarbon reserves have caused an exponential increase in the value of the Eastern Mediterranean Region, where Greece has taken its place as the key actor of the energy struggle over this geography. Within this context, the major debate on the region is about how maritime jurisdictions would be determined. In terms of maritime jurisdiction, Greece, cooperating with the Greek Cypriot Administration, has aimed to make agreements with neighboring countries such as Egypt, Israel, and Libya to determine the sharing area in its interests. However, Turkey's objections and counter policies such as signing a memorandum with Libya on maritime jurisdiction stand out as an obstruction factor for the East-Med projects of Greece. So, we can argue that disputes between Turkey and Greece over maritime jurisdiction issues in Eastern Mediterranean consist of several risks for Greece. Since Turkey has become a particularly important energy corridor in the region with the projects such as TANAP (Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline), Blue Stream, Turkish Stream, Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline, Baku-Tbilisi-Erzurum natural gas pipeline, and Kerkuk-Yumurtalik pipeline, so we can argue that Turkey is one step ahead from Greece on being an energy transit country. Also, considering TAP and TANAP have a length of 1850 km and connect Erzurum, where SCP ends, with Kipoi in Greece, that the TAP will begin³⁹, we can easily make an inference that a joint initiative for the European market can produce

³⁹ Ivan Smajla, Romana Crneković, Daria Karasalihović Sedlar and Filip Božić, "Potential of Croatian liquefied natural gas (LNG) terminal in supplying regional natural gas markets", *Rudarsko-geološko-naftni zbornik (The Mining-Geology-Petroleum Engineering Bulletin)* 35, no. 4 (2020), 95.



much more profitable results for both states. Eventually, transforming Eastern Mediterranean into an area of cooperation rather than the center of political tension would serve as a complete win-win situation for both states. Greece's policy of bringing Turkey-related problems to the EU agenda will not serve the benefits of Greece but create a security dilemma. The precise strategy for Greece would be finding a way to solve EU-Turkey problems as an EU member state, to establish the language of peace with Turkey, and to focus on the long-term benefits, and vice versa.

References

- Arı, Tayyar. "Kıta Sahaneliği Sorunu ve Türk Yunan İlişkileri". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13, no. 1-2 (1992): 167-184.
- Asia Pacific Energy Research Centre – APERC. *Quest for Energy Security in the 21st Century: Resources and Constraints*, 2007.
https://aperc.or.jp/file/2010/9/26/APERC_2007_A_Quest_for_Energy_Security.pdf (27.05.2020).
- BOTAŞ. "TANAP", 2020. <https://www.botas.gov.tr/pages/tanap/394#gallery-1> (16.08.2020).
- Boulougouris, Evangelos K. and Apostolos D. Papanikolaou "Multi-objective optimization of a floating LNG terminal". *Ocean Engineering* 35, no. 8-9 (2008): 787–811.
- Buzan, Barry. *People, States, Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder: Lynne Rienner Pub, Colchester, 1991.
- Çevre, Enerji ve İklim Bakanlığı (YKEPA). "Çevre ve Enerji".
<http://www.ypeka.gr/elgr/%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF>, (28.05.2020).
- Deniozos, Nikolaos, Charis Vladod and Dimos Chatzinikolaou. "Energy economy In the Era of 'New Globalization': the Case Of The Balkans and Greece". *SSRG International Journal of Economics and Management Studies* 6, no. 9 (2019): 10-19.
- DEPA. "Natural Gas Commerce", 2020. <https://www.depa.gr/natural-gas-commerce/?lang=en>, (28.05.2020).
- Energy Policies of IEA Countries Greece Review, 2017.
<https://webstore.iea.org/download/direct/270?fileName=EnergyPoliciesofIEACountriesGreeceReview2017.pdf>, (28.05.2020).
- Gastrade. Alexandroupolis INGS Projects Location, 2020. <http://www.gastrade.gr/en/alexandroupolis-ings/project-location.aspx> (10.11.2020).
- Green Paper. "A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", Commission of the European Communities, 2006.
<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0105&from=EN>, (29.05.2020).
- Hall, Charles A.S. and Kent Kitgaard. *Energy and the Wealth of Nations: An Introduction to Biophysical Economics*. New York: Springer, 2018.



- International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries, Energy Charter Secretariat, 2015.
https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf, (27.05.2020).
- Kirlidökme, Utku. “Enerji Köprüsü Ülke Olma Yolunda Yunanistan’ın Politikası”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi 2*, (2014): 840-854.
- Michaelides, Efstathios E. *Alternative Energy Sources*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012.
- Novinite. “Russia Determined to Build Trans-Balkan Pipe, Cut Cost”, 2012.
<https://www.novinite.com/articles/137911/Russia+Determined+to+Build+Trans-Balkan+Pipe,+Cut+Costs>, (28.05.2020).
- Özekin, Muhammed Kürşad. “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi 16*, no. 33 (2020): 1-53.
- Papada, Lefkothea and Dimitris Kaliampakos. “Measuring energy poverty in Greece”, *Energy Policy 94*, (2016): 157–165.
- Petroleum Marketing Monthly. U.S. Energy Information Administration, 2020.
<https://www.eia.gov/petroleum/marketing/monthly/pdf/pmmall.pdf>, (20.06.2020).
- Podesta, John and Peter Ogden. “A Blueprint for Energy Security”. In *The Global Politics of Energy*, (ed.) Kurt M. Campbell and Jonathon Price, 224-239. Washington: Aspen Institute, 2008.
- Public Power Corporation S.A. Financial Report, 2010.
<http://www.dei.gr/Images/ENG%20REPORT%202010%20FINAL.pdf>, (28.05.2020).
- Roinioti, Argiro, and Cristopher Koroneos. “The decomposition of CO2 emissions from energy use in Greece before and during the economic crisis and their decoupling from economic growth”. *Renewable and Sustainable Energy Reviews 76*, (2017): 448–459.
- Smajla, Ivan, Romana Crneković, Daria Karasalihović Sedlar and Filip Božić. “Potential of Croatian liquefied natural gas (LNG) terminal in supplying regional natural gas markets”, *Rudarsko-geološko-naftni zbornik. The Mining-Geology-Petroleum Engineering Bulletin*, (2020): 93-101.
- South East Med Energy and Defense. “Big U.S. investments in strategic sectors of mutual interest”, 2018, 2, https://www.semedenergydefense.com/wp-content/uploads/2018/05/002_ENERGY-DEFENSE-.pdf (10.11.2020).
- Şeker, Burak Şakir. Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği Ekseni: Yunanistan- GKRY’nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye’nin Tutumu”. *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, ed. Deniz Güler, Ahmet Yıldız, İzgi Savaş. İstanbul: Tasam Yayınları, 2019.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Yunanistan’ın Ekonomisi. <http://www.mfa.gov.tr/yunanistan-ekonomisi.tr.mfa>, (28.05.2020).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. 2014.
<https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fE%c4%b0GM+Periyodik+Rapor%2fD%c3%9cNYA+ENERJ%c4%b0+G%c3%96R%c3%9cN%c3%9cM%c3%9c+111.pdf>, (27.05.2020).
- T.C. Ticaret Bakanlığı. “Yunanistan’da Günlük Rüzgar Enerjisi Üretimi”. <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/yunanistan/yunanistanda-gunluk-ruzgar-enerjisi-uretimi>, (28.05.2020).



- T.C. Ticaret Bakanlığı. Yunanistan'da Enerji Yatırımları 2030'a kadar 32 Milyar Avroya Ulaşacak. <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/yunanistan/yunanistanda-enerji-yatirimlari-2030a-kadar-32-milyar-avroya-ulasacak>, (28.05.2020).
- The Associated Press. Greece, Bulgaria hail deal targeting Russia gas dominance, 2020. <https://apnews.com/article/europe-974536974e771ad9970d76a1c4842ccf> (10.11.2020).
- TOVIMA. 2020. <https://www.tovima.gr/wp-content/uploads/2020/08/07/Symfwnia-el.pdf> (17.12.2020)
- U.S. Geological Survey. Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. Washington, DC: United States Department of the Interior, 2010. <http://energy.cr.usgs.gov/oilgas> (18.12.2020).
- U.S. Energy Information Administration. "Petroleum Marketing Monthly, 2020". <https://www.eia.gov/petroleum/marketing/monthly/pdf/pmmall.pdf>, (28.09.2020).
- Valori, Giancarlo Elia. "The Exclusive Economic Zone between Libya and Turkey". *Modern Diplomacy*, 2019. <https://moderndiplomacy.eu/2019/12/20/the-exclusive-economic-zone-between-libya-and-turkey/>, (10.11.2020).
- Winzer, Christian. "Conceptualizing energy security". *Energy Policy* 46, (2012): 36–48.
- Yaycı, Cihat. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye". *Bilge Strateji* 4, no. 6 (2012): 1-70.
- Yergin, Daniel. "Ensuring Energy Security". *Foreign Affairs* 85, no. 2 (2006): 69-82.
- Yücel, Serhan. "Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 6, no. 12 (2010): 83-101.



Barişın Sosyal İnşasında Eğitim: Sırbistan'daki Tarih Ders Kitapları Üzerinden Bir Değerlendirme

Fatma Anıl ÖZTOP*

Amila JAGANJAC**

Ertan EFEGİL***

Özet

Eğitimin bariş inşasının önemli bir parçası olması, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle, mevcut çalışmanın araştırma konusu, bariş inşasında eğitimin rolüdür. Tarihsel olayların anlatımında, ders kitaplarının kritik birer referans kaynağı olduğu düşüncesinden hareketle, bariş inşasında eğitimin rolünün ele alındığı bu çalışmanın odak noktası, tarih ders kitaplarıdır. Bariş inşasında, tarih kitaplarının önemli bir yer tutmasının temel noktası ise, öğrencilerin algılarının ve tutumlarının belirlenmesi ile kimliklerinin oluşumunda önemli rol oynamasından ileri gelmektedir. Buna göre, bu çalışma bariş inşasında eğitimin rolünü, Sırbistan'a ilişkin yedi farklı tarih ders kitabı üzerinden karma yöntem çerçevesinde incelemektedir. Bu noktada mevcut çalışmanın temel iddiası, karşılıklı hoşgörüyü teşvik etmeyen eğitim anlayışının barişin sosyal inşasına olumsuz yönde katkı sağlayacağıdır. Bu çalışmanın önemi ise, kapsayıcı bir eğitim yaklaşımının gruplar arasında uzlaşmayı sağlama potansiyeline sahip olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla, çalışmanın amacı, bariş çalışmalarında eğitimin önemine dikkat çekmektir. Ulusal tarih anlatımına ilişkin örneklerden elde edilen veriler incelendiğinde, çatışma odaklı içeriğin oluşturduğu kısım her kitapta farklı oranlarda görülmektedir. Ayrıca, dönemsal anlatımlarda da farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Analizde ortaya çıkan bulgular eğitimin doğrudan çatışmaya neden olmadığı, ancak çatışmanın oluşumunda rol oynadığı yönündedir. Dolayısıyla, eğitim vasıtasıyla topluma nasıl mesajların aktarıldığı oldukça önemlidir. Buna göre, tek taraflı anlatımlar, gruplar arası farklılıkların daha da hissedilmesine olanak sağlarken, "öteki" algısının sınırları daha da keskinleşmekte ve bu sayede şiddet normalleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bariş İnşası, Çatışma, Çatışma Çözümü, Sırbistan.

Educating in Peacebuilding: An Assessments on History Textbooks in Serbia

Abstract

The starting point of this work is that education is an essential part of peace-building. The research problem of the present study is the role of education in peace-building. While based on the idea that textbooks are critical sources of reference in the narration of historical events; the focal point of this study, which deals with the role of education in peace-building, is history textbooks. From this point, the main argument of the present study is that the education concept, which does not promote mutual tolerance, will contribute negatively to the

* Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kocaeli Üniversitesi, E-Mail: faoztop@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6755-2876

** Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Sakarya Üniversitesi
amila.jaganjac1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID:0000-0003-3272-0187

***Prof. Dr., Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Sakarya Üniversitesi, E-Mail: eefegil@hotmail.com, ORCID:0000-0003-4509-8892

Geliş Tarihi : 05.10.2020 - **Kabul Tarihi**: 23.11.2020.



social building of peace The main point that history books have an important in peace-building is that it has a critical role in determining students' perceptions and attitudes and in the formation of their identities. According to the mixed-method pattern analysis of seven different history textbooks in Serbia, this study examines the role of education in peace-building. The importance of this study results from that an inclusive education approach has the potential to provide consensus between groups. Thus, the present study aims to draw attention to the importance of education in peace studies. Considering the data obtained from the examples of national historical narration, the part, in which conflict-focused content, has been appeared at different rates in each book. Besides, it has been determined that there is a difference in periodic expressions. According to the findings revealed in the analysis, it is clear that education will not cause direct conflict, however, it plays a role in the formation of conflict. Therefore, it is very important how messages are transmitted to society through education. Accordingly, while one-sided narratives allow the differences between groups to be felt more, the limits of the perception of the "other" become sharper, and thus violence is normalized.

Keywords: Conflict, Conflict Resolution, Peace-building, Serbia.

1. Giriş

Şiddetli çatışmaların yaşandığı coğrafyalarda, çatışmanın durdurulmasının ardından ateşkesin sağlanmasıyla, barış inşa süreci devreye sokulmakta ve bu çerçevede farklı stratejiler uygulanmaktadır. Bu stratejiler arasında yer alan "Barış İnşası", daha çok çatışmanın nedenlerine odaklanmakta ve böylece çatışmayı dönüştürebilme kabiliyeti sergileyebilen bir süreci işaret etmektedir. Dolayısıyla, bahsi geçen inşa oldukça uzun soluklu bir süreç içerdiğinden, güvenlik, siyasal, sosyal ve uzlaşma gibi çok kapsamlı faaliyetler içermektedir.

Barışın sosyal alanda inşası ise sivil toplum olgusunu yeniden güçlendirmeyi amaçlamakla birlikte, mültecilerden gruplar arası uzlaşmaya kadar, birçok konuyu bünyesinde barındırmaktadır. Burada, özellikle, travmatik olayların yaratmış olduğu engellerin önüne geçilme amaçlanmakta ve zamanla bu engellerin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik hamlelerin gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu çerçeveden hareketle, barışın sosyal inşasına ilişkin süreçte, toplumların hafızalarında travmalar yaratmış mevcut engellerin azaltılmasında, son dönem ağırlık kazanan konuların başında "eğitim" gelmektedir. Bireyin ve dolayısıyla toplumun inşasında önemli bir rol oynayan eğitim, topluma aktarmış olduğu ve/veya aktarmayı hedeflediği içerik itibarıyla de tüm katmanların şekillendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu noktada, çatışmaların yaşandığı coğrafyalarda eğitimin barışçıl bir



anlam taşıyıp-taşımadığı dikkate değer bir gelişmedir. Dolayısıyla, eğitimin barış inşasının önemli bir parçası olması, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çıkış noktasından hareketle, mevcut çalışmanın araştırma konusu, barış inşasında eğitimin rolüdür. Kapsayıcı bir eğitim anlayışının gruplar arası uzlaşmayı sağlama potansiyeline sahip olması, bu çalışmanın yapılmasında önemli rol oynamıştır. Tarihsel olayların anlatımında, ders kitaplarının kritik birer referans kaynağı olduğu düşüncesinden hareketle, barış inşasında eğitimin rolünün ele alındığı bu çalışmanın odak noktası, tarih ders kitaplarıdır. Barış inşasında, tarih kitaplarının önemli bir yer tutmasının temel noktası ise, öğrencilerin algılarının ve tutumlarının belirlenmesi ile kimliklerinin oluşumunda önemli rol oynamasından ileri gelmektedir. Bu noktada mevcut çalışmanın temel iddiası, karşılıklı hoşgörüyü teşvik etmeyen eğitim anlayışının barışın sosyal inşasına olumsuz yönde katkı sağlayacağıdır.

Tarih ders kitaplarının analizi kapsamında, teorik çerçeve ile bağlantılı olarak, bu çalışmada, Sırbistan'da okutulan tarih ders kitapları incelenmektedir. Barış inşasında eğitim konusunu Sırbistan sahası üzerinden analiz eden çalışmalar incelendiğinde, Ruzica Rosandic, Branka Vasilevic, Marko Suica ve Falk Pingel'in araştırmalarının öne çıktığı görülmektedir. 1990'lı yılların Sırbistan'ındaki barış eğitimini ele alan Ruzica Rosandic'in çalışmasına göre, yaşanan savaşların toplum ve özellikle de çocuklar üzerindeki travmatik etkisine dikkat çeken araştırmacı, bu anlamda barış eğitmenin önemine açıklık getirmekte ve Sırbistan'daki okul ortamının oluşturduğu şiddet potansiyeline vurgu yapmaktadır. Öğretim metodlarının ve değerlerinin, ders kitaplar ve öğretmenler üzerinden değerlendirilmesinin yapıldığı çalışmada, öğretim değerlerinin son derece siyasallaştığı ve dolayısıyla okulların güçlü birer propaganda aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarının analizinde, farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkilerin çatışma özelliği taşıdığı ve bir çatışmadan geri çekilmenin düşünülemeyeceği veya beklenemeyeceği sonucuna ulaşan Rosandic, çatışmaların, çeşitli şiddet türleri ve silahlı mücadeleler ile çözüleceği konusunu da gözler önüne sermiştir. Sırbistan'da bahsi geçen dönemde uygulanan yedi barış eğitim programı üzerinden değerlendirmelerini genişleten araştırmacı, bu programların etkileri sonucunda, geçmiş travmalarla başa çıkabilme ve daha yaşanabilir bir gelecek oluşturma adına, farklılıkların ortak bir düzlemde bulunduğu, ılımlı anlatıların hakim olduğu ders kitaplarına ihtiyaç



duyulduğunun altını çizmektedir.¹ Demokratik toplumların, hem kendi içinde, hem de diğer devletlere yönelik davranışlarında, istikrarlı barışı tesis etmede daha büyük bir potansiyele sahip olduğunu öne süren Vasiljevic, mevcut duruma Sırbistan özelinde “Yurttaşlık Eğitimi” dersi çerçevesinde açıklık getirmektedir.² Sırbistan’daki ders kitaplarını analiz eden ve bu anlamda tarih dersinin öğretimine ilişkin tartışmalara açıklık getiren Marko Suica ise, tarih eğitiminin gözden geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çalışmasında, kamusal alanda ilk kayda değer tartışmaların 1990’larda kendini gösterdiğine dikkat çeken araştırmacı, 2002 yılından sonra eğitim reformlarının başlatıldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Sırbistan’daki eğitim anlayışının Avrupa’daki eğitim standartlarına yakın bir hedef belirlediğini belirten Suica, mevcut kapsamda, müfredatın gözden geçirilmesi, öğretimde çok taraflı bir bakış açısının geliştirilmesi ve yakın geçmişe dair tartışmalı konulara yer verilmesi gibi hususların öne çıkarılmaya çalışıldığının altını çizmektedir. Ne var ki, 2004 yılında Sırbistan’da siyasi değişikliğin yaşanması, reform sürecini etkilemiştir. Ancak birçok hassas konu, tarih algısı ile öğretiminde henüz görünür hale gelmemiştir.³ Ders kitapları üzerinden Balkan coğrafyası üzerinden genel bir analiz sunan Falk Ping’le, ana odağın karşılıklı anlayış olması gerektiğini ifade ederken; “biz” ve “onlar” arasındaki sorunlu ilişki, kendini tanımlama ve ötekinin imajını vurgulama temelinde ders kitaplarındaki anlatılara açıklık getirmektedir.⁴

¹ Ruzica Rosandic, *Grappling with Peace Education in Serbia* (Washington: United States Institute of Peace, 2000).

² Buna göre, barış için ihtiyaç duyulanın, şiddet içermeyen bir iletişim, hoşgörü ve önyargılardan arınma olarak değerlendiren araştırmacı, aynı zamanda demokratik vatandaşlık anlayışının da önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, demokratik bir kültürün gelişimini, krizin üstesinden gelmede önemli bir olgu olarak değerlendirirken; demokratikleşme sürecinin en zor kısmı olan “zihniyetlerin değişim” aşamasında, özerk ve eleştirel düşünceyi besleyen noktanın da “Yurttaşlık Eğitimi” dersi olduğuna dikkat çekmektedir. Branka Vasilevic, “Civic Education as a Potential for Developing Civil Society and Democracy : (The Case of Serbia)”, *Center for Peace Studies* (Norway: University of Tromsø, 2009), 22.

³ Marko Suica, “Serbia”, *Palgrave Handbook of Conflict and History Education in the Post-Cold War Era*, eds. Luigi Cajani, Simone Lässig ve Maria Repoussi (The Palgrave, 2019), 553-554.

⁴ Pingel, bu konuyu beş önemli nokta üzerinden açıklamaktadır. Buna göre, ilk olarak, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasındaki ilişkiyi vurgulayan Pingel, ikinci noktada Avrupa ve ulusal boyutlar arasındaki dengeye işaret etmektedir. Üçüncü olarak Balkan devletlerinin Avrupa ile ilişkilerinin tek yönlü olmadığına açıklık getiren araştırmacı, ders kitaplarında Batı Balkan bölgesinin nasıl sunulduğuna da dikkat çekmektedir. Dördüncü noktayı, tarihsel anlatı, etnik olarak homojen bir ulus kavramı etrafında merkezileştiren Pingel, beşinci olarak savaşların anlatımının önemine dikkat çekmektedir. Falk Pingel, “Easing tensions through textbook comparison: What measures can be taken in the Balkan region”, *Disarming History-International Conference on Combating Stereotypes and Prejudice in History Textbooks of South-East Europe* (Visby: UNSECO, 1999), 38-50.



Tüm bu genel değerlendirmeler çerçevesinde, barışın sosyal inşasını eğitim temelinde analiz eden mevcut literatür ile uyumlu olarak, bu çalışmanın ana araştırma sorusu ’‘eğitim ve tarih ders kitaplarında bulunan içeriğin, barış inşasına katkısı ne şekildedir?’’Bu araştırma sorusu çevresinde çalışmanın amacı, barış çalışmalarında eğitimin önemine dikkat çekerek, literatürde yer alan çalışmaların temel argümanlarının geçerliliğini sorgulamak ve bu sayede literatüre güncel değerlendirmeler ile katkı sunmaktır. Gelineen noktada, çalışmada ilk olarak barış inşasında eğitimin ele alındığı teorik çerçeveye ilişkin kısa bir literatür taraması sunulacak olup, ardından metodolojik çerçeveye ilişkin detaylar verilecektir. İncelenen veriler doğrultusunda çalışmaya ilişkin bulguların paylaşılmasının ardından, tartışma kısmı ile mevcut araştırma sonlandırılacaktır.

2. Barış İnşasında Eğitim: Literatüre Kısa Bir Bakış

Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet-içi çatışmaların sayısında yaşanan artış ile bu çatışmaların daha çok etnik nitelik taşıması, barışın sosyal inşasına olan ilginin daha da artmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede gelişen durum dikkate alındığında, süreç içerisinde “eğitim” olgusunun ön plana çıktığı gözlenmektedir. BM’nin barış inşasına yönelik 2009 tarihli Raporu’nda, öncelikli ilk beş konu arasında “eğitim”in de dahil edilmesi, durumun önceliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.⁵ BM’nin mevcut tavrının yanı sıra, UNESCO’nun da barış inşa sürecinde eğitimin kilit rol oynadığı üzerinde durduğu ve konuya “biz-öteki” imgesi üzerinden açıklık getirerek, eğitimde, kimlikler üzerinden herhangi bir ayrımcılığın teşvik edilmemesi gerektiğini vurguladığı bilinmektedir. Ayrıca, bu vurguyu yaparken de farklılıklara “hoşgörü” ve “saygı” çerçevesinde yaklaşılması ve dolayısıyla kimliklerin ötekileştirilmemesi gerektiğinin de altı sıklıkla çizilmektedir. Burada, eğitim tipinin önemine özellikle başvuran UNESCO, eğitimin doğru bir biçimde uygulanmasıyla, hali hazırda olan ve/veya olması muhtemel çatışmaların önlenebileceğine dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle, UNESCO’ya göre, her toplum için en iyi çatışma önleme stratejisi, doğru bir eğitim türü ile eşdeğerdir.⁶

⁵ Secretary-General, *Report of the Secretary-General on peacebuilding in the immediate aftermath of conflict*, (General Assembly UN, 2009), 6.

⁶ UNESCO, *The hidden crisis: Armed conflict and education- EFA Global Monitoring Report* (Paris: UNESCO, 2011), 127-222.



Uluslararası kuruluşların, bahsi geçen mevcut yaklaşımlarının yanı sıra, literatürde de barışın sosyal inşasında eğitimin önemine değinen çalışmalar mevcuttur. Buna göre, ilk olarak, Bush ve Saltarelli'nin (2000) çalışması değerlendirildiğinde, çalışmada, barışın inşa sürecinde eğitimin önemine dikkat çekildiği ve aynı zamanda eğitimin olumlu ve olumsuz etkilerinin de ele alındığı gözlenmektedir.⁷ Bush ve Saltarelli gibi Smith ve Voux'un (2003) çalışmalarında da eğitim ile çatışma arasındaki ilişkiye odaklanıldığı ve çatışmayı dönüştürme sürecinde eğitimin rolüne daha fazla dikkat edilmesi gerektiğinin altının çizildiği görülmektedir. Smith ve Voux, çalışmalarında ayrıca, eğitimin, uzlaşma aracı olarak kullanılması gerektiğini de vurgulamaktadırlar.⁸ Buna karşılık, çatışma sürecinde eğitimin farklı rolleri olabileceğine dikkat çeken Smith (2010) ise konuyu, "çatışma öncesi", "çatışma esnası" ve "çatışma sonrası" olmak üzere, üç dönem başlığı altında ele almaktadır. Buna göre, mevcut çalışmada, çatışma öncesi dönemde eğitimin önleyici (preventative) rolüne dikkat çekilirken⁹, çatışma sırasında eğitimin koruyucu (protective) rolüne odaklanılmaktadır.¹⁰ Son olarak, çatışma sonrası döneme değinen Smith, bu süreçte, eğitimin, toplumsal dönüşüm (social transformation) rolü üstlendiğine dikkat çekerek¹¹, bahsi geçen dönemde toplumsal dönüşüme ve gelişime odaklanılması gerektiğinin altını önemle çizmektedir. Bununla birlikte, şiddetli çatışmaların yeniden yaşanmaması adına, eğitim sisteminde uzlaşmanın desteklenmesine de değinen araştırmacı, bir araç görevi gören bu durumun yaşamsal önemde olduğunu da ifade etmektedir.¹²

Bu noktadan ele alındığında, barış inşasında eğitimin rolü toplumların ihtiyaçlarına ve amaçlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu anlamda, Daniel Bar-Tal ve Yigal Rosen'un da çalışmalarında vurguladığı şekliyle, bir nevi toplumsal değişim süreci olarak da

⁷Kenneth D. Bush ve Diana Saltarelli, *The Two Faces of Education in Ethnic Conflict Towards a Peacebuilding Education for Children* (Siena: UNICEF, 2000).

⁸Alan Smith ve Tony Vaux, *Education, Conflict, and International Development* (London: Department of International Development, 2003).

⁹ Bu aşamada çatışmayı etkileyecek unsurları vurgulamak, öngörmek ve daha barışçıl yaklaşımlar içeren eğitim programları düzenlemek.

¹⁰ Okulların işleyişini sürdürebilmek mümkünse çocuklar için istikrarın ve günlük rutinin sağlanması, çatışmaların altında yatan nedenleri anlamaya yardımcı olmak ve toplum içinde şiddetin olumsuz etkileri hakkındaki mesajları güçlendirmek. İnsanlara şiddet içermeyen yollarla çatışmaya cevap verme konusunda eğitmek.

¹¹Kendi toplumlarında meydana gelen şiddetli çatışmayı anlamalarına ve barış inşasına katkıda bulunmaları konusunda eğitmek.

¹²Alan Smith, *The hidden crisis: Armed conflict and education. The Influence of Education on Conflict and Peace Building, paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2011* (UNESCO, 2010), 2-3.



açıklanan mevcut durumda öne çıkan olgu, çeşitli yöntem ve teknikler ile kapsamlı planlamadır. Burada, Bar-Tal ve Rosen'ın özel önem atfettiği alan, siyasi-toplumsal koşulların farkındalığıdır. Diğer bir ifadeyle, barışın inşasına ilişkin bir eğitim programı başlatılırken, bahsi geçen eğitimi kolaylaştırabilecek veya engelleyebilecek koşulların neler olduğunun belirlenmesi, sürecin işlerliği açısından önemlidir. Sosyo-psikolojik¹³ altyapıda değişimin mümkün kılınıp, kılınamayacağına odaklanan çalışmada, değişimin nasıl gerçekleşeceği de önemli bir soru olarak göze çarpmaktadır. Bu türden bir değişikliğin meydana gelmesinde, okulların önemli rol oynadığına dikkat çeken araştırmacılar, aynı zamanda, büyük bir toplumsal değişim için siyasi, toplumsal ve kültürel kurumlar başta olmak üzere, topyekün bir katılımı da gerekli görmektedirler. Bu noktada, siyasi-toplumsal koşullar barış eğitimini meşrulaştıran bir nitelik taşıırken; eğitim koşulları, barış eğitimine ilişkin temellerin atılabilmesi için, idari ve eğitimsel gereklilikleri ifade etmektedir. Barış eğitiminde okul sisteminin önemli bir araç olduğuna dikkat çeken Bar-Tal ve Rosen, mevcut sistemi özellikle, genç kuşaklar açısından önemli bir etki gücü olarak değerlendirmektedir.¹⁴ Ayrıca, barış eğitimine ilişkin doğrudan ve dolaylı modeller¹⁵ olmak üzere iki boyuttan önermeler sunan Bar-Tal ve Rosen, en elverişsiz koşullar altında dahi, eğitimcilerin pes etmemesi gerektiğini vurgularken; ister doğrudan, ister dolaylı olsun, her koşulda barış eğitiminin gelişebileceğinin de altını çizmektedir.¹⁶

Diğer taraftan, çatışan toplumların, çatışmayı destekleyen ana anlatılar oluşturduğuna dikkat çeken Oren, Nets-Zehngut ve Bar-Tal ise, çalışmalarında, aynı zamanda belirli kişiler ve olaylar hakkında da anlatıların mümkün olabileceğinin altını çizmektedirler.¹⁷ Konuyu,

¹³Ayrıntılı bilgi için bkz: Eran Halperin ve Daniel Bar-Tal, "Socio-psychological barriers to peace making: An empirical examination within the Israeli Jewish Society", *Journal of Peace Research* 48, no. 5 (2011): 637-651.

¹⁴Burada okulların öne çıkmasında, mevcut kurumların zorunlu birer yapı olmalarının yanı sıra, eğitim misyonunu gerçekleştirmede yetki, kaynak, yöntem ve koşullara da sahip olmalarının payının bulunduğu ifade edilmektedir. Daniel Bar-Tal ve Yigal Rosen, "Peace Education in Societies Involved in Intractable Conflicts: Direct and Indirect Models", *Review of Educational Research* 79, no. 2 (2009): 560-566.

¹⁵Çatışmayı doğrudan ele almayan temalara odaklananları, "dolaylı barış eğitimi" olarak tanımlarken; toplumları ilgilendiren tüm konulara ve temalara doğrudan atıfta bulunanları ise "doğrudan barış eğitimi" şeklinde tanımlamaktadır. Burada, doğrudan barış eğitiminin, yeni bir barış ahlaki inşasına imkan tanıyacağı ve yeni bir kolektif hafızayı içereceği öne sürülmektedir. Ibid., 563.

¹⁶Ibid., 569.

¹⁷Burada, her iki tür anlatı için de toplumun olumlu imajını sürdürme gayreti söz konusu olurken; mevcut anlatıların, temel sosyo-psikolojik ihtiyaçları karşılamada önemli işlevleri yerine getirdiğine de vurgu yapmaktadırlar. Neta Oren, Rafi Nets-Zehngut ve Daniel Bar-Tal, "Construction of the Israeli-Jewish Conflict-Supportive Narrative and the Struggle Over Its Dominance", *Political Psychology* 36 (Special Issue: Narratives of (In)Security: Nationhood, Culture, Religion, and Gender), no. 2 (2015): 215.



İsrail-Filistin çatışması temelinde, özellikle de İsrail özelinde açıklayan araştırmacılar, sosyo-psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında, anlatıların oldukça seçici, önyargılı ve basit olma eğiliminde olduğunu da belirtmektedirler. Ayrıca, anlatıların, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğuna dikkat çekilirken, bu analiz, kişinin kendi grubunun hedefleri, doğruluk, güvenlik, yetkilendirme ve barış gibi temalar üzerinden şekillendirdiğini belirtmektedir. Burada, çatışmayı destekleyen anlatılara duyulan ihtiyacın, özellikle zorlu çatışmalarda önemli derecede arttığını ifade eden araştırmacılar, tarafların uluslararası toplumda kendi anlatılarını oluşturmak için de bir savaş halinde olduklarını da belirtmektedirler.¹⁸

Bu açıdan değerlendirildiğinde, eğitimin, doğrudan çatışmaya sebep olmayacağı; buna karşılık, çatışma koşullarının gelişiminde uygun zemininin oluşumuna katkı sunabileceği ifade edilebilir. Daha açık bir ifadeyle, tek taraflı bir anlatım benimseyen eğitim türü, sosyal bölünmeleri güçlendirebileceği gibi, gruplar arasındaki düşmanlığı artırabilir ve/veya şiddeti de normalleştirebilir. Tek taraflı bir anlatımdan ziyade, kapsayıcı ve uzlaştırıcı bir eğitim anlayışının benimsenmesi ise daha barışçıl ortamların gelişmesine katkı sunmakla birlikte, çatışmanın önlenmesine de yardımcı olabilmektedir.

Bu perspektiften hareketle, okul ders kitaplarında bahsi geçen türden anlatıların nasıl sunulduğu oldukça önemlidir. Diğer bir ifadeyle, kolektif hafızanın şekillendirilmesinde müfredatın, ders kitaplarının ve yaygın eğitim anlayışının etkisi göz önüne alındığında, bahsi geçen unsurlar aracılığıyla gerçekleşen anlatılar daha da dikkat çekici olmaktadır. Bu noktada, kolektif hafızanın bileşenlerini karakterize eden genelleştirilmiş ve belirsiz anlatıların şüphe uyandırabileceği ihtimaline vurgu yapan Ester Yogev, ise “eleştirel boyutu güçlendirmenin nedeni önemli olduğu” sorunsalı üzerinden konuya açıklık getirmektedir.¹⁹ Buna göre, siyasetçilerin ve/veya bürokratların kendi çıkarları ve gündemleri doğrultusunda, eğitimi kullanabileceklerine yönelik yaygın bir eğilimin olduğuna işaret eden araştırmacı, bu durumu eğitimin araçsallaştırılması olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, yerleşik sosyal inançlar ile ahlaki amaç ve değerler çerçevesinde, genç nesillere aktarma gayretinde olan devletin, doğal bir monolitik hikaye oluşturduğunu ve böylece, genç nesillerin zihinlerinde istenen bellek bileşenlerini, “kesin bir gerçek” olarak inşa ettiğine dikkat çekmektedir. Bu noktada,

¹⁸ Ibid., 217-224.

¹⁹ Esther Yogev, “On the need to strengthen political-critical thinking in history education”, *International Review of Education* 59, no. 5 (2013): 632.



araştırmacı, farkındalığın ve bilincin teşvik edilmesi için, “müfredat” ile “tarihsel gerçek arayışı” arasında makul bir bağlantının kurulabilmesinin gerekliliğini belirtmektedir. Ne var ki, bu bağlantı kurulurken, siyasi ve tarihsel hikayenin, “etik” boyutunun da kavranması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu yönden bir yaklaşımın, iyimserlik ve umut aşılayabileceğine değinen Yogev, insanların, bugünlerini ve geleceklerini şekillendirmek için nasıl sorumluluk aldıklarına dair, daha derin bir anlayış geliştirmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, geleneksel bir devlet eğitim sisteminin, tarih eğitimi esnasında, “haklı çıkarma” eğiliminde olduğuna dikkat çeken Yogev, “özerk düşüncenin geliştirilmesi” için “etkili bir tarihsel bilincin” geliştirilmesinin altını çizmektedir.²⁰

Diğer taraftan, Adwan, Bar-Tal ve Wexler’in İsrail-Filistin çatışmasını analiz ettikleri araştırmalarında, her iki tarafın da “diğerini” ve “kendi grubunu” nasıl tasvir ettiği üzerinde durdukları görülmektedir. Bu noktada, yukarıda bahsi geçen anlatılara ilişkin olarak, mevcut anlatıların çeşitli iletişim kanallarıyla aktarıldığına dikkat çeken araştırmacılar, resmi ve gayri-resmi toplumsal kurumların da önemli rol oynadığını ifade etmektedirler. İsrail ve Filistin özelinde, 2011’de 1-12. sınıflar için onaylanan okul kitaplarını içerik analizi yöntemiyle ele alan çalışma, her iki tarafın da diğer tarafla çelişen bir anlatı geliştirdiğini ve mevcut anlatılar üzerinden, mücadelenin devam ettiğini vurgulamaktadır.²¹ Bu noktada, “Öteki”nin tanımlanmasında insanlıktan çıkarmanın nadir olduğu belirtilmekle birlikte, tek taraflı ulusal anlatılara da işaret edilmektedir. Burada, özellikle, “Öteki”ye ilişkin bilgilerin yokluğuna dikkat çeken araştırmacılar, böyle bir durumda, “Öteki”nin gayri-meşru bir yapıya büründürebileceğinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu perspektiften değerlendirildiğinde, her toplulukla ilgili gerçek olumsuz ve olumlu yargıların olduğu ve dolayısıyla anlatıların, seçici bir şekilde, “benlik” hakkında gerçek olumlu yargılar, “Öteki” hakkında gerçek olumsuz yargılar sunduğu vurgulanmaktadır.²² Bununla birlikte, İsrail-Filistin çatışmasında eğitim ve barış inşasına odaklanan Saliba Sarsar’ın çalışması da Adwan, Bar-Tal ve Wexler’in vurguladığı “öteki”ye ilişkin tespitleri destekleyici niteliktedir. Buna göre, Sarsar, barış inşasını ve bu inşanın başarılı olup olamayacağını toplumun doğası ile

²⁰ Ibid., 633-643.

²¹ Sami Adwan, Daniel Bar-Tal ve Bruce E. Wexler, “Portrayal of the Other in Palestinian and Israeli Schoolbooks: A Comparative Study”, *Political Psychology* 37, no. 2 (2016): 204.

²² Ibid., 208.



koşullara bağlı olduğunu ileri sürmektedir.²³ Eğitim kurumlarının barışın inşasında hayati rol oynadığını vurgulayan Sarsar, eğitimin ve barış inşasının önemli bir yönünün de çatışmanın tarihsel anlatıları olduğunu ifade ederken, çatışan taraflar arasındaki ayrımın daraltılması ile hoşgörünün, birlikte yaşamanın ve/veya paylaşılan değerlerin geliştirilmesine yönelik girişimlerin teşvik edilmesine de dikkat çekmektedir.²⁴

Barış eğitimine yönelik programlara katılımın, gençlerin barış algılarını ne ölçüde etkilediğine odaklanan Biton ve Salomon ise sorunu, 565 İsraili ve Filistinli gencin dahil olduğu bir program temelinde analiz etmişlerdir.²⁵ Buna göre, öğrencilerin barış algılarında kolektif anlatıların yansımaları olduğunu savunan araştırmacılar, güncel olayların algıları şekillendirme derecesinin de farklılık arz ettiğini ileri sürmektedirler. Bu noktadan değerlendirildiğinde, anlatıların farklılık içermesi, barış kavramının farklı şekilde anlaşılıp yorumlanmasını beraberinde getirirken, iyi tasarlanmış bir barış eğitim programına aktif katılımın da mevcut algıların ve kavrama ilişkin yorumların şekillenmesine katkı sunacağı da ifade edilmektedir. Burada, daha az monolitik ve diğer tarafın anlatısını kabul eden bir yaklaşımın benimsenmesinin önemine değinen Biton ve Salomon, çatışmanın doğasına, tarafların rolüne ve uzlaşma yollarına odaklanan barış eğitim programlarının hedeflerine ulaşma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedirler.

Barışın sosyal inşasında eğitimin sosyo-kültürel bağlamına odaklanan Lahai ve Ware'nin araştırması ise, konuyu Sierra Leone özelinde tartışmaktadır. Bu noktada, savaştan zarar gören toplulukların barış eğitiminde değer temelli yaklaşımları benimsemesinin, şiddete karşı tutumlar üzerinde etkili olabileceğine işaret eden araştırmacılar, barış eğitiminin, şiddete başvurmaya gerek kalmadan radikal bir değişim sağlamada, barışçıl yolların olabileceğini göstermektedir.²⁶ Yaşamsal ilk adımın, savaşın bedenlerde olduğu kadar, zihinlerde de yaralar bıraktığına dikkat çeken Lulai ve Ware, şiddetin toplumsal mantığının sürekli kabul edilmesiyle toplumların barışa ulaşamayacağını ve güvenli bir geleceği inşa edemeyeceğini de

²³ Saliba Sarsar, "Education and Peacebuilding in Israel and Palestine", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies* 43, *Israel, Palestine and the Challenge of Peace*, no. 3 (2020): 90-100.

²⁴ *Ibid.*, 91.

²⁵ Yifat Biton ve Gavriel Salomon, "Peace in the Eyes of Israeli and Palestinian Youths: Effects of Collective Narratives and Peace Education Program", *Journal of Peace Research* 43, no. 2 (2006): 167.

²⁶ John Idriss Lahai ve Helen Ware, "Educating for Peace: The Sociocultural Dimensions of Grassroots Peace Education as a Tool for National Reconciliation and Social Forgetting in Sierra Leone", *African Conflict and Peacebuilding Review* 3, (Special Issue on Peace Education, Memory, and Reconciliation in Africa), no. 2 (2013): 72-73.



ifade etmektedirler. Bu bağlamda, toplumların daha iyi bir gelecek için, yerel ortaklıklar vasıtasıyla, barışçıl vizyonlarını nasıl oluşturacaklarına ilişkin farkındalık geliştirmelerinin ve dolayısıyla barış inşasında eğitimin mevcut gerçekler üzerine inşa edilmesinin altını çizmektedirler.²⁷

Diğer taraftan, bir çatışmaya dair, ülkenin resmi hafızasının büyük önem taşıdığı hususuna odaklanan Rafi Nets-Zehngut, bu hafızanın kullanımında eğitim sisteminin onayladığı ders kitaplarını ve dolayısıyla bu kitaplar aracılığıyla da Eğitim Bakanlığı'nı ana sunucular arasında değerlendirmektedir. İsrail-Filistin çatışmasına ilişkin ana olaylardan birisi olan 1948 Filistin Göçü'nü, İsrail ders kitaplarının içeriği üzerinden analiz eden araştırmacı, mevcut göçe yönelik anlatıların niteliğine resmi hafıza temelinde açıklık getirmektedir. Bu anlamda, anlatıların yayılmasında, İsrail Eğitim Bakanlığı'nın merkezi bir işlev gördüğüne dikkat çeken araştırmacı, mevcut kitaplarda bahsi geçen resmi anlatıların, az da olsa taraflı olabileceğine dikkat çekmektedir.²⁸

Buna karşılık, Kuzey İrlanda, Kosova, İsrail/Filistin veya Ruanda gibi bölgelerde barış eğitiminin ana odağını kolektif anlatı üzerinden tanımlayan Kopermintz ve Salomon, zorlu çatışmalar bağlamında barış eğitiminin karşı karşıya olduğu durumu, her iki tarafın da kendisi ve diğer taraf hakkında sahip olduğu “köklü inançlar” çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu tür kolektif inançların sorgulanmamış gerçekler olarak algılandığına dikkat çeken araştırmacılar, bu tür durumların değişime oldukça dirençli olacağını da vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla, bu tür durumlarda, diyalog gruplarının kullanılmasını, barış eğitimi programları açısından önemli görmektedirler.²⁹

Çatışmadan etkilenen toplumlarda, eğitim politikasının, çatışmanın doğasını anlama ve çözümüne yardımcı olma aşamasında dikkate değer bir olgu olduğunu vurgulayan Lesley McEvoy, Kieran McEvoy ve Kirsten McConnachie, eğitimin, uzlaşma ve geçmiş mirasın devrinde çok önemli bir rol edindiğinin de altını çizmektedirler. Burada, uzlaşma konusunda nasıl bir eğitim sürecinden geçildiğini sorgulayan araştırmacılar, konuyu Kuzey İrlanda özelinde açıklamakta ve uzlaşma kavramlarına dair muğlak ifadelerin kullanılmasının eğitim

²⁷ Ibid., 86-87.

²⁸ Rafi Nets-Zehngut, “Israeli Approved Textbooks and the 1948 Palestinian Exodus”, *Israel Studies* 18 (Special Section—Roundtable on the Status of Israeli Women Today), no. 3 (2013): 42-44.

²⁹ Haggai Kupermintz ve Gavriel Salomon, “Lessons to Be Learned from Research on Peace Education in the Context of Intractable Conflict”, *Theory Into Practice* 44 (Peace Education), no. 4 (2005): 294-295.



programlarının başarı şansını azaltacağını vurgulamaktadırlar.³⁰ Topluluklar arası temasa dikkat çeken araştırma, uygulamada yaşanan başarısızlıkların özünü, “hoşgörü ve uzlaşma terminolojisine ilişkin eksiklik, kimlik ve farklılıklar noktasında sorunların üstesinden gelmeye yönelik direnç ile bütünleşik ahlak anlayışının özümseneceğine dair varsayım” temelinde şekillendirilmektedir. Dolayısıyla, çatışmanın siyasi niteliği ile baş edemeyen ve bu anlamda insan hakları ve eşitlik gibi kritik konularla ilgilenmeyen programları eleştiren araştırmacılar, daha geniş programlara ihtiyaç duyulduğunu da ortaya koymaktadırlar.³¹

Tarih eğitiminin amacının, “eleştirel bir analizi teşvik etmek mi?”, yoksa, devlet onaylı bir gerçeklikte “kollektif hafızayı geliştirmek mi?” olduğu sorunsalına odaklanan Yogev, çatışmalı alanlarda eğitimin oldukça belirleyici bir nitelik taşıyacağını ifade etmektedir. Buna göre, çatışmalı alanlarda, eğitimin, devam eden sorunların çözümüne uygun bir ahlak geliştirmesi gerektiğine değinen araştırmacı, eğitim ile demokrasinin birbiriyle bağlantılı olmasının önemini de vurgulamaktadır.³² Dolayısıyla, çatışmanın sona ermesinin yanı sıra, hoşgörülü bir alan inşa edilebilmesi için, toplulukların birlikte yaşamasına ve uzlaşmasına dair, ilkeli kriterler geliştirebilecek bir eğitim sisteminin geliştirilmesi önemlidir. Bu amaç doğrultusunda, Yogev, eğitim sisteminin, zihinsel anlatıların çeşitliliğini bir bütün olarak kabul etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.³³ Yogev’in “eleştirel analiz” yaklaşımı doğrultusunda, Bush ve Saltarelli de çalışmasında, eleştirel düşünce becerisinin kazanım olarak değerlendirilmesine atıf yapmaktadır. Bu bağlamda, “sorunsallaştırma” olarak da tanımlanan mevcut durum, hedef kitlenin sorunları fark etmesine imkan tanımakla birlikte, değişime ihtiyaç duyulup duyulmadığının tespit edilmesine de yardımcı olmaktadır.³⁴

Tüm bu perspektifler doğrultusunda, eğitimin olumlu ve olumsuz etkilerinin, barış inşa sürecinde dikkate alınması gereken bir durum olduğu gözlenmektedir. Bush ve Saltarelli (2000)’nin de çalışmalarında vurguladığı şekliyle, eğitimin süreç içerisinde olumlu ve olumsuz olmak üzere çeşitli şekillerde etkiler yarattığı bir gerçektir. İlk olarak, eğitimin

³⁰ Lesley Mc Evoy, Kieran McEvoy ve Kirsten Mc Connachie, “Reconciliation as a 'dirty word': conflict, community relations and education in Northern Ireland”, *Journal of International Affairs* 60 (Historical Reconciliation), no. 1 (2006): 95-96.

³¹ Ibid., 96-98.

³² Esther Yogev, “The image of the 1967 War in Israeli history textbooks as test case: studying an active past in a protracted regional conflict”, *Oxford Review of Education* 38, no. 2 (2012): 172.

³³ Ibid., 185.

³⁴ Bush ve Saltarelli, a.g.e., 29.



olumlu etkilerinden bahsetmek gerekirse, Bush ve Saltarelli çalışmalarında, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ile çatışmanın azaltılması arasında bir ilişki olduğunu söylemektedir.³⁵ Buna göre, kimliksel temelde farklılıkların azaltılması için mevcut eğitim koşullarından yararlanamayan kesimlerin bu ihtiyaçlarını gidermeye yönelik hamlelerin geliştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliği sağlanmasını da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla, eğitime erişemeyen gruplara, eğitim fırsatlarının sağlanması, fırsat eşitliği sunacağından, mevcut durumun çatışmayı azaltıcı bir etki yaratması muhtemeldir.³⁶ İkinci olarak, daha önce de vurguladığı gibi, "hoşgörü" ve "saygı" kavramları temelinde şekillenen bir eğitim anlayışına vurgu yapan Bush ve Saltarelli, mevcut koşulların, bu kavramsal iklimden beslenmesine sebep olacağını ileri sürmektedir.³⁷ Dolayısıyla, kimliksel temeldeki farklılıkların, bahsi geçen iklim zemininde zenginleştirici bir unsur olarak değerlendirilmesi, barış inşa sürecine olumlu katkı sağlayacağı öngörülmektedir.³⁸ Üçüncüsü, araştırmacılar, farklı gruplar arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesini, bireylerin ve/veya grupların, zihinlerinde yerleşik olan ayrılıkçı düşünceleri bertaraf etmesine imkan tanıyacağı görüşündedir.³⁹ Buna göre, içinde bulunulan durum zamanla değişim göstereceğinden, zihinlerdeki düşüncelerin yerini "pozitif" anlamlara bırakması ve bu sayede farklı gruplar arasında gelişen karşılıklı anlayış halinin barış inşa sürecine olumlu yansıması ihtimal dahilindedir.⁴⁰ Dördüncü olarak, Bush ve Saltarelli, anadilde eğitim hakkı başta olmak üzere, farklı etnik kökene sahip gruplara sağlanan dilsel hoşgörünün, zamanla mevcut gruplarda özgüvenin gelişimine olanak sağlayacağını düşünmektedir.⁴¹ Buna göre sağlanan imkanlar, eşit bireyler olarak bahsi geçen

³⁵ Bush ve Saltarelli, a.g.e., 16.

³⁶ Örnek: 1990ların başından itibaren ABD, 'charter' okulların açılmasıyla okul seçimini genişletti. Bu okullar, farklı gereksinimlerini karşılamak için topluluk, ebeveynler ve eğitimciler tarafından kurulup kamu fonlarından yararlanır ve sonuçları ile kamu yetkililerine karşı sorumlulardır. Bunun uygulanması ile düşük gelirli ailelere daha önce kendileri için uygun olmayan bir derecede eğitim seçeneği sunulur. Tüm uygulanan eğitim politikaların tamamen başarılı olmasa da, değişiklik yapma konusundaki siyasi iradenin açıkça gösterilmesi, ABD'de etnik gerginliklerin kontrolden çıkmasının önlenmesine katkıda bulunmuştur.

³⁷ Ibid., 16.

³⁸ Örnek: Kuzey İrlanda'daki Katolikler ve Protestanlar 1981 yılına kadar ayrılmış okullarda eğitim gördüler. Hükümet, etnik bakımından ayrılmış okul sistemlerinin verdiği zararı tanıyıp Katolik ve Protestan okullarının fonlarını kademeli olarak eşitledi. Her dine mensup olan çocuklara birbirlerini öğrenme fırsatı vermeyi amaçlayan bir dizi 'köprü inşası' girişimi için önemli kaynaklar sağlamıştır. Education for Mutual Understanding-EMU (çev. Karşılıklı Anlayış Eğitimi), örneğin, okul müfredatının zorunlu bir parçası haline gelmektedir. Bu uzlaştırıcı eğitim politikası çatışmanın azaltılmasına katkıda bulunmuştur.

³⁹ Ibid., 16-17.

⁴⁰ Kuzey İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri örneklerinde gösterildiği gibi, okullar yıllar boyunca bu süreçte çok önemli bir rol oynamıştır.

⁴¹ Ibid., 17-18.



grubun/grupların sosyal topluma dahil edilmesini beraberinde getireceğinden, bu durumun barış inşa sürecine olumlu etkiler sağlaması olasıdır.⁴² Bir başka olumlu etkiye bakıldığında, kapsayıcı devlet anlayışı ile karşılaşılmaktadır.⁴³ Buna göre, sivil toplum ile devlet arasında yapıcı olduğu kadar birbirini destekleyen bağların da gelişmesine değinen araştırmacılar, bu durumun çok-kültürlü vatandaş-devlet sistemine uygun zeminin oluşmasına imkan tanıyacağı üzerinde durmaktadırlar. Dolayısıyla, bu durumun kapsayıcı niteliğinin, barış inşasına olumlu değer katması kuvvetle muhtemeldir. Diğer taraftan, Bush ve Saltarelli çalışmalarında, özellikle tarihsel anlatıların da eleştirel yaklaşımın barış inşasında olumlu etkiler bırakabileceği fikrini dile getirmektedir. Bu noktada, tarihsel olayların izahında tek taraflı bir bakış açısından ziyade, tüm tarafları kapsayan bir anlatımın benimsenmesine vurgu yapan araştırmacılar, burada “farklı taraflar” olgusunun altını çizmektedirler.⁴⁴ Bu bağlamda, tarih kitaplarına ilişkin değerlendirmeler sunan Bush ve Saltarelli, çatışmanın etkilerinin hem birey hem de toplum nazarında anlatılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedirler. Araştırmacıların eğitimin olumlu etkilerine ilişkin son olarak değindikleri konu, eğitimin karşıt uygulaması üzerinedir.⁴⁵ Buna göre, devlet baskısı altında eğitim karşıtlığına işaret eden Bush ve Saltarelli, mümkün olan çerçevede eğitimin karşıt uygulamasının da barış inşasına olumlu katkı sunacağını ifade etmektedirler.⁴⁶

Mevcut duruma karşılık, eğitimin olumsuz etkileri noktasında, Bush ve Saltarelli'nin çalışması, eğitimin her toplumsal gruba eşit bir şekilde dağıtılmamasının yarattığı sorunları ele almaktadır. Buna göre, eğitimde fırsat eşitliğinin olmadığı bir toplumsal yapıda, baskın grubun konumlandırılmasına değinen araştırmacılar, bahsi geçen grubun, ekonomik, sosyal ve

⁴²Örnek: 15 farklı dil grubunun bulunduğu ve İslami ve Hıristiyan nüfusun barış içinde uzun süredir birlikte yaşadığı Senegal'de, 1960'larda Fransa'dan bağımsızlığı kazanmasından bu yana hiçbir iç savaş gerçekleşmedi. Bu davanın 'etnik barışını' açıklayan önemli bir faktör, bağımsızlıktan sonra Fransızca'nın dilsel çatışmayı önlemek için bilinçli bir gayretle resmi dil haline getirilmesinin yanı sıra Diola, Malinke, Pular, Serer, Soninke ve Wolof'un ulusal dillerin olduğu ilan edilmesidir. Bu diller müfredatın önemli bir parçası olmakla kalmayıp aynı zamanda radyo ve televizyon yayınlarında ve okuryazarlık kampanyalarında da kullanılmaktadır. Wolof dili diğerlerinden daha ağır bastığına ve ülkenin resmi dili olarak ilan edilebilmesine rağmen farklı etnik grupları rahatsız edeceği için bu asla denenmedi.

⁴³Ibid., 18-19.

⁴⁴Ibid., 19-20.

⁴⁵Ibid., 21.

⁴⁶Örnek: Güney Afrika'da Roma Katolik okullarının siyah öğrencileri kabul ettiği ve böylece hükümetin entegre eğitim yasağını reddetmiştir. Fakat bu durum devlet-destekli ve devlet destekli olmayan eğitim sistemlerinde mümkün olmaktadır.



siyasi hayatta başarılı ve üstün kılınması için fırsatlar yaratıldığının altını çizmektedirler.⁴⁷ Dolayısıyla, gruplar arasında ayrıcalıkların oluşmasına zemin hazırlayan uygulamaların, yalnızca adaletsizliğe imkan sağlamayacağı, aynı zamanda gruplar arasında süregelen ilişkilerin de kötüleşmesine sebep olacağı ifade edilmektedir.⁴⁸ Bir diğer olumsuz etki olarak da kültürel baskı ortamına dikkat çekilmektedir. Buna göre, Bush ve Saltarelli çalışmalarında, eğitimin tıpkı bir silah gibi kullanılabilmesine işaret ederek, bu durumun aşırı kültürel baskı ortamına sebebiyet vereceğini ve mevcut durumun bir nevi kültürel soykırıma⁴⁹ yol açabileceğini ifade etmektedirler.⁵⁰ Üçüncüsü, şiddetli çatışma durumunda, okulları kapatmanın veya ortadan kaldırmanın ciddi sonuçlar doğuracağını vurgulayan araştırmacılar, bu noktada eğitimin, savaş silahı olarak kullanılabilme ihtimaline işaret etmektedirler.⁵¹ Bu bağlamda, öteki olarak tanımlanan grubun entelektüel gelişimine engel olmanın yıkıcı etkiler yaratması da imkan dahilinde değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, eğitimin bir başka olumsuz etkisi de siyasi amaçlar uğruna bireylerin manipüle edilebilme halidir. Buna göre, söz konusu tarih inşası ile baskın olan grubun yüceltilmesi konusuna değinen Bush ve Saltarelli, geçmiş olayların veya kültürel fikirlerin bastırılmasının, gruplar arasında bölücü etki oluşturabileceğinin altını çizmektedirler.⁵² Bir diğer açıdan eğitimin olumsuz etkisi değerlendirildiğinde, basmakalıp/belirli görüşlerin savunulmasının yaratabileceği etkiye dikkat çekilmektedir. Bu noktada, mevcut görüşlerin hoşgörüsüzlüğü ve nefreti arttırması muhtemel olduğundan, çatışma ortamına yol açabilmesi de beklenmektedir.⁵³ Bununla birlikte, bir başka olumsuz etki de aşağılayıcı eğitim anlayışından ileri gelmektedir. Burada öne çıkan sorun, özellikle çocukların psikolojisinin olumsuz yönde etkilenmesi ve bu sayede karar alma yeteneğinin sekteye uğratılmasıdır.⁵⁴ Bush ve Saltarelli, araştırmalarında, son etki olarak da çocukların hayal gücüne olumsuz yansıtılan etkilerden bahsetmektedir. Buna göre,

⁴⁷ Ibid., 9-10.

⁴⁸ Örnek: Ruanda'da Katolik misyoner okulları Tutsi azınlığını açıkça destekledi ve 1800'lerin sonlarından itibaren Hutu'ya karşı aktif olarak ayrımcılık yaptı. 1920'lerde Kilise, Tutsi'yi ülkenin gelecekteki liderleri olarak eğitime amacı ile "özel okullar" kurdu. Bu muamele 1930'lar ve 1940'lar boyunca da devam etti. Hutu, küçük işler yapmalarını sağlayacak kadar eğitim alırken, Tutsi iktidarda siyasi, idari, kültürel ve ekonomik bir tekel kazandı.

⁴⁹ Kültürel bakımından farklı olan grubun dili, sosyal ve siyasi kurumlarını, gelenekleri, sanat biçimleri, dini uygulamaları ve değerleri yok etmeyi amaçlayan politikaların sonucunda kimlik kaybı sürecidir.

⁵⁰ Ibid., 10-11.

⁵¹ Ibid., 11.

⁵² Ibid., 11-13.

⁵³ Ibid., 13-14.

⁵⁴ Ibid., 14.



araştırmacılar, çocukların hayal gücünü kaybetmelerine neden olan eğitim anlayışının oldukça sakıncalı olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Sönük bir zihinde giderek fakirleşen bir hayal gücünün, mevcut veya gelişmesi muhtemel bir çatışma halinde yapıcı çözümler üretebilmesi zor olmakla birlikte, çatışma kaynaklı durumlarla da baş edebilmesi de beklenmemektedir.⁵⁵

Diğer taraftan, eğitimin barış inşasına katkıda bulunabilmesi için belli başlı farklılıkların varlığı da söz konusudur. Buna göre, eğitimin var olduğu bir ortamda şiddet içermeyen yöntemlerin belirlenmesi ve benimsenmesi oldukça önemlidir. Bush ve Saltarelli'nin çalışmasında “akıl demilitarizasyonu” olarak tasvir edilen bu durum, ilk akla gelenin şiddet içeren yöntemler olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁵⁶

3. Barış İnşasında Tarih Ders Kitapları, ‘Öteki’ Algısı ve Öğrenciler

Barış inşası sürecinde eğitim konusu ele alındığında, özellikle tarih ders kitaplarının çatışma şartlarının oluşturulmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda, “tarih ders kitapları”, “öteki” algısı ve “öğrenciler” üç temel unsur olarak göze çarpmaktadır. Buna göre, mevcut tarih kitaplarında ulus inşa sürecine ilişkin içeriğin önemli bir etken olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, bahsi geçen konuların politik bir zemin üzerine inşa edilmesi, olumsuz yargıların oluşmasını tetikleyebileceği gibi, barış olgusuna da katkı sağlayabilir.⁵⁷ Bu çerçevede toplulukların belleklerinde olumsuz yargıların oluşmasına giden sürece bakılacak olursa, anlatıların tek taraflı metinlere dayanmasının yarattığı etki ile karşılaşmaktadır. Burada eylemlerin sürekliliğinin sağlanmasında, “ulusal kahramanlar”, “büyük savaşlar” veya “ötekiye boyun eğdirme” gibi tarihsel anlatılar göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, kuşatılmış veya üstün bir gruba ait olduğuna inanan bireyler, bu durumun nesiller boyu aktarılmasına da yardımcı olabilmektedirler.⁵⁸ Buna karşılık, tarih kitaplarının yalnızca olumsuz yargılar oluşturduğunu ifade etmek hatalı bir yaklaşımdır. Mevcut kitaplar, aynı

⁵⁵ Ibid., 14-16.

⁵⁶ Bir diğer nüans ise alternatifler temelinde şekillenmektedir. Burada öne çıkan olgu, nefret ve güvensizlik dolu bir ortamda yetişen hedef kitleye alternatiflerin de varlığını göstermektedir. Eğitim yoluyla amaçlanan bir başka önemli nokta da araştırmacıların “oyunun kurallarını değiştirmek” olarak tanımladığı durumdur. Buna göre, yaşanan şiddetli çatışmalar neticesinde birbirinden ayrılmış ve dolayısıyla kutuplaşmış bir görünüm arz eden gruplar arasında köprülerin kurulması oldukça dikkate değer bir gelişmedir. Burada çizilen hedef, hoşgörüsüzlük, şüphe ve umutsuzluk gibi duygu durumlarının yerini pozitif anlamlara bırakmasıdır. Diğer taraftan, “şiddetin gayrimeşrulaştırılması” sorunsalı da bir başka nokta olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda önemli olan, geleneksel veya alternatif yapıların meşrulaştırılması ile bunların sahada çalışma yeteneğinin korunmasıdır. Ibid., 28-29.

⁵⁷ Bush ve Saltarelli, a.g.e., 13.

⁵⁸ UNESCO, a.g.e., 242



zamanda barış inşasına olumlu yönde katkı da sağlayabilir. Bu noktadan ele alındığında, hafızalarda yer etmiş olan “biz” ve “öteki” algısının değiştirilmesinde güçlü bir araç niteliği görebilir: Özellikle gruplar arası mevcut olan gerilimlerin azaltılmasında etkili olabileceği gibi, çatışması muhtemel veya çatışan taraflar arasında uzlaşımın sağlanmasını da teşvik edebilir.⁵⁹

Diğer taraftan, daha önce de bahsedildiği gibi, eğitim ile çatışma arasındaki ilişkide belirli grup/grupların “öteki” olarak tanımlanmasının da etkisi olabilmektedir. Bu noktada, “öteki”ye ilişkin belleklerde yer tutan olumlu veya olumsuz imgeler dikkat çekmektedir. Politik olaylardan güzel sanatlara kadar birçok alandaki imgeler, zihinlerde kurgulanan yargıların nesilden nesile aktarılmasında da rol oynamaktadır Burada, özellikle üzerinde durulması gereken nokta, farklılıkların gruplar nezdinde olumsuz olarak algılanması ve bu sayede ötekileşme sürecinin başlamasıdır.⁶⁰ Vamık Volkan mevcut durumu, grupların “seçilmiş travmaları”⁶¹ ve “seçilmiş zaferleri”⁶² açısından değerlendirmektedir. Buna göre, grubun hafızasında yer edinen büyük kayıpların veya kazançların canlı tutulması, “öteki” olarak nitelendirilen grubun inşa edilmesine imkan tanımakla birlikte, “düşman” olgusunun da şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Kimliklerinin tehdit altında olduğuna inanan grupların stres anında ‘zaman çökmesi’ olarak adlandırılan sürece girdiklerine dikkat çeken Volkan, geçmiş ile bugünün karıştırılması durumunda, yıkıcı sonuçlar doğurabilecek politik kararların alınabileceğinin de altını çizmektedir.⁶³

Son olarak, barış inşasında eğitim sürecini etkileyen bir diğer önemli unsur da “öğrenci”dir. Burada öne çıkan nokta, yıllar içerisinde kazanılan değerler ve becerilerdir. Değerler ve beceriler temelinde, özellikle “biz” ve “öteki” algısının geliştiği bu dönemlerde okul hayatının önemli yer tutması, konunun mevcut alanda ne şekilde işlendiği sorusunu da

⁵⁹ Karina V. Korostelina, “Peace Education and Joint History Textbook Projects”, *History Education and Post-Conflict Reconciliation: Reconsidering Joint Textbook Projects*, der. Karina V. Korostelina, ve Simone Lassig (New York: Routledge, 2013), 19.

⁶⁰ Serhat Ulağlı, *“Öteki”nin Bilimine Giriş-İmgebilim* (İstanbul: Motto Yayınları, 2018), 16-52.

⁶¹ Bir grubun tarihinde, başka bir grup tarafından kayıplara, aşağılanma ve çaresizliğe uğradığını, bir olayın zihinsel temsildir. Mağdur grubun üyeleri bu tür kayıpları yas tutamadıklarında veya aşağılanmalarını tersine çeviremediklerinde, yaralı benliklerinin görüntülerini nesilden nesile aktarmaktadır.

⁶² Bir grubun geçmiş zaferlerinin zihinsel temsilleridir ve grubun benlik saygısını artırmaya hizmet eder.

⁶³ Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, çev. Özgür Karaçam (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2005), 11-12, 70.



akıllara getirmektedir. Dolayısıyla, okullarda işlenen tarih dersleri ile ders kitapların öğrencilere katacağı/katmış olduğu değerler oldukça önemli hale gelmektedir.

4. Metodoloji

Bu çalışma, barış veya çatışma kapsamında, tarih ders kitaplarının analiz edilmesini kolaylaştıran 'Ders Kitabı Araştırması ve Ders Kitabı Revizyonu UNESCO Kılavuzu'⁶⁴ ile Uluslararası Eğitim Planlama Enstitüsü (IIEP) tarafından yayınlayan "Acil Durumlarda Eğitim Planlaması ve Yeniden Yapılanma Kılavuzu"⁶⁵ yararlanmıştır. Bahsi geçen kılavuzlarda, ders kitaplarının analiz edilebilmesi için hem nitel hem de nicel yöntemlerin birlikte kullanılması önerilmektedir. Bu kapsamda, "sıklık", "alan analizi", "bir terimin kaç kez kullanıldığı" veya "bir konuya ne kadar alan ayrıldığı" gibi sorular aracılığıyla mevcut kitapların nicel yönden analiz edilmesi hedeflenirken; "bir metin ne anlatıyor" veya "hangi mesajları iletiyor" gibi sorularla da nitel yöntem tasarlanmaktadır.⁶⁶ Bu açıdan değerlendirildiğinde, mevcut çalışmada, araştırma deseni olarak karma yöntem benimsenmiştir. Buna göre, karma yöntem, bünyesinde hem nicel hem de nitel desenleri barındırması ile dikkat çekmektedir. Nitel yöntem kapsamında, çalışmada içerik analizinden faydalanılmakla birlikte, özellikle teorik çerçevenin oluşturulması sürecinde, ilgili literatürde yer alan çalışmalardan da ikincil veri kaynakları olarak yararlanılmıştır. Nicel yöntem açısından ise mevcut örnek kitapların sayfa sayısı dikkate alınarak çalışmalar yürütülmüş, bu desen sonucu elde edilen veriler doğrultusunda tablolar oluşturulmuştur.

Diğer taraftan, yukarıda bahsi geçen "Acil Durumlarda Eğitim Planlaması ve Yeniden Yapılanma Kılavuzu"nda, çatışma yaşayan toplumlarda tarih ders programını ele alan araştırmacılar için çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Buna göre, "içerik, ulusal veya sosyal başarıya odaklanmak yerine önceki çatışmaların sistematik anlatımı etrafında mı düzenlenmekte?", "toplumun her grubunun tarihi temsil ediliyor mu?", "Bu sunumda klişeleşme var mı?" veya "öteki" nasıl anlatıldı?" gibi sorular çerçevesinde çalışmanın geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.⁶⁷ Mevcut çalışmanın kurgulanışı bağlamında,

⁶⁴ Falk Pingel, *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision* (Paris/Braunschweig: UNESCO, 2010).

⁶⁵ UNESCO-IIEP, *Guidebook for planning education in emergencies and reconstruction*, (Paris, International Institute for Educational Planning, 2010).

⁶⁶ Pingel, a.g.e., 67-68.

⁶⁷ UNESCO-IIEP, a.g.e., 632.



bahsi geçen her iki kılavuz da bu çalışmada rehber edinilmiş ve bu çerçevede örnek tarih ders kitaplarının analizi, a) Örnek olaylarda müfredat nasıl planlanmıştır?, b)Mevcut içerik çatışma etrafında mı düzenlenmiştir?, c)Çatışma odaklı içerik tek taraflı olarak mı anlatılmıştır?, d) “Öteki” nasıl anlatılmıştır?, ve e)Çatışmaya dair içerik barışçıl yaklaşımlar içermekte midir?

Bu kapsamda, Sırbistan’a ilişkin yedi farklı tarih ders kitabı incelenmiştir. Tüm ele alınan örnek kitaplar, güncel olmakla birlikte, bu kitaplardan dördü, ortaokul sekizinci sınıfa ait; üçü ise lisede okutulan tarih ders kitaplarıdır. Bu sınıfların seçilme sebebi ise, Yugoslavya dönemini ve Federasyon'un dağılımı konularını içermesinden ileri gelmektedir. Örnek incelemelerin tamamı için Sırpça kaynaklar ile Kiril alfabesinde yazılmış eserlerden de yararlanılmıştır. Ulusal azınlıkların dilinde olan kitaplar ise ya mevcut olan Sırpça ders kitaplarının çevirisi ya da Sırbistan Cumhuriyeti’nin Ders Kitabı Yasası’na göre düzenlenen farklı yayıncıların ders kitaplarıdır.⁶⁸ Araştırmacı(lar)ın dil yetersizliğinden dolayı, başka dilde (ulusal azınlık dillerinde) yayınlanan kitaplar, bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca Sırbistan’ın okullarında tek bir tarih ders kitabı kullanılmadığından daha geçerli ve objektif sonuçlar elde edebilme amacı ile tek örnek kitaptan ziyade, birkaç tanesinin incelenmesi gerekli görülmüştür.

Mevcut örnek kitapların bütünü, yirminci yüzyıl dönemini kapsamakta ve konular, “Birinci Dünya Savaş öncesi dönem, Birinci Dünya Savaşı dönemi, İki Dünya Savaşı arası dönem, İkinci Dünya Savaşı dönemi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem” olmak üzere beş döneme ayrılmaktadır. İncelenen kitaplar, aşağıdaki tabloda⁶⁹ gösterilmektedir.

⁶⁸ Службени гласник РС, Закон о уџбеницима, 2015, бр. 68/2015

⁶⁹ Kaynaklar original halinde Kiril alfabesi ile yazılmıştır, ancak daha rahat anlaşılması için tabloda Latin alfabesi kullanılmaktadır.

**Tablo 1:**Örnek İnceleme Kapsamında Ele Alınan Tarih Ders Kitapları

KITABIN İSMİ	YAZAR	YAYINCI VE BASIM YILI	SINIF	KISALTMASI
“İstoriya 8: udžbenik za osmi razred osnovne škole”	Predrag M. Vajagić ve Nenad Stošić	Klett, 2017	Ortaokul 8	1S
“Mozaik prošlosti 8: udžbenik historije za osmi razred osnovne škole sa istorijskim kartama i odabranim istorijskim izvorima”	Zoran Pavlović ve Jovo Bosnić	Bigz, 2016	Ortaokul 8	2S
“İstoriya: udžbenik za osmi razred osnovne škole”	Milica Omrčen ve Nevena Grbović	Eduka, 2014	Ortaokul 8	3S
“İstoriya za osmi razred osnovne škole”	Dunja Svilar-Dujković ve Goran Dujković	Eduka, 2013	Ortaokul 8	4S
“İstoriya za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smera i četvrti razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera”	Đorđe Đurić ve Momčilo Pavlović	Zavod za užbenike, 2012	Lise 4	5S
“İstoriya za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smera i četvrti razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera”	Radoš Ljušić ve Ljubodrag Dimić	Freska, 2016	Lise 4	6S
“İstoriya IV: udžbenik za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smera, četvrti razred gimnazije društveno-jezičkog smera i opšteg tipa i četvrti razred srednje stručne škole za obrazovne profile pravni tehničar i birotehničar	Mira Radojević	Klett, 2017	Lise 4	7S



5. Bulgular

Ulusal tarih anlatımına ilişkin örneklerden elde edilen verilere bakıldığında, çatışma odaklı içeriğin oluşturduğu kısım her kitapta farklı oranlarda görülmekle birlikte, dönemsel anlatımlarda da farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada, örneğin, ilk kitapta çatışma odaklı anlatım, yaklaşık %45’lik dilime denk gelirken; ikinci örnek kitap olan “2S”de, bu oran, yaklaşık %40 ile daha düşük seviyededir. Buna karşılık, “3S” örnek kitabın olduğu gibi, %33’lük orana sahip anlatıların olduğu kitapların da varlığı mevcuttur.

Çalışmada ele alınan bütün örnek kitaplar, dönemsel olarak aynı çizgiyi takip etmekle birlikte, konuları, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemden itibaren ele almakta ve İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar ilerletmektedirler. Ulusal tarih ile dünya tarihi konularının ele alındığı mevcut kitaplarda, bahsi geçen konuların içeriği farklılık göstermektedir. Buna karşılık her iki konunun da kapsadıkları alan bakımından bir karşılaştırması yapıldığında, %56’sı ulusal, %44’ü dünya tarihi olmak üzere dengeli bir dağılımın olduğu açıkça gözlenmektedir. Bununla birlikte, incelenen tüm örnek kitaplarda olan ortak bir özellik de çatışma odaklı anlatımın en yüksek olduğu dönemin İkinci Dünya Savaşı’na denk gelmesidir.(Tablo 2)

Tablo 2: Çatışma Odaklı Anlatımının İçeriği

	<i>Birinci Dünya Savaşı Öncesi Dönem</i>	<i>Birinci Dünya Savaşı Dönemi</i>	<i>İki Dünya Savaşı Arası Dönem</i>	<i>İkinci Dünya Savaşı Dönemi</i>	<i>İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem</i>	TOPLAM (Sayfa sayısı)	TOPLAM (%)
1S	12	14	1	19	7	53	%45
2S	6	6	0	15	4	31	%40
3S	6	14	1	17	4	42	%33
4S	6	6	2	17	4	35	%36
5S	7	15	1	28	7	58	%43
6S	4	10	1	44	12	71	%43
7S	10	21	1	56	8	96	%45



Diğer taraftan, analiz edilen örnek kitaplarda 20. yüzyılın konularının ele alındığı göz önüne alınırsa, ulusal tarih çerçevesinde süreç boyunca yaşanan çatışmalar, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve 90'lar savaşıdır. Bu çerçeveden bir değerlendirme yapmak gerekirse, bahsi geçen çatışmaların zaman dilimi, toplamda 16 yıl olmakla birlikte, bu olayların, 20. yüzyıl boyunca kapsadığı alan %16'lık bir dilime denk gelmektedir. Buna karşılık, incelenen kitaplarda ulusal tarihin çatışma odaklı konuları ise yaklaşık %40'lık bir kısmı karşıladığı tespit edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bahsi geçen örnek kitaplarda, tarihin daha çok çatışma odaklı anlatıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ne var ki mevcut bulgu, konuların kapsadığı alanı içermekle birlikte, çatışma odaklı konuların odak noktasının neler olduğu ve/veya ne gibi mesajlar verdiğini kapsamamaktadır. Bu noktada, imaj açısından konuyu ele almak gerekirse, Sırp'ların imajı, genellikle "tehdit altında Sırp'lar", "çatışmada taraf olan Sırp'lar", "çatışan taraflardan biri olan Sırp'lar", "haksızlığa uğrayan Sırp'lar", "mağdur, yerlerinden edilmiş Sırp'lar", "yerlerinden edilmiş Sırp'lar", "hayatları dayanılmaz hale gelen Sırp'lar", "şiddetten korkan halk", "mülteci" ve "etnik temizliğe uğrayan halk" olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık Hırvat tarafının imajı ise daha çok "çatışan taraflardan biri", "politikalarının sonucu olarak Sırp'ların tehditi altında hissetmesi", "etnik temizlik uygulayan", "Sırp'ları sınır dışı eden", "mağdur eden" ve "Sırp'ları sürgün eden" şeklindedir. Bosna Hersek çatışmasında "çatışan taraflardan birisi", "katliama uğrayan halk" olarak tasvir edilen Bosna halkı, aynı zamanda "hakimiyet kurmak isteyen" halk olarak da tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, Karadağ tarafı ise daha çok Yugoslavya'nın dağılmasının nedenleri arasında ele alınırken, 1961-1981 arası dönemde "yerlerinden edilen halk" olarak tasvir edilmektedir. Bununla birlikte, Yugoslavya'nın yeni düzenlenmesi hakkında Karadağ tarafının Sırp tarafı ile aynı çizgiyi paylaştığı da ayrıca belirtilmektedir.

5. Tartışma

Çatışmanın etkilerinin incelendiği örnek tarih kitaplarında, mevcut etkiye ilişkin bilgi verilirken, özellikle Sırp'lar, Hırvatlar ve Müslümanlar olarak her üç grubun da savaştan etkilendiğine ilişkin yer yer açıklamalar yapılırsa da, Oren, Nets-Zehngut ve Bar-Tal'in⁷⁰ da çalışmalarında vurguladığı şekliyle, çoğunlukla tek taraflı bir anlatımın mevcut olduğu

⁷⁰ Oren, Nets-Zehngut ve Bar-Tal, a.g.e, 215.



görülmektedir. Bu noktada, ilk olarak, 1S örnek kitabına ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekirse, hem Hırvat halkının hem de Müslüman grupların, Sırpı tehdit ettiğine ilişkin bir anlatının söz konusu olması, zihinlerde her iki grubun da “öteki” olarak tezahür etmesine imkan tanımaktadır. Burada, özellikle, Sırpıların içinde bulunduğu mevcut durumun, çatışma davranışlarını haklı çıkaracak anlatımlarla⁷¹ güçlendirilmesi, soruna tek yanlı bir bakış açısı sunması bakımından sakıncalı olabilir. Bu noktada, Ester Yogev’in dikkat çektiği, eleştirel boyutun eksikliği ve eğitimin araçsallaştırılması, Hırvatlar, Bosnalılar veya Karadağlılar nezdinde öne çıkmaktadır. Bahsi geçen gruplara ilişkin bu tarzdan bir karşılıklı anlatımın olmaması, eğitimin tek taraflı işlenmeye çalışıldığını göstermesi bakımından dikkate değer bir durumdur. Diğer bir ifadeyle, Sırp taraflı bir anlatımın hakimiyeti, gruplar arası ayrışmayı tetikleyici bir özellik taşıması bakımından önemlidir. Dahası Sırpıların, “etnik temizliğe uğrayan halk” olduğuna yönelik bir yargının, savaşın bıraktığı etkiler noktasında ele alınması, oldukça yüzeysel konularda dahi “mağduriyet” yaratılmasını göstermekte ve bu bağlamda Hırvat halkı başta olmak üzere, karşıt gruplara ilişkin “sürgün eden öteki” imajının çizilmesine imkan sağlamaktadır. Buna göre, Yugoslavya’nın dağılma nedenlerinin anlatıldığı bölümde Sırpı ile ilgili ifadelerle aşağıdaki anlatı bir örnek teşkil etmesi bakımından değerlidir:

’’Hırvat yönetimi ve RSK⁷² arasındaki ateşkes döneminde, uluslararası toplumun arabuluculuğu ile, Hırvatistan’daki Sırpıların statüsü ile ilgili görüşmeler yapıldı. Müzakereler başarısız olduğu için Hırvat ordusu 1995 yılında "Bljesak" ve "Oluja" askeri operasyonlarında RSK’yi imha etti. Bu operasyonlar sırasında Hırvat ordusu, Sırp nüfusunun sınır dışı edildiği fethedilen bölgelerin, etnik temizliğini yaptı⁷³’’.

Diğer taraftan, Bosna Savaşı’na ilişkin anlatımlarda, Müslümanların üstünlük kurma isteğinin, çatışmanın sebeplerinden birisi olarak gösterilmesiyle haklı gerekçe aranma gayreti, taraflar açısından sorunlu bir yaklaşım olarak görülebilir. Dolayısıyla, Adwan, Bar-Tal ve Wexler’in tanımladığı “diğeri” ve “kendi grubu”nda olduğu gibi, Müslümanların tasviri üzerinden haklı gerekçe oluşturma gayreti, mücadelenin devam ettiğini destekler

⁷¹ örn. Tehdit altında hissettikleri için ve ulusal azınlık statüsüne düştükleri için direniş yaptıkları dile getirilmektedir.

⁷² Republika Srpska Krajina-çev: Sırp Krajina Cumhuriyeti, Yugoslavya iç savaşı sırasında Hırvatistan topraklarında 1991-1995 yılları arasında kurulan Sırp devleti.

⁷³ Предраг М. Вајагић и Ненад Стошић, *Историја 8: уџбеник за осми разред основне школе*, Београд: Клетт, (2017).



niteliktedir.⁷⁴ Bosna Hersek'te gerçekleşen çatışmaya ilişkin, aşağıda verilen anlatı örneği bu anlamda dikkat çekici niteliktedir.

*'Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesiyle, bu Cumhuriyette, üç yıldan fazla bir süre boyunca, iç savaş başladı. Sırlar ve Müslümanlar arasındaki çatışma ile başlayan savaş, 1993'te Müslümanlar ve Hırvatlar arasında olan çatışmaya kadar genişledi'*⁷⁵

Ayrıca, mevcut konularda Karadağ tarafının Hırvat ve Bosna halklarından ayrı bir çizgide konumlandırılması ve Yugoslavya'nın yeniden düzenlenmesi ya da dağılması gibi konularda Sırp tarafı ile aynı yörüngeye oturtulması da mevcut konu hakkında kesin bir ayrıma gidilmediğini göstermektedir.

İkincisi, 2S kitabına ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekirse, Hırvat halkının ve Müslüman grubun Sırp kesimini tehdit eden bir taraf olarak izah edilmesi, konunun oldukça net bir pencereden görünmesine olanak sağlamaktadır. Buna göre, çatışan taraflardan birisinin Sırlar olduğunun altı çizilmekle birlikte, bu durum söylenmeden önce, o davranışı haklı çıkaracak anlatıların⁷⁶ da yapılması, taraflı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, mevcut kitapta yer alan Sırlar ile Hırvatlar ve Müslüman grup arasındaki anlatı, Adwan, Bar-Tal ve Wexler'in çalışmalarında vurguladığı, "benlik" hakkında gerçek olumlu yargılar, "Öteki" hakkında gerçek olumsuz yargıları karşılar niteliktedir.⁷⁷ Bu durumun, özellikle, görsellerle desteklenip, Sırların mağduriyete uğradığı algısının pekiştirilmesi de sorunun diğer taraflarının hafızalara "öteki" olarak yer etmesine imkan sağlayabilir. Bununla birlikte, savaşın bedenlerde olduğu kadar, zihinlerde de yaralar bıraktığına dikkat çeken Luhai ve Ware'in bu değerlendirmelerinin, bahsi geçen gruplar nezdinde karşılık bulduğu gözlenmektedir.⁷⁸ Dolayısıyla, mevcut anlatımlar, karşı tarafla ilişki kurma noktasında oldukça eksik ve empati yetisi barındırmamaktadır. Bu noktada, mevcut içeriğin çatışma ile ilgili barışçıl yaklaşımlar içermediği ifade edilebilir.

Diğer taraftan, 3S kitabında yer alan çatışmalar da ise daha çok Hırvatistan ve Bosna-Hersek'e yer verildiği görülmekle birlikte, ulusal çatışmaya ilişkin anlatıların büyük

⁷⁴ Adwan, Bar-Tal ve Wexler, a.g.e., 204.

⁷⁵ Ibid, 195.

⁷⁶ örn. Tehdit altında hissettikleri için ve ulusal azınlık statüsüne düştükleri için direniş yaptıkları dile getirilmektedir.

⁷⁷ Adwan, Bar-Tal ve Wexler, a.g.e., 208.

⁷⁸ Lahai ve Ware, a.g.e., 86-87.



çoğunluğunun Kosova merkezli olduğu da söylenebilir. Ayrıca, Bosna-Hersek'e ilişkin anlatılan çatışmalarda dinsel özelliklerin vurgulanması ve bu sayede sorunun Ortodoks, Katolik ve İslami inanç çerçevesine çekilmesi de Adwan, Bar-Tal ve Wexler'in çalışmalarında grupların tasvirine ilişkin çerçeveyi desteklemesi bakımından da ayrıca önemlidir.⁷⁹ Diğer taraftan, bahsi geçen kitapta, Hırvatistan ve Bosna Hersek'te yaşanan çatışmalara ilişkin genel bir anlatım söz konusu olmakla birlikte, özellikle bir halkın mağduriyetinin ön plana çıkartılmadığı söylenebilir. Bu noktada, Bar-Tal ve Rosen'in vurguladığı siyasi-toplumsal koşulların farkındalığı söz konusu olmakla birlikte⁸⁰, Kosova çatışmasında Sırp halkının "dayanılmaz bir hayat yaşadığı" konusunun işlenmesi ise barış inşasına katkı sağlama noktasında olumsuz bir yargı oluşturması bakımından önemlidir. Bu bağlamda, "öteki" olarak inşa edilen kesime yönelik alt metnin, daha çok Sırp'ların mağdurluğu üzerinden tasvir edilmesi söz konusudur. Bununla birlikte, çatışmaların etkileri bağlamında ele alındığında ise, "yıkılan kiliseler" vurgusu yapılırken, cami ve sinagog gibi diğer dinlere ilişkin ibadethanelere yer verilmemesi, ikircikli bir bakış açısı sunmaktadır. Kiliseler ile ilgili bahsi geçen anlatı aşağıdaki örnekte net bir biçimde görülmektedir.

*'İç savaşın sonuçları felaket idi. Nüfus muazzam acı, yıkım ve kayıp yaşadı. Toplu mezarlar, sivil nüfusun pogromları, yüz binlerce mülteci, yıkılan şehirler, yollar ve kiliseler, savaş sırasında ortaya çıkan hoşgörüsüzlüğe ve uluslararası nefrete tanıklık ediyor.'*⁸¹

Dolayısıyla, her ne kadar tarafların eylemlerini veya acılarını anlama konusunda bir bilgi içermesede; tek taraflı, daha açık bir ifadeyle Sırp yanlısı bir anlatımın mevcut olduğu söylenebilir. Benzer bir anlatım tarzının 4S kitabında da açıkça yer aldığı görülmektedir. Bunun en net yansıması, çatışmaya ilişkin anlatımlarda, Sırp halkının, daha çok, "haksızlığa uğrayan, şiddetten korkan veya sınır-dışı edilen halk" olarak tasvir edilmesinde gizlidir. Bu noktada, Hırvat veya Bosna halkı gibi diğer halkların ise "öteki" olarak zihinlerde idealize edilmesi ve dolayısıyla Sırp'lara, bunları yaptıran gruplar olarak tanımlanması, barış inşa sürecine olumsuz katkılar sunmaktadır. Ayrıca, kitabın ilgili bölümünde yer alan ayrı bir kutucukta öğrencilerden, "Medački Džep ve Oluja operasyonları" ile ilgili literatür taramasının istenmesi de Sırp'ların mağdur edilen halk imajına katkı sağlamada örnek teşkil

⁷⁹Adwan, Bar-Tal ve Wexler, a.g.e., 204.

⁸⁰ Bar-Tal ve Rosen, a.g.e., 560-566.

⁸¹ Милица Омрчен ve Невена Грбовић, *Историја-уџбеник за осми разред основне школе*, Београд: Едука, 250.



etmektedir. Burada, Sırp'ların dışında kalan grupların acılarına veya mağduriyetlerine yer verilmemesi, anlatımlarda, karşı tarafla pozitif yönde ilişki kurmaya yönelik yaklaşımın benimsenmediği düşüncesinin gelişmesine sebep olabilir. Dolayısıyla, empati yeteneğinden yoksun bir nesil yetiştirme ihtimaline sahip bu içeriklerin, çatışmayı önleyecek, olası yolların belirlenmesine de katkı sunması beklenmemelidir. Bu noktada, Biton ve Salomon'un vurguladığı şekliyle diğer tarafın anlatısının kabul edilmediği bir durumda, uzlaşma ihtimal dahilinde görülmemektedir.⁸²

Diğer taraftan, 5S kitabında da Sırp'ların zulme uğradığının dile getirilmesi ve böylece çatışmaların mağdur tarafının Sırp'lar olduğunun işlenmesi, bakış açısının ne yönde şekillendiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Her ne kadar, burada, milliyet ve dine bakılmaksızın tüm bölge halkı için çatışmaların bir felaket olduğu ifade edilse de örneğin Miloseviç'e yönelik suçlamalara ilişkin açık bilgi verilmemesi, sorunlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, McEvoy, McEvoy ve McConnachie'in de çalışmalarında vurguladığı, muğlak ifadelerin kullanılmasına ilişkin sakıncalar önemli bir olgu olarak öne çıkmaktadır.⁸³ Bununla birlikte, Bosna halkının mağduriyeti üzerinde durulmasının yanı sıra, Srebrenitsa'da Bosnalı asker ve sivillere karşı savaş suçu işlendiği de dile getirilmektedir. Bosna Hersek ve Hırvatistan'daki çatışmalara ilişkin mevcut kitapta yer alan aşağıdaki anlatı bu anlamda örnek gösterilebilir:

*'Bu savaşların sonuçları, milliyet ve dine bakılmaksızın tüm bölge sakinleri için felaketti. Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki çatışmalarda, siviller, savaş esirleri ve vatandaşların mülklerine karşı tüm suçlar, işkence, tecavüz ve zorla yerinden edilme (etnik temizlik) suçları işlendi. Bosna Hersek'teki toplam can kaybı sayısının 100.000 civarında ve Hırvatistan'da 20.000 civarında olduğu tahmin ediliyor. Srebrenica'yı ele geçirme operasyonunu yöneten Sırp Cumhuriyeti Ordusunun komutanı Ratko Mladić de, diğer Sırp subayları, eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi önünde soykırım da dahil olmak üzere savaş suçlarıyla suçlandı. 26 Şubat 2007 tarihinde, Haag'daki Uluslararası Adalet Divanı, Bosna Hersek'in YFC'ye karşı açtığı davaya ilişkin kararında bu suçu soykırım olarak tanımladı, ancak Sırbistan'ı bu olayla ilişkilendirmedi. Sırp Cumhuriyeti'nin bazı subaylar ve askerler, bu suçtan hüküm giydiler.'*⁸⁴

⁸² Biton ve Salomon, a.g.e., 167.

⁸³ McEvoy, McEvoy ve McConnachie, a.g.e., 95-96.

⁸⁴ Ђорђе Ђурић ve Момчило Павловић, Историја: за трећи разред гимназије природно-математичког смера и четврти разред гимназије општег и друштвено-језичког смера, Београд: Завод за уџбенике, (2010), 249.



Ne var ki, Sırp halkının mağduriyet imajı tasvir edilirken, kesin rakamlar üzerinden gidilmesine karşılık, Bosna halkının uğradığı soykırımda sayıların abartıldığına iddia edilmesi, kayıpların önemsizleştirilmeye çalışıldığına olan inancı güçlendirmektedir. Ayrıca, metinlerin yanında konumlanan görsellerde, yalnızca Sırp halkının acısının yansıtılması da bu durumu destekler niteliktedir. Dolayısıyla, burada, Kopermintz ve Salomon'un, "köklü inançlar" çerçevesinde açıkladığı, kollektif inançların sorgulanmamış gerçekler olarak algılanması durumu söz konusu olabilmektedir.⁸⁵

Altıncı örnek kitap olan 6S'de de Sırp halkı, ezilen, mağdur edilen taraf olarak tasvir edilirken, Sırp halkının kurucu halk statüsünü kaybetmesi veya onayı olmadan diğer halkların bağımsızlık ilanı gibi ifadelerin anlatılarda yer alması, "üstün bir gruba ait olduğuna" olan inancı gözler önüne sermesi bakımından dikkat çekicidir. Buna karşılık, Hırvat paramiliter birlikleri başta olmak üzere, Hırvat halkının "saldırgan" bir konumda tasvir edilmesi ve bu durumun görsellerle de desteklenmesi, "öteki" algısının gelişmesine katkı sunabilir. Dolayısıyla, burada, Sarsar ile Adwan, Bar-Tal ve Wexler'in çalışmasında da öne çıkan "öteki"ye ilişkin tespitlerin varlığı söz konusudur.⁸⁶ Bu durumu örnekleyen anlatı ise şu şekildedir:

*'Aralık 1990'da, Sırp halkı, yeni Hırvatistan Anayasası'ndan "kovuldu". Kurucu halk statüsünün kaybı, yeni Hırvat devletine karşı silahlı isyan için güçlü etki bıraktı. Direniş merkezi Knin bölgesindeydi. İlk silahlı çatışma, Mart 1991'in sonlarında, Plitvice'de gerçekleşti. Hırvatistan'daki savaş, yerel bir çatışma olarak başladı, ancak bağımsız ve egemen Hırvatistan'ın Kurulmasına dair Deklarasyon kabul edildikten sonra, daha geniş alanları kapsadı. 1990'ın sonunda Hırvatistan'daki Sırp halkı, yüzyıllardır yaşadıkları bölgelerin "bağımsızlığını" ilan etti ("Sırp Özerk Bölgesi Krajina") ve kendilerinin Yugoslavya'da kalacağını dile getirdi. JNA'nın çatışan tarafları ayırma ve silahlı çatışmaları önleme çabaları başarısız oldu.'*⁸⁷

Dahası, Sırp halkına yönelik "etnik temizliği gerçekleştiren" güç olarak Hırvat Ordusu'nun gösterilmesi de gruplar arası ilişkilerin olumsuz yargılar temelinde şekillenmesine olanak sağlayabilir. Sırp halkının diğer gruplara ilişkin uygulamaları üzerinde hiç durulmayıp, yalnızca kendilerine dönük bir anlatımın yapılmış olması, konuya tek taraflı bir yaklaşımı göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla, bahsi geçen kitapta, "biz" ve "öteki" ayrımının Sırplar ve diğerleri çerçevesinde işlenmesi ve "biz", yani Sırp halkından

⁸⁵ Kupermintz ve Salomon, a.g.e., 294-295.

⁸⁶ Sarsar, a.g.e., 90-100; Adwan, Bar-Tal ve Wexler, a.g.e., 204.

⁸⁷ Радош Љушић ve Љубодраг Димић, *Историја за трећи разред гимназије природно-математичког смера и четврти разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, Београд: Фреска, (2016), 286.



olmayanlara karşı empati geliştirmeye yönelik herhangi bir bilginin işlenmemesi, çatışmayı ele alan barışçıl yaklaşımların olmadığını çok net bir biçimde göstermektedir.

Diğer taraftan, 7S kitabına ilişkin bir değerlendirme yapılacak olursa, çatışmalara ilişkin anlatılarda Sırp kaynaklı verilerin esas alındığı görülmekte ve dolayısıyla tek yanlı bir bakış açısıyla konuların anlatıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, tekrar soykırıma uğrayacağı algısının işlendiği anlatılarda, “tehdit altında olan halk” şeklinde Sırpların tasvir edilmesi, Vamik Volkan’ın “seçilmiş travmalar”⁸⁸ yaklaşımına işaret etmektedir. Bu bağlamda, Bush ve Saltarelli’nin de çalışmalarında vurguladığı “ farklı taraflar” olgusunda olduğu gibi⁸⁹, Hırvat veya Bosna halkının “öteki” olarak imgeleşmesi söz konusu olurken, yaşanan çatışmalarda, Sırp halkının maruz kaldığı hadiseler görsellerle desteklenerek, travmatik bir şekilde işlenmektedir.

Sonuç itibariyle, barışın sosyal inşasında önemini giderek arttıran eğitim olgusunun, olumlu ve olumsuz birçok gelişmeyi yansıttığı görülmekle birlikte, süreci etkileyen birçok faktörün varlığı da göze çarpmaktadır. Bu anlamda, doğumdan itibaren başladığı kabul edilen eğitim sürecini etkileyen faktörlerin analizinin, çatışmanın önlenmesinde önem arz ettiği bir gerçektir. Buna göre, resmi ve gayri resmi etkenler üzerinden ayırt edilen eğitim olgusunda aile, çevre, dini kurumlar ve medya gibi sosyal yapılar, gayri resmi etkenleri oluştururken; hükümet politikası, öğretmenler ve müfredat da resmi etkenler olarak öne çıkmaktadır. Resmi ve gayri resmi etkenler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, Adwan, Bar-Tal ve Wexler⁹⁰ ile Rafi Nets-Zehngut⁹¹ da çalışmalarında da olduğu gibi, resmi eğitim yaklaşımının en önemli özelliklerinden birisinin devlet tarafından belirlenmesi olduğu gözlenmektedir. Ne var ki, burada öne çıkan durum, eğitimin amacı ile mevcut eğitimin ne ölçüde siyasi ve/veya ideolojik bir araç haline geldiği ile yakından alakalıdır.⁹² Bu noktada, farklılıkların genel eğitim sistemi ve kurumları içerisinde ne şekilde yer aldığı sorunsalı öne çıkmaktadır. Buna göre, kurumların, bütünleştirici⁹³ nitelik taşıması muhtemel olabilceği gibi ayrılıkçı⁹⁴ veya

⁸⁸ Vamik D. Volkan, “Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large Group Identity”, *Group Analysis* 34, sy. 1 (2015): 79-97.

⁸⁹ Bush ve Saltarelli, a.g.e., 16-21.

⁹⁰ Adwan, Bar-Tal ve Wexler, a.g.e., 204.

⁹¹ Nets-Zehngut, a.g.e., 42-44.

⁹² Smith ve Voux, a.g.e., 23.

⁹³ Her kurumun nüfusu içinde farklılıkların temsil edilen ortak veya paylaşılan kurumlar, sosyal bütünleşmeyi desteklemektedir.



asimilasyoncu⁹⁵ bir anlayış da benimseyebilecekleri de beklenmektedir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde, kurumların, bahsi geçen yaklaşımlardan herhangi birini destekleme şekli, eğitimin bir çatışma kaynağına dönüşüp dönüşmeyeceğinin belirlenmesi bakımından önemlidir.

Diğer taraftan, burada eğitimde yalnızca kurumların öne çıktığı da düşünülmemelidir. Buna göre, Ruzica Rosandic ile Bar-Tal ve Rosen'un da çalışmaları ile paralel olarak, hedef kitle ile doğrudan temas halinde olan ve eğitim sürecinin kalbinde yer alan kesimin öğretmenler olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla, müfredat yoluyla iletilen değerler ve mesajların da öğretmenler yoluyla hedef kitleye iletiildiği de bilinmektedir. Bu çerçeveden ele alındığında, kurumlar kadar, öğretmenlerin de, mevcut yaklaşımları çerçevesinde çatışma davranışını tetikleyebilme ihtimali söz konusudur⁹⁶. Bununla birlikte, resmi eğitim anlayışında öğretme ve öğrenmenin ana aracının okul müfredatı olduğu ortadadır. Bu noktada, kurumlar ve öğretmenler gibi müfredatta bir konunun çözüme kavuşturulmasında veya sorun olarak benimsenmesinde oldukça etkilidir. Buna göre, eğitim müfredatı ile öne çıkan olgu, geçerli bilgi olarak kabul edilen durumun varlığıdır.⁹⁷ Diğer bir ifadeyle, Nets-Zehngut'un⁹⁸, Adwan, Bar-Tal ve Wexler⁹⁹, Bar-Tal ve Rosen¹⁰⁰ ile Sarsar¹⁰¹'in da tespitleri ile benzer bir şekilde,, müfredatın nasıl tasarlandığı ve ne yönde bir kontrol aracı olarak tasvir edildiği önemlidir. Burada dikkat çeken hususlar, müfredatın “bilgiye dayalı olup-olmaması” ile “öğrenme çıktıklarına” odaklanıp-odaklanmadığıdır. Değerler kazanımı noktasında müfredatta yer alan tüm içeriklerin etkisi söz konusu olmakla birlikte, çatışmanın tetiklenmesi veya önlenmesi konusunda bazılarının daha ön planda olduğu da bir gerçektir. Buna göre, müfredatın, dil¹⁰², din ve kültür gibi kimlik konularını ele alma biçimi önemli bir

⁹⁴ Her biri nispeten homojen nüfusa sahip, farklı seçim bölgelerine hizmet veren ayrı kurumlar - kurum içindeki süreçler kurum dışındaki çeşitliliği tanıyabilir veya tanımayabilir.

⁹⁵ Azınlık ihtiyaçlarının ve çıkarlarının sıklıkla ihmal edildiği, baskın geleneğin değerlerine göre faaliyet gösteren tek kurumlar.

⁹⁶ Ibid., 27-33.

⁹⁷ Randria Williams ve Vonzell Agosto, “Missing and Shrinking Voices: A Critical Analysis of the Florida Textbook Adoption Policy”, *The New Politics of the Textbook: Critical Analysis in the Core Content Areas*, der. Heather Hickman ve Brad J. Porfilio (Rotterdam: Sense Publishers, 2012), 17.

⁹⁸ Nets-Zehngut, a.g.e., 42-44.

⁹⁹ Adwan, Bar-Tal ve Wexler, a.g.e., 204.

¹⁰⁰ Bar-Tal ve Rosen, a.g.e., 560-566.

¹⁰¹ Sarsar, a.g.e., 90-100.

¹⁰² Dil birkaç yolu ile eğitim ve çatışma ile ilişkilidir. Pek çok durumda, özellikle hükümet politikasının azınlık ihtiyaçlarına duyarız olduğu durumlarda, dil son derece siyasallaşır ve milliyetçiler tarafından ayrı okulların



belirleyicidir. Bunun yanı sıra, sanat, müzik, edebiyat, tarih ve coğrafya gibi alanların toplum nazarındaki etkisi göz önüne alındığında, bahsi geçen geleneksel konuların rolü de yadsınamayacak derecededir. Dahası, müfredatta önleyici rol çerçevesinde vücut bulan yenilikçi alanların da çatışmanın tetiklenmesi veya önlenmesinde payının olması muhtemeldir.¹⁰³

Tüm bu genel değerlendirmeler sonucunda, eğitimin doğrudan çatışmaya sebep olmayacağı açık olmakla birlikte, çatışma koşullarının oluşmasında rol oynadığı bir gerçektir. Bu noktada, eğitimin değerler ve beceri açısından toplumun şekillenmesinde önemli bir payı bulunmaktadır. Dolayısıyla, eğitim vasıtasıyla topluma nasıl mesajların aktarıldığı oldukça önemlidir. Buna göre, tek taraflı anlatımlar, gruplar arası farklılıkların daha da hissedilmesine olanak sağlarken, “öteki” algısının sınırları daha da keskinleşmekte ve bu sayede şiddet normalleştirilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, Sırp halkının tarih anlatımına ilişkin mevcut kitaplarda, çatışmalara ilişkin anlatıların tek taraflı işlendiği ve dolayısıyla “öteki” olarak görülen tarafların bakış açılarının yansıtılmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, mevcut kitapların olumlu bir anlatıya sahip olmaması, gruplar arası hoşgörü, saygı ve empati gibi yeteneklerin göz ardı edilmesine ve uzlaşma zemininin yok olmasına neden olmaktadır. Mevcut durumun bu yönde işlenmesi halinde, çok etnikli bir yapıya sahip olan eski Yugoslavya topraklarında, çatışma riskinin her zaman var olacağı söylenebilir. Çünkü nesiller boyu aktarılması muhtemel, olumsuz içerikli bir anlatının varlığında, “öteki” imgesi, güçlü bir şekilde korunmaya devam edecektir.

İçinde bulunulan bu durumla mücadele etmenin yolu, karmaşık bir etnik yapıya sahip bu coğrafyada nesillere aktarılan eğitim anlayışının tek düzelikten kurtarılmasıdır. Bu noktada, çok daha duyarlı ve aynı zamanda özenli bir eğitim anlayışı ile “öteki” kavramının zihinlerde olumlanması, yavaş da olsa mümkün kılınmalıdır. Diğer bir ifadeyle, tarihi travmalarla dolu bu coğrafyada eğitimin inşa edici bir araç olarak kullanılmasıyla,

oluşturulması için zemin hazırlayıp toplum içindeki çatışma ve bölünmeler için bir odak noktası haline gelebilir. Onun yanında, kullanılan kelime bakımından dil, son derece siyasallaştırılmış mesajlar iletme potansiyeli taşımaktadır. Bir insanın, yerin ve olayın tanımlamak için hangi kelimelerin kullanacağına bağlı olarak (örn. Bir grup ‘isyancılar’, ‘özgürlük savaşçıları’ ya da ‘teröristler’ olarak mı tanımlandı) dil, çocuğun gelişmekte olan gerçeklik görüşünün oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Böylece dil, çatışmanın oluşumuna ya da önlenmesinde rol oynamaktadır. Smith ve Vaux, a.g.e., 29-30.

¹⁰³ Smith ve Vaux, a.g.e., 28-29



farklılıkların bir zenginlik olduğunu vurgulayan bütünleştirici yeni programların uygulanması elzemdir.

Kaynaklar

- Adwan, Sami, Daniel Bar-Tal ve Bruce E. Wexler. "Portrayal of the Other in Palestinian and Israeli Schoolbooks: A Comparative Study". *Political Psychology* 37, no. 2 (2016): 201-217.
- Bar-Tal, Daniel ve Yigal Rosen. "Peace Education in Societies Involved in Intractable Conflicts: Direct and Indirect Models". *Review of Educational Research* 79, no. 2 (2009): 557-575.
- Briton, Yifat ve Gavriel Salomon. "Peace in the Eyes of Israeli and Palestinian Youths: Effects of Collective Narratives and Peace Education Program". *Journal of Peace Research* 43, no. 2 (2006): 167-180.
- BUSH, Kenneth D. ve Diana Saltarelli. *The Two Faces of Education in Ethnic Conflict Towards a Peacebuilding Education for Children*. Siena: UNICEF, 2000.
- Halperin, Eran ve Daniel Bar-Tal. "Socio-psychological barriers to peacemaking: An empirical examination within the Israeli Jewish Society". *Journal of Peace Research* 48, no. 5 (2011): 637-651.
- Kupermintz, Haggai ve Gavriel Salomon. "Lessons to Be Learned from Research on Peace Education in the Context of Intractable Conflict". *Theory Into Practice* 44 (Peace Education), no. 4 (2005): 293-302.
- Korostelina, Karina V. "Peace Education and Joint History Textbook Projects". *History Education and Post-Conflict Reconciliation: Reconsidering Joint Textbook Projects*, der. Karina V. Korostelina, ve Simone Lassig, 19-25. New York: Routledge, 2013.
- Lahai, John Idriss ve Helen Ware. "Educating for Peace: The Sociocultural Dimensions of Grassroots Peace Education as a Tool for National Reconciliation and Social Forgetting in Sierra Leone". *African Conflict and Peacebuilding Review* 3 (Special Issue on Peace Education, Memory, and Reconciliation in Africa), no. 2 (2013): 69-90.
- Mcevoy, Lesley, Kieran McEvoy ve Kirsten McConnachie. "Reconciliation as a 'dirty word': conflict, community relations and education in Northern Ireland". *Journal of International Affairs* 60(Historical Reconciliation), no. 1 (2006): 81-106.
- Nets-Zehngut, Rafi. "Israeli Approved Textbooks and the 1948 Palestinian Exodus", *Israel Studies* 18 (Special Section—Roundtable on the Status of Israeli Women Today), no. 3 (2013): 41-68.
- Nets-Zehngut Rafi ve Daniel Bar-Tal. "Construction of the Israeli-Jewish Conflict-Supportive Narrative and the Struggle Over Its Dominance", *Political Psychology* 36 (Special Issue: Narratives of (In)Security: Nationhood, Culture, Religion, and Gender), no. 2 (2015): 215-230.
- Pingel, Falk. "Easing tensions through textbook comparison: What measures can be taken in the Balkan region". *Disarming History-International Conference on Combating Stereotypes and Prejudice in History Textbooks of South-East Europe*. (Visby: UNSECO, 1990.
- Pingel, Falk. *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*. Paris/Braunschweig: UNESCO, 2010.
- Rosandic, Ruzica. *Grappling with Peace Education in Serbia*. Washington: United States Institute of Peace, (2000).
- Secretary-General. *Report of the Secretary-General on peacebuilding in the immediate aftermath of conflict*. General Assembly UN, 2009.



- Sarsar, Saliba. "Education and Peacebuilding in Israel and Palestine". *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies* 43 (Israel, Palestine and the Challenge of Peace), no. 3 (2020): 90-100.
- Smith, Alan. *The hidden crisis: Armed conflict and education. The Influence of Education on Conflict and Peace Building, paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2011*. UNESCO, 2010.
- Smith, Alan ve Tony Faux. *Education, Conflict, and International Development*. London: Department of International Development, 2003.
- Suica, Marko. "Serbia". *The Palgrave Handbook of Conflict and History Education in the Post-Cold War Era*, eds. Luigi Cajani, Simone Lässig, Maria Repoussi. The Palgrave, 2019.
- Ulağlı, Serhat. "*Öteki*"nin Bilimine Giriş-İmgebilim. İstanbul: Motto Yayınları, 2018.
- UNESCO. *The hidden crisis: Armed conflict and education, EFA Global Monitoring Report*. Paris: UNESCO, 2011.
- UNESCO-ИИЕР. *Guidebook for planning education in emergencies and reconstruction*. Paris: International Institute for Educational Planning, 2010.
- Vasilevich, Branka. "Civic Education as a Potential for Developing Civil Society and Democracy : (The Case of Serbia)". *Center for Peace Studies*. University of Tromsø: Norway, 2009.
- Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, çev. Özgür Karaçam. Okuyan Us Yayınları: İstanbul, 2005.
- Volkan, Vamık D. "Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large Group Identity". *Group Analysis* 34, no. 1 (2015): 79-97.
- Williams, Randria ve Vonzell Agosto. "Missing and Shrinking Voices: A Critical Analysis of the Florida Textbook Adoption Policy". *The New Politics of the Textbook: Critical Analysis in the Core Content Areas*, der. Heather Hickman ve Brad J. Porfilio, 17-40. Rotterdam: Sense Publishers, 2012.
- Yogev, Esther. "The image of the 1967 War in Israeli history textbooks as a test case: studying an active past in a protracted regional conflict". *Oxford Review of Education* 38, no. 2 (2012): 171-188.
- Yogev, Esther. "On the need to strengthen political-critical thinking in history education". *International Review of Education* 59, no. 5 (2013): 627-645.
- ВАЈАГИЋ, Предраг М. ve Ненад Стошић. *Историја 8: уџбеник за осми разред основне школе*, Београд: Klett, 2017.
- ЂУРИЋ, Ђорђе ve Момчило Павловић. *Историја: за трећи разред гимназије природно-математичког смера и четврти разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- Закон о уџбеницима. Службени гласник РС, бр. 68/2015.
- ЉУШИЋ, Радош ve Љубодраг Димић. *Историја за трећи разред гимназије природно-математичког смера и четврти разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, Београд: Фреска, 2016.
- ОМРЧЕН, Милица ve Невена Грбовић. *Историја-уџбеник за осми разред основне школе*, Београд: Едука, 2014.
- ПАВЛОВИЋ, Зоран ve Јово Боснић. *Мозаик прошлости 8-уџбеник историје за осми разред основне школе*, Београд: Бигз, 2016.



РАДОЈЕВИЋ, Мира. *Историја IV-уџбеник за трећи разред гимназије природно-математичког смера, четврти разред гимназије друштвено-језичког смера и општег типа и четврти разред средње стручне школе за образовне профиле правни техничар и биротехничар*, Београд: Klett, 2017.

СВИЛАР ДУЈКОВИЋ, Дуња ve Горан Дујковић. *Историја за осми разред основне школе*, Београд: Едука, 2013.



Bölgesel Siyasi İstikrarsızlıkların Enerji Arz Güvenliğine Olası Etkileri: Arap Baharı Örneği

Zehra DOĞAN*

Özet

Bu makalede Arap Baharı sürecinin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yarattığı istikrarsızlığın bölgesel ve küresel enerji arz güvenliğine olası etkileri değerlendirilmektedir. Bu amaçla özellikle süreçten hem sosyal, siyasal ve ekonomik hem de güvenlik açısından şiddetli bir şekilde etkilenen ve iç savaşa sürüklenen Libya, Suriye ve Yemen gibi enerji arzı açısından önemli ülkeler ayrı başlıklar halinde irdelenmiştir. Enerji üreticisi ve ihracatçısı olan bu üç ülkenin enerji alt yapılarının, üretim ve ihracat kapasitelerinin ve enerji nakil yollarının güvenliğinin süreçten ne şekilde etkilendiği özellikle petrol bağlamında sorgulanmıştır. Böylece çalışmayla her ne kadar etkileri ve sonuçları bakımından devam eden bir süreç olsa da Arap Baharının ortaya çıktığı ilk günden yarattığı bölgesel istikrarsızlığın petrol özelinde hem bu üç ülkenin enerji arz güvenliği hem de küresel enerji arz güvenliği açısından olası etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle enerji güvenliği kavramının tarihsel gelişimi kısaca ele alınmıştır ve bir kavram olarak enerji güvenliğini tanımlamanın zorluğu vurgulanmıştır. Sonraki başlıklarda Arap Baharı sürecinin Libya, Suriye ve Yemen'in enerji güvenliğine şekilde etkilediği analiz edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada konuyla ilgili kitapların, makalelerin yanı sıra Uluslararası Enerji Ajansı (EIA), Amerikan Enerji İdaresi (UEI) gibi oluşumların raporlarından da yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Güvenliği, Arap Baharı, Orta Doğu, Kuzey Afrika.

Possible Effects of Regional Political Instability on Energy Supply Security The Case of Arab Spring

Abstract

In this article, the potential effects of instability created by the Arab Spring process in the Middle East and North Africa, on regional and global energy supply security are discussed. Following this purpose, the countries which have been intensively affected by this process both socially, politically, and in terms of security and in which civil war broke out such as Libya, Syria, Yemen which are critical for energy supply, are discussed under individual titles. How the security of energy infrastructure, production and export capacity, and energy transport routes of the three countries have been affected by the process is discussed especially in the context of oil. Thus, possible effects of regional instability created by the Arab Spring, although it is an ongoing process in terms of effects and results, from the date this process started until this study is written, energy supply security of these three countries and global energy supply security is presented. For this purpose, the historical development of the notion of energy security is discussed briefly and the difficulty of describing energy security as a notion is emphasized. Under the following titles, possible effects of the Arab Spring process on energy security are discussed in the context of Libya, Syria, and Yemen. Sources of this study, created with qualitative research methods, are reports of organizations such as the International Energy Agency (EIA) and the American Energy Administration (UEI) along with related books and articles.

Keywords: Energy Security, Arab Spring, Middle East, North Africa.

* Dr. Öğretim Üyesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, E-mail: zhr_dgn@hotmail.com, ORCID:0000-0001-8885-6572

Geliş Tarihi: 15.01.2021 - **Kabul Tarihi:** 18.02.2021.



1. Giriş

Savaş, çatışma ve güvenlik çok eski çağlardan beri Uluslararası İlişkiler disiplininin ana konularındır ve özellikle güvenlik geleneksel olarak askeri güç ile ilişkilendirilmiştir. İlk yarısında iki büyük dünya savaşının yaşandığı 20. yüzyılın ikinci yarısı güvenliğin devlet merkezli ve askeri boyutu ön planda tutan anlayışla ele alındığı bir dönemdir.¹ Yüzyılın sonuna doğru Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemin sona ermesi ve küreselleşmenin artan etkisiyle beraber 21. yüzyılda güvenliğin gündemi hem genişlemiş hem de derinleşmiştir.² Bir yandan devletin güvenliğinin yanı sıra bireyin, toplumun, uluslararası sistemin güvenlik için birer referans nesnesi olabileceği öne sürülürken diğer yandan tehditler de salt askeri tehditlerin ötesinde ele alınmaya başlanmıştır.³ Etnik, dinsel, mezhepsel çatışmalar, terörizm, insan hakları, enerji, çevre ve sağlık sorunları, yoksulluk, açlık, kalkınma gibi ekonomik ve sosyal sorunlarda birer güvenlik tehdidi olarak uluslararası güvenliğin gündemine dâhil olmuştur.

Bu çalışmanın anahtar kavramlarından biri olan “enerji güvenliği” de uluslararası güvenliğin önemi artan konularından biridir. Zira enerji sosyal ilerleme ve ekonomik büyüme için temel unsurdur. Bu açıdan gelişmiş-gelişmekte olan, enerji üreten-tüketen tüm ülkeler

¹Stephen M. Walt, “The Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly* 35, sy. 2 (1991): 213.

²1983’te Barry Buzan, İnsanlar, Devletler ve Korku (People, States and Fear) adlı kitabında geleneksel güvenlik çalışmalarının sınırlarını zayıflatarak güvenliğin yalnızca devletler değil, tüm insan toplulukları ile ilgili olduğunu savunmuştur. Buzan, insan topluluklarının güvenliğinin askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel beş ana sektördeki faktörden etkilendiğini öne sürmüştür. Bkz. Barry Buzan, *People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations* (Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1983); Barry Buzan, *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harlow, (Londra: Pearson Longman, 1991). Hans Günter Brauch da güvenlik kavramının Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle Soğuk Savaş düzenindeki devlet merkezli askeri güç odaklı geleneksel kullanımının ortadan kalktığını belirtmiştir. Bkz. Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, der. Mustafa Aydın vd., 2. bs (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), 179.

³Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*, 2. bs (Ankara: Barış Kitap, 2015), 32-33. Karabulutun belirttiği gibi; bu durum literatürde güvenliğin; analiz düzeyi ve sektörel düzeyde sınıflandırılması anlamına gelmektedir. Analiz düzeyi bağlamında Shultz, Godson ve Quester; güvenliği, “ulusal güvenlik”, “uluslararası güvenlik”, “bölgesel güvenlik”, “ulusötesi güvenlik” ve “küresel güvenlik” şeklinde tasnif etmiştir. Baylis ve Smith ise “bireysel güvenlik”, “ulusal güvenlik”, “bölgesel güvenlik”, “uluslararası güvenlik” ve “küresel güvenlik” şeklinde bir sınıflandırmayı tercih etmiştir. Güvenliğin sektörel olarak sınıflandırılmasının öncülüğünü ise Barry Buzan yapmıştır. Bir önceki dipnotta belirttiği gibi; Buzan, güvenliği askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel beş ana sektörde ele almıştır. Bkz. Barry Buzan, *People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations* (Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1983); Barry Buzan, *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harlow, (Londra: Pearson Longman, 1991). Analiz düzeyi için bkz. Richard H. Shultz, Roy Godson ve George H. Quester, “Introduction”, *Security Studies For 21. Century*, ed. Richard H. Shultz, Roy Godson ve George H. Quester, (Virginia-USA: Brassey’s, 1997), 2; John Baylis ve Steve Smith, *The Globalization of World Politics-An Introduction to International Relations*, (New York: Oxford University Press, 2001), 254-255.



enerji unsurunu dikkate almak zorundadır. Bu doğrultuda ülkeler enerji ihtiyaçlarını karşılamak adına petrol, gaz ve kömür gibi kıt ve yenilenemeyen fosil yakıtlara yönelmektedir. Bu kaynaklar arasında özellikle petrol geleneksel olarak öne çıkmaktadır.

Petrol keşfedildiğinden bu yana enerji talebini karşılamada kilit bir rol oynarken bu enerji kaynağı önemli ölçüde Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi jeopolitik riski yüksek bölgelerde bulunmaktadır. Asya Pasifik Enerji Araştırmaları Merkezi'nin raporunda vurgulandığı üzere; son yıllarda elektrik ve doğal gaz kullanımının artması ve küresel çevre sorunlarına ilişkin farkındalığın yükselmesi nedeniyle iklim değişikliği ile mücadelede yenilenebilir enerji daha fazla ilgi görse bile petrole olan talep özellikle Asya, Orta Doğu ve Afrika'daki gelişmekte olan ekonomilerde artarak sürmektedir.⁴

İngiliz Petrol şirketi British Petroleum (BP)'un yayımladığı 2020 Dünya Enerji Raporu (Statistical Review of World Energy 2020) verilerine göre; küresel petrol üretimi geçen yıl bir önceki yıla göre % 0,1 azalmıştır ve günlük ortalama 95 milyon 192 bin varildir.⁵ Raporu göre; 2019 yılında dünyadaki petrolün %17'sini doğalgazın ise %23'ünü üreten ABD, önceki üç yılda olduğu gibi 2020'de de dünyanın en büyük petrol üreticisi olmaya devam etmektedir. Orta Doğu kanıtlanmış petrol rezervlerinin küresel dağılımında %48,1 ile hala en çok petrol rezervine sahip bölge olma özelliğini korumaktadır. Bu oran dünyadaki petrol rezervlerinin neredeyse yarısına karşılık gelmektedir. Ülke bazında bakıldığında ise kanıtlanmış petrol rezervlerinin büyük çoğunluğu %17,5 ile Venezuela'dadır. Venezuela'yı %17,2 ile Suudi Arabistan ve %9,8 ile Kanada takip etmektedir.

Ayrıca rapora göre, küresel petrol tüketimi ise 2019'da bir önceki yıla göre;% 0,9 artarak 98 milyon 272 bin varile yükselmiştir. Üretimde olduğu gibi tüketimde de ABD, günlük ortalama 19 milyon 400 bin varil tüketimle birinci olurken bu ülkeyi günlük ortalama 14 milyon 56 bin varil tüketimle Çin ve 5 milyon 271 bin varil tüketimle Hindistan takip etmiştir. Bu rakamlar doğrultusunda ABD, 2019 yılında dünya genelindeki petrolün % 19,7'sini tek başına tüketerek birinci olmuştur. Buna karşın Çin %14,3'lük tüketimle ikinci ve Hindistan %5,4'lük tüketim seviyesi ile tüketimde üçüncü sıradadır.

⁴ "Emerging energy security risks in changing global energy landscape", *APEC Oil and Gas Security Studies Series 16* (Asia Pacific Energy Research Centre (APEREC) Institute of Energy Economics, Japan, 2019), 12.

⁵ "BP Statistical Review of World Energy 2020 69 th Edition", 14-30, file:///C:/Users/user/Desktop/zehra%20makale/yeni%20mak/ENERJ%C4%B0%C4%B0/bp-stats-review-2020-full-report.pdf.



Öte yandan enerji güvenliğine petrol piyasaları özelinde bakıldığında bu piyasayı çevreleyen geleneksel güvenlik riskleri, petrolün istikrarlı arzının sürdürülebilmesi zorluğu ve büyük fiyat dalgalanmalarının söz konusu olmasıdır.⁶ Petrol; doğal afetlerden, siyasi ve sosyal olaylardan, enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler ile bunların dâhil olduğu örgütlerin aldığı kararlardan etkilenmektedir. Bununla birlikte petrolün istikrarlı arzının sürdürülebilmesi ve büyük fiyat dalgalanmaları gibi riskler petrol kaynaklarının Orta Doğu gibi jeopolitik risklerin uzun süredir devam ettiği bir bölgede yoğunlaşması nedeniyle de artırmaktadır.⁷ 20. yüzyılın ortalarında yaşanan Arap-İsrail Savaşı petrol kaynakları üzerinde petrol sahibi Arap ülkelerince petrolün bir silah olarak kullanılmasının başlangıcıdır ve özellikle 1973'te Yom Kippur Savaşı'nda petrol üreten Arap ekonomileri İsrail'i destekleyen ekonomilere petrol ambargosu uygulamışlardır.⁸ Yine bu tarihten sonra Orta Doğu'da yaşanan 1979 İran İslam Devrimi, 1980-1988 arasında süren İran-İrak Savaşı, 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali ve 2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin çöküşü ardından aşırılık yanlısı grupların bölgede yükselişi petrol özelinde enerji arz güvenliğini etkileyen önemli hadiselerdir.⁹ Bunların yanı sıra bu çalışmanın önemli başlıklarından olan Aralık 2010'da patlak veren ve Orta Doğu ile Kuzey Afrika'da etkili olan Arap Baharı süreci de yarattığı bölgesel istikrarsızlık ile enerji arz güvenliğini hem bölgesel hem de küresel açıdan tehdit etme potansiyeline sahiptir. Bu süreçte petrol; bir silah olarak kullanılmaktan ziyade sürecin istikrarsızlaştırdığı Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki petrol üreten ülkelerde yaşanan huzursuzluklar neticesinde üzerinde savaş yapılan ve bu savaşın sonuçlarından doğrudan etkilenen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶ "Emerging energy security risks in changing global energy landscape", 2-3.

⁷ a.g.e.

⁸ Karen Smith Stegen, "Deconstructing the "energy weapon": Russia's threat to Europe as case study" başlıklı çalışmada enerji ihraç eden ülkelerin, ithalatçı devletlerin siyasi davranışlarını etkilemek için enerji kaynakları üzerindeki kontrollerini kullanma tehdidinde 1973 petrol ambargosu ile birlikte petrol silahı (oil weapon) denildiğini belirtmekle beraber tedarikçilerin doğalgaz gibi diğer enerji kaynaklarını da bir tehdit olarak kullanabileceklerine dikkat çekmiştir. Bu açıdan petrol silahı (oil weapon) yerine enerji silahı (energy weapon) terimini kullanmayı tercih etmiştir ve Rusya özelinde konuyu ele aldığı çalışmada "enerji silah modeli" (energy weapon model) sunmuştur. Stegen'in sunduğu enerji silah modeline göre; "bir devletin enerji arzını bir silah olarak kullanması için birkaç koşulun yerine getirilmesi gereklidir: Birincisi, devlet ülkenin enerji kaynaklarını sağlamlaştırılmalıdır. İkincisi, devlet, geçiş yollarının kontrolünü ele geçirmelidir. Üçüncüsü, devlet enerji kaynaklarını, hedeflenen bir ithalatçı devleti tehdit ederek, dolaylı ya da açık biçimde cezalandırarak veya ödüllendirerek kendi siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için kullanılmalıdır. Nitekim enerji güvenliği ve enerji silahı hakkındaki literatür ağırlıklı olarak üçüncü aşamaya odaklanmaktadır". Konuyla ilgili Bkz. Karen Smith Stegen, "Deconstructing The Energy Weapon: Russia's Threat to Europe As Case Study", *Energy Policy* 39, (2011): 6505-6513; Brenda Shaffer, *Energy Politics* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011); Ahmet Ates ve Anıl Çağlar Erkan, "Will Russia be a Threat to China? Sino-Russian Energy Relations via Energy Weapon Model", *International Journal of Eurasia Social Sciences* 10, sy. 36 (2019): 431-445.

⁹ "Emerging energy security risks in changing global energy landscape", 2-3.



Bu çalışmada da Arap Baharı sürecinin ortaya çıkardığı Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya dönük istikrarsızlığın enerji arz güvenliğine etkileri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu amaçla özellikle süreçten gerek sosyal, siyasal ve ekonomik gerekse de güvenlik açısından şiddetli bir şekilde etkilenerek iç savaşa sürüklenen başta Libya olmak üzere Suriye ve Yemen gibi enerji arzı açısından önemli ülkeler ayrı başlıklar halinde irdelenmiştir. Hem enerji üreticisi hem de enerji ihracatçısı olan bu üç ülkenin enerji alt yapılarının, üretim ve ihracat kapasitelerinin ve enerji nakil yollarının güvenliğinin süreçten ne şekilde etkilendiği özellikle petrol üzerinden sorgulanmıştır.

Arap Baharı; Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Tunus, Mısır, Bahreyn gibi çok sayıda ülkeyi doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilemiş olsa da çalışmada analiz için özellikle bu üç ülkenin seçilmesinin ilk nedeni Arap Baharı'nın yarattığı istikrarsızlığı en açık ve ağır şekilde yaşamış olmalarıdır. Zira Tunus'ta ve Mısır'da isyanlar mevcut iktidarları yerinden etmeyi başarırken Bahreyn ya da Suudi Arabistan gibi ülkelerde mevcut statükoda kayda değer bir değişim söz konusu değildir. Libya, Suriye ve Yemen ile kıyaslandığında diğer ülkelerde bölgesel güvenliği etkileyecek düzeyde ciddi bir istikrarsızlık da söz konusu olmamıştır. Buna karşın çalışmada örneklenen üç ülke; süreçten etnik, mezhepsel yahut kabilesel bir iç savaşa sürüklenecek derecede derinden etkilenmiştir. Ayrıca İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölgesel; Rusya, ABD gibi küresel güçler bu üç ülkeye dışarıdan müdahalede bulunarak vekâlet savaşları yürütmektedirler. Bu durum sadece Libya, Suriye ve Yemen'i değil Lübnan, Türkiye gibi diğer bölge ülkelerinin de güvenliklerini tehdit etmekte ve bölgesel istikrarsızlığı artırmaktadır. Bununla birlikte çalışmada bu üç ülkenin enerji güvenliği bağlamında ele alınması da bu ülkelerdeki enerjinin özellikle de petrolün hem ülke ekonomileri açısından önemli bir yere sahip olması hem de enerjinin mevcut tarafların elde etmek için üzerinde çatıştıkları bir unsur olarak istikrarsızlığı artırıcı bir faktör olması ile alakalıdır. Özellikle Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi Libya kanıtlanmış petrol rezervleri ile Afrika'nın önemli bir petrol üreticisi ve ihracatçısıdır. Benzer şekilde Yemen'in uluslararası taşımacılığın kilit noktalarından biri olan Bab'ül Mendep Boğazı'ndaki konumu, Yemen'i uluslararası enerji ticareti açısından önemli kılmaktadır ve bu sebeple Yemen sadece bölgesel değil küresel enerji güvenliğini etkileme olasılığı bakımından çalışmaya dâhil edilmiştir.

Literatürde petrol bağlamında ele alınan çalışmalar incelendiğinde ise petrolün ağırlıklı olarak ihracatçı ülkeler için ekonomik, politik ve sosyal açıdan olumsuz etkilere



sahip bir kaynak olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹⁰ Hossein Mahdavy, Hazem Bablawi ve Giacomo Luciani gibi isimlerce öne sürülen “rantiyer devlet teorisi”¹¹(rentier state theory) ve benzer şekilde Terry Lynn Karl, Richard M. Auty, Micheal Ross gibi isimler tarafından ortaya konan “petrol laneti tezi”¹²(oil curse thesis) gibi yaklaşımlar bu bakış açısının bilinen örnekleridir. Nitekim 1970'lerde yeni petrol devletlerinin ortaya çıkışı ve dünya ticaret ve finansının ön saflarına yükselmeleriyle yeniden gündeme gelen rantiyer devlet teorisi, rantiyer devletlerin düzenli olarak önemli miktarlarda dış rantlara bağımlı olduğu anlayışına dayanır ve bir ülkenin kaynak bolluğunu ekonomik, sosyal ve politik eksiklikleriyle ilişkilendirir.¹³Muradova'nın da belirttiği gibi; kaynak laneti ya da bolluk paradoksu tezinde ise rantiyer devlet teorisine paralel bir biçimde petrol zenginliğinin, otokratik hükümetleri daha istikrarlı kıldığı ve demokrasiye geçiş olasılığını azalttığı iddia edilmektedir.¹⁴

Bununla birlikte kaleme alınan bu çalışmada doğrudan bu teorik yaklaşımlar benimsenmemiştir ve bu yaklaşımlara yeri geldiğinde atıf yapılmıştır. Çalışmada teorik olarak enerji güvenliği kavramının tarihsel gelişimi ve bir kavram olarak enerji güvenliğini tanımlamanın zorluğunun vurgulanılmasıyla yetinilmiştir. Çalışma içerisinde enerji güvenliği konseptinin ortaya çıktığı 1970'lerden bu yana enerji piyasasının yapısında, enerji güvenliğinin doğasında ve bununla ilgili zorluklarda ve jeopolitik ortamda değişiklikler olduğuna dikkat çekilmiştir. Küresel enerji talebinde yaşanan artış, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, ulusal ve bölgesel ithalata olan bağımlılık, teknik ve alt yapı sorunları ile birlikte buralara yönelik terörist saldırılar ülkelerin enerji güvenliklerini tehdit eden unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın öncelikli amacı da her ne kadar etkileri ve sonuçları bakımından devam eden bir süreç olsa da Arap Baharı'nın ortaya çıktığı ilk günden yarattığı bölgesel istikrarsızlığın petrol özelinde hem örneklenen üç ülkenin enerji arz güvenliği hem de küresel enerji arz güvenliği açısından olası etkilerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Arap

¹⁰ Lala Muradova , “Oil wealth and authoritarianism: Algeria in the Arab Spring,” *Revista Española de Ciencia Política* 40 (2016): 64.

¹¹Konuyla ilgili Bkz. Hossein Mahdavy, “Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: the case of Iran”, *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. Michael Cook (Oxford: Oxford University Press, 1970); Hazem Bablawi ve Giacomo Luciani, “The rentier state”, *Nation, State and Integration in the Arab world*, eds. Hazem Bablawi ve Giacomo Luciani (London: Croom Helm and Instituto Affari Internazionali,1987).

¹² Konuyla ilgili Bkz. Terry Lynn Karl, “The paradox of plenty: oil booms and petro-states”, *Studies international political economy* (Berkeley: University of California Press, 1997); Richard M. Auty, “Natural Resource Endowment, the state and development strategy”, *Journal of International Development* 9, sy. 4 (1993): 651-663; Michael Ross , “Does Oil Hinder Democracy?”, *World Politics* 53, sy. 3 (2001): 325-361.

¹³Hazem Beblawi, “The Rentier State in the Arab World”, *Arab Studies Quarterly* 9, sy. 4 (1987): 383–398.

¹⁴Muradova, “Oil wealth and authoritarianism”, 65-67.



Baharı sürecinin olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla birlikte Kuzey Afrika, Orta Doğu ve küresel sistem üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri olduğu kabul edilmiştir. Çalışmada, özellikle bu süreçten sürecin istikrarsızlaştırdığı enerji üreticisi ve ihracatçısı ülkelerdeki petrol ve gaz endüstrisinin kaçınılmaz bir şekilde etkilendiği gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim birçok Arap ülkesinde petrol ve gaz endüstrisinin baskın sektör oluşu, petrol/gaz ihracatından elde edilen gelirlerin üretici Arap ülkelerinin milli gelirinde en büyük payı sağlaması ve sürecin etkilediği bölgedeki tüm ekonomilerin bir şekilde petrolden beslenmesinin yanı sıra küresel ekonominin bu bölgeden gelen enerji arzına yüksek oranda ihtiyaç duyması bölgedeki istikrarı bölgesel ve küresel açıdan önemli kılmaktadır savı çalışmanın temel argümanıdır.

Bu amaçla öncelikle enerji güvenliği kavramının tarihsel gelişimi kısaca ele alınarak kavrama dair tanımlara yer verilmiştir. Sonraki ana başlıkta da Arap Baharı sürecinin enerji güvenliği üzerinde olası etkileri Libya, Suriye ve Yemen özelinde ortaya konmuştur. Bu haliyle çalışmanın hem enerji güvenliği hem de Arap Baharı ile ilgili literatüre güncel bir bakış açısı sunarak katkı yapması umulmaktadır. Niteliksel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada konuyla ilgili kitapların, makalelerin yanı sıra Uluslararası Enerji Ajansı, Amerikan Enerji İdaresi gibi oluşumların raporlarından da yararlanılmıştır.

2. Enerji Güvenliğinin Tarihsel ve Kavramsal Gelişimi

Winston Churchill'in İngiliz Donanması'nın I. Dünya Savaşı'ndan önce hegemonyasını sürdürmek için kömürden petrole geçmesi gerektiği yönündeki kararı; bir yandan savaşın gidişatını şekillendirmiştir ve diğer yandan 20. yüzyılın seyrini belirleyen tarihi bir karar olmuştur.¹⁵Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik devletler Orta Doğu'daki petrol zengini bölgeleri işgal ederken enerji kaynakları İkinci Dünya Savaşı'nda daha da önemli hale gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Endonezya, Orta Doğu, Kafkasya ve Romanya'daki petrol yatakları üzerindeki çatışmalar, petrol kaynaklarının askeri önemini açık bir şekilde göstermiştir.¹⁶ Petrolün ordular için önemi savaş sonrası dönemde de sürmekle birlikte petrol sanayileşmiş toplumlar için başka birçok yönden de hayati önem kazanmıştır. Ne var ki Cherp ve Jewell'in de vurguladığı gibi; sanayileşmiş ülkelerin çoğu ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar petrol üretemezken dekolonizasyon süreci de petrolün savaştan önce olduğu gibi siyasi olarak bağımlı bölgelerden ziyade bağımsız ülkelere ithal edilmesine yol

¹⁵ Özgür Özdamar, "Energy, Security, and Foreign Policy", *Oxford Research Encyclopedia of International Studies* (2010): 1415.

¹⁶ Aleh Cherp ve Jessica Jewell, "The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration", *Current Opinion in Environmental Sustainability* (2011): 1.



açmıştır.¹⁷ Gelişmekte olan ülkelerin çoğu da ekonomik ilerlemeleri ve siyasi istikrarları için petrol ihracat gelirlerine bağımlı hale gelmiştir. 1970'lerde gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerine olumsuz etki eden petrol krizleri başta Batılı ülkeler olmak üzere enerji ithalatçısı birçok ülke için sürekli ve kesintisiz enerji arzını öncelikli bir ulusal güvenlik meselesi haline getirmiştir.¹⁸

Krizler, kolektif enerji güvenliği için uluslararası bir işbirliği mekanizmasının gerekliliğini ortaya çıkarırken enerji güvenliği kavramı siyasi, ekonomik, toplumsal alanda ve batı akademisinde belirginleşmeye başlamıştır.¹⁹ Mason Willrich'in 1975 tarihli "Energy and World Politics" adlı kitabı ve İsveçli düşünür Bo Heineback'ın aynı yıl yayımlanan "Oil and Security" başlıklı özel raporu enerjinin bir politika konusu olarak ele alındığı ilk çalışmalardandır.²⁰ Bu çalışmalarda enerji güvenliğinin uluslararası enerji politikalarının temel kaygısı olduğuna dikkat çekilmiştir. Özellikle petrolün ülke ekonomileri ile askeri güvenlik açısından çok önemli bir kaynak olduğu ve olası bir petrol kıtlığının ülkelerin ulusal ve uluslararası güvenlikleri noktasında büyük bir potansiyel tehdit oluşturabileceği vurgulanmıştır.²¹ Ne var ki enerji güvenliğinin değişik zamanlarda bağlamsal olarak içeriğinin değişiklik arz etmesi onun bir konsept olarak bütüncül bir şekilde ele alınmasının önüne geçmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi; enerjinin bir güvenlik meselesi olarak ele alınışında Orta Doğu merkezli bir hadise olan 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası yaşanan 1973-1974 Petrol Krizi önemli bir dönüm noktasıdır. 1970'lerde dünyada petrol talebi arttıkça, Arap ülkelerindeki istikrar Avrupa'daki petrol ithalatçısı ülkeler için çok önemli hale gelmiştir; Avrupa'nın enerji talebi, ekonomik büyüme oranına paralel olarak, 1960'larda yılda % 5'in üzerine çıkarken petrol talebi de 1973'te yılda yaklaşık % 7 oranında artmıştır.²² Bu oranlar dünyanın en büyük petrol üreticileri ve aynı zamanda büyük konvansiyonel petrol rezervlerine sahip Arap ülkelerine ait petrolün Avrupa için önemini vurgulamaktadır. Bu sebeple 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından, Arap petrol üreticilerinin savaş sırasında İsrail'i

¹⁷Cherp ve Jewell, "The three perspectives on energy security", 1.

¹⁸Yu Jianhua ve Dai Yichen, "Energy Politics and Security Concepts from Multidimensional Perspectives", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* 6, sy. 4 (2012): 91-92.

¹⁹Jianhua ve Yichen, "Energy Politics and Security", 92.

²⁰ Bahsi geçen çalışmalar için bkz. Mason Willrich, *Energy and World Politics* (New York: The Free Press, 1975); Bo Heineback, *Oil and Security* (Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, Almqvist & Wiksell International; New York: Humanities Press, 1974).

²¹Jianhua ve Yichen, "Energy Politics and Security", 92.

²²Muhamad Hasrul Bin Zakariah, "The Oil Embargo Following the Arab Israel War of October 1973: British Economic Experience and Reaction", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* 5, sy. 2 (2011): 98.



destekleyen bazı Avrupa ülkelerine ve ABD'ye bu ülkelerin tutumlarına bir tepki olarak aldığı petrol ambargosu kararı enerji güvenliği açısından önemli bir hadisedir. Arap petrol ambargosu sonrası Avrupa ve ABD gibi gelişmiş ülkeler gerçek bir resesyona girerken küresel ekonomi bu süreçten olumsuz etkilenmiştir.²³ Bu hadise enerji krizleriyle mücadelede büyük ülkelerin ekonomilerinin kırılganlığını ortaya çıkarırken özellikle enerji ithal eden ülkeler için sürekli enerji tedariki sağlamanın ne denli önemli olduğu anlaşılmıştır. Krizle birlikte yeni bir enerji güvenliği konsepti zorunlu hale gelmiştir. 1973 Petrol Krizi, ithalatçı ülkelere mevcut aksaklıklarla mücadelenin toplu ve işbirliğine dayalı bir yöntemle mümkün olabileceğini göstermiştir. Bu açıdan uluslararası işbirliği ve koordinasyon küresel enerji güvenliğinin geliştirilmesi ve korunması için hayata geçirilmiştir. Böylece Kasım 1974 tarihinde Uluslararası Enerji Ajansı (UEA), 1973'teki petrol krizine bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.²⁴ UEA, ülkelerin güvenli ve sürdürülebilir enerji sağlamasına yardımcı olmak amacıyla analizler yapmakta veriler toplamakta, politika önerilerinde bulunmakta ve karşılaşılan sorunlara etkili çözümler sağlayarak enerji konusundaki küresel işbirliğinin merkezinde yer almaktadır.²⁵ Petrol üreten ülkeler de küresel enerji krizlerine karşı enerji güvenliklerini sağlamak için uygun bölgesel ve uluslararası organizasyonlar kurma yoluna gitmiştir. 1960 yılında, işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulan OPEC buna iyi bir örnektir.²⁶ Bu örneğin de gösterdiği üzere; enerji güvenliğinin bütüncül bir kavram olarak yorumlanması, ilgili devletin ihtiyaçlarına göre farklılık arz etmektedir

Burada önemle belirtilmesi gereken husus; enerji güvenliği konseptinin ortaya çıktığı 1970'lerden bu yana enerji piyasasının yapısında, enerji güvenliğinin doğasında ve bununla ilgili zorluklarda ve jeopolitik ortamda değişiklikler olduğudur.²⁷ 1970'lerde enerji güvenliği kavramı jeostratejik yönle odaklı ele alınmıştır. İthalat bağımlılığı ve ithal tedariklerin kesintiye karşı savunmasızlığını azaltmaya yönelik bir anlayış hâkimdir ve enerji güvenliği Orta Doğu petrol tedarikçilerine yüksek bağımlılık ve arz kesintileri tehdidi üzerinden değerlendirilmiştir. Sonraki yıllarda ise ithalatçılar edilgen bir pozisyondan sıyrılmayı başararak bazı petrol ihraç eden ülkelere yaptırımlar uygulayabileceklerini ve herhangi bir

²³Jianhua ve Yichen, "Energy Politics and Security", 91.

²⁴Konuyla ilgili bkz. International Energy Agency, <https://www.iea.org/about/history> (14.09.2020).

²⁵a.g.e.

²⁶OPEC'in kısa tarihi için bkz. "Brief History" , OPEC , https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (05.12.2020).

²⁷Kamila Proninska, "Energy and security: regional and global dimensions", *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security*, 215.



enerji krizi durumunda çok taraflı müdahale mekanizmaları oluşturabileceklerini fark etmişlerdir.

2.1. Enerji Güvenliğinin Tanımı

Enerji güvenliği karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Proniska'nın da belirttiği gibi enerji güvenliği; bir yandan ekonomik, jeopolitik, jeolojik, ekolojik ve kurumsal faktörleri bir araya getirmeyi gerektirirken diğer yandan küresel, bölgesel, ulusal ve bireysel tüketici bazında çoklu referans ve analiz seviyelerine ayrılmaktadır.²⁸ Bu duruma bağlı olarak enerji güvenliğini tanımlama girişimleri ve bunu sağlama kaygısı zorlaşmaktadır. Net bir tanımın yokluğunda da enerji güvenliği birçok farklı politika hedefi için genel bir terim haline gelmiştir.²⁹ Tüm zorluğuna rağmen enerji güvenliği kavramı ile ilgili bir tanım yapılacak olursa öncelikle vurgulanması gereken husus yukarıda da dikkat çekildiği üzere; ülkelerin enerji güvenliklerini tanımlarken ihtiyaçları ve enerji durumlarıyla orantılı bir sistem oluşturmaya çalıştıklarıdır. Buna göre; bir kavram olarak enerji güvenliği; ihtiyaçlara ve koşullara bağlı olarak değişmektedir. Bu açıdan enerji üreten ve enerji tüketen devletler için enerji güvenliği kavram olarak farklı içeriklere sahiptir. Enerji ihraç eden ülkeler, devlet gelirlerinin büyük bir bölümünü oluşturduğu için “talep güvenliğini” sürdürmeye odaklanırlar³⁰ Böylece enerji piyasasından elde edilen gelirlerinin güvenceye alınmasını amaçlarlar. İthalatçı ülkeler ise; ekonomik büyümeyi sağlamak için enerji ihtiyaçlarını yurt dışından kabul edilebilir ve istikrarlı fiyatlarla karşılamaya çalışmaktadırlar.³¹ Yani güvenlik endişelerini ithalat bağımlılığı ve arz kesintisi riskine odaklanmaktadır. Buna göre; enerji tüketen ülkelerde, tartışılan öncelikli güvenlik konuları arasında arz çeşitliliği, enerji kaynaklarına erişim gibi hususlar vardır ki bu durum genellikle diğer büyük enerji tüketicileriyle rekabeti gerektirir. Ayrıca istikrarlı petrol fiyatları, acil durumlar için güvenlik marjları ve alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi de tüketiciler için hayati önemdedir.

Uluslararası Enerji Ajansı ise enerji güvenliğini basitçe şu şekilde tanımlamaktadır: “makul bir maliyetle yeterli enerji arzı”.³² Bu şekilde ajans enerji güvenliğini öncelikle istikrarlı petrol ve doğal gaz arzı açısından tanımlasa da bu tanım, gelişmekte olan dünya için

²⁸a.g.e. ,216.

²⁹Christian Winzer, “Conceptualizing Energy Security”, *Cambridge Working Paper in Economics 1151* (2011), 1-4.

³⁰Danyel Yergin , “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs* (2006): 71.

³¹Proninska, “Energy and security”, 216.

³²Martin J. Pasqualetti, “The Competing Dimensions of Energy Security”, *The Routledge Handbook of Energy Security*, ed. Benjamin Sovacool (Routledge, 2011), 278.



enerji güvenliğinin çok boyutlu doğası için yeterli değildir. Nitekim Ajans; yeterli, karşılanabilir ve güvenilir enerji arzı olarak tanımladığı enerji güvenliği yaklaşımına daha sonra çevresellik ve sürdürülebilirlik konularını da eklemiştir.³³ Asya Pasifik Enerji Araştırmaları Merkezi de enerji güvenliğini bu konuyla ilgili literatürde “4A yaklaşımı” olarak bilinen bir yaklaşımla tanımlamaktadır. Buna göre; APEAM, enerji güvenliğini dört ana başlık altında çözümlenmektedir: mevcudiyet (availability), erişilebilirlik (accessibility), ekonomiklik (affordability) ve sosyal kabul edilebilirlik (acceptability).³⁴ Yergin’in de dikkat çektiği üzere; Churchill’dan bu yana enerji güvenliğinin kilit noktası çeşitliliktedir; ancak bu kilit nokta günümüzde de geçerli olmakla birlikte küresel enerji ticaretinin hızlı gelişimini, tedarik zincirindeki hassasiyetleri, terörizmi ve büyük yeni ekonomilerin dünya pazarına entegrasyonunu hesaba katan daha geniş bir yaklaşıma artık ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda Yergin; enerji güvenliğini, bir enerji sisteminin şoklara tepki verme ve kesinti sonrası iyileşmeyi kolaylaştırma esnekliği açısından tanımlamaktadır.³⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi; küreselleşen dünyada enerji güvenliğine dair kaygılar oldukça çeşitlidir. Küresel enerji talebinde artış yaşanmaktadır. Petrol fiyatlarında dalgalanmalar söz konusu olmaktadır. Ulusal ve bölgesel ithalata olan bağımlılık sürerken teknik ve alt yapı sorunları ile birlikte buralara yönelik terörist saldırılar söz konusu olmaktadır. Bu terörist saldırılar yalnızca petrol ve gaz tedarik zincirindeki terminalleri, tankerleri veya uzun mesafeli boru hatları gibi altyapı unsurlarını hedef almakla kalmamış aynı zamanda üretim tesisleri, enerji şebekeleri veya rafineriler gibi tüketici ülkelerdeki kurulumlar da saldırıların hedefi olmuştur.³⁶ Böylece enerji küresel dünyada doğrudan hedef alınan bir unsura dönüşmüştür ve enerji altyapısının fiziksel güvenliği de artık enerji güvenliği konseptinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu saldırılar özellikle küresel petrol arzının ana üretim bölgesi Orta Doğu’da yoğunlaşmaktadır.

Nihayetinde enerji güvenliği ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın ve ne şekilde ele alınırsa alınsın enerji, ekonomik büyüme ve sosyal ilerleme için hayati bir kaynaktır. Özellikle dünyanın birçok ülkesinin ekonomik olarak hızla büyümesine paralel olarak devletler için esnek bir enerji güvenliği sistemi oluşturmak zorunludur.

³³ Konuyla ilgili Bkz. International Energy Agency, <https://www.iea.org/topics/energy-security>, (14.09.2020).

³⁴ Emre Hatipoğlu, “Enerji Güvenliği”, *Güvenlik Yazılar Serisi* 44, (2019): 1-2, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/EnerjiGuvenciligi_EmreHatipoglu_v.1.pdf.

³⁵ Yergin, “Ensuring Energy Security”.

³⁶ Proninska, “Energy and security”, 219.



3. Arap Baharı Sürecinin Enerji Arz Güvenliğine Olası Etkileri

1990'ların başında iki kutuplu düzenin sona ermesi, bunun hemen ardından yaşanan Körfez Savaşı, 11 Eylül 2001 ABD'ye yönelik terör saldırıları, 2003 Irak İşgali ve 2011 Arap Baharı ayaklanmaları 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında Orta Doğu'yu etkileyen önemli gelişmelerdir.³⁷ Bu hadiselerin her biri küresel ve bölgesel düzeyde ciddi değişimlere yol açmıştır ve özellikle Arap Baharı süreci bölgeyi etkilemeye ve dönüştürmeye devam etmektedir. 2011'de her ülkede farklı tezahür eden ayaklanmalar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da çok sayıda toplumsal hareketi ve rejim değişikliğini tetiklemiştir.

Aralık 2010'da üniversite mezunu genç bir işportacı olan Mohammed Bouazizi'nin kendini yakması ile Tunus'ta başlayan ve sebepleri ülkeden ülkeye değişen protesto gösterileri kısa sürede Cezayir, Ürdün, Mısır, Yemen'e ve bölgedeki diğer ülkelere sıçramıştır.³⁸ Protestolar ağırlıklı olarak demokrasi eksikliği, insan hakları ihlalleri, yaygın yolsuzluk, işsizlik, aşırı yoksulluk, enflasyon gibi ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlardan kaynaklanmakla beraber protestocuların talepleri değişiklik arz etmiştir.³⁹ Buna göre; bazı ülkelerde protestolar rejimin yerinden edilmesini hedeflerken, bazılarında gösteriler yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yapılmıştır. Bu doğrultuda yönetici seçkinlerin protestoculara tepkileri de yukarıdan aşağıya reformlar yapmaktan, baskı ve silahlı şiddetle karşılık vermeye varacak kadar farklılık arz etmiştir.⁴⁰ Nitekim Tunus, Mısır, Libya ve Yemen gibi yerlerde göstericiler 2012 itibariyle otoriter yöneticileri yerlerinden ederek buradaki hükümetleri devirmeyi başarsa da Suriye'de Mart 2011'de başlayan öncesinde reform ardından Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın görevden alınmasını talep eden protestolar amacına ulaşamamıştır. Ülkede Esad rejimine muhalif güçlerle Esad yanlıları arasındaki şiddetli çatışma kısa sürede bir iç savaşa dönüşmüş olmasına karşın bu çalışmanın kaleme alındığı tarihlerde Esad ve Baas rejiminin Suriye'deki iktidarı sona ermemiştir.

Öte yandan Suudi Arabistan gibi enerji ihraç eden ülkeler değişim taleplerini bastırmakta şu ana kadar başarılı olmuşlardır.⁴¹ Ortaya çıktığı 2011'de bölgeyi sosyal,

³⁷ Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu'da Bölgesel Düzen ve "Arap Baharı"", *Ortadoğu Analiz* 5, sy. 53 (2013).

³⁸ Lars Berger vd., "The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference", *Academic Peace Orchestra Middle East – Policy Brief* 9, sy. 10 (2012): 1.

³⁹ Maya Bhardwaj, "Development of Conflict in Arab Spring Libya and Syria: From Revolution to Civil War", *Washington University in St. Louis International Review* (2012), 77.

⁴⁰ Berger vd., "The Arab Spring Its Impact", 1.

⁴¹ Talal Al-Matter, "Saudi Arabia and The Arab Spring: Five Years of Influence and Action", *Third Asia Pacific Conference on Advanced Research* (Melbourne, 2016), 454.



ekonomik ve siyasal açıdan olumlu anlamda değiştirmesi beklenen ve bu nedenle Arap Baharı olarak adlandırılan süreç şu ana kadar bölgede beklenen dönüşümü sağlayamamıştır. Hatta süreç sosyal, ekonomik ve siyasal etkileri ile bölgeyi ciddi bir jeopolitik istikrarsızlığa sürüklemiştir.⁴²

Olumlu ve olumsuz etkileriyle birlikte Arap Baharı; Kuzey Afrika, Arap dünyası ile bölgesel ve küresel sistem üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri olan bir süreçtir. Arap Baharı'nın etkilediği alanlardan biri de Kuzey Afrika ve Arap ülkelerindeki petrol ve gaz endüstrisidir. Birçok Arap ülkesinde petrol ve gaz endüstrisi baskın sektördür ve petrol/gaz ihracatından elde edilen gelirler, üretici Arap ülkelerinin milli gelirinde en büyük payı sağlamaktadır.⁴³ Bu nedenle birçok petrol zengini Arap ülkesi “rantiye devlet” (rentier state) olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴ Zira petrol ihracatından elde edilen gelirlerle, Arap petrol devletleri dış rantlara bağımlı hale gelmiştir. Petrol gelirleri, bütçe gelirlerinin % 90'ından fazlasına, ihracatın ise % 95'ine tekabül etmektedir.⁴⁵ Petrol gelirleri (rant) doğrudan devlete veya hükümete tahakkuk etmektedir ki devletin rolü ve doğası bu durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir.⁴⁶

Bahgat'ın da belirttiği gibi; Arap Baharı'nın etkilediği bölgedeki tüm ekonomiler farklı şekillerde ve farklı derecelerde de olsa petrolden beslenmektedir ve bunun ötesinde

⁴²Süreç içinde bölgede özellikle her türlü radikalizm yükselmiştir. Aşırılık yanlısı gruplar etnik, mezhepsel ve toplumsal bölünmeleri tetiklemiştir. Güvenlik açısından da Ortadoğu sürekli huzursuzlukların, isyanların, kanunsuzluğun, iç çatışma ve iç savaşların yükseldiği bir bölge haline gelmiştir. Mısır'da darbe yoluyla General Sisi'nin iktidara gelişinde olduğu gibi askeri cuntalar yeniden yönetimi ele geçirmiştir. Bölge toplumları eskiye oranla daha fazla militarize olurken paramiliter gruplar, gerillalar güçlerini artırmıştır. İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölgesel; ABD, Rusya gibi küresel güçler iç savaşla boğuşan ülkelerde paralı askerler, teröristler ve devlet-dışı aktörlerle vekâlet savaşları yürüterek bölgenin daha da istikrarsızlaşmasına yol açmaktadır. Bkz. Marwan Bishara, “Beware of the looming chaos in the Middle East”, *Aljazeera*, 2020, <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/8/3/beware-of-the-looming-chaos-in-the-middle-east/>, (03.12. 2020).

⁴³Gawdat Bahgat, “The impact of the Arab spring on the oil and gas industry in North Africa – a preliminary assessment”, *The Journal of North African Studies* 17, sy. 3 (2012): 503.

⁴⁴Modern anlamda “rantiye devlet” kavramı ilk olarak Hüseyin Mahdavy tarafından İran ekonomisinin analizinde kullanılmıştır. Mahdavy, rantçı devletleri, düzenli olarak önemli miktarlarda dış rantlara bağımlı olan ülkeler olarak tanımlamıştır. Bkz. Hossein Mahdavy, “Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States : the Case of Iran”, *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. M. A. Cook, 1 ed. (London: Routledge, 1970), 428–467. Beblawi'ye göre; “1970'lerde yeni petrol devletlerinin ortaya çıkışı ve dünya ticaret ve finansının ön saflarına yükselmeleri, rantçi ekonomileri kavramını yeniden gündeme getirmiştir. Kısa sürede eşi benzeri görülmemiş büyüklükte beklenmedik bir zenginlik, kazanılmamış gelir fikrini, dolayısıyla rantçi ekonomileri nitelmesini yeniden canlandırmıştır. Petrolün devletin rolü ve genel olarak ekonomik davranış üzerindeki etkisi, yetmişli yıllarda Arap dünyasında derinden hissedilmiştir. Bu sebeple rantçi devlet kavramı, Arap bölgesindeki petrol ekonomilerinin önemini karakterize edecek biçimde kullanılmıştır”. Bkz. Hazem Beblawi, “The Rentier State in the Arab World”, *Arab Studies Quarterly* 9, sy. 4 (1987): 383–398.

⁴⁵a.g.e., 386

⁴⁶a.g.e., 386.



küresel ekonomi büyük ölçüde Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan gelen petrol ve gaz arzına yüksek oranda ihtiyaç duymaktadır.⁴⁷ Bu nedenle bölgedeki istikrar hem bölgesel hem de küresel ekonomik refah için çok önemli hale gelmektedir.

3.1. Libya İç Savaşının Libya ve Küresel Enerji Arz Güvenliğine Olası Etkileri

Bir liderin karşılık verdiği ilk ve uluslararası toplumun askeri müdahalede bulunduğu tek Arap Baharı ayaklanması olan Libya İsyanı, Şubat 2011'de insan hakları ihlallerine, sosyal programların kötü yönetimine ve siyasi yolsuzluğa yönelik olarak Bingazi kentinde protestolar şeklinde başlamıştır.⁴⁸ Protestolar kısa sürede 42 yıllık Muammer Kaddafi yönetiminin sona ermesine yönelik kitlesel ayaklanmalara dönüşürken ülke çapında direnişi güçlendirmek için 27 Şubat'ta Kaddafi karşıtı güçlerden oluşan bir koalisyon organı olan Ulusal Geçiş Konseyi kurulmuştur.⁴⁹ Bu güçlerle Kaddafi yanlısı milisler arasındaki çatışmalar 20 Ekim 2011'de Kaddafi'nin ölümü ve Ulusal Geçiş Konseyi'nin zaferi ile sonuçlansa da bu zafer günümüze kadar ülkede süren iç savaşın da başlangıcı olmuştur. Libya'ya yönelik uluslararası toplumun müdahalesi sadece askeri alanla sınırlı kalmıştır ve sonrasında ülkedeki istikrar ve düzen yeniden tesis edilememiştir. Muhalif gruplar arasında bölünmeler ve çekişmelerle ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir.⁵⁰

Öte yandan Libya'da yaşanan iç savaş enerji arz güvenliği açısından da kaygıları artırmıştır. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün bir üyesi olan Libya, Afrika'nın kanıtlanmış en büyük ham petrol rezervlerine sahip ülkesidir.⁵¹ Bahgat'ın da vurguladığı gibi; Libya petrolünün üretim maliyetleri dünyadaki en düşükler arasındadır ve Libya yüksek kaliteli, düşük sülfürlü "tatlı" ham petrol üretmektedir. Ayrıca Libya'nın Avrupa'ya yakınlığı, büyük ve büyüyen bir pazara ulaşım kolaylığı ve maliyetler açısından bu ülkeye önemli bir avantaj sağlamaktadır.⁵² Bu nedenle Amerikan ve Avrupalı petrol şirketleri Libya'da petrol arama ve üretimiyle yoğun bir şekilde ilgilenmiştir. Bu süreçte Libya'nın önde gelen alıcıları İtalya, Almanya ve Fransa olmuştur. Bu haliyle Avrupa'ya stratejik olarak önemli bir petrol ve doğal

⁴⁷Bahgat, "The impact of the Arab Spring", 503.

⁴⁸"Libya Today: From Arab Spring to failed state", *Aljazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state>.

⁴⁹Giuseppe Nesi, "Recognition of the Libyan National Transitional Council: When, How and Why", *Symposium: the Libyan Crisis and International Law*, 45.

⁵⁰Matteo Ilardo, Conflict Analysis: "The Second Libyan Civilwar –and how to avoid a third one", *Austria Institute Für Europa-Und Sicherheitspolitik*, Fokus 9 (2019), 1

⁵¹"Country Analysis Brief: Libya", *U.S. Energy Information Administration* (2015), <https://www.eia.gov/international/analysis/country/LIBYA>, (09.09.2020).

⁵²Bahgat, "The impact of the Arab Spring", 509.



gaz tedarikçisi olan Libya; 2010 yılında günde 1,65 milyon varil ham petrol ve 594 milyar küp doğal gaz üretmiştir.⁵³ 2014 yılında ise Libya ham petrol ihracatının yaklaşık % 84'ünü Avrupa'ya gerçekleştirmiştir.⁵⁴ Bu oranlar, devlet gelirinin % 96'sını ve Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla'nın % 65'ini oluşturmaktadır.⁵⁵ Libya'nın petrol ve doğalgazdan elde ettiği bu gelir nakit rezervleri biriktirmesine ve borçsuz bir ekonomi yürütmesine izin vermiştir. Ne var ki bu durum Libya'da 2011 isyanı sonrasında değişmiştir. Petrol üretimi düşmüş ve ihracat durmuştur. Olaylardan sonra petrol üretiminde görülen bu düşüş dünya petrol fiyatlarına olumsuz yansımıştır.

Libya'da siyasi istikrarsızlığın ve şiddet ortamının yarattığı güvensizliğin enerji sektörünü ve arzını ne şekilde etkilediği, 1951'deki bağımsızlıktan bu yana Libya siyasetinin gelişimi dikkate alınarak analiz edildiğinde daha net anlaşılmaktadır.⁵⁶ Libya bağımsızlığını kazandığı 1951'den 1969'a kadar monarşi ile yönetilmiştir. 1969'da Kaddafi'yi iktidara taşıyan bir darbe yapılmış ve ülke 42 yıl boyunca Kaddafi tarafından "cemahiriyye"⁵⁷ diye bilinen bir siyasi sistemle yönetilmiştir. Bu sistem 2011'de Kaddafi'nin bir devrimle ortandan kaldırılmasıyla son bulmuştur.

Libya'da petrol ise ilk olarak 1950'lerin sonlarında keşfedilmiştir ve özellikle Sirte Havzasından petrol üretimi başlamıştır.⁵⁸ 1960'ların sonunda Libya, dünyanın en büyük ham petrol üreticilerinden ve ihracatçılarından biri haline gelmiştir. Libya'nın petrol endüstrisi ve altyapısı, seyrek nüfuslu iç kısımlarda yer alan kilit petrol yatakları ve Sirte Körfezi kıyısındaki terminalleri ve rafinerileri ihraç etmek için kuzeyde ve daha sonra Zavia'ya ve Tobruk'a uzanan boru hatlarıyla hızla gelişmiştir.⁵⁹

Kaddafi döneminde Libya petrolü jeolojik faktörlerden çok siyasi gelişmelerden etkilenmiştir. Başta ABD olmak üzere Batılı devletler Kaddafi'nin ideolojik politikalarından dolayı Libya'yı terörü destekleyen ülke olarak değerlendirmiş ve bu yönde Libya'ya

⁵³ "The Prize: Fighting for Libya's Energy Wealth", *Crisis Group Middle East and North Africa Report No:165*, (2015), 2.

⁵⁴ "Country Analysis Brief: Libya", 7.

⁵⁵ "The Prize: Fighting for Libya's Energy Wealth", 2.

⁵⁶ Richard Barltrop, "Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity", *Oxford Institute for Energy Studies* (2019), 8.

⁵⁷ Kaddafi'nin "Yeşil Kitap" ta açıkladığı ve 1977 yılında ilan ettiği bu politik felsefesi kitlelerin yönetimi anlamına gelmektedir. Libya'nın yerel Halk Devrim Konseyleri tarafından yönetilen bir halk demokrasisi olması gerektiğini öne süren Kaddafi bu felsefesinde İslami ideallerle, sosyalizm ve Arap milliyetçiliğini harmanlamıştır.

⁵⁸ Bahgat, "The impact of the Arab Spring", 509.

⁵⁹ Barltrop, "Oil and Gas in a New Libyan Era", 9.



yapırımlar uygulamıştır.⁶⁰1969 sonrası Kaddafi yönetiminin Libya'daki ABD ve Amerikan petrol şirketlerine yönelik tutumu üzerine Amerikan petrol şirketleri ülkeden tamamen çekilerek 1980'lerin ortasında tüm faaliyetlerini durdurmuştur. 1990'lı yıllarda da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Libya'ya kapsamlı uluslararası yapıtımlar uygulanmıştır. Büyük Batılı petrol şirketlerinin Libya'da petrol ve gaz yatırımları bu ülkeye yönelik BM ve ABD yapıtımlarının kaldırıldığı 2000'li yılların başlarında hız kazanmıştır. 2011'e kadar, Libya'da faaliyet gösteren veya bir lisansa sahip yabancı petrol şirketleri arasında BP, Chevron, CNPC, Eni, Marathon, Occidental, OMV, Repsol, Shell, Statoil, Total ve Wintershall gibi firmalar vardır. Barltrop'un da belirttiği gibi;2000'li yıllarda sektördeki görelî istikrarın en büyük göstergelerinden biri de yabancı şirketler tarafından yapılan yatırım, arama ve üretim artışları ve bu doğrultuda Libya'nın toplam petrol ve gaz üretimindeki yükseliştir.⁶¹ 2002 ve 2007 arasında, petrol üretimi günlük 1,4 milyon varilden 1,8 milyon varile yükselmiştir.

Ne var ki 2011 yılı boyunca ve sonrası dönemde ülkedeki silahlı çatışma ve şiddetin yarattığı güvensizlik petrol ve gaz faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu tarihlerde küresel enerji pazarından günde 1 milyon varil ham petrol azalırken bu arz kesintileri ham petrol fiyatını da etkilemiştir. Temmuz ayı sonundan ağustos ayı sonuna kadar Libya'da ham petrol arz kesintileri iki kattan fazla artmıştır ve ham petrol fiyatı varil başına 9 dolardan fazla yükselmiştir.⁶² Yukarıda da belirtildiği gibi; Libya petrolü düşük kükürt oranına sahip ve bu sayede daha az maliyetli ve yüksek kar marjlı olduğu için bu petrol küresel petrol arzı içerisinde önemlidir ve doğal olarak Libya'daki bir istikrarsızlık küresel enerji güvenliğine yansımaktadır.

Öte yandan Libya'daki petrol ve doğal gaz üretim tesislerinin neredeyse tümü kara bölgelerinde üretim yapmaktadır. Bu sebeple bölgesel siyasi istikrarsızlıklardan doğrudan etkilenmektedir. Bu açıdan 2011 yazında gerçekleşen, Kaddafi rejimini sona erdiren süreç sonrasında petrol üretimi sıfır noktasına kadar düşmüş olsa da durum çabuk toparlanmış ve

⁶⁰ Saskia Van Genugten, *Libya in Western Foreign Policy 1911-2011* (Palgrave macmillan, 2016), 126. Ayrıca Bkz. Richard Nephew, "Libya: Sanctions Removal Done Right? A Review of the Libyan Sanctions Experience 1980-2006", Columbia/SIPA Center on Global Energy Policy (2018), 1-26.

⁶¹ Barltrop, "Oil and Gas in a New Libyan Era", 12.

⁶² "Libyan crude oil production level influence international crude oil markets", U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=13951#>, (06.09.2020).



günlük üretim 1,4 milyon varile çıkmıştır.⁶³ 2011 yılının ağustos ayında Kaddafi'nin yenilgisini izleyen aylarda petrol endüstrisi, üretimin yeniden başlaması ve şirketlerin hasarlı altyapıyı onarmasıyla hızlı bir toparlanma yaşamış ve petrol üretiminde Ocak 2012'de günde 1,1 milyon varillik bir toparlanma olmuştur. 2012 boyunca ortalama çıktı günlük yaklaşık 1,5 milyon varil civarındadır.

2012'nin sonlarında ise protestolar ve yönetim anlaşmazlıkları üretimi etkilemeye başlamış ve Temmuz 2013 itibariyle petrol ve gaz tesisleri sık sık kapanmalarla karşı karşıya kalmıştır.⁶⁴ Ham petrol ihracatı, Nisan 2013'te günlük 1,4 milyon varil iken, Nisan 2014'te günlük 200,000 varilin biraz üzerinde seyretmiştir. Aynı şekilde üretim 2014-2016 yılları arasında da günlük ortalama 200.000 varil ile 500.000 varil gibi düşük bir seviyede kalmıştır.⁶⁵

Petrol sahalarının güvenliğini sağlamak için 2005 yılında kurulan Petrol Tesisleri Muhafızları'nda (PTM) yaşanan parçalanma ve Ulusal Petrol Şirketi'nin daha önce finanse ettiği PTM üzerindeki kontrolünü kaybetmesi de önemli bir gelişmedir. 2013 yılının ortalarına doğru PTM'nin birlikleri, Brega, Ras Lanuf, Sidra, Zueitina ve Sirte Körfezi'ndeki petrol ihracat terminallerini ve Tobruk'taki terminali ablukaya alması buraların kapatılmasına yol açmıştır.⁶⁶ Bu gelişme sonrası, UPŞ, Sirte Körfezi'ndeki tüm ihracat terminallerinde mücbir sebep ilan etmiştir. Eylül 2013'te UPŞ, doğu Libya'daki güçlerin, İbrahim Jadhran liderliğindeki PTM'nin birliklerinden Sirte Körfezi terminallerini ele geçirmesinin ardından, mücbir sebepleri kaldırmıştır. Bu hadiseler "petrol hilalinin"⁶⁷ kontrolü için süren rekabeti hızlandırmıştır. Takip eden dönem boyunca Sirte Körfezi petrol terminalleri Libya'da silahlı çatışma ve güvensizliğin yaşandığı bölge haline gelmiştir. Konuyla ilgili hazırlanan bir raporda da belirtildiği gibi; sağlam bir devlet yapısının ve etkili silahlı kuvvetlerin veya polis gücünün yokluğunda, yaklaşık 10.000 km'lik petrol ve gaz boru hatları ve düzinelerce üretim,

⁶³ Libya'da Petrol Savaşı", Aljazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/libyada-petrol-savasi>, (27.04.2015).

⁶⁴ "The Prize: Fighting for Libya's Energy Wealth", 2-3.

⁶⁵ "Country Analysis Brief: Libya".

⁶⁶ İsyancı lider Jidran, o tarihlerde ele geçirdiği Libya'nın en önemli üç petrol terminalinde günlük 600000 varillik ihracat kapasitesini kontrol etmiştir ki bu rakam Libya'nın toplam kapasitesinin neredeyse yarısına tekabül etmektedir. Bkz. Matthew M. Reed, "Federalism and Libya's Oil", Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2014/02/03/federalism-and-libyas-oil/>, (06.09.2020).

⁶⁷ "Petrol Hilali" diye adlandırılan bölge; Sidre, Briga, Zuveytina, RasLanuf gibi Libya'nın en büyük petrol ve doğal gaz tesislerinin yer aldığı bölge için kullanılan bir ifadedir. Bu bölge; Libya'nın doğusunda Akdeniz sahil şeridinde yer alan Sidre'den Bingazi'ye kadar uzanmaktadır ve 350 km lik bir alanı kapsamaktadır.



işleme ve ihracat tesisi saldırılara maruz kalmış ve faaliyeti durdurulmuştur.⁶⁸ Bu süreçte yalnızca batıdaki açık deniz tesisleri uzun süreli kesinti yaşamamıştır. Bu durum petrol endüstrisini etkileyerek özellikle 2014-2017’de üretimde dalgalanmaya neden olmuştur.

Petrol üretimindeki kırılganlığı etkileyen bir diğer unsur da bu tür kaynakların coğrafi dağılımıdır. Libya’da hidrokarbon üretiminin üçte ikisi doğudan, dörtte biri güneybatıdan ve geri kalanı Tripoli ile Tunus sınırı arasındaki açık deniz tesislerinden gelmektedir ve altı ihracat terminalinden beşi ile beş rafineriden dördü de doğudadır. Bu sebeple doğu terminallerinin kapanması, ulusal üretimi anında etkilemiştir.⁶⁹ Kapatma olaylarının çoğu, petrol gelirinden daha fazla pay almak isteyen gruplar tarafından tetiklenmiştir. Bununla beraber 2012-2014 boyunca gerçekleştirilen silahlı saldırılar ve pusular da dâhil olmak üzere artan sayıda olay yabancı ve uluslararası kuruluşları da tehdit etmiştir. Bu dönemde militan silahlı grupların çoğalması her ne kadar 2011 yılında faaliyetlerini büyük ölçüde askıya almış olsalar da yabancı şirketler de dâhil olmak üzere petrol şirketleri için de riskleri artırmıştır.⁷⁰ Bu gibi nedenlerle bu tarz kuruluşlar güvenlik risklerini asgari düzeye indirmek amacıyla faaliyetlerini ve yabancı personelin varlığını azaltmayı tercih etmiştir.

Nihayetinde Kaddafi’nin devrilmesinden sonra oluşan istikrarsızlık Libya’nın genel bir özelliğine dönüşmüştür. Mevcut güvenliksiz ve istikrarsız durum kaçınılmaz olarak petrol üretim ve yatırımını da etkilemektedir. Bu durum ulusal hükümet üzerindeki sürtüşme çözülmediği ve Libya istikrara kavuşmadığı sürece devam edecek gözükmektedir ve Libya sıklıkla yaşanan kesintiler nedeniyle güvenilir bir petrol tedarikçisine dönüşme riskiyle karşı karşıyadır.

3.2. Suriye İç Savaşı’nın Suriye ve Küresel Enerji Arz Güvenliğine Olası Etkileri

2011’den bu yana devam eden Arap Baharı’nın ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlardan biri de bölgede meşruiyetini kaybetmiş rejimlerin varlıklarını sürdürmek konusunda ısrar ederek halkları üzerinde şiddet uygulamaları ve bunlara karşı mücadele veren muhalif grupların Suriye ve Yemen’de olduğu gibi belli yerlerde silaha sarılmalarıdır. Yerleşik yönetim ve muhalifler arasındaki çatışmaların iç savaşa dönüştüğü yerlerden biri de Suriye’dir. BM Mülteci Ajansı’nın verilerine göre; Suriye’de ilk gösterilerin başladığı 2011’den bu yana binlerce can kaybı yaşanmıştır ve 11 milyon Suriyeli insani yardıma muhtaç

⁶⁸ “The Prize: Fighting for Libya’s Energy Wealth”, 4.

⁶⁹ a.g.e. , 3.

⁷⁰ Barltrop, “Oil and Gas in a New Libyan Era”.



olmuştur. Komşu ülkelerde 6,6 milyon ve ülke içinde yerinden edilmiş 6,1 milyon mülteci de dâhil olmak üzere, ülke nüfusunun yarısından fazlası evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁷¹

Ülkedeki iktidar ve muhalifler arasındaki çatışmadan bölge ülkeleri derinden etkilenirken çatışma ortamı radikal eğilimli terör örgütlerinin de bölgedeki etkisini artırmıştır. ABD, Rusya gibi küresel; İran, Suudi Arabistan, BAE gibi bölgesel devletlerin bu terör örgütlerini ve diğer silahlı grupları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları da bölgedeki çatışma ortamını sürekli kılarak bölgenin her anlamda istikrarsızlaşmasına yol açmaktadır. Bu durum enerji arz güvenliğini de olumsuz etkilemektedir.

Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin Suriye ile ilgili raporunda; 1 Ocak 2015 itibarıyla Suriye'nin kanıtlanmış petrol rezervlerinin 2,5 milyar varil olduğu tahmin edilmektedir. Suriye'nin petrol üretimi, 2008 ila 2010 yılları arasında ortalama günlük 400 bin varilin üzerindedir.⁷² Bu haliyle Suriye; Irak hariç diğer komşularının sahip olduğu toplamdan daha büyük bir rezerve sahiptir. Bu rezervler Suriye'yi Doğu Akdeniz'in önde gelen petrol ve doğal gaz üreticisi konumuna taşırken ülkenin bu pozisyonu 2011 baharında başlayan iç çatışmalar nedeniyle sarsılmıştır. Bu süreçte üretim günlük 25 bin varil seviyesine kadar gerilemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve diğer ülkeler, neredeyse tüm uluslararası petrol şirketleri ve ulusal petrol şirketleri Suriye'deki faaliyetlerini durdurmuştur.⁷³ Ülkede yaşanan çatışmalarda petrol ve doğal gaz boru hatları ve elektrik iletim ağları dâhil olmak üzere enerji altyapısı büyük hasar görmüştür. Yine yukarıda bahsi geçen rapora göre; her gün yüzlerce varil ham petrolün çalındığı ve komşu ülkelere gönderildiği petrol hırsızlığı da bir sorundur. Böyle bir ortamda Suriye'nin ham petrol üretimi ve ihracatı neredeyse sıfıra düşmüştür ve ülke ciddi bir arz sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır.

Ayrıca ABD ve AB tarafından uygulanan yaptırımlar da Suriye'nin petrol ve doğal gaz üretimini etkilemiştir. Yaptırımlardan önce, ABD'nin Suriye'nin enerji sektörüyle çok büyük bir ilgisi olmasa da Avrupa rafinerileri Suriye petrolünün hedef pazarıydı. Suriye'nin ham petrol ihracatının tahmini % 95'i Avrupa ülkelerine idi ve Avrupa bu ülkenin en büyük yabancı yatırımcılarını oluşturmaktaydı.⁷⁴ Royal Dutch, Shell ve Total, üretim tarafında

⁷¹ "About the Crises in Syria", *USA for UNHCR The UN Refugee Agency*, <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>, (12.02.2021).

⁷² "Country Analysis Brief: Syria", *U.S. Energy Information Administration*, 4, <http://file:///C:/Users/user/Desktop/energy/syria.pdf>, (07.12. 2020).

⁷³a.g.e.

⁷⁴Anna Fifield vd, "US oils anctions send strong signal to Syria", 2011, <https://www.ft.com/content/c3891230-c9b5-11e0-b88b-00144feabdc0>, (03.12. 2020).



Avrupalı büyük oyuncular. Suriye'nin ihraç ettiği günde 148.000 varil ham petrolün çoğu Almanya, İtalya, Fransa ve Hollanda'daki şirketler tarafından rafine edilmek üzere Avrupa'ya gitmekteydi.⁷⁵ Bu nedenle Suriye'nin enerji sektörüne uygulanan kapsamlı yaptırımlarla gelirinin üçte birini petrol ihracatından elde eden Esad rejiminin izole edilmesi amaçlanırken uygulanan yaptırımlar petrol ihracat gelirlerini azaltmış ve petrol ürünlerinin ithalatını da zorlaştırmıştır.

Ülkenin petrol ihraç edememesi enerji sektöründen elde edilen devlet gelirlerinin de düşmesine yol açmıştır. 2011 öncesi günde yaklaşık 400 bin varil petrol ve 316 milyon metreküp doğal gaz üretilmekte iken bu üretimden elde edilen kazanç hükümet gelirlerinin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktaydı.⁷⁶ İç savaş boyunca Esad rejiminin en yakın destekçisi olan İran bu süreçte devreye girerek rejimi ayakta tutmaya yardımcı olmuştur. İran, 2013'ten 2018'in sonuna kadar, ertelenmiş ödemelerle Suriye rejimine deniz yoluyla ayda ortalama 2 milyon varil ham petrol sevk ederek ülkenin ham petrol ihtiyacının çoğunu karşılamıştır.⁷⁷ Bu durum, ABD yönetiminin Kasım 2018'de İran'ın petrol ihracatına yeniden yaptırımlar getirmesi ve üçüncü ülkelerin, Suriye rejimine petrol sevkiyatını engellemeye başlamasından olumsuz etkilenmektedir.

Öte yandan Suriye'nin mevcut petrol yataklarının çoğu, doğuda Irak sınırına yakın veya ülkenin merkezinde, Humus şehrinin doğusunda yer almaktadır. Suriye'nin en büyük sahası Ömer'in de yer aldığı Deyrizor bölgesi de dâhil olmak üzere ülkenin en büyük üretim sahaları önce 2019 yılında askeri açıdan ortadan kaldırılan DEAŞ ardından da Türkiye'de faaliyet gösteren PKK ile bağlantılı PYD/YPG/SDG gibi terör örgütlerinin eline geçmiştir.⁷⁸ Bu sahaların kontrolünün yasadışı güçlerin elinde bulunması enerji arz güvenliği açısından kaygı vericidir. Petrol kaynaklarına yakınlığı ve enerji kaynaklarına sahip olma çabası bu terör örgütlerini finansal açıdan güçlendirirken bu örgütler diğer örgütlerden daha etkin ve güçlü bir pozisyon elde etmektedirler. Uluslararası Enerji Ajansı baş ekonomisti Birol, Kasım 2014'te Financial Times'a verdiği bir demeçte; "İŞİD'in fiyatlardan, tedarikten, talepten ve ekonomik büyümeden sonra yeni bir parametre olarak petrol pazarlarına eklendiğini" dile

⁷⁵a.g.e.

⁷⁶ "Country Analysis Brief: Syria", U.S. Energy Information Administration, 1, file:///C:/Users/user/Desktop/Z.D.%20C3%87ALI%C5%9EMALARI/ENERJ%C4%B0%C4%B0/energy/syria.pdf, (15.02. 2021).

⁷⁷ Karam Shaar, "The Syrian Oil Crises Causes Possible Responses, and Implications", *Middle East Institute Policy Paper 2019*.

⁷⁸ Syrian Democratic Forces Breach US and European Sanctions and the Support the Syrian Regime with Oil and Gas", *Syrian Network For Human Rights Report 2019*, 8-13.



getirmiştir.⁷⁹ Birol, 2014'te Irak'ta petrol üretiminin %10 azaldığına dikkati çekerek bu ülkedeki güvenlik kaygılarının yetersiz yatırım anlamına geleceğini belirtmiştir. DEAŞ'ın petrol gelirleriyle alakalı olarak Aljazeera'nın internet sitesinde DEAŞ'ın askeri olarak ortadan kaldırılmadığı tarihlerde "İŞİD Petrol A.Ş." başlığıyla yayınlanan bir haberde ise DEAŞ'ın Suriye ve Irak'ta günlük 350 bin varil üretim kapasitesine sahip petrol yataklarını elinde tuttuğu ve gelirinin büyük bir bölümünü buradan sağladığı belirtilmiştir.⁸⁰ O tarihlerde ülkenin en büyük petrol sahalarının bulunduğu Deyr-ez Zor, Rakka ve Haseki'nin bir bölümü DEAŞ'ın elindeydi. Bununla birlikte DEAŞ'ın petrolden kendini finanse edecek derecede elde ettiği gelir petrol piyasası için önemsiz bir miktar olsa da bu durum bölgesel olarak sınırlar ötesi ve yasadışı üretimi canlandırması açısından bir risk teşkil etmekteydi.

Ne var ki DEAŞ'a bir terör örgütü olduğu gerekçesiyle başta ABD olmak üzere Batılı devletlerce gösterilen kararlı tavır aynı bölgede faaliyette bulunan bir diğer terör yapılanması PYD/YPG/SDG için gösterilmemektedir. Türkiye'deki PKK terör örgütü ile bağlantılı bu terör örgütü ABD ve Fransa gibi Avrupalı devletlerce DEAŞ'a karşı mücadelede kullanılmıştır. Bu örgüte ABD tarafından askeri ve finansal destek verilmiştir. ABD'nin PYD/YPG/SDG'ye desteği 2014 yılının Eylül ayında DEAŞ'ın Suriye'nin Kobani bölgesini ele geçirmesiyle başlamıştır.⁸¹ Ekim 2019'da Washington Post gazetesinde Amanda Sloat imzasıyla yayımlanan makalede ifade edildiği gibi; Barack Obama yönetimi altında başlayan PYD/YPG/SDG'ye DEAŞ ile savaşmak için yardım etme politikası 2014'te başladığından beri bir saatli bomba niteliğindedir.⁸² Zira ABD'nin DEAŞ'ı PYD/YPG/SDG ile yok etme taktiği karmaşıklıklar taşımakta ve stratejik bir çelişki içermektedir. Çünkü hem yarım yüzyıldan fazla bir süredir NATO üyesi hem de ABD'nin stratejik müttefiki olan Türkiye, uzun süredir mücadele ettiği PKK terör örgütüyle doğrudan bağlantılı bu terör örgütüne verilen desteği kesinlikle kabul etmemektedir. Buna karşın, ABD'li yetkililer PYD/YPG/SDG'yi terör örgütü olarak görmemektedir. Amerikan yönetiminin bu yöndeki bakış açısını en net

⁷⁹ "Petrol Fiyatlarında Yeni Parametre İŞİD", BBC Türkçe Servisi, (2014), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/11/141127_ft_isid_irak_petrol, (10.05.2015).

⁸⁰ Ece Göksedef ve Melis Kobal, "İŞİD A.Ş.", AljazeeraTurk internet sitesi, <http://www.aljazeera.com.tr/aljazeera-ozel/isid-petrol>, (27.04.2015).

⁸¹ Eric Schmitt, "Obama Administration Considers Arming Syrian Kurds Against ISIS", (2016), <https://www.nytimes.com/2016/09/22/world/middleeast/obama-syria-kurds-isis-turkey-military-commandos.html>, (17.02.2021); "Obama orders US special forces to 'assist' fight against Isis in Syria", The Guardian (2015), <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/30/syria-us-deployment-troops-obama-special-operations>, (17.02.2021).

⁸² Amanda Sloat, "The U.S. played down Turkey's concerns about Syrian Kurdish forces. That couldn't last", (2019), <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/10/09/us-downplayed-turkeys-concerns-about-syrian-kurdish-fighters-that-couldnt-last/>, (17.02.2021).



yansıtan açıklama dönemin Dışişleri Sözcüsü Maria Harf'tan gelmiştir. Harf, 17 Ekim 2014 tarihli basın brifinginde PYD/YPG/SDG'yi terör örgütü olarak görmediklerini açıklamıştır.⁸³ 2017 yılında ise bir başka üst düzey Amerikalı yetkili Orgeneral Raymond Thomas, Türkiye'nin YPG'yi bir terör örgütü olarak görmesinin önüne geçmek adına "isim değişikliği" yapılmasını istediklerini ve bu doğrultuda örgütün isim değişikliğine gittiğini açıklamıştır.⁸⁴ ABD yönetiminin PYD/YPG/SDG'yi PKK terör örgütünden soyutlama ve legalleştirme çaba ve söylemlerine karşın 15 Ocak 2021 tarihinde ABD Adalet Bakanlığı PYD/YPG/SDG'nin PKK ile bağlantısına dair bir açıklamada bulunmuştur. Buna göre, 10 Ocak 2021 tarihinde ABD'nin Florida eyaletinde meclis binasına yapılan saldırılara karışan Daniel Baker adlı YPG'li bir kişinin gözaltına alındığı duyurulmuş ve kararda YPG için "terör örgütü PKK'nın alt kolu" ifadesini kullanılmıştır.⁸⁵ Böylece iki örgüt arasındaki bağ federal düzeyde kayıt altına alınmıştır.

Öte yandan bu örgüt ABD'den aldığı çok sayıda silah, eğitim ve danışmanlık desteği ile Fırat'ın doğusunda kontrol ettiği alanı genişletirken 2018 sonunda Suriye'nin dörtte birini kontrol eden bir konuma gelmiştir.⁸⁶ Ayrıca 2019'da Suriye İnsan Hakları Ağı'nın (SNHR) yayımladığı bir rapora göre; terör örgütü PYD/YPG/SDG; Suriye'nin kuzeydoğusunda ülkenin en zengin petrol yatakları Deyrizor, Haseke ve Rakka'da hâkimiyet kurmaktadır. Buradaki 20 petrol kuyusundan 11'ini kontrol eden terör örgütü petrol ve doğal gaz üretiminin %80'ini denetiminde tutmaktadır ve bu alandan elde edilen gelirin mali kayıtları da söz konusu değildir.⁸⁷ SNHR'nin raporuna göre; örgüt ham petrolün varilini 30 Amerikan dolarına satmakta, günlük 420 bin dolar, aylık 12,6 milyon dolar ve yıllık da 378 milyon dolar kazanmaktadır ki bu gelire doğalgaz geliri dâhil değildir.⁸⁸ Bu rakamlar, enerji kaynaklarının terör örgütlerince ele geçirildiğinde bir finansman kaynağı olarak ne denli etkin bir şekilde kullanılabileceğini ve terör örgütlerini etkili bir güç haline getireceğini göstermektedir. PYD/YPG/SDG'yi DEAŞ'tan ayıran ise ABD ve Batılı devletlerin DEAŞ'ı bir terör örgütü

⁸³ İlgili basın brifingi için Bkz. Daily Press Briefing: October 17, 2014, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2014/10/233114.htm>, (13.02.2021).

⁸⁴ Reuters, "U.S. general told Syria's YPG: 'You have got to change your brand'", <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-ypg-idUSKBN1A62SS>, (13.02.2021).

⁸⁵ "Tallahassee Man Arrested For Inciting Violence At The Florida Capitol Building", (2021), <https://www.justice.gov/usao-ndfl/pr/tallahassee-man-arrested-inciting-violence-florida-capitol-building>, (13.02.2021).

⁸⁶ BBC Türkçe Servisi, "YPG: Yerel Bir Örgütten NATO Ülkelerinin Desteklediği Bir Güce Nasıl Dönüştü?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50180068>, (11.09. 2020).

⁸⁷ "Syrian Democratic Forces Breach US and European Sanctions and the Support the Syrian Regime with Oil and Gas", *Syrian Network For Human Rights Report* (2019), 1-4.

⁸⁸a.g.e., 7.



olarak tanımlamaları buna karşın PYD/YPG/SDG'ye bu tarz bir tanımlama yapmaktan kaçınmaları ve bunun da ötesinde bu örgüte legal bir örgüt gibi yaklaşmalarıdır.

Nitekim 2019 yılında ABD, Suriye'den 1000 kadar askerini çekme girişiminde bulunmuştur.⁸⁹ Bir yandan askerini çeken ABD diğer yandan terör örgütü PYD/YPG/SDG'nin kontrol ettiği Suriye'nin doğusundaki petrol yataklarının korunması gerekçesiyle askeri varlığını yeniden tesis etmiştir ve bu terör örgütüne verdiği desteği sürdürmüştür. Özellikle Cumhuriyetçi Senatör Lindsay Graham, bir Amerikan televizyon kanalına verdiği demeçte ABD'nin PYD/YPG/SDG ile birlikte Suriye'deki petrol sahalarını modernize edebileceğini ve bu şekilde petrol gelirlerinin Kürtlere aktarılabilceğini dile getirmiştir.⁹⁰ Graham'ın bu söylemi 2020 yılında karşılık bulmuştur. ABD'li "Delta Crescent Energy LLC" şirketi Suriye'deki petrol ve gaz rezervlerinin yaklaşık %80'ini denetimi altında tutan terör örgütü ile bir petrol anlaşması imzalamıştır.⁹¹ Suriye'nin tamamına ait kaynakların sadece belirli bir yasadışı grubun kontrolüne geçmesi anlamına gelen bu anlaşma PYD/YPG/SDG terör örgütünün mali kaynaklarını güçlendirirken Suriye'de Irak'ın kuzeyindeki gibi bir özerlik çabasında olan örgütün elini bu yönde de sağlamlaştırmaktadır. Koç'un da dikkat çektiği üzere, uluslararası hukukta geçerliliği tartışmalı bu anlaşma bir terör örgütünün legalleştirilmeye çalışıldığı izlenimi vermektedir.⁹² Ayrıca elde edilen kazancın hesabının nasıl sorulacağı belirsizdir yasadışı gelirlerin aklanması, gizlenmesi ve yönlendirilmesi gibi bir süreci ortaya çıkaran bu anlaşma enerjinin bir terör finansmanı olarak kullanılmasına fırsat vermektedir. Bu haliyle DEAŞ'ın ya da herhangi yasadışı bir oluşumun enerji kaynaklarını ele geçirerek kendine finansman sağlamasından farklı bir durum arz etmeyen ve ABD yönetimince desteklenen bu anlaşma Türkiye, İran ve Şam'da güvensizlik yaratırken istikrarsızlık içinde olan bölgede gerginliği artırmıştır.

Amerikalı bir şirket ve ABD'nin destekler gözüktüğü bir terör örgütü arasında imzalanan bu anlaşma ABD Başkanı Donald Trump'ın terör örgütü DEAŞ'ın lideri el-Bağdadi'nin öldürülmesinden sonra Suriye'nin kuzeydoğusundaki petrol kuyularının geleceğiyle ilgili yaptığı açıklama ile beraber ele alındığında dikkate değer sonuçlar arz

⁸⁹ The New York Times, "Trump Orders With drawal of US Troops From Northern Syria", (2019) <https://www.nytimes.com/2019/10/13/us/politics/mark-esper-syria-kurds-turkey.html>, (08.12. 2020).

⁹⁰ Fox News, "Lindsey Graham on Syria: 'I am increasingly optimistic that we can have some historic solutions'" <https://www.foxnews.com/media/lindsey-graham-syria-optimistic-historic-solutions>, (11.09.2020).

⁹¹ DW, "Suriye'de denklemleri değiştiren anlaşma", <https://www.dw.com/tr/suriyede-denklemlerde-C4%9Fi%5%9Ftiren-petrol-anla-C5%9Fmas-C4%B1/a-54477120>, (11.09.2020).

⁹² a.g.e.



etmektedir. Trump, küresel güçlerin bölgeye ve enerji kaynaklarının paylaşımına dönük politikalarını yansıtır şekilde ABD'nin Suriye petrolünden pay almasının zorunlu olduğunu belirtmiştir.⁹³ Benzer şekilde Rusya'da bu yönde Suriye yönetimiyle bir enerji anlaşması imzalamıştır.⁹⁴ Ocak 2018'de iki ülke arasında imzalanan enerji işbirliği anlaşması uyarınca Rusya, Suriye'de petrol ve gaz üretmek için münhasır haklara sahip olmuştur. Anlaşma, hasar görmüş teçhizatların ve altyapının Rusya tarafından rehabilitasyonunu, Suriye'ye verilecek enerji danışmanlığı desteğini ve yeni nesil Suriyeli petrolcüler yetiştirmeyi öngörmekte olsa da Orta Doğu'da Rusya'nın çıkarlarını korumayı amaçlar niteliktedir.⁹⁵ Bu anlaşmalar ve Arap Baharı sonrası Suriye'de yaşanan benzer gelişmeler büyük güçlerin bölgeye istikrar kazandırmaktan ziyade kendi çıkarları doğrultusunda bölgeye şekil vermeye çalıştıkları ve bunu da özellikle enerji bağlamında gerçekleştirdikleri algısını güçlendirmektedir.

3.3. Yemen İç Savaşı'nın Yemen ve Küresel Enerji Arz Güvenliğine Olası Etkileri

Arap Baharı'nın etkilediği ve çalışma kapsamında incelenen bir diğer ülke Yemen'dir. Aslında Arap Baharı'nın yarattığı ayaklanma dalgası 2011'in başlarında Yemen'e ulaşmadan önce de bu ülkede çoklu ekonomik, siyasi ve sosyal baskılar söz konusuydu.⁹⁶ Yemen, su rezervlerinin azalmasının yarattığı krizin yanı sıra devlet gelirlerinin dörtte üçünü oluşturan petrol rezervlerinin tükenmesi riski ile karşı karşıya idi. 2050'ye kadar ülke nüfusunun 50 milyona çıkmasına neden olabilecek bir demografik patlama söz konusu idi.

Yemen'deki zor yaşam şartları özellikle Arap Baharı süreciyle beraber daha da kötüleşmiştir. Bu tarihten itibaren ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir. Yemen 2020 yılında dünyadaki en yoksul ülkelerden biri haline gelmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporuna göre; Yemen'deki silahlı çatışma, dünyadaki en büyük insani krize yol açmıştır ve iç savaşın tarafları 2015'ten bu yana 17.500'den fazla sivil öldürmüştür ve yaralamıştır.⁹⁷ Yemen'de 20 milyondan fazla insan gıdaya ulaşamazken bunların 10 milyonu kıtlık riski ile karşı karşıyadır.⁹⁸

⁹³ BBC News, "Syria war: Who benefits from its oil production?" (2019) <https://www.bbc.com/news/50464561>, (08.12.2020).

⁹⁴ Victor Katona, "Russia Is Taking Over Syria's Oil And Gas", (2018), <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Russia-Is-Taking-Over-Syrias-Oil-And-Gas.html>, (11.09.2020).

⁹⁵a.g.e.

⁹⁶Thomas Juneau, "Yemen and the Arab Spring: Elite Struggles, State Collapse and Regional Security", Foreign Policy Research Institute (2013), 408.

⁹⁷ Human Rights Watch, 2020 World Report, Yemen, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen>, (12.09.2020).

⁹⁸a.g.e.



Ülkedeki güvensiz ortam enerji sektörünü de büyük ölçüde etkilemiştir. Yemen, Orta Doğu'daki diğer birçok ülkeye göre önemli bir hidrokarbon üreticisi olmasa da, ülke hem iç talep hem de ihracat için yeterli petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahiptir.⁹⁹ Ne var ki ülkede yaşanan siyasi kargaşa ve çatışma ortamında boru hatları ve liman tesisleri defalarca saldırıya uğramıştır ve enerji üretimi birçok kez kesilmiştir. Çatışmaların yarattığı güvensiz ortamda ülkede varlık gösteren yabancı firmalar faaliyetlerini durdurarak personelini tahliye etmek zorunda kalmıştır. Neredeyse tüm petrol üretim ve doğalgaz sahaları kapatılmıştır. Petrol ve diğer sıvıların üretimi, ortalama günlük 147.000 varilden 2014'te günlük yaklaşık 16.000 varile gerilemiştir.¹⁰⁰

Yukarıda da belirtildiği gibi Yemen, Orta Doğu'daki diğer ülkelerle kıyaslandığında büyük bir enerji üreticisi veya ihracatçısı bir ülke değildir. Buna karşın ülkenin uluslararası taşımacılığın kilit noktalarından biri olan Bab'ül Mendep Boğazı'ndaki konumu, Yemen'i uluslararası enerji ticareti açısından önemli kılmaktadır. Bu sebeple dünyanın en büyük 39. petrol üreticisi Yemen, küresel petrol üretimine sadece 0,2'lik bir katkı yapmasına rağmen ülkenin bombalanmaya başlanmasıyla küresel petrol fiyatları %5'ten fazla artmıştır.¹⁰¹ Bu artışın en önemli nedenlerinden biri çatışma ortamının genişlemesi ihtimali iken bir diğer neden Yemen'in coğrafi konumu nedeniyle küresel enerji ticareti için önemli bir noktada olmasıdır. Suudi Arabistan'ın Arap Yarımadası ile Kuzey Doğu Afrika'yı ayıran ve Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'nu birleştiren Bab'ül Mendep Boğazı'nın kontrolü konusunda duyduğu endişe onun ve müttefiklerinin Yemen'e düzenledikleri operasyonun nedenlerinden biri gibi gözükmektedir.¹⁰² Zira petrolün dünyadaki dört kilit noktası, Hürmüz Boğazı, Bab'ül Mendep, Malacca Boğazı ve Süveyş Kanalı'dır. Bu bölge küresel petrol ticaret trafiğinin üçte ikisini oluşturmaktadır ve bu dar noktalardan günlük 44,25 milyon varil petrol geçmektedir.¹⁰³ Bu haliyle Bab'ül Mendep Boğazı'nın bulunduğu yerde petrol ticaretinin sekteye uğraması riski enerji güvenliği açısından istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İki mil uzunluğundaki boğazın kapanması, tankerleri Avrupa, Kuzey Amerika ve Güney Amerika

⁹⁹ "Country Analysis Brief: Yemen", U.S. Energy Information Administration, (2017), 2, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/YEM>, (01.12. 2020).

¹⁰⁰a.g.e. , 1.

¹⁰¹ "Piyasa'da Yemen Etkisi" Business HT: <http://www.businessht.com.tr/guncel/haber/1058174-piyasada-yemen-etkisi>, (09.05.2015).

¹⁰² "Petrol Savaşlarının Yeni Sahası Yemen mi?", Uzman Para Milliyet internet sitesi. <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/petrol-savaslarinin-yeni-sahasi-yemen-mi/15995/>, (09.05.2015).

¹⁰³ Mamdouh G. Salameh, "How Vulnerable are the World's Key Oil Choke points" <https://www.energymanagementcentre.eu/views-on-energy-news/chokepoints/>, (13.09. 2020).



pazarlarına ulaşmak için Afrika'nın güney ucunda dolaşmaya zorlayacaktır.¹⁰⁴ İran tarafından desteklenen Şii muhalif Husilerin bu bölgede kontrolü ele geçirmesi de Suudi Arabistan için istenmeyen bir durumdur. Bu ülkeye yönelik yaptırımlar sürse de İran'ın yeniden petrol ihracatını artırmasına yol açacak ihtimaller Suudi Arabistan ile İran arasındaki rekabeti artırmaktadır ve bu rekabetin en önemli üslerinden biri de Yemen'dir.

Yemen'de İran destekli Husiler ile Suudi destekli hükümet güçleri arasında yaşanan bu rekabet petrol limanlarının kontrolü ve sevkiyat kanallarının güvenliği noktasında son derece risklidir. Bu rekabetin ne denli riskli sonuçları olabileceğini gösteren bir hadise Hudeyde'nin kuzeyinde Marib petrolünün ihracında önemli rol oynayan ve ülkenin ham petrol ihraç eden üç limanından biri olan Ras İsa Limanı'nda yaşanmaktadır. BM, bu limanda 5 yıldır demirleyen ve petrol sızıntısı riski taşıyan 1 milyon varilden fazla ham petrol yüklü Safir adlı tankerin batma veya patlama riski altında olduğunu duyurmuştur ve bu durumun Kızıldeniz'de ciddi çevresel sorunlara yol açabileceği ve nakliye yollarına büyük oranda zarar verebileceği uyarısında bulunmuştur.¹⁰⁵ Buna karşın geminin bağlandığı bölgeyi kontrol eden Husi isyancılar, BM müfettişlerinin gemiye erişimini engellemiş ve Yemen hükümeti de tankere bakım yapılamamasından Husileri sorumlu tutmuştur.¹⁰⁶ Bu nedenle gemideki hasarın incelenmesi, petrolün boşaltılması ve geminin güvenli bir yere çekilmesi söz konusu olmadığı için Kızıldeniz'deki risk devam etmektedir.

Öte yandan Suudi Arabistan ve İran arasında Yemen üzerinden süren rekabette çatışma sadece Yemenle sınırlı kalmamıştır. Eylül 2019'da Suudi Arabistan'a ait petrol şirketi Saudi Aramco'nun Abqaiq ve Khurais petrol yerleşkelerine yönelik bir SİHA saldırısı düzenlenmiştir. İki tesisin hedef alındığı saldırı Yemen'deki iç savaşın taraflarından Husilerce üstlenilirken saldırının 10 drone ile gerçekleştirildiği öne sürülmüştür.¹⁰⁷ Husilerin saldırıyı üstlenmesine karşın Suudi Arabistan ve ABD saldırıdan İran'ı sorumlu tutmuşlardır.¹⁰⁸ İran

¹⁰⁴ "Country Analysis Brief: Yemen", 2.

¹⁰⁵ Nbc news, "Abandoned oil tanker off Yemen coast at risk of exploding", (2020), <https://www.nbcnews.com/science/environment/abandoned-oil-tanker-yemen-coast-risk-exploding-n1232254>, (12.09.2020).

¹⁰⁶ "Experts fear deserted oil tanker off Yemen could explode", The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/23/yemen-deserted-tanker-holding-over-1m-oil-barrels-explode>, (01.12.2020).

¹⁰⁷ Euronews, "Suudi petrol şirketi Aramco'ya düzenlenen saldırı ile ilgili bilinenler neler?", (2020), <https://tr.euronews.com/2019/09/16/suudi-petrol-sirketi-aramco-ya-duzenlenen-saldiri-ile-ilgili-bilinenler-neler>, 13.09.2020).

¹⁰⁸ Ben Hubbart vd., "Two Major Saudi Oil Installations Hit by Drone Strike, and U.S. Blames Iran", The New York Times, (2019), <https://www.nytimes.com/2019/09/14/world/middleeast/saudi-arabia-refineries-drone-attack.html>, (13.09.2020).



ise kendine yöneltilen iddiaları reddetmiştir ve bu hususta Rusya'da İran'a destek vermiştir. Yine de saldırı bir iç savaşın bölgesel ve küresel bir çatışmaya dönüşebilme olasılığını artırması bakımından önemlidir. Bu açıdan bu tür saldırılar ekonomik altyapıya verdikleri zararın yanı sıra aynı zamanda güvenliği daha maliyetli kılmakta piyasaları bozabilmekte ve korku yaymaktadır.¹⁰⁹

Ayrıca saldırı enerji güvenliği açısından da endişeleri artırmıştır. Körfez ve Kızıldeniz'deki tesislere ham petrol ihraç etmek için kullanılan iki ayrı tesiste meydana gelen saldırılar, Suudi Arabistan'ın petrol üretiminde günlük yaklaşık 5,7 milyon varil kayba yol açmıştır.¹¹⁰ Saldırı sonrası küresel petrol tedariki % 5 oranında olumsuz etkilenmiştir ve petrol fiyatları % 20 artarak 72 dolar seviyesine yükselmiştir. Saldırı gerçekleştirildiğinde küresel enerji güvenliği açısından kaygı verici hususlardan biri Suudi Arabistan'ın kısa zamanda küresel petrol arzını karşılayamaması durumunda petrol fiyatının varil başına 100 dolara çıkma ihtimali olmuştur. Günlük 7 milyon varilden fazla petrol ihraç eden Suudi Arabistan petrolün küresel çapta üretim ve ihracatında kilit bir oyuncudur.

4. Sonuç

Bu çalışmanın yazıldığı tarihlerde Libya'da Muammer Kaddafi'nin iktidardan uzaklaştırılması ile sonuçlanan 17 Şubat Devrimi'nin onuncu yılı geride kalmaktadır. Çalışmada belirtildiği gibi; bu on yıl içerisinde Libya, NATO'nun askeri müdahalesinin ardından kabileler arasında süren ve dış güçlerce desteklenen bir iç savaşa sürüklenmiştir. Ülke 2015 yılından bu yana biri Trablus diğeri Tobruk olmak üzere iki ayrı hükümetle yönetilmiştir. Özellikle Tobruk hükümetince desteklenen Halife Haftar komutasındaki Libya Ulusal Ordusu'nun BM tarafından tanınan Milli Mutabakat Hükümeti'nin kontrolündeki başkent Trablus'u ele geçirmek amacıyla 2019 yılının Nisan ayında başlattığı taarruz ise Türkiye'nin Trablus hükümetine verdiği askeri destekle amacına ulaşamamıştır.¹¹¹ Nihayetinde ülkede hâlihazırda bölünmüşlük ve taraflar arasındaki anlaşmazlıklar devam

¹⁰⁹a.g.e.

¹¹⁰Stephen Kalin vd., "Attacks on Saudi oil facilities knock out half the kingdom's supply", *Reuters*, (2019), <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-fire/attacks-on-saudi-oil-facilities-knock-out-half-the-kingdoms-supply-idUSKCN1VZ01N>, (13.09.2020).

¹¹¹BBC news, "Khalifa Haftar: The Libyan general with big ambitions", (2015), <https://www.bbc.com/news/world-africa-27492354>, (17.02.2021); DW, "Turkish parliament approves sending troops to Libya", (2020), <https://www.dw.com/en/turkish-parliament-approves-sending-troops-to-libya/a-51862889>, (17.02.2021); Patric Wintour, "Turkish troops deploy to Libya to prop up embattled government", (2020), <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/05/turkish-troops-deploy-to-libya-to-prop-up-embattled-government>, (17.02.2021).



ederken iktidar ve kaynaklar için mücadele de sürmektedir. Benzer şekilde ilk ayaklanmaların on yılı geride kalan Suriye’de BM nezdinde Türkiye, Rusya gibi ülkelerin garantörlüğünde ülkedeki iç savaş ve çatışmalara uluslararası çözüm bulma çabaları devam etmektedir.¹¹² Buna karşın Esad rejimi Suriye’deki iktidarını korumayı sürdürmektedir. Bir yandan muhalifler ve rejim arasındaki çatışmalar devam etmekte diğer yandan PYD/YPG/SDG terör örgütleri de Suriye’deki varlıklarını korumaktadır. Çalışma’nın üçüncü örnek ülkesi Yemen’de ise Suudi Arabistan destekli koalisyon güçleri ile İran’ın arkasında olduğu Husiler arasında altı yıldan fazladır süren çatışmalar devam etmektedir. Çatışmalar ağır bir insanı, toplumsal ve ekonomik krize dönüşmüştür. Ne var ki 2020 Kasım seçimleriyle ABD’de yaşanan yönetim değişimi Yemen’deki mevcut çatışma durumunun sona ermesi olasılığını gündeme getirmiştir. Zira Demokrat Başkan Joe Biden yönetimi Cumhuriyetçi Donald Trump yönetiminin aksine Husi milisleri terör örgütleri listesinden çıkarmıştır ve Yemen’deki savaşta ABD’nin Suudi Arabistan’a verdiği askeri desteği sona erdirerek ilgili silah satışlarını durdurduğunu açıklamıştır.¹¹³ Biden yönetiminin bu kararı kendi döneminde İran ile ilişkilerle bağlantılı bir karar olsa da Yemen’deki savaşın sona erme olasılığı açısından umut vericidir. Yine de durum Libya, Suriye ve Yemen için belirsizlik arz etmektedir ve bu belirsizlik Orta Doğu ve Kuzey Afrika’nın güvenliği açısından risk teşkil etmektedir.

Öte yandan devrimin onuncu yılında çalışma içerisinde de vurgulandığı gibi; Afrika’nın en büyük petrol rezervlerine sahip ülkesi Libya sahip olduğu rezervlerin sağlayacağı refahtan uzak gözükmektedir. Zira çalışmada yapılan nitel analizin de gösterdiği üzere; Arap Baharı’nın Libya’da etkili olmaya başladığı 2011 itibariyle petrol üretimi kimi zaman sıfır noktasına kadar düşmüştür ve üretim faaliyetleri uzun süre kesintiye uğramıştır. Libya’daki petrol tesislerinin neredeyse tümünün kara bölgelerinde üretim yapmakta oluşu bu kesintileri artırmıştır. 2012-2014 boyunca yaşanan silahlı çatışmalar ve pusular sonrasında ülkede faaliyette bulunan çok sayıda yabancı enerji şirketi yabancı personelini azaltmak ve faaliyetlerini askıya almak zorunda kalmıştır. Bu haliyle şu ana kadar özellikle enerji arzı

¹¹² Charles Thépaut, “The Astana Process: A Flexible but Fragile Showcase for Russia”, (2020) <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/astana-process-flexible-fragile-showcase-russia>, 28 (17.02.2021); Aljazeera, “Syria: Latest round of talks on constitution begins in Geneva”, (2021), <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/25/fresh-round-of-talks-on-syrias-constitution-begins-in-geneva>, (17.02.2021).

¹¹³ Reuters, Jonathan Landay, Jarrett Renshaw, “Biden ends U.S. support for Saudi Arabia in Yemen, says war 'has to end'”, (2021), <https://www.reuters.com/article/usa-biden-yemen-int-idUSKBN2A4268>, (17.02.2021); Warren P. Strobel, “Biden Launches Fresh Effort to End Civil War in Yemen, Halting ‘Offensive’ Aid to Saudis, Naming Envoy”, (2021), <https://www.wsj.com/articles/biden-to-name-special-envoy-to-yemen-launching-fresh-effort-to-end-the-fighting-11612450815>, (17.02.2021).



açısından son derece önemli ülkelerden biri olan Suudi Arabistan'ın süreçte kendi günlük üretimini artırması nedeniyle Libya petrolünde yaşanan kesintiler küresel enerji arzına ciddi manada olumsuz etki etmemiş gözükmektedir. Libya'da iktidar için süren rekabetin bir yansıması olan istikrarsızlık ve güvensizlik devam ettiği müddetçe petrol üretim ve yatırımı da kaçınılmaz bir şekilde olumsuz etkilenecektir. Bu haliyle Libya bir yandan itimatsız bir petrol tedarikçisine dönüşürken milli gelir için önemli bir kazanç sağlayan enerji kaynaklarından yeterli bir şekilde faydalanamamaktadır. Çalışmada ele alınan bir diğer ülke Suriye ise her ne kadar küresel enerji piyasasında hem üretici hem de ihracatçı olarak önemli bir oyuncu olmasa da 2011 öncesinde enerji piyasasında Irak hariç diğer komşularından daha etkili bir rol oynamaktaydı. Arap Baharı bu ülkeyi etkilemeden önce enerjiden elde edilen kazanç devlet gelirlerinin önemli bir oranını oluşturmaktaydı. Ne var ki çalışma içerisinde yer aldığı üzere; 2011 baharında başlayan iç çatışmalar günlük üretimi düşürmüştür. ABD, AB ve diğer ülkelere ait yabancı petrol şirketleri bu ülkedeki faaliyetlerini durdurmuştur. Yine çalışmada belirtildiği gibi; ülkede yaşanan çatışmalarda petrol ve doğal gaz boru hatları ve elektrik iletim ağları dâhil olmak üzere enerji altyapısı büyük hasar görmüştür. Bu gelişmeler ülkeyi ciddi bir arz sıkıntısı ile karşı karşıya bırakırken özellikle ABD ve AB'nin Esad rejimine uyguladığı ambargolar da rejimin önemli oranda bir gelir kaybına uğramasına yol açmaktadır. Rejimin bu kaybı İran'ın 2018'in sonuna kadar deniz yoluyla sevk ettiği ham petrolle telafi edilirken bu durum bölgesel ve küresel güçlerin rekabetlerinde enerjiyi düşmanları için bir "sopa" dostları için de bir "havuç" olarak kullanabileceklerini göstermesi bakımında dikkate değerdir. Bununla birlikte terör örgütlerinin Suriye'deki petrol yataklarını ele geçirme ve bu doğrultuda hem kaynak sağlama hem de enerji sektöründe bir oyuncu olma çabaları küresel enerji arz güvenliği açısından önemli bir risk teşkil etmektedir. Bu süreçte enerji kaynaklarının kontrolü yasa dışı güçlerin eline geçerken bu güçler finansal açıdan önemli bir kazanç elde etmiştir. Özellikle bölgede etkili olmaya çalışan küresel güçlerden biri olan ABD'nin terör örgütü PYD/YPG/SDG'yle birlikte Suriye'nin petrol ve gaz üretiminin büyük bir çoğunluğunu oluşturan bölgeyi denetim altında tutma çabası ve bir Amerikan enerji şirketinin yasadışı bir grup olan bu terör örgütüyle petrol anlaşması imzalaması kaygı uyandırıcı bir gelişmedir. Bu durumun uluslararası hukukta geçerliliği tartışmalıdır. Bir terör örgütünün enerji kaynakları üzerinden legalleştirilmeye çalışıldığı izlenimi vermektedir ve terörün finansmanına hizmet eden bir nitelik taşımaktadır. Benzer şekilde Yemen de Orta Doğu'daki diğer birçok ülkeye göre önemli bir hidrokarbon üreticisi değildir. Ne var ki ülke



hem iç talep hem de ihracat için yeterli petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahiptir ve ülke ekonomisi açısından enerji sektöründen elde edilen gelir önemlidir. Bu sebeple diğer iki ülkede olduğu gibi bu ülkede de yaşanan siyasi kargaşa ve çatışma ortamında boru hatlarının ve liman tesislerinin defalarca saldırıya uğraması ve enerji üretiminin birçok kez kesilmesi, çatışmaların yarattığı güvensiz ortamda ülkede varlık gösteren yabancı firmaların faaliyetlerini durdurarak personelini tahliye etmek zorunda kalması ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Süreçte neredeyse tüm petrol üretim ve doğalgaz sahaları kapatılmış ve günlük üretim gerilemiştir. Bununla birlikte çalışmada vurgulandığı üzere; Yemen'i küresel enerji güvenliği açısından önemli kılan ülkenin uluslararası taşımacılığın kilit noktalarından biri olan Bab'ül Mendep Boğazı'ndaki konumudur. Bu konum, Yemen'i uluslararası enerji ticareti bakımından ön plana taşımaktadır. Küresel petrol trafiğinin üçte ikisini oluşturan Bab'ül Mendep Boğazı'nın bulunduğu yerde petrol ticaretinin sekteye uğraması riski enerji güvenliği açısından istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çalışmada belirtildiği gibi; iki bölgesel güç ve enerji üretim ve ihracatında en büyüklerden olan İran ile Suudi Arabistan arasındaki rekabetin Yemen'e yansımış olması petrol limanlarının kontrolü ve sevkiyat kanallarının güvenliği noktasında son derece risklidir ve bu rekabet sadece Yemenle sınırlı kalmamaktadır.

Nihayetinde Arap Baharı'nın iç savaşa sürüklediği Libya, Suriye ve Yemen enerji üreticisi ve ihracatçısı ülkeler olarak gerek üretim ve ihracat noktasında gerekse petrol ve doğal gaz boru hatları ve elektrik iletim ağları dâhil olmak üzere enerji altyapısı açısından süreçten olumsuz etkilenmiştir. Arap Baharı özellikle çalışmada ele alınan bu üç ülkede başta petrol olmak üzere enerjiyi, üzerinde mücadele yapılan ve güç elde etmek için kullanılan bir araca dönüşmüştür. Bu haliyle enerji hem bu üç ülkedeki hem de bölgedeki ekonomik ve siyasi istikrarsızlığı artıran bir unsurdur. Bu olumsuz etki küresel enerji arz güvenliği açısından sınırlı ve telafi edilebilir noktada kalsa da Arap Baharı süreci ile başlayan istikrarsızlık pek çok ülkede devam etmektedir. Bu doğrultuda küresel enerji güvenliği hususunda risk de sürmektedir. Zira petrol enerji güvenliğinin geleneksel boyutunda öncelikli bir enerji kaynağı olmaya devam ettikçe, Asya, Orta Doğu ve Afrika gibi gelişmekte olan ekonomilerde petrole olan talep arttıkça petrolün istikrarlı arzının sürdürülebilmesi ve büyük fiyat dalgalanmalarının önlenmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple petrol kaynaklarının yoğunlaştığı yüksek jeopolitik tehditlere sahip Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da patlak veren



Arap Baharı şu ana kadar etkisi sınırlı da olsa bölgesel ve küresel enerji arz güvenliğini tehdit eden bir süreç olmayı sürdürmektedir.

Kaynaklar

- Aljazeera. “Libya Today: From Arab Spring to failed state”.
<https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state>.
- AljazeeraTurk. “Libya’da Petrol Savaşı”. <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/libyada-petrol-savasi>, (27.04.2015).
- Aljazeera. “Syria: Latest round of talks on constitution begins in Geneva”, (2021).
<https://www.aljazeera.com/news/2021/1/25/fresh-round-of-talks-on-syrias-constitution-begins-in-geneva>, (17.02.2021).
- Altunışık, Meliha Benli. “Ortadoğu’da Bölgesel Düzen ve “Arap Baharı””. *Ortadoğu Analiz* 5, sy. 53 (2013).
- “APEC Oil and Gas Security Studies Series 16”. *Asia Pacific Energy Research Centre (APER) Institute of Energy Economics, Japan*, 2019.
- Bahgat, Gawdat. “The impact of the Arab spring on the oil and gas industry in North Africa – a preliminary assessment”. *The Journal of North African Studies* 17, sy. 3 (2012): 503-514.
- Barltrop, Richard. “Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity”. *Oxford Institute for Energy Studies*, 2019.
- BBC News. “Syria war: Who benefits from its oil production?”. 2019.
<https://www.bbc.com/news/50464561>, (08.12.2020).
- BBC News. “Khalifa Haftar: The Libyan general with big ambitions”, 2015.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-27492354>, (17.02.2021).
- BBC Türkçe Servisi. “Petrol Fiyatlarında Yeni Parametre IŞİD”, 2014.
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/11/141127_ft_isid_irak_petrol, (10.05.2015).
- BBC Türkçe Servisi. “YPG: Yerel Bir Örgütten NATO Ülkelerinin Desteklediği Bir Güce Nasıl Dönüştü?”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50180068>, (11.09.2020).
- Beblawi, Hazem. “The Rentier State in the Arab World”. *Arab Studies Quarterly* 9, sy. 4 (1987): 383–398.
- Berger, Larsvd. “The Arab Spring Its Impact on the Region and the Middle East Conference”. *Academic Peace Orchestra Middle East – Policy Brief* 9, sy. 10 (2012).
- Bhardwaj, Maya. “Development of Conflict in Arab Spring Libya and Syria: From Revolution to Civil War”. *Washington University in St. Louis International Review*, (2012): 77-97.
- Bhardwaj, Talal Al-Matter. “Saudi Arabia and The Arab Spring: Five Years of Influence and Action”. *Third Asia Pacific Conference on Advanced Research*, 2016.
- Bishara, Marwan. “Beware of the looming chaos in the Middle East”, *Aljazeera* 2020.
<https://www.aljazeera.com/opinions/2020/8/3/beware-of-the-looming-chaos-in-the-middle-east/>, (03.12.2020).
- “BP Statistical Review of World Energy 2020 69th Edition”.
<file:///C:/Users/user/Desktop/zehra%20makale/yeni%20mak/ENERJ%C4%B0C4%B0/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>.
- Brauch, Hans Günter. “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Dörtlüsü”. *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, der. Mustafa Aydın vd, 2. bs. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.



- Buzan, Barry. *People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1983.
- Buzan, Barry. *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harlow, Londra: Pearson Longman, 1991.
- Business HT. “Piyasa’da Yemen Etkisi”. <http://www.businessht.com.tr/guncel/haber/1058174-piyasada-yemen-etkisi>, (09.05.2015).
- Cherp, Aleh ve Jewell Jessica. “The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration”. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 2011.
- “Country Analysis Brief: Libya”. *U.S. Energy Information Administration*, 2015. <https://www.eia.gov/international/analysis/country/LIBYA>, (09.09.2020).
- “Country Analysis Brief: Syria”, 2015. <https://www.eia.gov/international/analysis/country/LIBYA>, (09.09.2020).
- “Country Analysis Brief: Yemen”. *U.S. Energy Information Administration*, 2017. <https://www.eia.gov/international/analysis/country/YEM>, (01.12.2020).
- Crisis Group Middle East and North Africa Report. “The Prize: Fighting for Libya’s Energy Wealth”, No:165, 2015.
- DW. “Suriye’de denklemleri değiştiren anlaşma”. <https://www.dw.com/tr/suriyede-denklemleri-de%C4%9Fi%C5%9Ftiren-petrol-anla%C5%9Fmas%C4%B1/a-54477120>, (11.09.2020).
- DW. “Turkish parliament approves sending troops to Libya”, 2020. <https://www.dw.com/en/turkish-parliament-approves-sending-troops-to-libya/a-51862889>, (17.02.2021).
- Euronews. “Suudi petrol şirketi Aramco’ya düzenlenen saldırı ile ilgili bilinenler neler?”, 2020. <https://tr.euronews.com/2019/09/16/suudi-petrol-sirketi-aramco-ya-duzenlenen-saldiri-ile-ilgili-bilinenler-neler>, (13.09.2020).
- Fifield Annavd. “US oils sanctions send a strong signal to Syria”, 2011. <https://www.ft.com/content/c3891230-c9b5-11e0-b88b-00144feabdc0>, (03.12.2020).
- Fox News. “Lindsey Graham on Syria: 'I am increasingly optimistic that we can have some historic solutions'”. <https://www.foxnews.com/media/lindsey-graham-syria-optimistic-historic-solutions>, (01.10.2020).
- Genugtan, Van Saskia. *Libya in Western Foreign Policy 1911-2011*. Palgrave MacMillan, 2016.
- Göksedef, Ece ve Melis Kobal. “İŞİD A.Ş.”, Aljazeera Turk internet sitesi. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/isid-petrol>, (27.04.2015).
- Hatipoğlu, Emre. “Enerji Güvenliği”. *Güvenlik Yazılar Serisi* 44, 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/EnerjiGuvenciligi_EmreHatipoglu_v.1.pdf, (22.10.2020).
- Hubbart, Ben vd. “Two Major Saudi Oil Installations Hit by Drone Strike, and the U.S. Blames Iran”. *The New York Times*, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/09/14/world/middleeast/saudi-arabia-refineries-drone-attack.html>, (13.09.2020).
- Human Rights Watch. 2020 World Report, Yemen. <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen>, (12.09.2020).
- Ilardo, Matteo. Conflict Analysis: “The Second Libyan Civil War –and how to avoid a third one”. *Austria Institute Für Europa-Und Sicherheitspolitik*, Fokus 9, 2019.
- International Energy Agency. <https://www.iea.org/about/history>, (14.09.2020).



- Juneau, Thomas. "Yemen and the Arab Spring: Elite Struggles, State Collapse, and Regional Security". *Foreign Policy Research Institute*, (2013): 408-423.
- Jianhua Yu ve Dai Yichen. "Energy Politics and Security Concepts from Multidimensional Perspectives". *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* 6, sy. 4 (2012).
- Karabulut, Bilal. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*. Ankara: Barış Kitap, 2015.
- Katona, Victor. "Russia Is Taking Over Syria's Oil And Gas", 2018. <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Russia-Is-Taking-Over-Syrias-Oil-And-Gas.html>, (11.09.2020).
- Landay, Jonathan ve Jarrett Renshaw. "Biden ends U.S. support for Saudi Arabia in Yemen, says war 'has to end'", 2021. <https://www.reuters.com/article/usa-biden-yemen-int-idUSKBN2A4268>, (17.02.2021).
- Milliyet Gazetesi internet sitesi. "İŞİD'in Gözü Lübya Petrolünde", <http://www.milliyet.com.tr/isid-in-gozu-libya-petrolunde/ekonomi/detay/2018096/default.htm>.
- Muradova, Lala. "Oil wealth and authoritarianism: Algeria in the Arab Spring". *Revista Española de Ciencia Política* 40, (2016): 63-89.
- Nbcnews. "Abandoned oil tanker off Yemen coast at risk of exploding", 2020. <https://www.nbcnews.com/science/environment/abandoned-oil-tanker-yemen-coast-risk-exploding-n1232254>, (12.09.2020).
- Nephew, Richard. "Libya: Sanctions Removal Done Right? A Review of the Libyan Sanctions Experience 1980-2006". Columbia/SIPA Center on Global Energy Policy, (2018): 1-26.
- Nesi, Giuseppe. "Recognition of the Libyan National Transitional Council: When, How and Why", Symposium: the Libyan Crisis and International Law". *The Italian Yearbook of International Law Online* 21, sy. 1, 45-59.
- OPEC. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm, (05.12.2020).
- Özdamar, Özgür. "Energy, Security, and foreign policy". Oxford Research Encyclopedia of International Studies, 2010.
- Pasqualetti, Martin J. "The Competing Dimensions of Energy Security". *The Routledge Handbook of Energy Security*, ed. Benjamin Sovacool, 275-290. Routledge, 2011.
- Proninska, Kamila. "Energy and security: regional and global dimensions". *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security*, 2007.
- Reed, Matthew M. "Federalism and Libya's Oil", Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2014/02/03/federalism-and-libyas-oil/>, (06.09.2020).
- Salameh, Mamdouh G. "How Vulnerable are the World's Key Oil Chokepoints". <https://www.energymanagementcentre.eu/views-on-energy-news/chokepoints/>, (13.09.2020).
- Shaar, Karam. "The Syrian Oil Crises Causes Possible Responses and Implications". *Middle East Institute Policy Paper*, 2019.
- Schmitt, Eric. "Obama Administration Considers Arming Syrian Kurds Against ISIS", 2016. <https://www.nytimes.com/2016/09/22/world/middleeast/obama-syria-kurds-isis-turkey-military-commandos.html>, (17.02.2021).
- Sloat, Amanda. "The U.S. played down Turkey's concerns about Syrian Kurdish forces. That couldn't last", 2019. <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/10/09/us-downplayed-turkeys-concerns-about-syrian-kurdish-fighters-that-couldnt-last/>, (17.02. 2021).



- Stegen, Smith, Karen. "Deconstructing The Energy Weapon: Russia's Threat to Europe As Case Study". *Energy Policy* 39, (2011): 6505-6513.
- Strobel, P. Warren. "Biden Launches Fresh Effort to End Civil War in Yemen, Halting 'Offensive' Aid to Saudis, Naming Envoy", 2021. <https://www.wsj.com/articles/biden-to-name-special-envoy-to-yemen-launching-fresh-effort-to-end-the-fighting-11612450815>, (17.02.2021).
- Syrian Network For Human Rights Report. "Syrian Democratic Forces Breach US and European Sanctions and the Support the Syrian Regime with Oil and Gas", 2019.
- Thépaut, Charles. "The Astana Process: A Flexible but Fragile Showcase for Russia", 2020. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/astana-process-flexible-fragile-showcase-russia>, (17.02.2021).
- The Guardian. "Obama orders US special forces to 'assist' fight against Isis in Syria", 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/30/syria-us-deployment-troops-obama-special-operations>, (17.02.2021).
- The Guardian. "Egyptian military removes President Mohamed Morsi-as it happened", 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/04/egypt-morsi-removed-army-live>, (07.12.2020).
- The Guardian. "Experts fear deserted oil tanker off Yemen could explode", 2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/23/yemen-deserted-tanker-holding-over-1m-oil-barrels-explode>, (01.12.2020).
- The New York Times. "Trump Orders Withdrawal of US Troops From Northern Syria". <https://www.nytimes.com/2019/10/13/us/politics/mark-esper-syria-kurds-turkey.html>, (08.12.2020).
- U.S. Energy Information Administration. "Libyan crude oil production levels influence international crude oil markets". <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=13951#>, (06.09.2020).
- U.S. Department of State. Daily Press Briefing: October 17, 2014. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2014/10/233114.htm>, (13.02.2021).
- United States Department of Justice. "Tallahassee Man Arrested For Inciting Violence At The Florida Capitol Building", 2021. <https://www.justice.gov/usao-ndfl/pr/tallahassee-man-arrested-inciting-violence-florida-capitol-building>, (13.02.2021).
- Uzman Para Milliyet internet sitesi. "Petrol Savaşlarının Yeni Sahası Yemen'mi?", <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/petrol-savaslarinin-yeni-sahasi-yemen-mi/15995/> (09.05.2015).
- Walt, M. Stephen. "The Renaissance of Security Studies". *International Studies Quarterly* 35, sy. 2 (1991).
- Wintour, Patric. "Turkish troops deploy to Libya to prop up embattled government", 2020. <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/05/turkish-troops-deploy-to-libya-to-prop-up-embattled-government>, (17.02.2021).
- Winzer, Christian. "Conceptualizing Energy Security". *Cambridge Working Paper in Economics* 1151, 2011.
- Yergin, Danyel. "Ensuring Energy Security". *Foreign Affairs*, 2006.
- Zakariah, Muhamad Hasrul. "The Oil Embargo Following the Arab Israel War of October 1973: British Economic Experience and Reaction". *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* 5, sy. 2 (2011).



Milenyum Çağında AB Kimliğinin Analizi (2010-2018)

Mehmet EMİR*

Özet

Uluslararası ilişkiler disiplininde Avrupa ile ilgili konular her zaman dikkat çekmektedir. Avrupa kavramı genellikle Avrupa Birliğiyle (AB) özdeşleşmiştir. Avrupa Birliği ise bölgesel olarak bütünleşmeyi öngören bireylerin, toplulukların ve devletlerin ortak özlemidir. Doğal olarak bu amaca ulaşmak çok çaba gerektirmektedir ve bunun için ortak değerlere dair farkındalığın oluşturulması ve geliştirilmesi de temel hedef olmaktadır. Özellikle bireylerin değişen kimliksel aidiyetleri AB'ye olan aidiyetlerini de etkilemektedir. Çalışmamızda bireylerin uluslarına ve AB'ye karşı olan aidiyet durumu Sosyal Kimlik Teorisi ve İnşacı Teori çerçevesinde incelenmiştir. Bu teorilerin benimsenmesinin temel nedeni ise gerek bireylerin gerekse de kurumsal üst yapı hakkındaki karşılıklı değerlendirmelerde en iyi sonucu vermelerinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada geniş bir literatür taraması neticesinde elde edilen verilerden bireylerin AB kimlik aidiyetine dair bakış açıları; özellikle AB'nin büyük genişlemesi, Avro Bölgesi krizi ve Brexit süreçlerine rağmen dikkate değer bir artış gösterdiği tespit edilmiştir. Avrupa Birliği'nin bütünleşme süreci zorlu olaylarla sınanmasına rağmen halen güçlü bir şekilde desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Kimliksel Aidiyet, Sosyal Kimlik, İnşacı Yaklaşım, Bütünleşme Süreci.

Analysis of the EU Identity in the Millennium Age (2010-2018)

Abstract

In the discipline of international relations, European issues always attract attention. The concept of Europe is generally associated with the European Union (EU). The European Union, on the other hand, is the common longing of individuals, communities, and states that envision regional integration. Naturally, achieving this goal requires a lot of effort and for this, creating and developing awareness of common values is the main goal. Especially the changing identity of individuals affects their belonging to the EU. In our study, the state of belonging of individuals towards their nations and the EU was examined within the framework of Social Identity Theory and Constructivist Theory. The main reason for the adoption of these theories is that they give the best results in mutual evaluations of both individuals and the institutional superstructure. From the data obtained as a result of a wide literature review in the study, in the perspectives of individuals regarding the EU identity belonging; it has been determined that it has shown a remarkable increase especially despite the large enlargement of the EU, the Eurozone crisis and Brexit processes. Although the European Union's integration process has been challenged, it is still strongly supported.

Keywords: European Union, Identity, Social Identity, Structuralist Approach, Integration Process.

1. Giriş

İnsanoğlu var olduğundan beri sürekli bir kimlik arayışı içinde olmuştur. En temel kimlik öznesi olan birey kimlik arayışını kendi kişisel değerleri ve çıkarları üzerinden tanımlamıştır. Zamanla içinde bulunduğu toplumla ilişkileri geliştikçe yani toplumsal aidiyeti

* Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi, E-Mail: memir@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3143-1439

Geliş Tarihi: 24.10.2020 - **Kabul Tarihi:** 22.01.2021.



oluştukça, bireysel kimlik bu yeni kimlikle özdeşleşmeye başlamıştır. Toplumsal kimlik aidiyeti bireysel kimlik aidiyetiyle örtüştüğü ölçüde bireylerin bu aidiyeti güçlü kalmıştır. Sosyal kimlikler duygusal bileşenleri ve duygusal bağları da içermektedir. Bu duygusal bağlar, üyelerine kendi bireysel hedeflerini daha büyük grubun hedeflerine tabi kılmasını sağlayan bir gruba bağlılık ve yükümlülük duygusu getirmiştir.¹ Toplumsal kimlikle beraber bu toplumun en üst varlığı olan devlet aktörünün kimliğini de ortaya çıkmıştır. Devletlerin kimlikleri hem bireylerin hem de toplumun kimliksel değerleri üzerinden ortaya çıkmıştır. Ancak bireysel ve toplumsal kimlikler hiçbir zaman katı ve tutucu olmamıştır. Sosyal kimlik, kişisel psikolojik bir nitelik olarak kavramsallaştırıldığında, bu aynı zamanda bireyler arasında zaman içinde değişebilen bir yapının inşa edildiği anlamına da gelmektedir.² Tarihsel süreçte bireylerin ve toplumların değerlerinin ve çıkarlarının değişiklik gösterdiği görülmüştür.³ Bu değişimler de doğrudan en üst kimliksel aktör olan devletlerin hareket tarzlarına yansımıştır.

Avrupa Birliği özgün yapısı nedeniyle sürekli göz önünde olan çok büyük boyutlu bir organizasyondur. Bu organizasyonun kendine has yapısı, tarihi, kültürü, değerleri ve gücü daima ilgi çekmektedir. Benzeri başka hiçbir organizasyonun olmaması diğer bir ifadeyle yol açan öncü yapısı nedeniyle maddi, düşünsel ve normatif hedeflerine ulaşım ulaşılamayacağı merak konusudur. AB organizasyonunun başarısı için en temel unsur ise onun başarısına inanmış ve ona güçlü bir aidiyetle bağlı olan vatandaşlarıdır. Nihayetinde Avrupa Birliği gibi bölgesel bir bütünleşme amacı izleyen dev bir proje açısından bakıldığında; başarıya ulaşmak için bireysel ve ulusal kimlik aidiyetlerini tamamen anlayabilmesi, farkındalığını geliştirmesi, değişimin yönünü kendi kimliksel aidiyetine yönlendirebilmesi ve bununla özdeşlik kurabilmesi beklenmektedir. Üstelik bu hedeflerine kimlik-çıkar-eylem ilişkisinin sürekli değişen şartlarında ve ulusal aidiyetlere bağlılığın diğer aidiyetlere nazaran çok daha fazla

¹ M. B. Silver Brewer, M. D., "Self, Identity, and Social Movements", in *Social movements, protest, and contention*, ed. Sheldon Stryker, Timothy J. Owens, and Robert W. White (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000); P. A. Thoits and L. K. Virshup, "Me's and We's - Forms and Functions of Social Identities," *Self and Identity* 1 (1997).

² O. David and D. Bar-Tal, "A Sociopsychological Conception of Collective Identity: The Case of National Identity as an Example," *Personality and Social Psychology Review* 13, no. 4 (2009).

³ R. D. Ashmore, K. Deaux and T. McLaughlin-Volpe, "An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality," *Psychological Bulletin* 130, no. 1 (2004); David and Bar-Tal, "A Sociopsychological Conception of Collective Identity: The Case of National Identity as an Example"; J.C. Turner et al., "Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory," *British Journal of Social Psychology* 26 (1987).



hissedildiği bir ortamda ulaşabilmelidir. Milenyum çağında gerçekleşen küresel olayların AB'ye etkileri ve AB'nin de bunlara karşı tutumundaki başarısını vatandaşlarının kimliksel aidiyetine bağlılığı üzerinden değerlendirmek mümkündür. Makale, konu ile ilgili güncel sorulara yanıt bulmayı ve bu sayede literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Analiz edilecek durumlar ise kısaca AB vatandaşlarının; Avrupalı olma kimliği ile AB kimliğine dair algıları, AB kimliksel aidiyetinden kazanımları, AB kimliksel aidiyetlerindeki değişimleri ve bunun ulusal kimlikleriyle karşılaştırılması, AB kimlik aidiyetine bağlanmasına sebep olan en önemli unsurlar, AB vatandaşlığına dair bilgilerine dair değişimler ve bunun AB kurumsal üst yapısına dair bakış açısına yansımaları, bireysel olarak en çok önemsedikleri ortak değerler ve AB'yi temsil eden en önemli değerler ile bunların mukayesesi, dünyada yaşanan gelişmelere ve geleceğe dair bakış açıları, AB'nin kurumsallaşması için beklentileri ve bu durumun AB kimliğine olan aidiyet bağlarının değerlendirilmesi üzerine inşa edilmektedir.

Bu bağlamda çalışmada Avrupa Birliği vatandaşlarının birey olarak toplumsal aidiyetlerine ve AB kimliksel aidiyetine yönelik bakış açıları detaylı bir şekilde incelenmektedir. Bu hususta özellikle saygın kuruluşlar tarafından yapılan ve halkın nabzını tutan güvenilir ve geçerli araştırmalar esas alınmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesi; metodolojik arka planın incelenmesi, AB vatandaşlarının ulusal ve AB kimliğine yönelik bakış açılarının analizi ve ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

2. Metodolojik Arka Planın İncelenmesi

Bireyin varoluşuna dair en temel anlamsal arayış olan kimlik aidiyeti onun değerleri ve çıkarları üzerine inşa edilmektedir. Birey zamanla bir topluluğun üyesi olduğunda yeni bir kimlik kazanmakta ve dolayısıyla kendisinin ve içinde yaşadığı toplumun değerlerine ve çıkarlarına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Sosyal gruplarla özdeşleşme olgusu kişinin sosyal bir grubu kabul etmesinden kaynaklanan psikolojik bir özelliktir.⁴ Toplumsal değer ve çıkarlarla kendi değer ve çıkarları ne kadar çok örtüşürse birey, üst kimlik aidiyeti ile o kadar çok bütünleşmektedir. Gruba bağlılık ve aidiyet hususu grup içi üyelerin çıkarlarıyla da doğrudan alakalıdır⁵ ancak bireyin bu değer ve çıkarlarla kendi değer ve çıkarları ters düştüğünde aralarındaki kimlik bağı zayıflamaktadır. Toplumun kimliksel yapısı da aynen

⁴ Ashmore, Deaux, and McLaughlin-Volpe, "An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality."

⁵ Turner et al., "Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory."



bireysel kimlik gibi ancak daha üst bir seviyede oluşmaktadır. Zamanla bu değerler ve çıkarların değişimi kaçınılmaz olduğundan kimliğin yapısı ve değişimi de kaçınılmazdır. Sosyal kimlik aidiyeti bilişsel özdeşleşmenin yanı sıra diğerlerini de değerlendirmeyi ve sosyal kıyaslamayı da içermektedir. Olumsuz sosyal grup değerlendirmeleri, olumsuz sosyal kimliklere ve düşük prestije yol açabilmektedir.⁶ Sosyal kimliklerin herhangi bir durumda bireyin tutum ve davranışları üzerinde sonuç doğuracağı varsayılmaktadır.⁷ Çalışmada bu tür ilişkileri inceleyen bir kuram olarak Sosyal Kimlik Teorisi benimsenmiştir. Bireyin Avrupa ile özdeşleşmesini tanımlamak için en elverişli kuramın Sosyal Kimlik Teorisi olduğundan hareketle sosyal kimlik kavramları⁸ üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sosyal Kimlik Kuramına göre sosyal kimlik; bireyin kendisiyle ait olduğu grup arasında bir bağ kurmasına aracılık eden ve bu sayede onun toplumun bir parçası olarak algılanmasını sağlayan bir olgudur.⁹ Uluslararası ilişkiler disiplininde ulusların birbirleriyle etkileşim ve çıkarlarını hem birey hem de devlet yönüyle kimlik ve çıkar üzerinden inceleyen bir kuram olan İnşacı Teori yapılan çalışma için en uygun yaklaşım olarak kabul edilmiştir. İnşacı Teori uluslararası ilişkiler disiplininde toplumsal ve siyasal çözümlere dair bir yaklaşımdır. İnsanlar bireysel ve/veya toplumsal eylemlerinde içinde yaşadıkları dünyayı da inşa etmektedirler. Bireylerin ve toplumların çıkar ilişkileri bunların inanç ve varsayımları özelinde anlamlı bir hale gelmektedir. Soğuk Savaş Sonrası dünya düzenini anlamaya dair çalışmalarda İnşacı Teorinin giderek artan oranda dikkat çektiği görülmektedir.¹⁰ Teori uluslararası ilişkiler alanında Soğuk Savaş sonrasında Neorealizm ve Neoliberalizm'in olayları açıklamaktaki yetersizliği

⁶ M. A. Hogg, D. J. Terry and K. M. White, "A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory With Social Identity Theory," *Social Psychology Quarterly* 58, no. 4 (1995); H., Turner Tajfel, J. C., "The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour," in *Psychology of Intergroup Relations*, ed. S. Austin Worchel, W.G. (1986); Thoits and Virshup, "Me's and We's - Forms and Functions of Social Identities."

⁷ Turner et al., "Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory."

⁸ H. Tajfel, "Social Identity and Intergroup Behaviour," *Social Science Information Studies* 13, no. 2 (1974); H. Tajfel, *Human Groups and Social Categories*, Studies in Social Psychology (Cambridge: Cambridge University Press, 1981); H. Tajfel, *Social Identity and Intergroup Relations* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982); H., Turner Tajfel, J.C., "An Integrated Theory of Intergroup Conflict," in *The Social psychology of intergroup relations*, ed. William G. Austin and Stephen Worchel (Monterey, Calif.: Brooks/Cole Pub. Co., 1979); J. C. Turner, "Social-Categorization and the Self-Concept: A Social Cognitive Theory of Group Behaviour," in *Advances in group processes: Theory and reseach*, ed. E.J. Lawler (1985); Turner et al., "Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory"; Stephanie Bergbauer, "The Relevance of a Common European Identity Among the Citizens of Europe," in *Explaining European Identity Formation Citizens' Attachment from Maastricht Treaty to Crisis*, ed. Stephanie Bergbauer (2018).

⁹ M. B. Brewer, "The Many Faces of Social Identity: Implications for Political Psychology," *Political Psychology* 22, no. 1 (2001); Michael A. Hogg and Dominic Abrams, *Social Identifications : A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes* (London ; New York: Routledge, 1988).

¹⁰ Andrew Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, 4. ed. (Ankara: BB101 Yayınları, 2018), 147.



yüzünden ortaya çıkmıştır.¹¹ Diğer bir ifadeyle Soğuk Savaş sonrası düzeni anlamaya dair kavramsallaştırmaların yenilenmesi ve ampirik olarak desteklenen yeni bir teorik bakış açısı getirmesi yönüyle benimsendiği kabul edilmektedir.¹² Uluslararası ilişkilerde topluluk oluşumu için ortak kimlik üzerine yapılan çalışmalarda disiplinler arası yaklaşımın izleri de görülmektedir.¹³ Benzer bir yaklaşımla Rasyonalist Teorinin sistemik dönüşümü açıklayamaması, analitik olarak başarısızlığı İnşacı Teorisyenlere yeni bir bakış açısı sunmuş ve onu uluslararası ilişkiler disiplininde teori tartışmalarının merkezine yerleştirmiştir.¹⁴ İnşacı Teori özellikle sosyolojik kurumsallığa çok şey borçludur¹⁵ ve bu alandaki güncel gelişmeleri de takip etmektedir. Aktörlerin sosyal etkileşimine odaklanan özgün bir yaklaşım olarak değer görmektedir. Teoriye göre devlet eylemleri kimlik, çıkar ve değerler tarafından

¹¹ Scott Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 4. Baskı ed. (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 293.

¹² Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 293; Audie Klotz, *Norms in International Relations : The Struggle Against Apartheid*, Cornell studies in political economy (Ithaca: Cornell University Press, 1995); Elizabeth Kier, *Imagining War : French and British Military Doctrine Between the Wars*, Princeton Studies in International History and Politics (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997); Rodney Bruce Hall, *National Collective Identity : Social Constructs and International Systems* (New York: Columbia University Press, 1999); Christian Reus-Smit, *The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations*, Princeton Studies in International History and Politics (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999); N. Tannenwald, "The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use," *International Organization*, no. 53(3) (1999); Heather Rae, *State Identities and The Homogenisation of Peoples*, Cambridge Studies in International Relations (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2002).

¹³ Craig Calhoun, "The Problem of Identity in Collective Action," in *Macro-Micro Linkages in Sociology*, ed. Johan Huber (Beverly Hills: Sage, 1991); Glynis Breakwell, *Social Psychology of Identity and The Self Concept* (Surrey University Press in Association With Academic Press, 1992); Christopher Jencks, "Varieties of Altruism," in *Beyond Self-Interest*, ed. Jane Mansbridge (University of Chicago Press, 1990); Alberto Melucci, *Nomads of The Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society* (Londra: Hutchinson, 1989); Aldon Morris and Carol McClura Mueller, *Frontiers in Social Movement Theory* (Yale University Press, 1992); Andrew Oldenquist, "Loyalties," *The Journal of Philosophy* 79, no. 4 (1982); Amartya Sen, "Goals, Commitment, and Identity," *Journal of Law, Economics, and Organizations* 1 (1985); Michael Taylor and Sara Singleton, "The Communal Resource: Transaction Costs and The Solution of Collective Action Problems," *Politics & Society* 21, no. 2 (1993); Thomas Wartenberg, "Social Movements and Individual Identity-A Critique of Freud on The Psychology of Groups," *Philosophical Forum*, no. 22 (1991); Hayward Alker, "The Presumption of Anarchy in International Relations," in *Rediscoveries and Reformulations: Humanistic Methodologies for International Studies* (1996); James Caporaso, "International Relations Theory and Multilateralism: The Search for Foundations," *International Organization*, no. 46 (1992); Robert Keohane, *After Hegemony* (Princeton: Princeton University, 1984); Robert O Keohane and Stanley Hoffmann, "Institutional Change in Europe in the 1980s," in *The European Union* (Springer, 1994).

¹⁴ Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 293; Peter J. Katzenstein, *The Culture of National Security : Norms and Identity in World Politics*, New directions in world politics (New York: Columbia University Press, 1996); John Gerard Ruggie, "Territoriality and Beyond : Problematizing Modernity in International Relations," *International Organization* 47, no. 1 (1993).

¹⁵ M. Finnemore, "Norms, Culture, and World Politics: Insights from Sociology's Institutionalism," *International Organization* 50, no. 2 (1996).



şekillendirilen bir süreçtir.¹⁶ Kimlik onu oluşturan temel kavramlar üzerinden yani Benlik ve Öteki 'ne ait düşünceler üzerine inşa edilmektedir.¹⁷ Benlik bilginin yapısıdır ve bireyin kendine dair gönderimde bulunduğu duygu ve düşünceler bütünüdür.¹⁸ Kimlikler aktörlerin kim ya da ne olduğunu gösterirken çıkarlar da aktörlerin ne istediğine işaret etmektedir. Çıkarlar kimliklere dayanır, kimlikler ise değişen düzeyde kültürel içeriğe sahip olduğu için bundan çıkarlar da etkilenmektedir.¹⁹ Çıkarlara bakılarak kimlik seçilebilmektedir. Ancak yalnızca kimlik üzerinden eylemler açıklanamadığı için bir önceki adım olan çıkar ilişkisine bakmak gerekmektedir.²⁰ Kimlikler çıkar sayesinde güdülenirken diğer taraftan kimlik olmazsa çıkarın da yönü bulunmamaktadır. Aktörün eyleme geçişi için kimlik inanç motivasyonunu, çıkar ise arzuyu oluşturmaktadır.²¹ Çıkar Sosyal Teori açısından iki türlü olarak tanımlanmaktadır. Kimlik yeniden üretilecekse bütün kimlik türlerinin de gereken ihtiyaca ve işlevselliğe göre tamamının yeniden ve zorunlu üretilmesi durumuna nesnel çıkar denilmektedir.²² Aktörün kendi ihtiyacını karşılamaya yönelik “tercih”, “zevk” ya da “arzu”nun eşdeğeri olan inanca dair gönderimde bulunması ise öznel çıkar kavramı ile ifade edilmektedir. Öznel çıkar kavramı sonuç üzerinde karar kılınan tercihler olarak da değerlendirilebilmektedir.²³ Kurumsal kimlikler açısından çıkar kavramı “daha açık uçlu” olduğundan bu çıkara dair en iyi yorumun hangisi olduğuna dair siyasi mücadele kaçınılmazdır.²⁴ İnşacı Teoriye göre Uluslararası İlişkilerde maddi unsurların yanı sıra

¹⁶ Martin Roach Steven, Salamon Scott Griffiths, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşüncüler ve Teorileri* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011), 123.

¹⁷ A. Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi* (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 279.

¹⁸ Morris Rosenberg, “The Self-Concept: Social Product and Social Force,” in *Social Psychology*, ed. M. Rosenberg and R. Turner (New York: Basic Books, 1981); Anthony Pratkanis and Anthony Greenwald, “How Shall The Self be Conceived?,” *Journal for the Theory of Social Behaviour*, no. 15 (1985); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 287.

¹⁹ Aaron Wildavsky, “Why Self-Interest Means Less Outside of A Social Context: Cultural Contributions to A Theory of Rational Choices,” *Journal of Theoretical Politics* 6, no. 2 (1994); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 287.

²⁰ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 287.

²¹ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 288.

²² David Wiggins, “Claims of Need,” in *Morality and objectivity*, ed. Ted Honderich (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1985); C Behan McCullagh, “How Objective Interests Explain Actions,” *Social Science Information* 30, no. 1 (1991); Ted Benton, “Objective Interests and The Sociology of Power,” *Sociology* 15, no. 2 (1981); William Connolly, “The Import of Contests Over ‘Interests’,” in *The Terms of Political Discourse*, ed. W. Connolly (Princeton: Princeton University Press, 1983); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 288.

²³ Robert Powell, “Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate,” *International organization* 48, no. 2 (1994); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 288-89.

²⁴ Jutta Weldes, “Constructing National Interests,” *European Journal of International Relations* 2, no. 3 (1996); Masato Kimura and David A Welch, “Specifying ‘Interests’: Japan's Claim to The Northern Territories and Its Implications for International Relations Theory,” *International Studies Quarterly* 42, no. 2 (1998); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 290.



normatif ve düşünsel unsurlarda önemlidir. Paylaşılan düşünceler, inançlar ve değerler yapısal özelliktedir. Bu düşünsel unsurlar gerek toplumsal gerekse de siyasi eylemler üzerinde güçlü etkiye sahiptirler. Kısacası kimlik çıkarı ve eylemi belirlemektedir, aktörün (yapanın) kimlik ve çıkarının inşasında belirleyiciler ise; normatif ve düşünsel yapılar, tasavvur, iletişim ve kısıtlamalar olmaktadır.²⁵ İnşacı Teoriye göre aktörler ve yapılar karşılıklı olarak birbirlerini inşa etmektedir. Normatif ve fikirsel yapılar kimlikleri ve çıkarları biçimlendirir ancak bu biçimlendirme de aktörün eylemi olmaksızın var olamazlar.²⁶ Hem birey hem de devlet düzeyinde sosyal ve siyasi eyleme geçişi şekillendiren sistemik yapılar açısından materyal yapılarla beraber normatif ve fikirsel yapılar da dikkate alınmalıdır. Normatif ve fikirsel yapılar kimliklerin belirlenmesinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kimlikler üzerinden çıkarlar belirlenmekte ve çıkarlar üzerinden de eyleme geçilmektedir.²⁷ Teori aktörlerin çıkarları peşinden gitmesine karşı değildir ancak çıkarı anlamak için aktörün kendisini nasıl tanımladığına ve çıkarı ne şekilde belirlediğine de dikkat edilmesi gerekir.²⁸ İnşacı Teori çerçevesinde ele alınan başlıca dört kimlik türü vardır. Bunlar; kişisel ya da kurumsal, tip, rol ve kolektif kimliklerdir.²⁹ Kişisel ya da kurumsal kimlikler, aktörleri farklı kılan kendine has örgütsel dengeleyici yapıları tarafından oluşturulmaktadır.³⁰ Aktör olarak devletin bazı niteliksel özellikleri de kimliğe dahil edilmektedir.³¹ Her kimliğin mutlaka maddi bir temeli vardır. İnsanlar için bedenler, devletler için ise bedenler ve toprak bu maddi temeli oluşturmaktadır. Kimliği anlamlı kılan şey ise benliğin bilinci ve belleğidir. İnsanlar biyolojik olarak farklı varlıklar olsa da benlik hissi olmadan özne olarak bile kabul edilmezler. İnsanlar gibi herhangi bir bedene sahip olmayan devletlerde ise kurumsal kimlik, kolektif bir kimliğe sahip bireyleri öngörmektedir. Yani devlet, toplum düzeyinde bilişsel olarak oluşmuş bir “grup benliği”dir.³² Bu şekilde oluşan benlik “oto-genetik” bir yapıya

²⁵ Faruk Sönmezoglu et al., *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (İstanbul: Der Yayınları, 2017), 357.

²⁶ Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 295.

²⁷ Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 294-95.

²⁸ Burchill et al., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 295.

²⁹ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 280; George J. McCall and J. L. Simmons, *Identities and Interactions: An Examination of Human Associations in Everyday Life* (New York: Free Press, 1978); John P. Hewitt, *Dilemmas of the American Self* (Philadelphia: Temple University Press, 1989).

³⁰ Hewitt, *Dilemmas of the American Self*; John Greenwood, “A Sense of Identity: Prolegomena to A Social Theory of Personal Identity,” *Journal for the Theory of Social Behaviour*, no. 24 (1994): 25-46; Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 280.

³¹ Donald Campbell, “Common Fate, Similarity, and Other Indices of the Status of Aggregates of Persons as Social Entities,” *Behavioral Science*, no. 3 (1958): 14-25; Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 280.

³² Heinz Kohut and Charles B. Stozier, *Self Psychology and the Humanities: Reflections on A New Psychoanalytic Approach* (1985), 171-211; Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 280.



kavuşmaktadır.³³ Diğer yandan sosyal bir grup ya da bir topluluğun en küçük yapıtaşı olan birey³⁴ ise en sade biçimiyle; bağımsız hareket edebilen, farklı şahsi özellikleri (karakter, beceri, kabiliyet vb.) nedeniyle anlam ve değer taşıyan tek bir insan olarak tanımlanmaktadır. Ancak birey tamamen kendi kendine yeterli bir varlık olamadığından dolayı varlığını daima bir toplulukla birleştirmeye muhtaçtır.³⁵ Kişisel ya da kurumsal kimlikler, temelde diğer kimliklerin onların içinde yer aldığı temel düzlemlerdir.³⁶ Tip kimliği davranış, tutum, değer, bilgi, görüş, yetenek, deneyim ve ortak tarih gibi özellikleri barındıran sosyal bir paylaşımdır³⁷ ve bu kimliğin temeli onu oluşturan aktöre içkindir. Yani öteki var olmasa bile tek başına anlam ifade etmektedir. Tip kimlikleri devlet düzeyinde karakteristik olarak kapitalist devlet, monarşik devlet, faşist devlet gibi rejim tiplerinde ve/veya devlet biçimlerinde gözlemlenmektedir.³⁸ Rol kimlikleri ise ötekine bağlılık üzerinden kültürel olarak oluşmaktadır. Bu kimlik türü doğuştan kazanılmaz ancak öteki üzerinden anlam kazanmaktadır. Rol kimlikleri karşı kimliğe sahip ötekine karşı davranışlarla şekillenmekle beraber tekil bir insan üzerinden de oluşmazlar. Diğer bir ifadeyle aslında ötekinin bakışı üzerinden oluşan benlik yapısının yansımasıdır.³⁹ Rol kimliği dış politika rol teorisyenleri tarafından devletlere de uygulanmıştır.⁴⁰ Modern devlet egemenliğinin diğer devletlerce tanınması ve bunun üzerinden norm ve davranış oluşturulması rol kimliğini göstermektedir. Devletlerin rol kimliğine dair davranışları öteki ile olan karşılıklı bağımlılığına ya da yakınlık

³³ Michael Schwalbe, "The Autogenesis of the Self," *Journal for the Theory of Social Behaviour*, no. 21 (1991): 269-95; Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 280.

³⁴ Haydar Çakmak, *Uluslararası ilişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler*, ed. Haydar Çakmak (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2014), 107.

³⁵ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, 8. ed. (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 32-33; Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, 12. ed. (Ankara: BB101 Yayınları, 2019).

³⁶ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 281.

³⁷ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 281.

³⁸ Robert W. Cox, *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*, Power and Production (New York: Columbia University Press, 1987); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 281-82.

³⁹ George Herbert Mead and Charles W. Morris, *Mind, Self & Society from The Standpoint of A Social Behaviorist* (Chicago, Ill.: The University of Chicago press, 1934); Peter Burke, "The Self: Measurement Requirements From An Interactionist Perspective," *Social Psychology Quarterly*, no. 43 (1980); Sheldon Stryker, *Symbolic Interactionism: A Social Structural Version*, The Benjamin/Cummings series in contemporary sociology (Menlo Park, Calif.: Benjamin/Cummings Pub. Co., 1980); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 282-83.

⁴⁰ K. J. Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy," *International Studies Quarterly* 14, no. 3 (1970); Stephen G. Walker, *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Duke Press policy studies (Durham N.C.: Duke University Press, 1987); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 283.



derecelerine göre şekillenmektedir.⁴¹ Kolektif kimlik⁴² ise benlik ve öteki arasındaki özdeşleşme ilişkisine dayanmaktadır. Özdeşleşme de benlik ve öteki arasındaki ayrım belirsizleşmeye başlamakta ve benlik bu düzlemde öteki olarak sınıflandırılmaktadır.⁴³ Benliğin sınırları ötekini de içerecek şekilde genişletilmekte ve öteki benliğe entegre edilmektedir. Yani özdeşleşmede ben ve öteki arasında empatik bir karşılıklı bağımlılık oluşmaktadır.⁴⁴ Özdeşleşme ortak çıkar üzerinden kavramsallaşmaktadır ancak yine de aktörler rasyonalist bakış açılarından ve fayda/maliyet analizlerinden vazgeçmemektedirler. Nihayetinde özdeşleşme daha üst bir düzeyde toplumsal bir birikim seviyesinde gerçekleştirilmektedir.⁴⁵ Rol kimliğinde benlik ve öteki farklıyken kolektif kimlikte bunlar birleştirilerek tek bir kimlik yapılmaya çalışılmaktadır.⁴⁶ Topluluklar açısından ortak kimlikten beklenen tepki ise davranışsal iş birliğidir.⁴⁷ Devletler de etkileşim yoluyla ortak kimlik ve çıkar oluşturabilmektedir.⁴⁸ Devletlerin kimlikleri ve çıkarları dışsal olarak verili değildir ve tarihsel olarak beklenmeden oluşan etkileşimlerle inşa edilmektedir.⁴⁹ Bencil

⁴¹ Philip Blumstein, "The Production of Selves in Personal Relationships," in *The Self-Society Dynamic: Cognition, Emotion and Action*, ed. Judith A. Howard and Peter L. Callero (Cambridge: Cambridge University Press, 1991); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 284.

⁴² Jonathan Mercer, "Anarchy and Identity," *International Organization* 49, no. 2 (1995); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 285.

⁴³ John C. Turner et al., *Rediscovering The Social Group: A Self-Categorization Theory*, Rediscovering the social group: A self-categorization theory (Cambridge, MA, US: Basil Blackwell, 1987); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 285.

⁴⁴ Keohane, *After Hegemony*; Bruce M Russett and John D Sullivan, "Collective Goods and International Organization," *International Organization* 25, no. 4 (1971).

⁴⁵ Nicholas Spykman et al., *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, ed. Esra Diri (İstanbul: DER Yayınları, 2017), 685.

⁴⁶ Sandra Lancaster and Margaret Foddy, "Self-Extensions: A Conceptualization," *Journal for The Theory of Social Behaviour*, no. 18 (1988); Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 285.

⁴⁷ Karl W Deutsch and Sidney A Burrell, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton, NJ (Princeton: Princeton University Press, 1957); Harold Lasswell, "Future Systems of Identity in The World Community," in *The Future of The International Legal Order* (1972); Bruce Russett, *Community and Contention: Britain and America in The Twentieth Century* (Cambridge: MIT Press Cambridge, Mass., 1963).

⁴⁸ Calhoun, "The Problem of Identity in Collective Action"; Spykman et al., *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, 680.

⁴⁹ Emanuel Adler, "Cognitive Evolution: A Dynamic Approach for The Study of International Relations and Their Progress," in *Progress in Postwar International Relations*, ed. Emanuel Adler and Beverly Crawford (New York: Columbia University Press, 1991); Alker, "The Presumption of Anarchy in International Relations"; Richard Ashley, "The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward A Critical Social Theory of International Politics," *Alternatives* 12, no. 4 (1987); Peter J. Katzenstein, *Analyzing Change in International Politics: The New Institutionalism and The Interpretative Approach* (Cornell University, 1990); Friedrich Kratochwil, "Rules, Norms, and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs," *VRÜ Verfassung und Recht in Übersee* 23, no. 1 (1989); Ruggie, "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations"; Robert BJ Walker, "Sovereignty, Identity, Community: Reflections on The Horizons of Contemporary Political Practice," in *Contending Sovereignties: Redefining*



kimliklerin güdüsel kuvveti nedeniyle devletler arasında saf bir ortak kimliğe erişim olanaksıza yakın düzeydedir. Ancak bu kimliklerin çatışmacı ortamı sadece tikelcilik-evrenselcilik arasında değil birey-grup arasında da vardır.⁵⁰ Bu çatışmacı ortamı kısaca değerlendirmek gerekirse, uluslararası toplumda devletlerin diğerlerine karşı konumlanmaları kendi sosyal kimliklerine bağlıdır ve bu kimlikleri temelinde devletler ulusal çıkarlarını inşa etmektedir.⁵¹ Bu bağlamda devletlerin ulusal kimlikleri; ortak tarihsel geçmişi, inançları, değerleri ve kültürü üzerine inşa edilmektedir⁵² ve bu kimliklerin muhafazası için ihtiyaçların ve isteklerin ifade edilmesiyle de ulusal çıkar ortaya çıkmaktadır.⁵³ Ulusal çıkarlar ise hem mikro hem de makro seviyede tanımlanmaktadır. Mikro seviyede çıkar; ülke içinde yaratıcılığın geliştirilmesi ve üreticilerin korunması, istek ve ihtiyaçların genişletilmesi, tatmin düzeyinin artırılması için gereken ifadeler ile buna dair çözüm ve girişimleri kapsamaktadır. Makro seviyede çıkar ise; ülkenin varlığının korunması, coğrafi bütünlüğü ve bağımsızlığı, vatandaşlarının güvenliğini ve refahını sağlamayı hedeflemektedir.⁵⁴ Makro seviyede çıkar ülke içiyle beraber ülkeler arası seviyeyi de kapsamaktadır. İnşacı Teoriye göre; dünya düzeniyle beraber kimlikler, yapılar ve çıkarlar da sürekli değişim halindedir. Diğer bir ifadeyle sosyal yapı da daimî bir değişim süreci içinde kendini sürekli yenilemektedir.⁵⁵

3. AB Vatandaşlarının Ulusal ve AB Kimliğine Yönelik Bakış Açılarının Analizi

Avrupa kimliğinin varoluşsal olarak birden çok bağlılığa hitap etmesi onu oluşabilecek rol çatışmalarına dair tartışmanın odağı haline getirmektedir.⁵⁶ Çünkü AB vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığa ilave olup onun yerine geçememektedir.⁵⁷ AB kimliği diğer

Political Community (1990); A. Wendt, "Anarchy Is What States Make of It - the Social Construction of Power-Politics," *International Organization* 46, no. 2 (1992).

⁵⁰ Marilyn Brewer, "The Social Self: On Being The Same and Different at The Same Time," *Personality and Social Psychology Bulletin* 17, no. 5 (1991); Breakwell, *Social Psychology of Identity and The Self Concept*; Wartenberg, "Social Movements and Individual Identity-A Critique of Freud on The Psychology of Groups."

⁵¹ Griffiths, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teorileri*, 123-24.

⁵² Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek* (Ankara: Kaynak Yayınları, 2017), 460.

⁵³ Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*, 460.

⁵⁴ Franjo Stiblar, "Preservation of National Identity and Interests in the Enlarged EU," 2005; Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*, 460.

⁵⁵ Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*; Ashmore, Deaux, and McLaughlin-Volpe, "An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality"; David and Bar-Tal, "A Sociopsychological Conception of Collective Identity: The Case of National Identity as an Example"; Turner et al., "Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory."

⁵⁶ Anthony Smith, "National Identity and the Idea of European Unity," *International Affairs* 68, no. 1 (1992).

⁵⁷ AB, "Avrupa Birliği Antlaşması," ed. Avrupa Birliği (2009).



bütün kimlikleri yok ederek tekil bir kimlik kazanma niyetinde olmadığı gibi üye devletlerin ulusal kimliğine de saygı göstermektedir.⁵⁸ AB antlaşmalarında da ulusal kimlikler desteklenirken, buna çoklu kimliklerin eklenmesinin yolunu açılmıştır.⁵⁹ Avrupa kimliğinin en temelinde ise paylaşılan ortak tarih, kültür ve değerler vardır.⁶⁰ AB üye devletlerinin politik faaliyetleri, kendi ulusal kimlikleri, değerleri, ulusal bütünlük ve üstünlük anlayışından ayrı tutulmamaktadır. Bu bağlamda ulusal çıkarlar ile ortak çıkarları değerlendirebilmenin en iyi yolu ise demokrasi, kişi özgürlüğü, insan hakları, azınlık hakları ve uluslararası hukuka bakış açılarını gözlemlemekten geçmektedir.⁶¹ Avrupa Topluluklarının tam bir siyasi sistem haline gelme çalışmaları sürecinde, AB kurumlarına ait kararların demokratik olarak nasıl meşrulaştırılacağı ve Avrupa halkları arasında güçlü bir ortak kimliğin nasıl inşa edilebileceği hakkındaki tartışmalar da daima var olmuştur. Maastricht Antlaşmasının (1992) kabul edilmesinden sonra kimlik soruları yeniden ilgi görmüştür.⁶² AB’de vatandaşların kendi toplumları, devletleri ve AB hakkındaki kimliksel aidiyetini anlayabilmenin en iyi yolunun güvenilir kuruluşlarca yapılmış olan araştırmalar olduğu değerlendirilmektedir. Avrupa kimlik aidiyetine yönelik araştırmalar 1990'larda itibaren hızla genişletilmiş, sosyal bilimlerde çeşitlendirilmiş, kavramsal ve metodolojik yaklaşımlar da kullanarak yeniden gözden geçirilmiştir.⁶³ Avrupa Birliği ile ilgili kimlik aidiyeti hakkındaki güncel araştırmalar hususunda Eurobarometer ve Pew Araştırma Merkezi tarafından yapılan araştırmalar dikkate

⁵⁸ AB, “Avrupa Birliği Antlaşması.”

⁵⁹ Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*, 459.

⁶⁰ Douglas Alexander, *Europe in A Global Age* (London: Foreign Policy Centre (London England), 2005), 35-36.

⁶¹ Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*, 461.

⁶² David Beetham and Christopher Lord, *Legitimacy and the EU* (London: Longman, 1998); L. E. Cederman, “Nationalism and Bounded Integration: What it Would Take to Construct a European Demos,” *European Journal of International Relations* 7, no. 2 (2001); F. Cerutti, “A Political Identity of the Europeans?,” *Thesis Eleven* 72, no. 1 (2003); F. Decker, “Governance Beyond the Nation-State. Reflections on the Democratic Deficit of the European Union,” *Journal of European Public Policy* 9, no. 2 (2002); F. W. Scharpf, “Legitimacy in the Multilevel European Polity,” *European Political Science Review* 1, no. 2 (2009); M. Zürn, “Democratic Governance Beyond the Nation-State: The EU and Other International Institutions,” *European Journal of International Relations* 6, no. 2 (2000).

⁶³ Smith, “National Identity and the Idea of European Unity”; S. Frogner Duchesne, A-P., “Is There A European Identity?,” in *Public opinion and internationalized governance*, ed. Oskar Niedermayer and R. Sinnott (Oxford ; New York: Oxford University Press, 1998); Thomas Risse, *To Euro or not to Euro?: the EMU and Identity Politics in The European Union*, EUI working paper RSC (Florence: European University Institute, 1998); Michael Bruter, *Citizens of Europe?: the emergence of a mass European identity* (Houndmills England; New York: Palgrave Macmillan, 2005); David Sanders, *Citizens and the European Polity: Mass Attitudes Towards the European and National Polities*, First edition. ed., IntUne, integrated and united (Oxford: Oxford University Press, 2012).



alınmıştır. Bu raporlar çerçevesinde AB vatandaşlarının kimlik aidiyetleri hakkında varılan sonuçlar aşağıda açıklanmıştır.

1. Avrupalı olma kavramı ve kimliği AB kimliğinden daha geniş tanımlıdır. Buna dair olarak daha fazla ulus ötesi bağlantıya sahip bireylerin Avrupa bütünleşmesini daha fazla destekledikleri ve kendilerini Avrupalı olarak tanımlama ihtimalinin daha yüksek olduğu doğrulanmıştır.⁶⁴ Konu ile ilgili 2015 yılında yapılan araştırmalar sonucunda Avrupalı olmaya dair kimliksel aidiyetin (%52), ulusal kimlik aidiyetine (%38) oranla, ilk ölçümün yapıldığı 1992 yılına göre (%48-%38) daha fazla yükseldiği tespit edilmiştir.⁶⁵ AB vatandaşlarının yaşadıkları şehirlere ve ülkelerine olan bağlılığının AB'ye ve Avrupalı olma aidiyetine göre daha fazla olduğu (Tablo 1) da belirlenmiştir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir husus da bireysel açıdan Avrupa kimliği ile AB kurumlarına yönelik bakış açısının farklı olduğudur.⁶⁶ Sonuç olarak Avrupalılık kimliği, AB kimliğinden daha güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Avrupalılık kimliğinin AB kimliğinin temelinde sağlam bir dayanak olduğu ve bu kimliğin güçlü kalmasının AB kimliksel aidiyetini zorlu olaylar ve süreçler karşından güçlü tutacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 1. AB Vatandaşlarının Aidiyet Durumu⁶⁷

Yerleşim Türü	Çok İlgili (%)	İlgili (%)	Pek İlgili Değil (%)	Hiç İlgili Değil (%)	Bilinmiyor (%)	Tarih
Köy/Kasaba/Şehir	52	37	9	2	0	2017
	53	36	9	2	0	2018
Ulke	56	36	6	2	0	2017
	57	36	5	2	0	2018
AB	14	41	35	12	2	2017
	14	42	30	12	2	2018
Avrupa	18	46	25	9	2	2017
	18	47	24	9	2	2018

⁶⁴ T. Kuhn, "Individual Transnationalism, Globalisation and Euroscepticism: An Empirical Test of Deutsch's Transactionalist Theory," *European Journal of Political Research* 50, no. 6 (2011); T. Kuhn, "Europa ante Portas: Border Residence, Transnational Interaction and Euroscepticism in Germany and France," *European Union Politics* 13, no. 1 (2012); T. Kuhn, "Why Educational Exchange Programmes Miss Their Mark: Cross-Border Mobility, Education and European Identity," *Jems-Journal of Common Market Studies* 50, no. 6 (2012); T. Kuhn, *Experiencing European integration: transnational lives and European identity*, First edition. ed. (Oxford: Oxford University Press, 2015).

⁶⁵ Carlos, Bachtler Mendez, John, *European Identity and Citizen Attitudes to Cohesion Policy: What do we know?*, European Policies Research Centre (Glasgow, 2018), 10.

⁶⁶ L. Beaudonnet and D. Di Mauro, "Support for Europe: Assessing The Complexity of Individual Attitudes," *European Integration Online Papers-Eiop* 16 (2012); H. G. Boomgaarden et al., "Mapping EU Attitudes: Conceptual and Empirical Dimensions of Euroscepticism and EU Support," *European Union Politics* 12, no. 2 (2011); D. Fuchs, "Cultural Diversity, European Identity and Legitimacy of the EU: A Theoretical Framework," *Cultural Diversity, European Identity and the Legitimacy of the Eu* (2011); Bergbauer, "The Relevance of a Common European Identity Among the Citizens of Europe."

⁶⁷ Standard Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, European Commission (2018), 5.



2. AB vatandaşları, AB'den en büyük kazanımları olarak (Tablo 2) devletler arası serbest dolaşımı (kişi, mal ve hizmetler), üye devletler arasındaki barışı ve öğrenci değişim programlarını görmektedirler. Bu durum uluslararası iletişimin ve sınır ötesi ağların Avrupalılar arasında ortak bir kimliğin ve güvenin desteklenmesi için çok önemli olduğunu göstermektedir.⁶⁸ Ancak yine de bireysel düzeyde gelişen ve farklı AB üye ülkelerinden gelen vatandaşlar arasındaki kişisel temaslar, AB nüfusunun küçük bir kesimleriyle sınırlı kalmaktadır. Bu temaslar öncelikle gençler, yüksek eğitilmiş ve yüksek statülü meslekler arasında meydana gelmektedir.⁶⁹ Kazanımlar konusunda ilgili daha sonra Avro ve AB'nin ekonomik gücü gelmektedir. Dolayısıyla AB'nin kimliksel aidiyetinin özdeşleşmesi açısından ekonomik gücü de çok önemlidir.⁷⁰ Kısacası AB vatandaşları serbest bir şekilde dolaşım hakkını barışçıl bir ortamda kullanabilmeyi büyük kazanım olarak görürken aynı zamanda ortak para birimi ve AB'nin ekonomik gücünü de dikkate almaktadırlar.

Tablo 2. AB Vatandaşlarının AB'den Kazanımlarını Değerlendirmeleri⁷¹

Konu	Değerlendirme	Tarih
AB Bölgesinde Serbest Dolaşım (Kişi, Mal ve Hizmet)	57	2017
	58	2018
AB Üyesi Devletler Arasındaki Barış Ortamı	56	2017
	54	2018
Öğrenci Değişim Programları	25	2017
	24	2018
Avro	25	2017
	24	2018
AB'nin Ekonomik Gücü	20	2017
	21	2018

3. Avrupa bütünleşmesinin ilk teorisyenleri, bütünleşmede daha ileri adımlar atmak için karşılıklı güven, sadakat ve vatandaşlar arasındaki ortak bir “biz-hissinin” önemine dikkat çekmiştir.⁷² Zamanla AB'nin meşruiyetinin artık AB üye ülkelerindeki halklar arasında güçlü

⁶⁸ Karl W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication; An Inquiry into the Foundations of Nationality* (Cambridge: Published jointly by the Technology Press of the Massachusetts Institute of Technology, and Wiley, 1953); Karl W. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area; International Organization in the Light of Historical Experience*, Publications of the Center for Research on World Political Institutions (Princeton: Princeton University Press, 1968).

⁶⁹ Neil Fligstein, *Euroclash: The EU, European Identity, and The Future of Europe* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2008); Kuhn, “Individual Transnationalism, Globalisation and Euroscepticism: An Empirical Test of Deutsch's Transactionalist Theory”; Kuhn, “Why Educational Exchange Programmes Miss Their Mark: Cross-Border Mobility, Education and European Identity”; Kuhn, *Experiencing European integration: transnational lives and European identity*.

⁷⁰ Mehmet Emir, “Almanya'nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili” (Master, Ufuk University, 2019).

⁷¹ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 20.

⁷² Deutsch, *Nationalism and Social Communication; An Inquiry into the Foundations of Nationality*; Karl W. Deutsch, *Political Community at the International Level: Problems of Definition and Measurement*, Foreign



bir Avrupa kimliğinin gelişmesine bağlı olduğu görülmüştür.⁷³ Deneyimsel olarak da Avrupa ile özdeşleşme günümüzde oldukça yaygın bir olgudur: AB vatandaşlarının çoğunluğu kendilerini Avrupalı olarak görmekte, Avrupa'ya bağlı hissetmekte ve Avrupalı olmaktan gurur duymaktadır.⁷⁴ Bu aidiyetin oluşumu açısından ulusal rejimlerin türleri ve dereceleri, ulusal parti sistemleri ve seçim bağlamı da vatandaşların AB'ye ve AB üyeliğine karşı tutumlarını sistematik bir şekilde etkilemektedir.⁷⁵ AB vatandaşlarının AB'ye olan kimliksel aidiyetlerinde artış (Tablo 3) gözlenmiştir.

Tablo 3. AB Vatandaşlarının (2010-2018) Kimliksel Aidiyet Hissi⁷⁶

Tarih	Kesinlikle Evet (%)	Kısmen Evet (%)	Hayır, Pek Değil (%)	Kesinlikle Hayır (%)	Bilinmiyor (%)
2010 Ilkbahar	21	41	25	12	1
2011 Ilkbahar	23	39	24	12	2
2012 Ilkbahar	19	42	26	12	1
2012 Sonbahar	22	41	23	13	1
2013 Ilkbahar	22	40	24	13	1
2013 Sonbahar	20	39	26	14	1
2014 Ilkbahar	26	39	21	13	1
2014 Sonbahar	23	40	24	11	2
2015 Ilkbahar	27	40	20	11	2
2015 Sonbahar	25	39	23	11	2
2016 Ilkbahar	28	38	22	11	1
2016 Sonbahar	26	41	22	10	1
2017 Ilkbahar	28	40	21	10	1
2017 Sonbahar	29	41	20	9	1
2018 Ilkbahar	29	41	20	9	1

policy analysis series (Princeton, N. J.: Princeton University, 1953); Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area; International Organization in the Light of Historical Experience*; Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe; Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1958); Bergbauer, "The Relevance of a Common European Identity Among the Citizens of Europe."

⁷³ Beetham and Lord, *Legitimacy and the EU*; Fuchs, "Cultural Diversity, European Identity and Legitimacy of the EU: A Theoretical Framework"; Bergbauer, "The Relevance of a Common European Identity Among the Citizens of Europe."

⁷⁴ J. Sides Citrin, J., "Can Europe Exist Without Europeans? Problems of Identity in a Multinational Community," *Elsevier* 1 (2004); J. Sides Citrin, J., "More Than Nationals: How Identity Choice Matters in The New Europe," in *Transnational Identities Becoming European in the EU*, ed. M.B. Herrmann R.K. Risse T. Brewer (2004); Dieter Fuchs, Raul Magni-Berton, and Antoine Roger, *Euroscpticism: Images of Europe Among Mass Publics and Political Elites* (Opladen; Farmington Hills, MI: Barbara Budrich Publishers, 2009); D. Fuchs and C. Schneider, "Support of the EU and European Identity: Some Descriptive Results," *Cultural Diversity, European Identity and the Legitimacy of the Eu* (2011); Thomas Risse, *A Community of Europeans?: Transnational Identities and Public Spheres*, Cornell paperbacks (Ithaca N.Y.: Cornell University Press, 2010).

⁷⁵ C. E. De Vries and E. E. Edwards, "Taking Europe to Its Extremes Extremist Parties and Public Euroscpticism," *Party Politics* 15, no. 1 (2009); L. Hooghe and G. Marks, "Calculation, Community and Cues - Public Opinion on European Integration," *European Union Politics* 6, no. 4 (2005); L. Ray, "When Parties Matter: The Conditional Influence of Party Positions on Voter Opinions About European Integration," *Journal of Politics* 65, no. 4 (2003); M. R. Steenbergen, E. E. Edwards, and C. E. de Vries, "Who's Cueing Whom? Mass-Elite Linkages and The Future of European Integration," *European Union Politics* 8, no. 1 (2007).

⁷⁶ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 29.



4. AB vatandaşlarının ulusal aidiyetleri ile beraber AB aidiyetinin daha güçlü olduğu (Tablo 4) tespit edilmiştir. Ulusal aidiyetleri ise AB aidiyetinden çok daha önce gelmektedir. Ulusal kimliklerin AB kimliğinden önce gelmesi tipik olarak “köklü” ve “derin” kolektif kimlik yapısından kaynaklanmaktadır.⁷⁷ Bireyler, ulusal kimliklerini tipik olarak çocukluk boyunca sosyalleşme ve ikna edici iletişim yoluyla kazanmaktadırlar.⁷⁸ Toplumların ortak tarih deneyimleri ve güçlü ortak inançları; ortak etnik köken, dini ilişki veya bir ulusun bireyleri arasındaki beraberlik ve dayanışma duygularına dönüşen kültürel yakınlık gibi ortak inançlardan kaynaklanmaktadır.⁷⁹ Bu yüzden ulusal bağlar köklü ve kararlı yönelimler oluşturmaktadır.⁸⁰ Ulusal kimlikler kurumsal olarak siyasi kültürle iç içe geçmekte ve değişime karşı nispeten dirençli olmaktadır; ulusal bayrak, milli marş veya milli bayramlar gibi semboller ile mitler ve gelenekler de ulusal toplum için sürekli hatırlatıcı unsurlardır.⁸¹ Ulusal kimlikler üzerine yapılan araştırmalarda, vatandaşların ülkelerinin sosyal güvenlik sistemini; ulusal gururun ve ulusal seviyeyle özdeşleşmenin bir nedeni olarak gördüğünü göstermektedir, aynı şekilde ordular da ulusal bir gurur kaynağı olarak görülmektedir.⁸² Kavramsal olarak, ulusal ve Avrupa kimlikleri ya çelişkili ya da tamamlayıcı olarak düşünülebilir; bu da ulusal aidiyetin Avrupa kimliğine bakış açısını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebileceğini göstermektedir.⁸³ Bu konuda yapılan çalışmalara göre; çoğu ulusal

⁷⁷ Fuchs, “Cultural Diversity, European Identity and Legitimacy of the EU: A Theoretical Framework.” B. Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism* (London/New York: Verso, 1991); Fuchs, “Cultural Diversity, European Identity and Legitimacy of the EU: A Theoretical Framework”; Anthony D. Smith, *National Identity, Ethnonationalism in comparative perspective* (Reno: University of Nevada Press, 1991).

⁷⁸ Richard K. Herrmann, Thomas Risse and Marilyn B. Brewer, *Transnational Identities : Becoming European in the EU*, Governance in Europe (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2004); Turner et al., “Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory.”

⁷⁹ Fuchs, “Cultural Diversity, European Identity and Legitimacy of the EU: A Theoretical Framework”; C. Kantner, “Collective Identity as Shared Ethical Self-Understanding,” *European Journal of Social Theory* 9, no. 4 (2006).

⁸⁰ Bergbauer, “The Relevance of a Common European Identity Among the Citizens of Europe.”

⁸¹ Risse, *A Community of Europeans?: Transnational Identities and Public Spheres*; T., Engelmann-Martin Risse, D., “Identity Politics and European Integration: The Case of Germany,” in *The idea of Europe: from antiquity to the European Union*, ed. Anthony Pagden (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

⁸² M. D. R. Evans and J. Kelley, “National Pride in the Developed World: Survey Data From 24 Nations,” *International Journal of Public Opinion Research* 14, no. 3 (2002); M. Hjerm, “National Identities, National Pride and Xenophobia: A Comparison of Four Western Countries,” *Acta Sociologica* 41, no. 4 (1998).

⁸³ Fuchs, Magni-Berton, and Roger, *Euroscpticism : Images of Europe Among Mass Publics and Political Elites*; Herrmann, Risse, and Brewer, *Transnational Identities : Becoming European in the EU*; Risse, *A Community of Europeans?: Transnational Identities and Public Spheres*; B. West, “Europäische Identifikation im Spannungsfeld regionaler und nationaler Identitäten,” *Politische Vierteljahresschrift* 44, no. 4 (2003); B. West, “European Identity as A Contrast or an Extension of National Identity?,” in *Methods, theories, and empirical applications in the social sciences*, ed. S. Davidov Salzborn, E. Reinecke, J. (Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2012).



tanımlamanın Avrupa ile özdeşleşme üzerinde olumlu etkileri olsa da bu etkilerin gücü ve yönünün AB üye ülkeleri arasında değiştiği görülmüştür.⁸⁴ Varoluşsal olarak Avrupa kimliğinin, ulusal kimliğe karşı bir rekabet ortamında olarak algılanmaması gerekir.⁸⁵ AB vatandaşlarının çoğunluğunun Avrupa Birliği ve üyeliğinin farkında olduğu ve bu temelde Avrupalı olarak kendini kategorize ettiğini varsaymak makul görünmektedir. Birden çok kimliğin hiyerarşik olarak sıralanması olarak adlandırılan “iç içe geçen kimlikler” kavramına göre; ulusal topluluk ve kimlik sonrasında daha büyük ve daha kapsamlı olan Avrupa topluluğu ve kimliğinin içine yerleştirilmektedir.⁸⁶ Avrupalılar arasındaki daha fazla benzerlik algısı ile ilgili olarak kanıtlar, vatandaşların Avrupa ile özdeşleşmelerini esasında Avrupalılar arasındaki hem siyasi hem de kültürel bağlara dair algısına dayandığını göstermektedir. AB vatandaşlarının “Avrupalı olma” duygusunu AB vatandaşlığı ile ilgili ortak hak ve görevlerin yanı sıra ortak bir Avrupa medeniyetine ve toplumuna üyelikle açıkladıkları tespit edilmiştir.⁸⁷ İç içe geçen kimlikler yaklaşıma göre, ulusla özdeşleşen vatandaşların Avrupa ile de özdeşleşmesi beklenmektedir ancak bu kimliklerin birlikte eşzamanlı bir etkiye sahip olup olamayacağı henüz tam olarak netlik kazanmamıştır.⁸⁸

⁸⁴ Citrin, “More Than Nationals: How Identity Choice Matters in The New Europe”; S. Frogner Duchesne, A. P., “Is There a European Identity?,” in *Public opinion and internationalized government*, ed. O.; Sinnott Niedermayer, R. (1995); Fuchs, Magni-Berton, and Roger, *Euroscpticism: Images of Europe Among Mass Publics and Political Elites*; West, “Europäische Identifikation im Spannungsfeld regionaler und nationaler Identitäten”; West, “European Identity as A Contrast or an Extension of National Identity?.”

⁸⁵ Smith, “National Identity and the Idea of European Unity”; G. Marks, “Territorial Identities in The European Union,” in *Regional integration and democracy: expanding on the European experience*, ed. Jeffrey J. Anderson (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1999); M. Marcussen et al., “Constructing Europe? The Evolution of French, British and German Nation State Identities,” *Journal of European Public Policy* 6, no. 4 (1999); Risse, *To Euro or not to Euro?: the EMU and Identity Politics in The European Union*; Citrin, “More Than Nationals: How Identity Choice Matters in The New Europe”; Risse, *A Community of Europeans?: Transnational Identities and Public Spheres*; S. Carey, “Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?,” *European Union Politics* 3 (2002).

⁸⁶ J. D. Medrano and P. Gutierrez, “Nested Identities: National and European Identity in Spain,” *Ethnic and Racial Studies* 24, no. 5 (2001); Herrmann, Risse, and Brewer, *Transnational Identities: Becoming European in the EU*; Risse, *A Community of Europeans?: Transnational Identities and Public Spheres*.

⁸⁷ F. Pichler, “European Identities from Below: Meanings of Identification With Europe,” *Perspectives on European Politics and Society* 9, no. 4 (2008).

⁸⁸ Medrano and Gutierrez, “Nested Identities: National and European Identity in Spain.”

**Tablo 4.** AB Vatandaşlarının Kimliksel Aidiyet Hissi⁸⁹

Aidiyet Konusu	Değerlendirme(%)	Tarih
Yalnızca Ulusal Kimlik	35	2017
	35	2018
Ulusal Kimlik (Öncelikli) Ve AB Kimliği	54	2017
	55	2018
AB Kimliği (Öncelikli) ve Ulusal Kimlik	7	2017
	6	2018
Yalnızca AB Kimliği	2	2017
	2	2018

5. AB vatandaşları için AB kimlik aidiyetine bağlanılmasına sebep olan en önemli unsurlar (Tablo 5); kültür, tarih ve değerlerdir. Ekonomi ise daha sonra gelmektedir. Avrupa Birliği'nin gelişmesi ve devamlılığı açısından ortak bir Avrupa kimliği politikasının önemi giderek artmaktadır.⁹⁰ Ortak bir politik kültürün ve politik uygulamaların Avrupa'nın tanımlanması için bir temel oluşturabileceğini savunan ve daha farklı bir duruş sergileyen görüşlerde vardır.⁹¹ Ortak bir Avrupa kimliğinin ortaya çıkışı açısından “özcü” veya “kültürel” yaklaşımların savunucuları; ulusal kimlikleri daima kültürel köklere dayandırmaktadırlar. Bunlar ayrıca ulusal topluluğu, ortak tarihsel deneyimler, mitler, semboller ve gelenekleri de birbirine bağlı olarak değerlendirirler.⁹² Avrupa geleneklerinin; dayanışma ve sosyal uyum normları ile örtüşüp, Avrupalıları birleştiren ve ulusal yönelimli ülkelerden ayıran bir Avrupa sosyal modeli oluşturduğu da savunulmaktadır.⁹³

Tablo 5. AB Vatandaşlarında En Çok Aidiyet Hissi Oluşturan Konular⁹⁴

Konu	Değerlendirme(%)	Tarih
Kültür	28	2017
	29	2018
Tarih	22	2017
	23	2018
Değerler	23	2017
	23	2018
Ekonomi	21	2017
	21	2018

⁸⁹ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 35.

⁹⁰ Viktoria Kaina and Ireneusz Pawel Karolewski, “EU Governance and European Identity,” *Living Reviews in European Governance* 8 (2013).

⁹¹ Cerutti, “A Political Identity of the Europeans?”; J. Habermas, *Zeit der Übergänge* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001); J. Habermas, *Der Gespaltene Westen* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004); T. Meyer, *Die Identität Europas. Der EU eine Seele?* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004).

⁹² Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*; Smith, *National Identity*.

⁹³ Cerutti, “A Political Identity of the Europeans?.”

⁹⁴ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 41.



6. AB vatandaşlarının, bu vatandaşlıklarına dair bilgilerinde (Tablo 6) artış görülmüştür. AB'ye yönelik bilgi temelli bir tutum oluşturma sürecinde, AB hakkında daha iyi bilgi sahibi olan vatandaşların AB düzeyinde politika oluşturma konusunda daha olumlu tutumlara sahip oldukları yapılan araştırmalar ile de desteklenmiştir.⁹⁵ İnşacı Teorinin toplumsal yapı ile ilgili en önemli kavramlarından biri olan bilgi sahibi olma konusu bu noktada önem kazanmaktadır. Çünkü bilgi seviyesi yükseldikçe bireylerin ve toplumların AB'ye dair düşünceleri de aynı şekilde bundan etkilenmektedir. Avrupa toplumu ve ortak bir Avrupa kimliği oluşturulmasıyla ilgili bilgilendirmenin ve ikna edici mesajların da siyasi elitler tarafından ulusal topluma iletilmesinde kitle iletişim modelleri çok önemlidir.⁹⁶ Buna yönelik olarak Avrupa bağlamında, elitlerin etkileri ve bir kamuoyu kaynağı olarak kitle iletişimi kavramına yönelik analizlerde siyasi partilerin etkisi⁹⁷ ve yaygın medyanın etkisi⁹⁸ doğrulanmıştır. Dolayısıyla gerek AB kurumsal üst yapısından vatandaşa doğru gerekse de vatandaşın AB kurumsal üst yapısına doğru inşa edilen politikalarda daha fazla bilgi sahibi olmanın olumlu yansıması görülmektedir.

⁹⁵ N. Clark and T. Hellwig, "Information Effects and Mass Support for EU Policy Control," *European Union Politics* 13, no. 4 (2012).

⁹⁶ D. R. Kinder, "Communication and Opinion," *Annual Review of Political Science* 1 (1998); Diana Carole Mutz, Paul M. Sniderman and Richard A. Brody, *Political Persuasion and Attitude Change* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996); John Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion* (Cambridge England ; New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1992).

⁹⁷ De Vries and Edwards, "Taking Europe to Its Extremes Extremist Parties and Public Euroscepticism"; M. Gabel and K. Scheve, "Estimating The Effect of Elite Communications on Public Opinion Using Instrumental Variables," *American Journal of Political Science* 51, no. 4 (2007); M. Gabel and K. Scheve, "Mixed Messages - Party Dissent and Mass Opinion on European Integration," *European Union Politics* 8, no. 1 (2007); M. Maier, S. Adam, and J. Maier, "The Impact of Identity and Economic Cues on Citizens' EU Support: An Experimental Study on The Effects of Party Communication in The Run-Up to The 2009 European Parliament Elections," *European Union Politics* 13, no. 4 (Dec 2012); Ray, "When Parties Matter: The Conditional Influence of Party Positions on Voter Opinions About European Integration."

⁹⁸ R. Azrout, J. Van Spanje, and C. De Vreese, "When News Matters: Media Effects on Public Support for European Union Enlargement in 21 Countries," *Jcms-Journal of Common Market Studies* 50, no. 5 (2012); C. H. De Vreese and H. G. Boomgaarden, "Media Effects on Public Opinion About the Enlargement of the European Union," *Jcms-Journal of Common Market Studies* 44, no. 2 (2006); A. R. T. Schuck and C. H. De Vreese, "Public Support for Referendums: The Role of the Media," *West European Politics* 34, no. 2 (2011).

**Tablo 6.** AB Vatandaşlarının Sahip Olduğu Haklarla (2010-2018) İlgili Bilgileri⁹⁹

Tarih	Kesinlikle Evet (%)	Kısmen Evet (%)	Hayır, Pek Değil (%)	Kesinlikle Hayır (%)	Bilinmiyor (%)
2010 İlbahar	8	34	39	18	1
2011 İlbahar	9	38	36	16	1
2012 İlbahar	9	36	37	17	1
2012 Sonbahar	9	36	37	17	1
2013 İlbahar	9	37	36	17	1
2013 Sonbahar	8	35	38	17	2
2014 İlbahar	11	37	34	16	2
2014 Sonbahar	9	38	35	16	2
2015 İlbahar	11	39	33	15	2
2015 Sonbahar	11	38	35	15	1
2016 İlbahar	12	40	32	14	2
2016 Sonbahar	11	39	35	14	1
2017 İlbahar	12	41	33	13	1
2017 Sonbahar	12	42	32	13	1
2018 İlbahar	12	42	32	13	1

7. AB vatandaşlarının sahip oldukları ortak değerler ile üye devletlerin değerleri arasında yakın bir ilişki görülmektedir.¹⁰⁰ AB vatandaşlarının bireysel olarak en çok önemsedikleri ortak değerler (Tablo 7) barış, insan hakları ve insan hayatına gösterilen saygıdır. AB vatandaşlarının sahip olduğu ortak değerler aslında Avrupalılık kimliğinin de özelliklerini göstermektedir. Kısacası AB vatandaşları barış içerisinde insan haklarına saygılı ve insan yaşamına saygı duyulan demokratik bir ortamda yaşadıkları görüşünü yansıtmaktadırlar.

Tablo 7. AB Vatandaşlarının Bireysel Olarak En Çok Önemstedikleri Değerler¹⁰¹

Konu	Değerlendirme(%)	Tarih
Barış	45	2017
	45	2018
İnsan Hakları	42	2017
	42	2018
İnsan Hayatına Gösterilen Saygı	36	2017
	37	2018
Demokrasi	28	2017
	27	2018

8. AB vatandaşlarına göre AB'yi temsil eden en önemli değerler (Tablo 8) barış, insan hakları ve demokrasidir. AB vatandaşlarının kendilerini temsil eden en üst kurumsal yapıda

⁹⁹ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 45.

¹⁰⁰ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 50.

¹⁰¹ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 53.



kendilerinin önemsedikleri değerleri görmeleri aslında vatandaş, toplum, devlet, AB organizasyonu sıralamasında kimlik, çıkar ve eylem örüntüsünün başarıya ulaştığını da kanıtlamaktadır.

Tablo 8. AB Vatandaşlarına Göre AB'yi Temsil Eden Değerler¹⁰²

Konu	Değerlendirme(%)	Tarih
Barış	40	2017
	39	2018
İnsan Hakları	33	2017
	33	2018
Demokrasi	33	2017
	32	2018
Hukuk Normları	22	2017
	22	2018

9. AB'yi temsil eden değerler ile vatandaşların bireysel değerleri çoğunlukla örtüşmektedir (Tablo 9). Vatandaşlar ağırlıklı olarak Avrupa kimliğinin temelinde demokratik değerleri görmektedirler.¹⁰³ AB vatandaşları için en temelde Avrupalılık kimliği üzerinden Avrupa medeniyeti ve topluluk üyeliği farkındalığı çok önemsenmektedir. Bunun üzerine inşa edilmiş olan ve önemsenen değerleri ise kurumsal üst kimlikte görmektedirler. Bununla beraber AB vatandaşları değer teşviklerini yeterli görürken öte yandan Birliğin kendi ihtiyaçlarını yeterince kavrayamadığı fikrindedirler.¹⁰⁴

Tablo 9. AB Vatandaşlarının Bireysel Değerleri ile AB Değerlerinin Karşılaştırılması¹⁰⁵

Konu	Değerlendirme(%)	Analiz Düzeyi
Barış	39	AB
	45	AB Vatandaşı
İnsan Hakları	33	AB
	42	AB Vatandaşı
Demokrasi	32	AB
	27	AB Vatandaşı
Hukuk Normları	22	AB
	18	AB Vatandaşı

10. AB vatandaşları ülkelerinde birçok ortak özelliklerinin olduğunu (Tablo 10) belirtmektedirler. Ayrıca dünyada yaşanan gelişmeleri anlayabildiklerini ve geleceğe güvenle baktıklarını da bildirmişlerdir. Bir yandan ülkelerinin mültecilere yardım etmelerini isterken

¹⁰² Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 61.

¹⁰³ Fuchs and Schneider, "Support of the EU and European Identity: Some Descriptive Results."

¹⁰⁴ Richard, Fetterolf Wike, Janell, Fagan, Moira, *Europeans Credit EU With Promoting Peace and Prosperity, but Say Brussels Is Out of Touch With Its Citizens*, Pew Research Center (2019), 2.

¹⁰⁵ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 64.



öte yandan da ülkelerinde bulunan göçmenlerin ülkelerine çok fazla bir değer katmadıklarına inanmaktadırlar. Yaşam kalitelerinin önceki yıllara göre (yirmi yıllık bir kıyaslamaya göre) artmadığını (Tablo 10.1) belirtmişlerdir. Ayrıca ülkelerinde daha fazla mülteci görmek istememektedirler.¹⁰⁶ AB vatandaşlarının Avrupalılık ve AB kimliği çatısı altında ortak değerlerini anlayabildikleri, beraber yaşama arzusunda oldukları ancak bu durumu dışarıdan gelenlere karşı hissetmedikleri görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı zaman aralığının AB için zorlu olaylarla geçilen bir döneme (tarihindeki en büyük genişleme, Avro Krizi, Brexit süreci vs.) denk geldiği düşünüldüğünde ise bu bakış açısı anlaşılabilir olmaktadır.

Tablo 10. AB Vatandaşlarının Çeşitli Konulara Bakış Açıları¹⁰⁷

Konu	Kesinlikle Katılıyorum (%)	Katılıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Hiç Katılmıyorum (%)	Bilinmiyor (%)	Tarih
Ülkemdeki İnsanların Birçok Ortak Özelliği Var	20	56	18	3	3	2017
	19	58	17	4	2	2018
Günümüz Dünyasındaki Gelişmeleri Anlayabiliyorum	18	52	22	6	2	2017
	18	52	22	6	2	2018
Geleceğe Dair Güvenim Var	20	48	21	8	3	2017
	20	49	21	7	3	2018
Ülkemizdeki Mültecilere Yardım Edilmeli	21	46	16	11	6	2017
	21	46	16	11	6	2018
Yaşam Kalitem Öncekinden Daha İyi Seviyededir	19	32	31	12	6	2017
	19	32	31	11	7	2018
Göçmenler Ülkemize Çok Şey Kattı	12	36	28	17	7	2017
	12	36	28	17	7	2018

¹⁰⁶ Wike, *Europeans Credit EU With Promoting Peace and Prosperity, but Say Brussels Is Out of Touch With Its Citizens*, 15.

¹⁰⁷ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 69.

**Tablo 10.1.** AB’de Mali Durumu Hakkındaki Bakış Açıları¹⁰⁸

Ülke	Daha Kötü (%)	Değişmedi (%)	Daha İyi (%)
Yunanistan	87	5	7
İtalya	72	14	10
İspanya	62	12	24
Fransa	56	22	20
İngiltere	53	16	28
Almanya	46	15	36
Macaristan	44	21	33
Hollanda	31	18	45
İsveç	19	13	66
Polonya	17	11	68
Ortalama değer	50	15	31

11. AB vatandaşlarının AB’nin kurumsallaşması için beklentileri, AB’nin kurumsallaşma hızından daha yüksektir. Zaman sürecinde AB’nin büyüme hızı düşerken vatandaşlarının büyüme hızıyla ilgili beklentisi artmıştır. Bunu açıklayabilmek için bu zaman aralığını kısaca incelemek gereklidir. Milenyum çağının başlangıcında ABD, kendi ülkesinde gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının ardından ilk olarak Afganistan’da ve ardından Irak, Libya gibi yerlerde operasyonlara girişmiştir. NATO’nun 5. maddesi ilk ve tek defa olmak üzere ABD için uygulamaya konulmuştur.¹⁰⁹ Avrupa’da ise bu dönemde gerçekleşebilecek terör eylemlerine karşı bir dizi önlemler alınmıştır. Özellikle Madrid ve Londra’da gerçekleştirilen terör eylemleri AB vatandaşları üzerinde tedirginlik yaratmıştır. Ardışık terör eylemleri ise her düzeyde birey, toplum, devlet ve ulus üstü yapının dikkatini çekmiştir. Bu dönemde AB vatandaşlarının birbirlerine yönelik dayanışma ve ortak acıların paylaşımı üzerinden aidiyetleri güçlenirken, ötekileştirmenin daha bariz hissedildiği ve buna dair olumsuz bir bakış açısı geliştirildiği de gözlenmiştir.¹¹⁰ Bu dönemden sonra AB için en büyük güvenlik tehdidi terör olmuştur.¹¹¹ Tarihinin en büyük genişlemesi AB’nin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunmuş ancak zaman sürecinde eski üye devletler ile yeni üye devletlerin sosyal ve politik alandaki farklılıklarının Avrupa kimliği üzerinde bir engel olup

¹⁰⁸ Wike, *Europeans Credit EU With Promoting Peace and Prosperity, but Say Brussels Is Out of Touch With Its Citizens*, 5.

¹⁰⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. ed. (Bursa: MKM Yayıncılık, 2013), 525; Anthony Hanhimaki Best, Jussi Maiolo, Joseph, Schulze, Kirsten, *20.Yüzyılın Uluslararası Tarihi* (Siyasal Kitabevi, 2015), 561; Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 4. ed. (İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, 2018), 325; Emir, “Almanya’nın 1990-2018 Yılları Arasında ki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili”; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, 10. ed. (İstanbul: DER Yayınları, 2015), 1265.

¹¹⁰ G. Aybet and M. Muftuler-Bac, “Transformations in Security and Identity After The Cold War - Turkey's Problematic Relationship With Europe,” *International Journal* 55, no. 4 (2000): 570.

¹¹¹ European Commission, *Europeans’ Attitudes Towards Security*, European Commission (2017).



olmayacağı bugün dahi netlik kazanmamıştır.¹¹² Genişlemenin doğal sonucu olan AB entegrasyon maliyetleri üye ülke vatandaşları için daha görünür bir hale gelmiş ve AB'nin daha fazla politikleşmesine ve kutuplaşmasına neden olmuştur.¹¹³ Avro krizi sonrasında kurtarma fonu veren üye ülke vatandaşları, fonu alan üye devletlerini neden kendilerinin kurtarması gerektiği hususunda¹¹⁴ çekince göstermişlerdir. Bununla beraber yapılacak olan fonların kendi yaşam kalitelerini düşürecek olmasından dolayı da memnun olmamışlardır. Diğer yandan mali ve ekonomik kriz anında Avrupa devletleri arasındaki bu destek; onları ahlaki açıdan sadakatle ortak bir kimlik etrafında hareket etmeye mecbur etmiştir.¹¹⁵ Avro krizinde, Avro Bölgesi devlet vatandaşlarının ulusal kimlik aidiyetleri güçlenirken AB'ye olan aidiyetleri zayıflamıştır.¹¹⁶ Ancak yine de AB vatandaşlarının diğer bireyler ile yaptıkları kişisel temaslar sayesinde Avrupa kimliğiyle özdeşleşme konusunda olumlu bir etki oluşması ve bu durumun da gruplar arasındaki ön yargıları ve çatışmaları azaltması beklenmektedir.¹¹⁷ Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen verilere göre; artan temasların ve farklı sosyal grupların üyeleri arasındaki kişisel etkileşimlerin, grup üyelerinin algılarını değiştirerek farklı grupları ayrı varlıklar olarak algılamak yerine, tek ve daha kapsamlı bir grup olarak görebildikleri ve ortak bir grup içi kimlik geliştirmeye başladıkları tespit edilmiştir.¹¹⁸ Sonuç olarak milenyum çağında gerçekleşen olaylar nedeniyle AB'nin büyüme

¹¹² J. Delhey, "Do Enlargements Make the European Union Less Cohesive? An Analysis of Trust Between EU Nationalities," *Jcms-Journal of Common Market Studies* 45, no. 2 (2007); D. Fuchs and H. D. Klingemann, "Eastward Enlargement of the European Union and The Identity of Europe," *West European Politics* 25, no. 2 (2002).

¹¹³ S. Hutter and E. Grande, "Politicizing Europe in the National Electoral Arena: A Comparative Analysis of Five West European Countries, 1970-2010," *Jcms-Journal of Common Market Studies* 52, no. 5 (2014); C. Zürn Rauh, M., "Zur Politisierung der EU in der Krise," in *Krise der europäischen Vergesellschaftung? Soziologische Perspektiven*, ed. M. Heidenreich (2014); Thomas Risse, "European Public Spheres, The Politicization of EU Affairs, and Its Consequences," in *Contemporary European politics*, ed. T. Risse (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2015).

¹¹⁴ C. Offe, "Europe Entrapped Does the EU have the Political Capacity to Overcome Its Current Crisis?," *European Law Journal* 19, no. 5 (2013): 599.

¹¹⁵ Offe, "Europe Entrapped Does the EU have the Political Capacity to Overcome Its Current Crisis?"; F. W. Scharpf, "Democratic Politics in a European Union Under Stress," ed. Olaf Cramme and Sara Binzer Hobolt (Oxford: Oxford University Press, 2015).

¹¹⁶ Bergbauer, "The Relevance of a Common European Identity Among the Citizens of Europe," 87.

¹¹⁷ Gordon W. Allport, *The Nature of Prejudice*, First edition ed. (Cambridge, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., 1954); Y. Amir, "Contact Hypothesis in Ethnic Relations," *Psychological Bulletin* 75, no. 1 (1969); J. R. Dovidio, S. L. Gaertner, and K. Kawakami, "Intergroup Contact: The Past, Present, and The Future," *Group Processes & Intergroup Relations* 6, no. 1 (2003); T. F. Pettigrew, "Intergroup Contact Theory," *Annual Review of Psychology* 49 (1998).

¹¹⁸ S. L. Gaertner, J. F. Dovidio and B. A. Bachman, "Revisiting The Contact Hypothesis: The Induction of A Common Ingroup Identity," *International Journal of Intercultural Relations* 20, no. 3-4 (1996); S. L. Gaertner et al., "The Contact Hypothesis - The Role of a Common Ingroup Identity on Reducing Intergroup Bias," *Small Group Research* 25, no. 2 (1994); S. L. Dovidio Gaertner, J.F. Anastasio P.A. Bachman, B.A. Rust, M.C., "The



hızı düşmüş ancak bütün olumsuzlara rağmen AB vatandaşlarının büyüme hızındaki beklentileri artmıştır. Olumsuz olaylar karşısında doğrusal bir ilerleme olmamasına rağmen AB vatandaşlarının AB kurumsal üst yapısına ve AB kimliğine olan aidiyet bağının güçlendiği değerlendirilmektedir.

Tablo 11. AB'nin Mevcut Kurumsallaşma Hızı ile Vatandaşlarının Beklediği Kurumsallaşma Hızı¹¹⁹

Yıl	AB'nin Büyüme Hızı (%)	AB Vatandaşlarının Bekledikleri Büyüme Hızı (%)
2000	4,0	4,8
2001	4,1	4,8
2002	4,0	4,9
2003	3,9	4,7
2004	3,9	4,7
2005	3,6	4,6
2006	3,8	4,7
2008	3,9	4,8
2012	3,2	4,9
2013	3,2	5,0
2017	3,5	5,1
2018	3,5	5,0

4. Sonuç

Dünya düzeniyle beraber kimlikler, yapılar ve çıkarlar da sürekli bir değişim halindedir. Kimlikler aktörlerin kim ya da ne olduğunu gösterirken çıkarlar da aktörlerin ne istediğine işaret etmektedir. Kimlikler çıkar sayesinde güdülenirken diğer taraftan kimlik olmazsa çıkarın da yönü yoktur. Kısacası kimlik çıkarı ve eylemi belirlemektedir. Birey açısından toplumsal değer ve çıkarlarla kendi değer ve çıkarları ne kadar çok örtüşürse, üst kimlik aidiyeti ile o kadar çok bütünleşecektir. Zamanla bu değerler ve çıkarların değişimi kaçınılmaz olduğundan kimliğin yapısı ve değişimi de kaçınılmaz olmaktadır. Devlet eylemleri kimlik, çıkar ve değerler tarafından şekillendirilen bir süreçtir. Özdeşleşme ortak çıkar üzerinden kavramsallaşmaktadır ancak yine de aktörler rasyonalist bakış açılarından ve fayda/maliyet analizlerinden vazgeçmemektedirler. AB kimliksel aidiyetinin güçlü kalması için daimî bir değişim süreci içinde kendini sürekli yenileyen sosyal yapılarla uyum sağlanmalıdır.

Common Ingroup Identity Model: Recategorization and The Reduction of Intergroup Bias," *European Review of Social Psychology* 4, no. 1 (1993).

¹¹⁹ Eurobarometer, *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*, 94.



AB vatandaşlarınca Avrupalı olma kimliği, AB kimliğinden daha güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Avrupalılık kimliğinin AB kimliğinin temelinde sağlam bir dayanak olduğu ve bu kimliğin güçlü kalmasının AB kimliksel aidiyetini zorlu olaylar ve süreçler karşından güçlü tutacağı değerlendirilmiştir. AB vatandaşları serbest bir şekilde dolaşım hakkını barışçıl bir ortamda kullanabilmeyi büyük kazanım olarak görürken aynı zamanda ortak para birimi ve AB'nin ekonomik gücünü de dikkate almaktadırlar. Yine vatandaşlarınca AB'ye olan kimliksel aidiyetlerinde de artış gözlenmiştir. Ancak AB vatandaşlarının ulusal aidiyetleri ile beraber AB aidiyetinin daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan ulusal aidiyetin ise AB aidiyetinden çok daha önce geldiği görülmüştür. AB vatandaşları için AB kimlik aidiyetine bağlanmasına sebep olan en önemli unsurlar kültür, tarih ve değerlerdir. Ekonomi ise daha sonra gelmektedir. Ayrıca AB vatandaşlarının; AB vatandaşlığına dair bilgileri de artış göstermiştir. Dolayısıyla gerek AB kurumsal üst yapısından vatandaşa doğru gerekse de vatandaştan AB kurumsal üst yapısına doğru inşa edilen politikalarda daha fazla bilgi sahibi olmanın olumlu yansımaları görülmüştür. AB vatandaşlarının bireysel olarak en çok önemsedikleri ortak değerler barış, insan hakları ve insan hayatına gösterilen saygıdır. Onlara göre AB'yi temsil eden en önemli değerler ise barış, insan hakları ve demokrasidir. AB'yi temsil eden değerler ile vatandaşların bireysel değerleri çoğunlukla örtüştüğü tespit edilmiştir. AB vatandaşlarının kendilerini temsil eden en üst kurumsal yapıda kendilerinin önemsedikleri değerleri görmeleri aslında vatandaş, toplum, devlet, AB organizasyonu sıralamasında kimlik, çıkar ve eylem örüntüsünün başarıya ulaştığını da kanıtlamaktadır. AB vatandaşları ülkelerinde birçok ortak özelliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca dünyada yaşanan gelişmeleri anlayabildiklerini ve geleceğe güvenle baktıklarını da bildirmişlerdir. AB vatandaşlarının AB'nin kurumsallaşması için beklentileri, AB'nin kurumsallaşma hızından daha yüksektir. Zaman sürecinde AB'nin büyüme hızı düşerken vatandaşlarının büyüme hızıyla ilgili beklentisi artmıştır. Olumsuz olaylar karşısında doğrusal bir ilerleme olmamasına rağmen AB vatandaşlarının AB kurumsal üst yapısına ve AB kimliğine olan aidiyet bağının güçlendiği değerlendirilmektedir.

Avrupa bütünleşmesi belirlenmiş birtakım kalıplar çerçevesine sıkıştırılmış bir süreç değildir. Zihinsel altyapısının uzun zaman öncesine dayandırıldığı bu özlemin gerçekleşmesi için kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Ancak çalışmamızda AB vatandaşlarının kimliksel aidiyetlerini özellikle ulusal aidiyetleriyle beraber AB kimliğiyle özdeşleştirme



eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Avrupa Birliği zorlu süreçlerden geçiyor olsa da üye devletlerde yaşayan vatandaşların AB bütünleşmesine olan inancı yok olmamıştır. Tam tersine bütün yaşanan zorluklara rağmen bu kimlikle özdeşleşme isteklerinin devam ettiği yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır. Bireysel ve toplumsal kimlik aidiyetleri sürekli bir değişim halinde olsa da bu değişimin şimdilik AB kimliksel aidiyetine yönelik olumsuzluğu tespit edilmemiştir. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde gelecekte AB kimliksel aidiyetinin daha fazla güçleneceği değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- AB. "Avrupa Birliği Antlaşması." edited by Avrupa Birliği, 2009.
- Adler, Emanuel. "Cognitive Evolution: A Dynamic Approach for the Study of International Relations and Their Progress." In *Progress in Postwar International Relations*, edited by Emanuel Adler and Beverly Crawford, 56. New York: Columbia University Press, 1991.
- Alexander, Douglas. *Europe in a Global Age*. London: Foreign Policy Centre (London England), 2005.
- Alker, Hayward. "The Presumption of Anarchy in International Relations." In *Rediscoveries and Reformulations: Humanistic Methodologies for International Studies*, 355-93, 1996.
- Allport, Gordon W. *The Nature of Prejudice*. First edition ed. Cambridge. Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., 1954.
- Amir, Y. "Contact Hypothesis in Ethnic Relations." *Psychological Bulletin* 75, no. 1 (1969): 319-42.
- Anderson, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London/New York: Verso, 1991.
- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika*. 10. ed. Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.
- Ashley, Richard. "The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics." *Alternatives* 12, no. 4 (1987): 403-34.
- Ashmore, R. D., K. Deaux, and T. McLaughlin-Volpe. "An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality." [In English]. *Psychological Bulletin* 130, no. 1 (2004): 80-114.
- Aybet, G., and M. Muftuler-Bac. "Transformations in Security and Identity after the Cold War - Turkey's Problematic Relationship with Europe." [In English]. *International Journal* 55, no. 4 (2000): 567-82.
- Azrout, R., J. Van Spanje and C. De Vreese. "When News Matters: Media Effects on Public Support for European Union Enlargement in 21 Countries." [In English]. *Jcms-Journal of Common Market Studies* 50, no. 5 (2012): 691-708.
- Beaudonnet, L., and D. Di Mauro. "Support for Europe: Assessing the Complexity of Individual Attitudes." [In English]. *European Integration Online Papers-Eiop* 16 (2012): 241-66.
- Beetham, David, and Christopher Lord. *Legitimacy and the Eu*. London: Longman, 1998.
- Benton, Ted. "Objective Interests and the Sociology of Power." *Sociology* 15, no. 2 (1981): 161-84.
- Bergbauer, Stephanie. "The Relevance of a Common European Identity among the Citizens of Europe." In *Explaining European Identity Formation Citizens' Attachment from Maastricht Treaty to Crisis*, edited by Stephanie Bergbauer, 1-13, 2018.



- Best, Anthony, Jussi Hanhimaki, Joseph Maiolo, Kirsten Schulze. *20.Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. Siyasal Kitabevi, 2015.
- Blumstein, Philip. "The Production of Selves in Personal Relationships." In *The Self-Society Dynamic: Cognition, Emotion, and Action* edited by Judith A. Howard and Peter L. Callero, 305-22. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Boomgaarden, H. G., A. R. T. Schuck, M. Elenbaas, and C. H. de Vreese. "Mapping Eu Attitudes: Conceptual and Empirical Dimensions of Euroscepticism and Eu Support." [In English]. *European Union Politics* 12, no. 2 (2011): 241-66.
- Breakwell, Glynis. *Social Psychology of Identity and the Self Concept*. Surrey University Press in Association With Academic Press, 1992.
- Brewer, M. B. "The Many Faces of Social Identity: Implications for Political Psychology." [In English]. *Political Psychology* 22, no. 1 (2001): 115-25.
- Brewer, M. B., M. D. Silver, "Self, Identity, and Social Movements." In *Social Movements, Protest, and Contention*, edited by Sheldon Stryker, Timothy J. Owens, and Robert W. White, 153-71. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.
- Brewer, Marilynn. "The Social Self: On Being the Same and Different at the Same Time." *Personality and Social Psychology Bulletin* 17, no. 5 (1991): 475-82.
- Bruter, Michael. *Citizens of Europe?: The Emergence of a Mass European Identity*. Houndmills England, New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Burchill, Scott, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Terry Nardin, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, and Jacqui True. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. 4. Baskı ed. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Burke, Peter. "The Self: Measurement Requirements from an Interactionist Perspective." *Social Psychology Quarterly*, no. 43 (1980): 18-29.
- Calhoun, Craig. "The Problem of Identity in Collective Action." In *Macro-Micro Linkages in Sociology*, edited by Johan Huber. Beverly Hills: Sage, 1991.
- Campbell, Donald. "Common Fate, Similarity, and Other Indices of the Status of Aggregates of Persons as Social Entities." *Behavioral Science*, no. 3 (1958): 14-25.
- Caporaso, James. "International Relations Theory and Multilateralism: The Search for Foundations." *International Organization*, no. 46 (1992): 599-632.
- Carey, S. "Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?". *European Union Politics* 3 (2002): 387-413.
- Cederman, L. E. "Nationalism and Bounded Integration: What It Would Take to Construct a European Demos." [In English]. *European Journal of International Relations* 7, no. 2 (2001): 139-74.
- Cerutti, F. "A Political Identity of the Europeans?". *Thesis Eleven* 72, no. 1 (2003): 26-45.
- Citrin, J., J. Sides. "Can Europe Exist without Europeans? Problems of Identity in a Multinational Community." *Elsevier* 1 (2004): 41-70.
- Citrin, J., J. Sides. "More Than Nationals: How Identity Choice Matters in the New Europe." In *Transnational Identities Becoming European in the Eu*, edited by M.B. Herrmann R.K., Risse T., Brewer, 161-85, 2004.
- Clark, N. and T. Hellwig. "Information Effects and Mass Support for Eu Policy Control." [In English]. *European Union Politics* 13, no. 4 (2012): 535-57.
- Commission, European. *Europeans' Attitudes Towards Security*. European Commission (2017).



- Connolly, William. "The Import of Contests over "Interests'." In *The Terms of Political Discourse*, edited by W. Connolly, 46-83. Princeton: Princeton University Press, 1983.
- Cox, Robert W. *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*. Power and Production. New York: Columbia University Press, 1987.
- Çakmak, Haydar. *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar Ve Teoriler*. Edited by Haydar Çakmak. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2014.
- David, O. and D. Bar-Tal. "A Sociopsychological Conception of Collective Identity: The Case of National Identity as an Example." [In English]. *Personality and Social Psychology Review* 13, no. 4 (2009): 354-79.
- De Vreese, C. H., and H. G. Boomgaarden. "Media Effects on Public Opinion About the Enlargement of the European Union." [In English]. *Jcms-Journal of Common Market Studies* 44, no. 2 (2006): 419-36.
- De Vries, C. E., and E. E. Edwards. "Taking Europe to Its Extremes Extremist Parties and Public Euroscepticism." [In English]. *Party Politics* 15, no. 1 (2009): 5-28.
- Decker, F. "Governance Beyond the Nation-State. Reflections on the Democratic Deficit of the European Union." [In English]. *Journal of European Public Policy* 9, no. 2 (2002): 256-72.
- Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik Ve Strateji*. 4. ed. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, 2018.
- Delhey, J. "Do Enlargements Make the European Union Less Cohesive? An Analysis of Trust between Eu Nationalities." [In English]. *Jcms-Journal of Common Market Studies* 45, no. 2 (2007): 253-79.
- Deutsch, Karl W, and Sidney A Burrell. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton, Nj. Princeton: Princeton University Press, 1957.
- Deutsch, Karl W. *Nationalism, and Social Communication; an Inquiry into the Foundations of Nationality*. Cambridge: Published jointly by the Technology Press of the Massachusetts Institute of Technology, and Wiley, 1953.
- Deutsch, Karl W. *Political Community and the North Atlantic Area; International Organization in the Light of Historical Experience*. Publications of the Center for Research on World Political Institutions. Princeton: Princeton University Press, 1968.
- Deutsch, Karl W. *Political Community at the International Level: Problems of Definition and Measurement*. Foreign Policy Analysis Series. Princeton, N. J.: Princeton University, 1953.
- Dovidio, J. R., S. L. Gaertner, and K. Kawakami. "Intergroup Contact: The Past, Present, and the Future." [In English]. *Group Processes & Intergroup Relations* 6, no. 1 (2003): 5-21.
- Duchesne, S.; Frogner, A. P. "Is There a European Identity?". In *Public Opinion and Internationalized Government*, edited by O.; Sinnott Niedermayer, R., 193-226, 1995.
- Duchesne, S.;Frogner, A-P. "Is There a European Identity?". In *Public Opinion and Internationalized Governance*, edited by Oskar Niedermayer and R. Sinnott, 193-226. Oxford; New York: Oxford University Press., 1998.
- Emir, Mehmet. "Almanya'nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili." Master, Ufuk University, 2019.
- Eurobarometer, Standard. *Standard Eurobarometer 89 Spring 2018*. European Commission (2018).
- Evans, M. D. R., and J. Kelley. "National Pride in the Developed World: Survey Data from 24 Nations." [In English]. *International Journal of Public Opinion Research* 14, no. 3 (2002): 303-38.



- Finnemore, M. "Norms, Culture, and World Politics: Insights from Sociology's Institutionalism." *International Organization*, no. 50 (2) (1996).
- Fligstein, Neil. *Euro clash: The Eu, European Identity, and the Future of Europe*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008.
- Fuchs, D. "Cultural Diversity, European Identity and Legitimacy of the Eu: A Theoretical Framework." [In English]. *Cultural Diversity, European Identity and the Legitimacy of the Eu* (2011): 27-57.
- Fuchs, D., and H. D. Klingemann. "Eastward Enlargement of the European Union and the Identity of Europe." [In English]. *West European Politics* 25, no. 2 (2002): 19.
- Fuchs, D., and C. Schneider. "Support of the Eu and European Identity: Some Descriptive Results." [In English]. *Cultural Diversity, European Identity and the Legitimacy of the Eu* (2011): 61-85.
- Fuchs, Dieter, Raul Magni-Berton, and Antoine Roger. *Euroscepticism: Images of Europe among Mass Publics and Political Elites*. Opladen ; Farmington Hills, MI: Barbara Budrich Publishers, 2009.
- Gabel, M., and K. Scheve. "Estimating the Effect of Elite Communications on Public Opinion Using Instrumental Variables." [In English]. *American Journal of Political Science* 51, no. 4 (2007): 1013-28.
- Gabel, M., and K. Scheve. "Mixed Messages - Party Dissent and Mass Opinion on European Integration." [In English]. *European Union Politics* 8, no. 1 (2007): 37-59.
- Gaertner, S. L., J. F. Dovidio, and B. A. Bachman. "Revisiting the Contact Hypothesis: The Induction of a Common Ingroup Identity." [In English]. *International Journal of Intercultural Relations* 20, no. 3-4 (1996): 271-90.
- Gaertner, S. L., M. C. Rust, J. F. Dovidio, B. A. Bachman, and P. A. Anastasio. "The Contact Hypothesis - the Role of a Common Ingroup Identity on Reducing Intergroup Bias." [In English]. *Small-Group Research* 25, no. 2 (1994): 224-49.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J.F., Anastasio P.A., Bachman, B.A., Rust, M.C., "The Common Ingroup Identity Model: Recategorization and the Reduction of Intergroup Bias." *European Review of Social Psychology* 4, no. 1 (1993): 1-26.
- Greenwood, John. "A Sense of Identity: Prolegomena to a Social Theory of Personal Identity." *Journal for the Theory of Social Behaviour*, no. 24 (1994): 25-46.
- Griffiths, Martin; Roach Steven; Salamon Scott. *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler Ve Teorileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.
- Haas, Ernst B. *The Uniting of Europe; Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957*. Stanford, Calif., Stanford University Press, 1958.
- Habermas, J. *Der Gespaltene Westen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004.
- Habermas, J. *Zeit Der Übergänge*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001.
- Hall, Rodney Bruce. *National Collective Identity: Social Constructs and International Systems*. New York: Columbia University Press, 1999.
- Herrmann, Richard K., Thomas Risse, and Marilynn B. Brewer. *Transnational Identities: Becoming European in the Eu*. Governance in Europe. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2004.
- Hewitt, John P. *Dilemmas of the American Self*. Philadelphia: Temple University Press, 1989.
- Heywood, Andrew. *Siyaset Teorisine Giriş*. 8. ed. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.



- Heywood, Andrew. *Siyasetin Ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. 4. ed. Ankara: BB101 Yayınları, 2018.
- Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. 12. ed. Ankara: BB101 Yayınları, 2019.
- Hjerm, M. "National Identities, National Pride and Xenophobia: A Comparison of Four Western Countries." [In English]. *Acta Sociologica* 41, no. 4 (1998): 335-47.
- Hogg, M. A., D. J. Terry, and K. M. White. "A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory." [In English]. *Social Psychology Quarterly* 58, no. 4 (1995): 255-69.
- Hogg, Michael A., and Dominic Abrams. *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London; New York: Routledge, 1988.
- Holsti, K. J. "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy." *International Studies Quarterly* 14, no. 3 (1970): 233-309.
- Hooghe, L., and G. Marks. "Calculation, Community, and Cues - Public Opinion on European Integration." [In English]. *European Union Politics* 6, no. 4 (2005): 419-43.
- Hutter, S., and E. Grande. "Politicizing Europe in the National Electoral Arena: A Comparative Analysis of Five West European Countries, 1970-2010." [In English]. *Jcms-Journal of Common Market Studies* 52, no. 5 (2014): 1002-18.
- Jencks, Christopher. "Varieties of Altruism." In *Beyond Self-Interest*, edited by Jane Mansbridge: University of Chicago Press, 1990.
- Kaina, Viktoria, and Ireneusz Pawel Karolewski. "Eu Governance and European Identity." *Living Reviews in European Governance* 8 (2013).
- Kantner, C. "Collective Identity as Shared Ethical Self-Understanding." *European Journal of Social Theory* 9, no. 4 (2006): 501-23.
- Katzenstein, Peter J. *Analyzing Change in International Politics: The New Institutionalism and the Interpretative Approach*. (Cornell University: 1990).
- Katzenstein, Peter J. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New Directions in World Politics. New York: Columbia University Press, 1996.
- Keohane, Robert. *After Hegemony*. Princeton: Princeton University, 1984.
- Keohane, Robert O, and Stanley Hoffmann. "Institutional Change in Europe in the 1980s." In *The European Union*, 237-55: Springer, 1994.
- Kier, Elizabeth. *Imagining War: French and British Military Doctrine between the Wars*. Princeton Studies in International History and Politics. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997.
- Kimura, Masato, and David A Welch. "Specifying "Interests": Japan's Claim to the Northern Territories and Its Implications for International Relations Theory." *International Studies Quarterly* 42, no. 2 (1998): 213-43.
- Kinder, D. R. "Communication and Opinion." [In English]. *Annual Review of Political Science* 1 (1998): 167-97.
- Klotz, Audie. *Norms in International Relations: The Struggle against Apartheid*. Cornell Studies in Political Economy. Ithaca: Cornell University Press, 1995.
- Kohut, Heinz, and Charles B. Stozier. *Self Psychology and the Humanities: Reflections on a New Psychoanalytic Approach*. 1985.
- Kratochwil, Friedrich. "Rules, Norms, and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs." *VRÜ Verfassung und Recht in Übersee* 23, no. 1 (1989): 87-89.



- Kuhn, T. "Europa Ante Portas: Border Residence, Transnational Interaction, and Euroscepticism in Germany and France." [In English]. *European Union Politics* 13, no. 1 (2012): 94-117.
- Kuhn, T. *Experiencing European Integration: Transnational Lives and European Identity*. First edition. ed. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Kuhn, T. "Individual Transnationalism, Globalisation and Euroscepticism: An Empirical Test of Deutsch's Transactional Theory." [In English]. *European Journal of Political Research* 50, no. 6 (2011): 811-37.
- Kuhn, T. "Why Educational Exchange Programmes Miss Their Mark: Cross-Border Mobility, Education and European Identity." [In English]. *Jcms-Journal of Common Market Studies* 50, no. 6 (2012): 994-1010.
- Lancaster, Sandra, and Margaret Foddy. "Self-Extensions: A Conceptualization." *Journal for The Theory of Social Behaviour*, no. 18 (1988): 77-94.
- Lasswell, Harold. "Future Systems of Identity in the World Community." In *The Future of the International Legal Order*, 3-31, 1972.
- Maier, M., S. Adam, and J. Maier. "The Impact of Identity and Economic Cues on Citizens' Eu Support: An Experimental Study on the Effects of Party Communication in the Run-up to the 2009 European Parliament Elections." [In English]. *European Union Politics* 13, no. 4 (2012): 580-603.
- Marcussen, M., T. Risse, D. Engelmann-Martin, H. J. Knopf, and K. Roscher. "Constructing Europe? The Evolution of French, British and German Nation-State Identities." [In English]. *Journal of European Public Policy* 6, no. 4 (1999): 614-33.
- Marks, G. "Territorial Identities in the European Union." In *Regional Integration and Democracy: Expanding on the European Experience*, edited by Jeffrey J. Anderson. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1999.
- McCall, George J., and J. L. Simmons. *Identities and Interactions: An Examination of Human Associations in Everyday Life*. New York: Free Press, 1978.
- McCullagh, C Behan. "How Objective Interests Explain Actions." *Social Science Information* 30, no. 1 (1991): 29-54.
- Mead, George Herbert, and Charles W. Morris. *Mind, Self & Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago, Ill., The University of Chicago Press, 1934.
- Medrano, J. D., and P. Gutierrez. "Nested Identities: National and European Identity in Spain." [In English]. *Ethnic and Racial Studies* 24, no. 5 (2001): 753-78.
- Melucci, Alberto. *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. Londra: Hutchinson, 1989.
- Mendez, Carlos, John Bachtler. *European Identity and Citizen Attitudes to Cohesion Policy: What Do We Know?* European Policies Research Centre. Glasgow: 2018.
- Mercer, Jonathan. "Anarchy and Identity." *International Organization* 49, no. 2 (1995): 229-52.
- Meyer, T. *Die Identität Europas. Der Eu Eine Seele?* Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004.
- Morris, Aldon, and Carol McClure Mueller. *Frontiers in Social Movement Theory*. Yale University Press, 1992.
- Mutz, Diana Carole, Paul M. Sniderman, and Richard A. Brody. *Political Persuasion and Attitude Change*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996.
- Offe, C. "Europe Entrapped Does the Eu Have the Political Capacity to Overcome Its Current Crisis?" [In English]. *European Law Journal* 19, no. 5 (2013): 595-611.



- Oldenquist, Andrew. "Loyalties." *The Journal of Philosophy* 79, no. 4 (1982): 173-93.
- Pettigrew, T. F. "Intergroup Contact Theory." [In English]. *Annual Review of Psychology* 49 (1998): 65-85.
- Pichler, F. "European Identities from Below: Meanings of Identification with Europe." *Perspectives on European Politics and Society* 9, no. 4 (2008): 411-30.
- Powell, Robert. "Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate." *International organization* 48, no. 2 (1994): 313-44.
- Pratkanis, Anthony, and Anthony Greenwald. "How Shall the Self Be Conceived?". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, no. 15 (1985): 311-29.
- Rae, Heather. *State Identities and the Homogenisation of Peoples*. Cambridge Studies in International Relations. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2002.
- Rauh, C., Zürn, M. "Zur Politisierung Der Eu in Der Krise." In *Krise Der Europäischen Vergesellschaftung? Soziologische Perspektiven*, edited by M. Heidenreich, 121-45, 2014.
- Ray, L. "When Parties Matter: The Conditional Influence of Party Positions on Voter Opinions About European Integration." [In English]. *Journal of Politics* 65, no. 4 (2003): 978-94.
- Reus-Smit, Christian. *The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations*. Princeton Studies in International History and Politics. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999.
- Risse, T., Engelmann-Martin, D. "Identity Politics, and European Integration: The Case of Germany." In *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*, edited by Anthony Pagden, 287-316. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Risse, Thomas. *A Community of Europeans?: Transnational Identities and Public Spheres*. Cornell Paperbacks. Ithaca N.Y.: Cornell University Press, 2010.
- Risse, Thomas. "European Public Spheres, the Politicization of Eu Affairs, and Its Consequences." In *Contemporary European Politics*, edited by T. Risse, 141-64. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2015.
- Risse, Thomas. *To Euro or Not to Euro?: The Emu and Identity Politics in the European Union*. Eui Working Paper Rsc. Florence: European University Institute, 1998.
- Rosenberg, Morris. "The Self-Concept: Social Product and Social Force." In *Social Psychology*, edited by M. Rosenberg and R. Turner, 593-624. New York: Basic Books, 1981.
- Ruggie, John Gerard. "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations." [In English]. *International Organization*, no. 47(1) (1993): 139-74.
- Russett, Bruce. *Community and Contention: Britain and America in the Twentieth Century*. Cambridge: MIT Press Cambridge, Mass., 1963.
- Russett, Bruce M, and John D Sullivan. "Collective Goods and International Organization." *International Organization* 25, no. 4 (1971): 845-65.
- Sanders, David. *Citizens and the European Polity: Mass Attitudes Towards the European and National Politics*. Intune, Integrated, and United. First edition. ed. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Scharpf, F. W. "Democratic Politics in a European Union under Stress." edited by Olaf Cramme and Sara Binzer Hobolt, 19-47. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Scharpf, F. W. "Legitimacy in the Multilevel European Polity." *European Political Science Review* 1, no. 02 (2009): 173-204.



- Schuck, A. R. T., and C. H. De Vreese. "Public Support for Referendums: The Role of the Media." [In English]. *West European Politics* 34, no. 2 (2011): 181-207.
- Schwalbe, Michael. "The Autogenesis of the Self." *Journal for the Theory of Social Behaviour*, no. 21 (1991): 269-95.
- Sen, Amartya. "Goals, Commitment, and Identity." *Journal of Law, Economics, and Organizations* 1 (1985): 341-55.
- Smith, Anthony. "National Identity and the Idea of European Unity." [In English]. *International Affairs* 68, no. 1 (1992): 55-76.
- Smith, Anthony D. *National Identity. Ethnonationalism in Comparative Perspective*. Reno: University of Nevada Press, 1991.
- Sönmezoğlu, Faruk, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, and Beril Dedeoğlu. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 2017.
- Spykman, Nicholas, Henry Kissinger, Stanley Hoffmann, Barry Buzan, Robert Jervis, Arnold Wolfers, Kenneth Waltz, Robert W. Cox, and Andrew Linklater. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*. Edited by Esra Diri. İstanbul: DER Yayınları, 2017.
- Steenbergen, M. R., E. E. Edwards, and C. E. de Vries. "Who's Cueing Whom? Mass-Elite Linkages and the Future of European Integration." [In English]. *European Union Politics* 8, no. 1 (2007): 13-35.
- Stiblar, Franjo. "Preservation of National Identity and Interests in the Enlarged Eu." 2005.
- Stryker, Sheldon. *Symbolic Interactionism: A Social Structural Version*. The Benjamin/Cummings Series in Contemporary Sociology. Menlo Park, Calif.: Benjamin/Cummings Pub. Co., 1980.
- Tajfel, H. *Human Groups, and Social Categories*. Studies in Social Psychology. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Tajfel, H. "Social Identity and Intergroup Behaviour." *Social Science Information Studies* 13, no. 2 (1974): 65-93.
- Tajfel, H. *Social Identity, and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Tajfel, H., Turner, J. C. "The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour." In *Psychology of Intergroup Relations*, edited by S.; Austin Worchel, W.G., 7-24, 1986.
- Tajfel, H., Turner, J.C. "An Integrated Theory of Intergroup Conflict." In *The Social Psychology of Intergroup Relations*, edited by William G. Austin and Stephen Worchel, 33-47. Monterey, Calif.: Brooks/Cole Pub. Co., 1979.
- Tannenwald, N. "The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use." *International Organization*, no. 53(3) (1999).
- Taylor, Michael, and Sara Singleton. "The Communal Resource: Transaction Costs and the Solution of Collective Action Problems." *Politics & Society* 21, no. 2 (1993): 195-214.
- Thoits, P. A., and L. K. Virshup. "Me's and We's - Forms and Functions of Social Identities." [In English]. *Self and Identity* 1 (1997): 106-33.
- Turner, J. C. "Social-Categorization and the Self-Concept: A Social Cognitive Theory of Group Behaviour." In *Advances in Group Processes: Theory and Research*, edited by E.J. Lawler, 71-122, 1985.
- Turner, J.C., Ma. Hogg, Pj. Oakes, Sd. Reicher, and Ms. Wetherell. "Rediscovering the Social Group a Self Categorization Theory." [In English]. *British Journal of Social Psychology* 26 (1987): 347-48.



- Turner, John C., Michael A. Hogg, Penelope J. Oakes, Stephen D. Reicher, and Margaret S. Wetherell. *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory. Cambridge, MA, US: Basil Blackwell, 1987.
- Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih*. 10. ed. İstanbul: DER Yayınları, 2015.
- Walker, Robert BJ. "Sovereignty, Identity, Community: Reflections on the Horizons of Contemporary Political Practice." In *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, 159-85, 1990.
- Walker, Stephen G. *Role Theory and Foreign Policy Analysis*. Duke Press Policy Studies. Durham N.C.: Duke University Press, 1987.
- Wartenberg, Thomas. "Social Movements and Individual Identity-a Critique of Freud on the Psychology of Groups." *Philosophical Forum*, no. 22 (1991): 362-82.
- Weldes, Jutta. "Constructing National Interests." *European Journal of International Relations* 2, no. 3 (1996): 275-318.
- Wendt, A. "Anarchy Is What States Make of It - the Social Construction of Power-Politics." [In English]. *International Organization* 46, no. 2 (1992): 391-425.
- Wendt, A. *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.
- West, B. "Europäische Identifikation Im Spannungsfeld Regionaler Und Nationaler Identitäten." *Politische Vierteljahresschrift* 44, no. 4 (2003): 453-82.
- West, B. "European Identity as a Contrast or an Extension of National Identity?". In *Methods, Theories, and Empirical Applications in the Social Sciences*, edited by S., Davidov Salzbom, E., Reinecke, J., 249-54. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2012.
- Wiggins, David. "Claims of Need." In *Morality and Objectivity*, edited by Ted Honderich, 228. Londra: Routledge & Kegan Paul, 1985.
- Wike, Richard, Fetterolf, Janell, Fagan, Moira. *Europeans Credit Eu with Promoting Peace and Prosperity, but Say Brussels Is out of Touch with Its Citizens*. Pew Research Center (2019).
- Wildavsky, Aaron. "Why Self-Interest Means Less Outside of a Social Context: Cultural Contributions to a Theory of Rational Choices." *Journal of Theoretical Politics* 6, no. 2 (1994): 131-59.
- Yılmaz, Sait. *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik Ve Gelecek*. Ankara: Kaynak Yayınları, 2017.
- Zaller, John. *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge England, New York, NY, USA: Cambridge University Press, 1992.
- Zurn, M. "Democratic Governance Beyond the Nation-State: The Eu and Other International Institutions." [In English]. *European Journal of International Relations* 6, no. 2 (2000): 183-221.